

**СОЦИАЛНОТО
ОСИГУРЯВАНЕ
В
БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ
2008 г.**



РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Г О Д И Ш Н И К



**Социалното осигуряване
в България през 2008 г.**

София, 2009 г.

Годишникът е изработен от отдел „Анализ и стратегическо планиране“ към ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ с изключителното съдействие и участие на всички функционални дирекции и структурни единици в Централно управление на НОИ. Одобрен е от главния директор на ГД „АПП“ и главен актюер на НОИ Христина Митрева.

Зоя Славова, Мила Шишева, Николай Николов, Мария Чанева-Дикова,
Светозар Златанов, Росица Масларова, Виолета Велева, *авторски колектив*, 2009.

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ, 2009

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящият годишник представя задължителното обществено осигуряване през деветата година от влизане в сила от началото на 2000 г. на Кодексът за задължително обществено осигуряване, преименуван през 2003 г. на Кодекс за социално осигуряване, който кодифицира материята по държавното обществено осигуряване, допълнителното задължително и допълнителното доброволно осигуряване.

С годишника се публикува открито и прозрачно функционирането на осигурителната система, управлявана от Националния осигурителен институт, както подобава на значителна обществена организация и модернизиреща се публична институция. Чрез годишника протеклите процеси, резултатите, изводите, стратегиите стават достояние на всички заинтересовани страни. С този подход НОИ засвидетелства промяна в стереотипа на консервативното мислене от миналия век и разчупване на неотдавнашното табу да се говори открито за работата и намеренията на институцията, за онази част от системата на социалното осигуряване, която тя обслужва, за факторите, предопределящи състоянието на общественото осигуряване и причинно-следствените връзки.

Предмет на обширния преглед и детайлния анализ са следните теми:

- 1) Макроикономическа среда, в която функционира осигурителната система през календарната година;
- 2) Действащо законодателство и нормативна уредба;
- 3) Администриране на държавното обществено осигуряване и отделните програми;
- 4) Дейности на функционалните направления в Централно управление на НОИ;
- 5) Анализ на финансовите резултати от прилагането на програмите и изпълнението на Закона за бюджета на ДОО за 2008 г.;
- 6) Резюме и изводи;
- 7) Стратегия за развитие на НОИ.

Концепцията за разработване на този годишник предвижда включената в него разнообразна информация и анализите да се представят във вид на сборник за ползване и подпомагане в работата на органите на държавната и изпълнителната власт с пряко или косвено отношение към общественото осигуряване, органите на управление на НОИ, ръководния състав на НОИ, специалисти от научните среди, анализиращи социалното осигуряване, преподавателския състав, провеждащ обучения по социално осигуряване, работодателските, синдикалните и други неправителствени организации, заинтересувани от темата.

Участниците в процеса по формиране на политиките в областта на общественото осигуряване и в другите, пряко или косвено свързани с него сфери на обществения живот, се нуждаят от пълна, подробна и достоверна информация и анализ за състоянието, за естеството на протичащите процеси във функционирането на системата, финансовите резултати от изпълнението на бюджета за реализиране на осигурителните програми, стратегическите намерения за подобряване работата на администрацията и пр. Анализът се прави и оповестява още и с цел по-голяма прозрачност и доверие – много важни качества за обществено значимата организация НОИ. Изданието е предназначено да отговори на тези потребности.

ИЗВОДИ, ПРЕПОРЪКИ

„НОИ е публична институция, която на базата на законодателното задължение за осигуряване, гарантира правата на пенсии и обезщетения на гражданите, осигурява качествено обслужване и управлява ефективно и прозрачно средствата на държавното обществено осигуряване,,

Такава е мисията на Националния осигурителен институт.

Изхождайки от подробния анализ на осигурителната система за 2008 г., предвид общественото мнение и европейските насоки от Лисабонската стратегия за развитие на ЕС с пряко или косвено отношение към българската осигурителна система, на настоящата фаза се открояват няколко актуални теми. Всяка от тях се нуждае от адекватни политики от страна на държавата и отговорните институции и органи на властта.

Анализът на широкото обществено мнение допълва мониторинга на осигурителната система въз основа на разполагаемите данни и информация. Всяка от възможните форми за проучване на общественото мнение спомага за установяването на сфери от компетентията на НОИ, нуждаещи се от нормативна промяна с цел придържане към основните принципи на осигуряването, повече социална справедливост или пък за по-добро обслужване на бенефициентите. В някои от най-дискутираните идентифицирани проблемни области са възможни по-добри решения, съобразени с трудно постижимото максимално балансиране на обществените и личния интерес.

Социалното осигуряване е обществен договор между държава, работодатели и работници, от една страна, и от друга – между поколенията. Поколенията, които сега се осигуряват или са длъжни да се осигуряват, имат дълг към тези, които са се осигурявали в близкото и далечно минало. При това положение от институциите и държавата се очаква да бъдат създадени всички необходими предпоставки този обществен договор да се изпълнява без заплахата за финансовата стабилност на системата и за социалната сигурност на осигурените лица и пенсионерите.

Синтезирани показатели/индикатори

Показателите, които в най-синтезиран вид носят аналитична информация за осигурителната система и позволяват точно измерване и сравнение, са следните:

- ◆ **Коефициент на зависимост (пенсионерско число)** – съотношението между бенефициентите и осигурените лица, или между получаващите пенсии и внасящите вноски.

За 2008 г. коефициентът на зависимост е **77,68%**, при 78,64%, за 2007 г., т.е. има подобрение от 0,96 процентни пункта. За **пенсиите, финансирани от ДОО**, коефициентът на зависимост за 2008 г. е **75,1%**, т.е. 100 осигурени лица издържат средно 75 пенсионера. През 2007 г. коефициентът е бил 76,5%, а през 2006 г. – 80,9%.

- ◆ **Коефициент на заместване на дохода** – съотношението на средната пенсия на пенсионер към средния брутен осигурителен доход.

За 2008 г. коефициентът на заместване на дохода е **41,8%**, при 43,1% за 2007 г. и 42,9% за 2006 г. За **пенсиите, финансирани от ДОО**, коефициентът на заместване на дохода през 2008 г. е **42,2%**. През 2007 г. е бил 43,7%, а през 2006 г. – 43,4%.

Коефициентът на заместване за 2008 г., изчислен чрез съотношението на средномесечния размер на пенсията на пенсионер и **средния нетен осигурителен доход** (без задължителните удържки върху заплатите), е **53,3%**, при 54,0% за 2007 г. и 52,8% за 2006 г. Това съпоставяне се прави предвид обстоятелството, че пенсиите са чист доход без удържки и би следвало да се съотнасят също към чист, или нетен трудов доход.

- ◆ **Норма на събираемост** – съотношението на всички приходи от осигурителни

вноски, постъпили във фондовете на ДОО (отчет), към дължимите приходи от осигурителни вноски на осигурените във фондовете лица (план).

За 2008 г. нормата на събираемост е **111,7%**, при 108,2% за 2007 г., или събраните приходи от осигурителни вноски и през двете години са повече в сравнение с планираните.

- ◆ **Средният брой пенсионери** през 2008 г. е **2 214 880** души, при 2 251 966 през 2007 г. Броят им през 2008 г. е **намалял с 37 086 души** спрямо 2007 г., или **с 1,7%**, което е следствие от покачване на възрастта за пенсиониране и точковия критерий за право на пенсия.
- ◆ **Средногодишният брой на изплатените пенсии** през 2008 г. **намалява с 46 708 (с 1,71%)** спрямо предходната година. **Намаление с 36 278 (с 1,63%)** бележи и броят на пенсиите, **изплащани от ДОО**.
- ◆ През 2008 г. **средният брой пенсии, изплащани на един пенсионер**, се запазва в стойността, отчетена за 2007 г. (**1,21**).
- ◆ Средната възраст на пенсионерите, получаващи **лични пенсии за осигурителен стаж и възраст**, е **70,9 години**, като при мъжете е 70,3, а при жените – 71,3 години.
- ◆ **Средна пенсия на пенсионер** – **средният месечен разход за пенсии през годината, изплащани от фондовете на ДОО, разделен на съответния среден брой пенсионери**.

Номиналният ръст на средната пенсия на база предходна година е **21,76%**, при 12,85% през 2007 г. **Реалният ръст** съответно е **8,38%**, при 4,10% през 2007 г.

За **2008 г.** средната пенсия на пенсионер (с коледната добавка) е **208,97 лв.**, при 171,62 лв. през 2007 г. За **финансираните от ДОО пенсии** през **2008 г.** средната пенсия на пенсионер е **211,35 лв.**, при 173,81 лв. през 2007 г., или **нарастването е с 21,6%**.

С **гарантиран минимален размер** за съответния вид пенсия са **507 371** пенсионери, или **23,1%** от общия брой пенсионери към 31.12.2008 г. (при 24,5% през 2007 г.). В сравнение с 2007 г. относителният им дял е намалял с 1,4%.

Към 31.12.2007 г. с **максимален ограничен размер на получаваната пенсия/пенсии** са **75 260** пенсионери. Делът им от всички пенсионери е 3,4%. В сравнение с края на 2007 г. те са се увеличили с 96,65%.

- ◆ **Разход за пенсии към брутен вътрешен продукт** – **общият разход за пенсии, отнесен към brutния вътрешен продукт по текущи цени**.

През 2008 г. делът на разхода за пенсиите е **8,4%** от **БВП** (по предварителни данни), при 8,3% за 2007 г. (по окончателни данни за БВП).

Финансова зависимост и рационално намаляване на вноската

Подчинявайки се на икономически съображения в полза на бизнеса, намаляването на осигурителните вноски през последните години не доведе до икономически растеж. От намаляването на вноските за 9 години бизнесът е взел 7-8 млрд. лв. Относително постоянен се запази делът на осигуряващите се върху минималните осигурителни доходи. Същевременно средната работна заплата в частния сектор се увеличава. Масово хората не се осигуряват върху реалните си доходи, като много от тях работят и без трудови договори. Не се доказва, че намаляването на осигурителните вноски способства за повишаване на събираемостта и за изваждане на повече сива икономика на светло. Не се потвърдиха и очакванията за разкриване на нови работни места, за инвестиции в повишаващи производителността на труда нови технологии, за повишаване квалификацията на заетите лица, за ограничаване на безработицата и др. Всъщност програмите за субсидирана заетост директно спомогнаха за увеличаване броя на заетите и намаляване нивото на безработните през 2008 г. без реципрочно да създават принадлеен продукт.

В резултат намаляването на вноските нарастващият дефицит в бюджета на ДОО дос-

тигна драстични размери, вместо през тези години да започне постепенно балансиране на системата, предвиждано в актюерските прогнози в началото на реформата.

Когато се вземат политически решения в сферата на социалното осигуряване изключително важно е те да са съобразени с разчетите на експертите, които показват как биха се отразили съответните политики и мерки върху системата в хоризонт няколко десетилетия и няколко поколения напред. Базираната на реалистични допускания предсказуемост предпазва от неблагоприятни изненади и палиативни или кратковременни решения. Успехът на установената с широк консенсус политика в областта на общественото осигуряване и пенсиите може да се гарантира, ако има последователност и приемственост на базовите постановки между редуващите се управляващи политически сили. В противен случай се губи обществена енергия, спира се напредъкът и се залагат рискове за стабилността на публичните финанси, което пък застрашава социалния мир и качеството на живота.

◆ **Финансирането** на държавното обществено осигуряване с приходи от **собствени източници** от 75,8 на сто през 2007 г. намалява на **68 на сто** през 2008 г., а от **външни източници** (субсидии и трансфери) съответно от 24,2 на сто нараства на **32 на сто**. През последните години се наблюдава засилваща се тревожна тенденция. Нараства зависимостта на ДОО от държавния бюджет. По този начин успехът при старта на реформата в общественото осигуряване с постигнатата автономност на осигурителните фондове постепенно се елиминира и се заменя с финансова зависимост и подчиненост, позната от времето на тоталитарно управление и командно-административно устройство.

◆ Поредното намаляване на осигурителните вноски с цел намаляване цената на наемния труд и запазване на работни места по времето на кризата, каквито политически намерения се заявиха, би следвало да послужи **само за временна антикризисна мярка**. При нормализиране на икономическата и финансовата ситуация в страната специалистите-актюери са тези, които трябва да кажат какви да са размерите на осигурителните вноски за всички различни по предназначението си осигурителни фондове с оглед тяхното краткосрочно и дългосрочно балансиране.

◆ **Временно намаляване на сборната осигурителна вноска** за задължителното държавно обществено осигуряване, включително и здравно, би следвало да е възможно най-безболезнено и съобразено със състоянието и перспективите на всеки един от осигурителните фондове в държавното обществено осигуряване. Предвид ситуацията понастоящем, временно намаляване след внимателна преценка би могло да се извърши на някоя от вноските за: Националната здравноосигурителна каса, универсалните пенсионни фондове, професионалните пенсионни фондове, фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя“. Още едно, макар и минимално намаляване на вноската за фонд „Пенсии“, би било критично за финансовото състояние на фонда и изпълняване на очакването НОИ редовно да изплаща дължимите по закон пенсии.

◆ **Безусловното намаляване** на осигурителните вноски показва, че **не води автоматично** до запазване на съществуващите или откриване на нови работни места, увеличаване на заплатите, инвестиране в технологии, квалификация и условия на труд. Не показва създаване на перспективен бизнес, който да произвежда национален продукт и растеж на икономиката. Не помогна за намаляване на междуфирмените задължения и тези на бизнеса към банките.

◆ **Временното намаляване** на осигурителните вноски би следвало да е диференцирано, **обусловено** от изпълнението на определени изисквания от бизнеса като:

- коректност при издължаване на предходни данъчни и осигурителни задължения;
- запазване на работни места, заплати и социални придобивки;
- инвестиции в технологии, условия на труд и повишаване качеството на работната сила;
- предметът на дейност на бизнеса да създава национални блага и икономически растеж, при изпълнение на екологичните норми и опазване на природата.

◆ **Директното намаляване** размер на **осигурителни вноски** следва да бъде компенсирано с мерки за противодействие на спада на приходите в държавното обществено осигуряване и в държавната хазна в няколко направления:

- 1) Засилен контрол и повишаване на събираемостта на данъци и осигурителни вноски чрез ефективни мерки против:
 - всички форми на икономически измами в малки и големи размери;
 - нерегламентирана заетост и работа без трудови договори или официализиране на заетост, отговарящо на истинската такава като време и форма на престация на труд;
 - забавено изплащане на трудови възнаграждения.
- 2) Подобряване събираемостта на осигурителните задължения от страна на приходната администрация.
- 3) Разширяване на осигурителната основа.
- 4) Диференциране на минималния размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица.
- 5) Подобряване на контрола върху разходите за осигурителни обезщетения и пенсии.
- 6) Дисциплиниране „на входа“, където е възможна злоупотреба с права при получаването на обезщетения или пенсии въз основа на болнични листове или експертни решения на ТЕЛК.
- 7) Преразглеждане на някои права предвид промените в условията и конюнктурата (възраст за пенсиониране, ранно пенсиониране, получаване едновременно на пенсия и заплата и пр.).

Скрита икономика/Сив сектор

◆ Сивата икономика ерозира държавата и подкопава устоите на икономическия просперитет. Тя не оставя незасегната нито една сфера на националната икономика и обществените отношения. За едни може да се окачестви като начин за оцеляване на гърба на коректните граждани и стопански субекти, но всъщност тя е кражба и незачитане на правилата, на които е базирано обществото.

България е с открояващ се нисък БВП на глава от населението и драстично по-ниски доходи на населението в сравнение с другите страни-членки на ЕС. Реалните доходи на населението са много по-високи от официално обявените. Практиката по укриване на доходите най-решително се е настанила в отраслите с най-динамично развитие в последните години – строителство, туризъм, търговия, финанси, шивачество и др. Най-често срещаните неформални практики в България са наемането на нерегистрирана работна ръка, избягване плащането на социални осигуровки и данъчното облагане. Въпреки че данъчните ставки за доходите на физическите лица и печалбата на фирмите, а също и размерите на осигурителните вноски бяха намалени през последните години до относително ниски нива спрямо ставките в другите страни-членки на ЕС, нивото на скритата икономика остава високо.

◆ Размерът на скрития сектор в икономиката трайно заема дял от 25-30%. Всички видове икономически престъпления, независимо от количественото им измерение, „невинните“ на пръв поглед разминавания с действителността при документиране на операции, дейности и обороти не акумулират приходи в държавната хазна и обществените фондове и ощетяват коректните граждани.

◆ На база анализа на осигурителната система, за наличието на необявени заплати и доходи говорят следните индикатори:

1) Продължава тенденцията средната работна заплата в обществения сектор значително да превишава тази в частния сектор. През 2008 г. средната заплата в бюджетния сектор е по-висока от тази в частния с 36,6%. Разликата до голяма степен се дължи на ус-

тановилия се през последните години в частния сектор стремеж за скриване на стопански обороти и трудови възнаграждения с цел избягване на данъци и осигурителни вноски.

2) Средният осигурителен доход през 2008 г. на държавните служители (743,86 лв.) е с 35% по висок от този на наетите лица, работещи по условията на най-масовата трета категория труд (483,89 лв.). Действителната разлика в заплатите в частния и държавния сектор е по-малка, а в някои сфери заплатите в частния сектор превишават тези в държавния. Голяма част от бизнеса осигурява работниците и служителите си върху минималната заплата или осигурителния праг. Разликата до пълния размер на възнаграждението се дава на ръка и не се покрива с осигурителни вноски*. В държавния сектор вноските се плащат върху реалната заплата.

3) При съпоставка между средния индивидуален коефициент на пенсионираните за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО (1,278) и на пенсионираните за ОСВ по чл. 69 от КСО кадрови военнослужещи и приравнени към тях (1,947) прави впечателна значителната разлика в полза на втората категория лица. Новоотпуснатите пенсии по чл. 68 от КСО са с ИК 1,294, а по чл. 69 от КСО са с ИК 2,226. Това е много показателно не само за разликата в размерите на трудовите доходи на двете групи, но и за размера на официално обявяваните доходи и респективно – за големината на скритата икономика. Доходите на военнослужещите и приравнените към тях са тъждествени на осигурителните им доходи, докато наетите и самонаетите лица, които се пенсионираат по чл. 68 от КСО, получават трудови доходи, които не винаги са равнозначни на осигурителните им доходи, върху които се правят вноски.

4) Съотношението между осигурените и заетите лица през 2008 г. е 74,34%, или от 100 заети са се осигурявали 74. В сравнение с 2007 г., когато съотношението е било 77,1 (на 100 заети 77 са били осигурени), този показател за недекларирана заетост бележи влошаване.

◆ **Сивият сектор е най-големият резерв за повишаване на приходите** в държавната хазна и в осигурителните фондове. Подобряване на финансовото състояние на осигурителната система е възможно с овладяването и намаляването му до един приемлив минимум. Борбата с последствията от сивата икономика има слаб и временен ефект докато изобретателността на действащите в нея не измисли нови форми за заобикаляне на закона. За някои от нарушителите санкциите нямат нужния дисциплиниращ ефект, а други остават необхванати от контролните механизми. Ето защо по-важна е борбата с причините и факторите – там, където се формират или минават нелегитимните пари, където се създава необявения продукт или услуга. С прилагането на специфични мерки, ориентирани към генезиса на скритата икономика във всеки от икономическите сектори, може да се постигне реално изсветляване и увеличаване на приходите от данъци и вноски.

◆ **Мерки в няколко успоредни направления могат да намалят сивия сектор чрез:**

1) Балансирано преразпределяне на националния продукт през данъчното и осигурителното облагане, включително с въвеждане на семейно облагане според броя на децата и на диференциран данък според скала на доходите, вместо еднакъв за бедни и богати плосък данък.

2) Затягане на контрола във всичките му форми и технологии по събиране на данъчните и осигурителните задължения.

3) Насърчаване на доброволното спазване на осигурителните задължения посредством повишаване на осигурителната култура:

- Включване в общообразователните програми в средното образование на теми, свързани с общественото осигуряване, ангажиментите на **гражданина** на Република България да участва активно и отговорно в социалния живот на общест-

* По изследване на агенция „Медиана“ в края на ноември 2008 г. у нас работодателите дават 4 млрд. лева заплати, върху които не плащат осигуровки.

вото, в което живее, включително чрез учение, труд, плащане на **данъци и осигурителни вноски**.

- Информационни медийни кампании за осигурителните права и задължения на работещите и работодателите или осигурените лица и осигурителите.

4) Повишаване на доверието в държавността, институциите, осигурителната система и органите на властта, включително чрез добър личен пример на водещите и други публични фигури.

За повече адекватност на пенсиите

Промените в пенсионното законодателство разрешиха някои наследени дефекти или появили се след старта на реформата. Въпреки постоянните увеличения на пенсиите най-значителният проблем на пенсионната система продължава да бъде ниският размер на голяма част от пенсиите и големите разлики между т. нар. „стари и нови пенсии“. Продължава изразяване на недоволство от начина на „осъвременяване“ на пенсиите.

- ◆ С отдалечаване във времето от момента на отпускането им размерите на пенсиите стават все по-малки. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите са лицата на възраст над 95 години и групата на 90-94-годишните, които са 0,6 на сто от общия брой. Най-възрастните съответно получават 154,97 и 159,76 лв., което е показателно за изоставянето на размерите на пенсиите с отдалечаване от момента на отпускането им. Преодоляването на това изоставане би могло да става с **ежегодно осъвременяване на трудовите пенсии чрез преизчисляването им на базата на най-актуалния средномесечен осигурителен доход** за страната за предходната година. Тогава независимо от датата на отпускане пенсиите от един и същи вид, с едни и същи параметри (индивидуален коефициент и продължителност на стажа) ще могат да се поддържат в сравнително еднакви размери за всички възрастови групи на пенсионерите. Редовното преизчисляване на всички пенсии за трудова дейност със съвременен среден осигурителен доход премахва диспропорциите в размерите на пенсиите, отпускани през различни години и ги поддържа в съвременни размери, но този подход е най-скъп, най-разходоемък.

- ◆ **Ежегодно осъвременяване на трудовите пенсии чрез преизчисляването им на базата на най-актуалния средномесечен осигурителен доход** за страната за предходната година да се закрепят законодателно в постоянно действаща норма в Кодекса за социално осигуряване, като се предвиди да се извършва всяка година или най-много през 2-3 години.

- ◆ При значително намаляване на недеklarираната заетост и укриването на трудови доходи отчетеният по-висок среден осигурителен доход за страната във формулата за изчисление на пенсията ще се отразява положително в размерите на пенсиите.

- ◆ Разширяването на обхвата на категориите труд и продължаващото действие на преходните разпоредби с облекчени условия за придобиване право на пенсия при първа и втора категория труд от фонд „Пенсии“ допълнително натоварват разходната част на фонда. В тази връзка може да се търси по-тясна обвързаност между политиката за пенсиите и националните планове по заетостта. Насърчаването на заетостта и ограничаването на притока на кандидати в схемите за ранно пенсиониране може да се стимулира чрез преквалификация, удължаване на активния живот и участие в осигуряването.

- ◆ Само радикални промени в здравната система и воденето на здравословен начин на живот могат да гарантират повишаване на **здравния статус** до степен, позволяваща по-малко хора в активна възраст да се инвалидизират и повече възрастни хора да работят (активно стареене в добро здраве).

- ◆ **Насърчаването на заетостта на трудоспособните възрастни** и отлагането на пенсионирането директно снемат част от натоварването на пенсионната система и подобряват финансовата устойчивост на ДОО. В тази връзка необходимо е да се работи за промяна в обществените нагласи, осигуряване на благоприятна бизнес среда за разви-

тие на стопански дейности, формирането на позитивно отношение към потенциала на възрастните хора и техния трудов опит.

◆ По-високи бъдещи пенсионни доходи за следващите поколения пенсионери могат да се подсигурят на принципа „**сигурност чрез многообразие**“ с използване на спестовните възможности на капиталовите втори и трети стълб и прецизиране на преразпределянето през данъците чрез преференциални и целеви данъчни облекчения.

Пенсионната възраст

❖ Въпреки отчетените през последните години положителни тенденции в изменението на основните показатели за демографското развитие на страната, продължава процесът на застаряване на населението в дългосрочна визия. Тази тенденция неминуемо трябва да се взема предвид при евентуални законодателни промени, касаещи възрастовата граница при пенсиониране. Поради застаряване на населението пазарът на труда няма да разполага с необходимата работна сила и все повече ще разчита на възрастната генерация.

❖ Изравняването на пенсионната възраст на жените с тази на мъжете (на 63 години) през следващите десетилетия е неминуемо от гледна точка на равнопоставеността на половете. Считаната до скоро привилегия на жените да се пенсионира по-рано от мъжете се оказва не в техен интерес. (При по-ниската възраст за излизане в пенсия те реализират по-малък стаж; по-трудно събират необходимия стаж за пенсия поради гледането на деца или други зависими членове за семейството; средно жените получават по-ниски заплати в сравнение с мъжете. Ето защо средностатистически пенсиите на жените са по-ниски от тези на мъжете.). Повече работещи жени до възраст за пенсиониране еднаква с тази на мъжете би захранила пазара на труда при недостиг на работна сила по демографски причини.

❖ Научно-техническият прогрес и постиженията на съвременната медицина създават възможност хората да се трудят до по-висока възраст в глобален мащаб. Все повече европейци продължават да работят и след като достигнат пенсионна възраст в противоречие с досегашната тенденция към ранно пенсиониране. Една от основните стратегии на ЕС за справяне с проблема на застаряващото население е да помага на възрастните хора да останат активни дори и в пенсионна възраст, въпреки че те срещат множество препятствия, включително забрани за получаването на заплата и пенсия едновременно или ограничаване при упражняването на определени дейности по застрахователни причини.

❖ Увеличаване на възможностите за гъвкава работа на непълнен работен ден или временна заетост би улеснило включването на хората в пенсионна възраст в дейности от легалния сектор на икономиката. Една от мерките на Лисабонската стратегия е учене през целия живот, което цели да направи възрастните хора по-адаптивни на изискванията на трудовия пазар.

❖ Според последните проучвания един от всеки двама европейци иска да продължи да работи и след достигане на пенсионна възраст. Това е голяма промяна в сравнение с 90-те години на миналия век, когато ранното пенсиониране е било по-популярно и предпочитано. Идеята пенсионната възраст да се изравни и да се движи над 65 г. за мъжете и жените за все повече страни става реалистична и приложима.

❖ Великобритания отива дори още по-далеч със законопроекта си за премахване на пенсионната възраст. Много работодатели уволняват своите работници и служители поради навършване на 65-годишна възраст. Има тълкувание, че понятието „пенсионна възраст“ е анахронизъм и съдържа дискриминация. Счита се, че всеки би трябвало да има възможност сам да решава докога може или иска да работи, ако се справя със задълженията си. Вероятно този дебат е предстоящ и в другите европейски страни, предвид глобалните процеси и промени в миросгледа.

Режим на работещите пенсионери

Пенсията е дългосрочно обезщетение, което би следвало да се получава тогава, когато настъпи съответния осигурен социален риск. Един от осигурените социални рискове е

този за старост. За пенсионер, който продължава да работи след пенсионирането си, очевидно не е настъпил този социален риск и не би следвало да получава пенсия.

Пенсията би следвало да замества загубата на трудов доход именно защото поради старост лицето не може да работи. А щом работи рискът не е настъпил и пенсия не следва да се изплаща. Или би могло да се изплаща част от нея при определени условия.

Получаването едновременно на трудово възнаграждение и пенсия би следвало да не е безусловно за всички работещи пенсионери. Може да се съобрази с размер на пенсията или размер на възнаграждението, над които да не се изплаща пенсията или част от нея. Или да се съобрази с постепенното адаптиране и оттегляне от пазара на труда на възрастния човек при работа на частично работно време.

Безусловното получаване на пенсия и трудово възнаграждение превръща пенсията в чисто спестяване, към използването на което осигуреното лице пристъпва при кумулативното наличие на изискващите се стаж и възраст.

Мерките за удължаване на трудовия живот и осигурителното участие трябва да бъдат съпроводени с ревизия на твърде либералния режим, който допусна едновременно получаване на пенсия и заплата след произнасяне на Конституционния съд (Решение № 12 на КС на РБ – ДВ, бр. 89 от 1997 г.).

Българското пенсионно законодателство през различни периоди от по-близкото и далечно минало също както в другите страни имаше различни режими, указващи условията, при които беше допустимо да се получава трудово възнаграждение и пенсия или само част от нея.

Практиката на страните в Европейския съюз показва, че всяка от тях е избрала различен подход по отношение на работещите пенсионери, но общото е че се налага някакво ограничение. И то е или при изплащане на пенсията или при съвкупно данъчно облагане на всички доходи, включително пенсионни.

Някои добавки към пенсиите

➤ Добавките към пенсиите на навършилите 75-годишна възраст след деноминацията на лева останаха в абсурдно ниски размери, несъответстващи на предназначението им. **Добавките за старост** са част от политиката на доходите, засягаща най-възрастните и застрашени социални групи от населението, а подходящият критерий при социалните помощи, каквато е тази добавка, би следвало да е принципен подход. Освен привечдането им в размер, с който лицата действително ще могат да бъдат социално подпомогнати, добавките за старост следва да бъдат диференцирани според размера на получаваната пенсия/пенсии.

➤ Относно така наречената „**вдовишка добавка**“ в последните години се засили натискът от страна на пенсионерите тя да бъде увеличена от 20% от пенсията/пенсиите на починалия съпруг/съпруга на 30% или повече процента. Увеличението би могло да стане поетапно, според бюджетните възможности. Доводът за искането е, че правоимащият би следвало да получи по-голям дял от пенсията на наследодателя, който е имал реален принос в осигурителната система и в брутния вътрешен продукт на страната.

➤ Продължава да е спорен казус, подложен на множество противоречиви мнения и коментари, искането за добавка към пенсията на неомъжените/неоженените или без деца, които са плащали „ергенски данък“ по отдавна отменено данъчно законодателство, действало при други обществени условия и преследвало други социални цели. По-скоро в случай на необходимост тези хора би следвало да получават подкрепа по линия на социалното подпомагане с прилагане на подоходен тест, а не да се създава ново безусловно материално обезпечение като добавка към пенсията.

Експертиза на работоспособността

◆ Растящите разходи за парични обезщетения и помощи, както и установените нарушения и сигнали за недобросъвестно поведение на някои членове от органите на меди-

цинската експертиза на работоспособността наложиха мерки за подобряване на контрола върху тази дейност. Въпреки отчетените положителни резултати от въведения допълнителен контрол от страна на доверените лекари-експерти на НОИ, експертизата на неработоспособността е обективно затруднена поради:

- Нарасналият брой лечебни заведения, които формират органите на медицинските експертизи;
- Увеличения брой издадени болнични листове за временна неработоспособност и експертни решения на ТЕЛК;
- Увеличаващи се по размер и видове преференции за лицата с процент трайно намалена работоспособност, респективно – увеличаващ се интерес към тях;
- Липса на единна система на срокове за обжалване на решенията на органите на медицинска експертиза.

Тези и други причини затрудняват координацията на дейностите между различните държавни институции по отношение на контрола върху дейността на органите на медицинската експертиза. В тази връзка би могло:

- да се работи по-интензивно с общопрактикуващите лекари с оглед намаляване случаите на отменени болнични листове;
- да се провежда активна методична дейност по разясняване на нормативните документи и по решаване на практически казуси.
- ◆ От друга страна, всички организационни промени в ТЕЛК и НЕЛК, които биха могли да се направят, за да се намали срока за чакане за освидетелстване на нуждаещите се лица, би трябвало да станат колкото може по-скоро, за да бъдат максимално облекчени хората с увреждания.
- ◆ Необходимо е справяне със злоупотребите при **освидетелстване на работоспособността**, без да се накърняват правата на хората, които действително имат увреждания и се нуждаят от ползване на социално-осигурителното си право срещу събднатия осигурителен риск при зачитане на човешкото достойнство и навременно предоставяне на очакваните здравни и социални осигурителни услуги.
- ◆ **Злоупотребата с права** изглежда български похват предвид това, че на германец или французин например едва ли би му дошло на ума „да си вземе болничен“, или „да си извади експертно решение от ТЕЛК“, откриващо му пътя към пенсия за инвалидност или други социални придобивки, когато не е действително болен или увреден в определена степен. Освен чрез засилване на контролните мерки и санкции, пълен успех за противодействие на злоупотребите (както от страна на лекарите, така и на подлежащите на лекарска експертиза лица) не ще има докато манталитетът и моралът позволяват поведение на злоупотреба. Това ще рече неуморна работа за подобряване и укрепване на нравствеността на българската нация навсякъде, където тя се създава и поддържа, след като беше допуснато през последните години така драстично да се наруши ценностната система.
- ◆ За подобряване обслужването във връзка с изплащането на обезщетенията за временна неработоспособност най-доброто решение би било **създаване на пряка информационна връзка** между органа по експертизата на временната неработоспособност, издаващ **болничния лист в електронен вид (НЗОК)**, и органа по изплащането му (НОИ). Освен за подобряване на обслужването това би имало положителен ефект и върху ефективния контрол върху разходите за тези обезщетения.

Прецизиране на осигуряването

В условията на финансова и икономическа криза осигуряването на стабилност и устойчивост на пенсионната система става още по-голямо предизвикателство. В тази връзка широката общественост и специалистите изразяват мнения, по които са необходими нови решения по няколко пункта:

- ◆ Предоставяната на ДОО субсидия да се изчисти от осигурителните задължения на

държавата към своите служители. Държавата, както останалите работодатели, следва да внася за държавните служители, кадровите военнослужещи от МО, служителите на МВР и тези от правораздавателната система полагащите се осигурителни вноски. Разходите могат да бъдат за сметка на самите бюджетни структури, а не за сметка на общата субсидия за ДОО.

Държавните служители, кадровите военнослужещи от МО, служителите на МВР и на тези от правораздавателната система би следвало да внасят ежемесечно, както всички останали осигурени лица, лични осигурителни вноски за сметка на полученото от тях възнаграждение. Размерът на осигурителните вноски на тези лица следва да се определи като се отчете началото на пенсиониране, категорията труд и срока на получаване на пенсията. Военнослужещите и приравнените към тях имат право на ранно пенсиониране, значително по-висок размер на пенсията спрямо средната пенсия за осигурителен стаж и възраст и реално я получават по-дълго време.

Всеобщо е мнението, че с известно отклонение от принципите на солидарното поемане на тежестта при социалното осигуряване са разпоредбите в закона за държавния служител, според които осигурителните вноски за тази категория лица са за сметка на държавния бюджет. Така се противопоставят отделните категории лица. Държавните служители се освобождават от задължения, а хората извън кръга на държавните служители поемат двойно бреме – веднъж с личните си средства плащат своите осигурителни вноски и втори път чрез данъчната система плащат и вноските на държавните служители. Общественото мнение е, че всички работодатели, включително когато държавата е работодател, трябва да бъдат равнопоставени в задълженията си да осигуряват своите работници и служители, както и те самите да участват с лични осигурителни вноски в своето осигуряване.

◆ **Да се диференцира минималния осигурителен доход** за различни групи професии сред **самоосигуряващите се**. Известно е, че болшинството от тях получават много по-високи доходи от тези, върху които внасят осигурителни вноски в крайна сметка, дори след „данъчното изравняване“, като посредници/агенти, нотариуси, адвокати, лекари, журналисти, инженери, архитекти, консултанти и др. на свободна практика. Покачването на минималния осигурителен доход на самоосигуряващите се лица с въвеждане на минимални осигурителни прагове за различните категории и професии ще осигури приток на средства особено във фонд "Пенсии", където те преимуществено се осигуряват.

◆ **Минималният осигурителен доход** трябва да е разчетен и определен така, че да подsigурява гарантирания минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст. Принципът на солидарността преразпределя осигурителен ресурс в рамките на съвкупността от осигурени лица към тези, които в продължение на много години или дори през целия трудов живот се осигуряват върху минималния осигурителен доход или имат големи периоди на неосигуряване. При изчисляване на пенсията тя излиза в много нисък размер и бива приравнена на гарантирания от закона минимален размер без зад нея да стои адекватно осигурително участие. В солидарната система се допуска дофинансиране над индивидуалното участие, но все пак додаването трябва да е съизмеримо с приноса, а не в пъти над него.

◆ Преференцията за облекчено осигуряване на **земеделските производители и тютюнопроизводители** не даде очаквания ефект и следва да отпадне. До сега те се осигуряваха върху $\frac{1}{4}$ от минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица. Осигурителният доход, върху който би трябвало да се осигуряват, следва да кореспондира с пенсията в минимален гарантиран размер, който ще получават. При сегашното положение участието им в осигуряването е нищожно и се компенсира за сметка на всички други осигурени лица във фонд „Пенсии“, като пенсията се приравнява на минималния размер. Специализирани фондове и целеви програми за развитие и стимулиране на земеделието биха могли да поемат осигуряването на земеделците, за да се получи по-тясна връзка между участието в осигуряването и размера на пенсията или обезщетението.

◆ **Диференцирани минимални заплати по браншове и професии**, вместо досе-

гашната универсална обща минимална заплата, могат да служат като база за определяне на часови ставки по професии и браншове. Това би позволило повече „флексикюрити“ – гъвкавост на пазара на труда и социална сигурност при почасово наемане срещу адекватно заплащане и натрупване на осигурителни периоди, респективно права. Би генерирало и по-високи приходи в бюджета на ДОО, както и по-справедливото им разпределение чрез размерите на обезщетенията и пенсиите за трудова дейност.

Обедняването на данъчни и осигурителни приходи

Националната агенция по приходите започна работа на 1 януари 2006 г., като идеята беше едно ведомство да събира данъците и осигуровките. НАП обаче закъсна с изграждането на информационната си система и до днес продължава да ползва много добре работещата и непрекъснато актуализираща се информационна система на НОИ. Заради несъвместимост между софтуерните продукти на двете информационни системи се множат сигналите за грешки и разминаване на данните за фирми и самоосигуряващи се лица. При преноса на данните се получават неудачи (например в системата за управление на приходите на НАП едноличен търговец се води длъжник, докато в действителност той няма данъчни и осигурителни задължения). Грешки и несъответствия се допускат с ЕГН и други данни, което спъва работата на НОИ и води до забавяне изчисляването и изплащането на паричните обезщетения за временна неработоспособност.

Моделът (Данъчна администрация плюс част от НОИ – функция събиране на осигурителни задължения) не сработи добре и не оправда очакванията за подобряване на събираемостта поради различната философия и методика на облагане в двете системи, различното предназначение на данъците и осигуровките. Докато срещу внасянето на осигурителни вноски осигурените лица придобиват определени права, то внасянето на данъци не е обвързано пряко с реализацията на конкретни права. В тази връзка, ако доброволното внасяне на осигуровки е логичен стремеж, то същото не би могло да се каже по отношение внасянето на данъците. Данъчните задължения са свързани изключително с фиска на държавата, докато зад осигурителните задължения стои бъдеща социална сигурност за осигурените лица и техните семейства. От друга страна коренно различна е методиката за облагане с данъци и осигурителни вноски по отношение произход, размер и вид на облагаемите доходи, данъчна и осигурителна основа, срокове за деклариране и внасяне на данъци и вноски и т.н. Предвид на това нормативната база е трудно приложима от служителите на НАП.

Отделянето на бюджета на НОИ от държавния бюджет бе обявено като едно от големите постижения на промените след 1989 г. Счита се, че една от основните причини за липсата на средства при реализацията на правата на осигуряващите се преди 1989 г. лица е именно обвързаността на двата бюджета, при което съществуваше възможност за преливане на средства от бюджета на ДОО към държавния за попълване на различни, несвойствени нужди. С обедняването на функциите за събиране на данъците и осигурителните вноски се възвръща негативния ефект от администрирането на приходите за държавния бюджет и бюджета на ДОО от един и същ орган.

Вследствие на коренно различния подход на работа в НАП над 1/4 от специално обучения и рутиниран състав на НОИ по събиране на осигурителните задължения, който бе прехвърлен в НАП, напусна и потенциалът му се разпиля. Извършването на ревизии за спазване на осигурителното законодателство стана рядкост или те протичат твърде формално, което стана реален риск за по-малко осигурителни приходи в НОИ.

Ето защо би следвало да се преразгледа целесъобразността на изваждането на събираемостта и контрола на приходите от осигурителни вноски от администрацията на НОИ и прехвърлянето на тези дейности в НАП. Съмнително е мегаагенцията НАП с наличната информационна база, административен капацитет разнородната нормативна база досежно данъци и осигурителни вноски да извършва успешно събирането и контрола на осигурителните задължения за социалното и здравното осигуряване, след като отговорни специалисти осъзнават, че трудно ще се справи с това предизвикателство. Националният

осигурителен институт е в състояние отново да поеме присъщите си задължения да събира осигурителните вноски и да извършва регистрацията на трудовите договори – дейности, на които се базира общественото осигуряване.

Разграничаване на социално осигуряване от социално подпомагане

Функционирането на съвременна осигурителна система е една от най-ценните придобивки на цивилизацията в организираното общество. Нейното място и роля в обществения живот се нуждаят от ясно определяне в Конституцията на Република България диференцирано от социалното подпомагане и грижи. Размиването на границите между социално осигуряване и социално подпомагане не е в интерес на осигуряването и не насърчава постигането на осъзнатост за първостепенната важност на личната отговорност. Само така за всеки гражданин от настоящите и от бъдещите поколения ще стане ясно, че в новия за нашата географска територия обществен строй човек не трябва да разчита на държавата за социална сигурност, ако не е дал своя принос според притежавания потенциал под формата на данъци, осигуровки или морално оценявана отдаденост в полза на обществото и личността. Държавата обаче със своята политика, механизми и институции следва да предоставя адекватни обезпечения, да отстоява доверието на гражданите и да насърчава пълноценното участие в обществения живот.

Правото и задължението по начало са категории с реципрочни стойности. Устройването на новата политическа, икономическа и социална система налага необходимостта от определяне на строга последователност, като първо се започне със задълженията. И второ – въз основа на изпълнените задължения да се претендират и получават реципрочни права. Само така би могъл да се постигне и поддържа баланс в обществените отношения както в най-широк смисъл, така и в съставните структурни единици на обществото.

Осигурителната система е инструментът, чрез който може да се упражни конституционното право на общественото осигуряване. Сегашното състояние и бъдещото функциониране на осигурителната система са в пряка зависимост от първостепенни проблеми на страната, свързани с икономическия растеж и балансираното преразпределяне, демографската структура, образователното равнище и професионална подготовка сред всички етноси на територията на страната, доверието в институциите и държавата.

Вредата от използване на понятието „осигурителна тежест“

За съжаление понятието „осигурителна тежест“ трайно се наложи в публичното пространство и редовно се използва в дебатите, коментарите, анализите, официалните документи. Изрича се както от представители на законодателната и изпълнителната власт, на работодателите и синдикатите, така и от представители на медиите, когато се обсъжда размера на осигурителните вноски, разпределението им между страните в осигурителния процес и пр. Понятието „осигурителна тежест“ изразява негативно отношение към осигурителните задължения и въздейства възпиращо за доброволното им изпълнение и за възпитаване на съзнание за лична отговорност за социалната сигурност.

Големият дял на скритата икономика обуславя неблагоприятните стойности на коефициента на зависимост, коефициента на заместване на дохода и ниските средни стойности на пенсиите. Понятието „осигурителна тежест“ внушава тегоба и не благоприятства поведение, провокиращо подобряване стойностите на тези показатели. Докато отговорните и формиращите общественото мнение фактори волно или неволно го използват в публичното пространство, задължените по закон лица не биха могли да изградят съзнание за доброволно изпълнение на осигурителните задължения. Основополагащият принцип, не само на осигурителната система, но и на обществото, е солидарността. А тя е толкова по-възможна, колкото е по-доброволна. В социалната държава не се счита за тежест отделянето на част от трудовите доходи за лични пенсионни спестявания за в бъдеще, както и за издръжка на пенсионерите – родители и прародители на сегашните работещи.

От психолингвистична гледна точка „осигурителна тежест“ има негативен смисъл. Внасянето в обществените фондове на осигурителни вноски, ставката на които е разпределена между участващите страни в определено съотношение, е поведение на социално отговорни индивиди и работодатели. И затова в осигурителното законодателство присъства само понятието „осигурителна вноска“. Вместо понятието „осигурителна тежест“, по-коректно и по-насърчаващо би било при коментарите, дебатите, анализите да се използват думите „осигурителна вноска“ и „осигурителна ставка“, според контекста.

Доверието – фактор за стабилност

С голямо значение през последните години се изпъква факторът доверие в държавните институции и държавността. Силно деморализиращо въздействие и засилване на скептицизма сред населението причинява тревожното състояние в съдебната и правната система, в здравеопазването, в регионалното „благоустройство“ и други обществени сфери. Безбройните безнаказани случаи на използване на властта за лично облагодетелстване и осезателното сливане на властта и капитала въздействат отблъскващо и демотивиращо. Напоследък особено актуална стана поговорката: „За кокошка – няма прошка, за милиони – няма закони.“ При това положение е трудно да се агитира за доброволно и съвместно изпълнение на трудовите, осигурителните и данъчните задължения. Да се разчита само на методите на санкцията и принудата е нереалистично – колкото те са по-силни, толкова повече се подхранва корупцията или се импулсира изобретателността на нарушителите на законите и правилата. Мерките на принудата и ефективния контрол следва да бъдат постоянно съпътствани и от мерки, ориентирани към насърчаване и възпитаване на доброволното изпълнение.

Държавата чрез институциите е призвана да служи на гражданите. Както институциите, така и гражданите имат права и задължения. За задължения на гражданите държавата със своите институции и власти, както се казва „гони до дупка“. Но за задълженията на институциите към гражданите не се държи сметка. Когато дадена институция например бави плащания към гражданите, не се начисляват лихви, чрез които да се компенсира забавянето, а когато гражданин не изплати своите дългове навреме, му се събират с лихва. Липсата на такава реципрочност би трябвало да се запълни.

Обратът в мисленето на гражданите за повече доверие и собствена отговорност е възможен, когато биват обслужвани бързо и компетентно от институции с нов, по-човешки дух и облик, показващи съпричастност и съзнателност.

Посочените по-горе фактори, освен че са във взаимна зависимост помежду си, пряко или косвено предопределят финансовата стабилност на осигурителната система и размера на пенсиите в частност. Известно е, че бедна държава не може да провежда задоволителна социална политика. От друга страна обаче, един от основните механизми за избягване на бедността е добре работещата осигурителна система. Именно намирането на правилния баланс между отделните политики на едното или другото от двете направления стои в основата на идеологическия избор за управлението на страната и нейния просперитет.

Съзнание за социална принадлежност

От констатациите на институциите с важни за осигурителната система контролни функции, а и от лично наблюдение може да се забележи небрежно, дори престъпно неспазване на нормативните правила, касаещи трудовата среда, трудовите и осигурителните правоотношения. Това може да се наблюдава и в случаите, необхванати от контрола на „Главна инспекция по труда“. Преходът към свободно пазарно стопанство не е създал нужната чувствителност и убеденост у всички участници в индустриалните отношения да действат като социално отговорни субекти. Движещ остава мотивът за бърза печалба и изразходване на финансовия ресурс за излишен лукс и първенющина или комплексарство. А се пренебрегва социалната солидарност, инвестирането в здравословна и безо-

пасна трудова среда, подценява се сигурността за бъдещето и хуманното отношение към наетите лица и членовете на семействата им. За промяна на това статукво биха допринесли не само методите на принудата, но доброволното изпълнение на нормите и задълженията. То би се повишило чрез постоянна широка просветна дейност за подобряване на културата в областта на трудовоправните и осигурителните отношения, здравословните и безопасни условия на труд и пр. От значение е също повишаване на компетентността на служебните лица, на които е възложено прилагането на трудовото и осигурителното законодателство при работодателя/осигурителя.

Доброволното изпълнение и постигането на осъзнатост за него минава най-вече през доверие в държавата и институциите, балансиране на личния и колективния/обществения интерес, зачитане правото на другия, преодоляване на съзнателния и подсъзнателния страх, определящ поведението на индивида. А тези категории са свързани с нравствеността, с ценностната система. Всичко това от своя страна се предопределя от статуса на психичното здраве на населението като цяло и на отделния индивид.

Неравнопоставеност на жените

Ето какво говорят данните доколко двата пола са равнопоставени от гледна точка на осигуряването:

- ◆ В общата **съвкупност на пенсионерите** жените са повече от мъжете. От пенсионерите с лични пенсии жените са повече от мъжете. При получаващите наследствени пенсии делът на жените (79,5%) е значително по-голям от този на мъжете – 20,5%, което е феноменално.

- ◆ Средният **индивидуален коефициент** при пенсиите за осигурителен стаж и възраст е 1,312. При мъжете този коефициент е 1,603, докато при жените е доста по-нисък – 1,090. Запазва се тенденцията средният индивидуален коефициент при новоотпуснатите пенсии на жените (1,100) да е значително по-нисък от този на мъжете (1,450). Порождено е от факта, че има разлика в средния размер на трудовия доход между двата пола в ущърб на жените и тя се пренася както в средния индивидуален коефициент, така и в средния размер на пенсиите им.

- ◆ При жените средният **осигурителен стаж** е по-нисък в сравнение с този на мъжете. Осигурителният стаж е другият основен фактор в определяне размера на пенсията, освен индивидуалния коефициент – респективно осигурителния доход. При средно статистически по-ниски стойности на тези показатели неизменно ще продължават да се отпускат и изплащат по-ниски пенсии на жените в сравнение с тези на мъжете.

- ◆ От всички прекратени поради смърт **лични пенсии** повечето са на мъже, а по-малко на жени. Средната продължителност на получаването им при мъжете е по-кратка отколкото при жените.

- ◆ От тях прекратените пенсии за инвалидност поради рехабилитиране повечето са на жени и по-малко на мъже. Средната продължителност на получаването им за периода от инвалидизирането до възстановяването на работоспособността при жените е малко по-кратка отколкото при мъжете.

- ◆ Жените, получаващи вдовишка добавка към пенсията си от починал съпруг/съпруга, са над четири пъти повече от получаващите вдовишка добавка мъже.

- ◆ Средният месечен размер на вдовишката добавка за мъжете е много по-ниска отколкото за жените, тъй като се изчислява от наследствената пенсия на наследодателя. Когато наследодателят е жена вдовишката добавка за нейния съпруг, изчислена от пенсия в относително по-нисък размер, средностатистически също е по-ниска.

- ◆ От получаващите парични **обезщетения за безработица** близо два пъти по-големият дял на безработните жени в сравнение с безработните мъже ясно изразява тенденцията на неравнопоставеност на жените през погледа на пазара на труда. При това средните размери на изплатеното обезщетение за безработица на жените също е по-ниско отколкото на мъжете.

Горните констатации изразяват тенденцията на неравнопоставеност на жените, на която не се обръща нужното внимание както от мъжете, така и от самите жени. За преодоляването на тази тенденция България започна да прилага джендър мейнстриймिंग подхода за насърчаване равнопоставеността на половете в различни сфери на обществения живот. Поставено е началото за предприемане и реализиране на политики и мерки, но все още са недостатъчни. Работата в тази насока тепърва предстои в контекста на една от петте цели на хилядолетието за развитие, дефинирани от ООН – равнопоставеност на половете, както и в изпълнение на Лисабонската стратегия за растеж и развитие в пет ключови направления, едно от които е равнопоставеност на жените и мъжете.

МАКРОИКОНОМИЧЕСКАТА СРЕДА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ ПРЕЗ 2008 Г.

Развитието на социалното осигуряване е в тясна връзка с протичащите глобални и национални икономически, политически и социални процеси. Прегледът на макроикономическата среда хвърля светлина върху факторните причини за финансовото състояние на осигурителните фондове. Системата на социалното осигуряване изпитва силно влияние от темповете на икономически растеж, демографската структура на населението, състоянието на пазара на труда – заетост и безработица, публичните финанси, нивото на доходите, инфлацията, размера на скритата икономика и пр.

Брутен вътрешен продукт

През 2008 г. България навлезе във втората си година на еврочленство. То, както и стабилната макроикономическа обстановка, подобряващите се бизнес условия в страната, включително поради промените в данъчното законодателство през последните години, поддържаха висока инвестиционната активност в страната и допринесоха за икономическия растеж.

За 2008 г. нарастването на БВП в номинално изражение е 18%, а в реално е 6%. Изчисленият БВП на човек от населението възлиза на 8 772,40 лв., или 6 748 щатски долара. Преизчислен в евро БВП е съответно 34 117,54 милиона, като на човек от населението се падат по 4 485,30 евро.

Инфлация

През 2008 г. инфлацията се задържа около високите стойности, регистрирани през последните години. Годишната инфлация, измерена чрез хармонизирания индекс на потребителските цени (ХИПЦ), е 7,8%, а средногодишната – 12,3%. За разлика от предходни години инфлацията е формирана в по-голяма степен от повишението на цените на енергийните ресурси на международните пазари и в по-малка степен от пазарите на цените на вътрешния пазар на стоки и услуги.

Базисната инфлация също се влияе от динамиката на международните цени, но в значителна степен се определя и от динамиката на вътрешното търсене. През последните години вътрешното търсене в страната нарасна в резултат на по-високите възнаграждения за труд и ръста на кредитите за домакинствата. През последните три години ръстът на заплатите изпреварва ръста на производителността на труда, което оказва натиск върху цените и се явява един от факторите, допринасящи за по-високите стойности на базисната инфлация у нас. Инфлацията при неенергийните промишлени стоки е доста по-ниска от тази при услугите, което се обуславя от факта, че те са обект на конкуренция от внос на аналогични стоки.

От средата на 2008 г. се наблюдават намаляващи темпове на инфлация. С отшумяването на външните шокове, свързани с динамиката на международните цени на хранителните стоки и на суровия петрол, може да считаме, че България се завръща към инфлационния си модел, характерен за годините преди 2007 г. Още през ноември инфлацията на годишна база спадна до едноцифрено число – 8,8%. Все пак и през следващите години България ще продължи да изпитва по-висока инфлация от средната за ЕС. Тази разлика ще се обуславя от измененията на цените на услугите и от изменението на административните цени.

Въпреки че ценовата динамика на хранителните стоки у нас следваше тази, наблюдавана и в останалите страни от ЕС-27, трябва да се отбележи, че в България бяха регистрирани значително по-високи индекси на цени на потребител на тази група стоки. През 2008 г. ХИПЦ за групата хранителни стоки в България бе 21,1%, докато за ЕС-27 той е 5,7%. По-високите индекси на изменение на цените у нас се дължат както на процеса на

ценово изравняване, така и вероятно на проблеми с функционирането на пазара. Ефектът от съществуването на нелоялна конкуренция и неговото влияние за поскъпването при храните е трудно да се оцени. През 2008 г. Комисията за защита на конкуренцията е наложила парични глоби на фирми и браншови организации, опериращи на пазара на мляко и млечни произведения, яйца, птиче месо, хляб, растителни масла и маслопродукти, които чрез картелни споразумения са поддържали определени равнища на цените и по този начин са ощетили потребителите.

Държавен бюджет

Провежданата през 2008 г. фискална политика бе насочена към поддържане на устойчив темп на икономически растеж и стабилна макроикономическа среда. Спазването на стриктна фискална позиция съответства на заложената средносрочна фискална цел, както и на изискванията на Пакта за стабилност и растеж за избягване на проциклична политика. Следваната фискална политика е съобразена с рисковете, произтичащи от нарастващите външни дисбаланси, както и с несигурността на външната среда вследствие на проявилата се глобална финансова криза. Въведените през годината промени по отношение на данъчно-осигурителната политика са насочени към стимулиране на инвестиционната активност, повишаване конкурентоспособността на местното производство и понижаване на преките данъчни и осигурителни отчисления.

Както и през предходната година, високият ръст на данъчните приходи допринесе за нарастване на положителното касово салдо по консолидираната фискална програма.

Допълнително влияние оказаха, както постъпленията на авансови средства от бюджета на ЕС, така и доброто изпълнение на приходите на социалноосигурителните фондове. В края на 2008 г. излишъкът възлезе на почти 2 млрд. лв., с което надвиши размера си за периода на предходната година с 1,5%.

Постъпленията по консолидирания бюджет за 2008 г. спрямо 2007 г. отбелязаха значителен ръст от 13,5%, повлияни от доброто изпълнение както на данъчните, така и на неданъчните приходи. Процесът на хармонизиране на косвеното данъчно законодателство с това на ЕС продължи да оказва влияние върху изпълнението на приходите. Ефектът от промяната на режима на облагане с ДДС се прояви и в началото на разглежданата година, когато постъпиха значителни приходи от сделки, реализирани в края на преходната година.

Приходите от социалноосигурителни вноски нараснаха с 9% за 2008 г. спрямо 2007 г. Основен принос за това оказа повишението с 26% на средномесечния осигурителен доход, докато броят на осигурените лица остана непроменен спрямо същия период на миналата година. Сходно увеличение с 8,6% се наблюдаваше и при приходите от данъка върху доходите, които също бяха повлияни от повишаването на доходите на заетите. Въпреки това на този етап не може да се направи еднозначна оценка на ефектите от промяна в облагането с оглед на необходимостта от по-продължителен период, при който функционира пропорционалният режим на данъчно облагане. Очакванията са свързани с ефект повече в посока на увеличение на спестяванията, отколкото повишение на потреблението в икономиката, предвид теоретично по-високата пределна склонност към спестяване на високодоходните групи, които са облагодетелствани от намаляването на пряката данъчна тежест.

Платежен баланс

Към края на 2008 г. дефицитът по текущата сметка на платежния баланс възлезе на стойност 8 278 млн. евро (24% от БВП). Стойността му е с 2 103 млн. евро по-висока в сравнение с отчетения за предходната година дефицит 6 175 млн. евро (22% от БВП). Търговският баланс през годината се влоши и достигна отрицателно външотърговско салдо от 8 832 млн. евро. Нарастването е с 1 413 млн. евро спрямо 2007 г. Вносът на стоки се повиши с 13%, а износът с 16%. Стойността на внесените стоки е с 89% по-голяма от стойността на изнесените. През първата година от членството на България в Европей-

ския съюз се запазва тенденцията от последните години основен търговски партньор да бъде ЕС. Повече от половината от стокообмена (58%) на страната е с ЕС – (63% от износа и 55% от вноса).

Общият баланс по финансовата сметка за 2008 г. е положителен и възлиза на 674,2 млн. евро (2% от БВП), при положителен общ баланс в размер на 3 163,7 млн. евро (10,9% от БВП) през 2007 г.

В края на декември 2008 г. резервните активи на БНБ (без измененията, дължащи се на курсови разлики) нарастват с 674,2 млн. евро в сравнение с декември 2007 г. Преките инвестиции в страната за януари-декември 2008 г. възлизат на 5 430,2 млн. евро (16% от БВП), при 6 516,9 млн. евро (22,6% от БВП) за януари-декември 2007 г.

Валутен борд

Общите валутни резерви на БНБ нарастват и достигат 12 738 млн. евро, което е със 789 млн. евро повече от предходната година. В обръщение се намират 9 179 млн. лева (4 693 млн. евро). Задълженията на БНБ към държавния бюджет и към други банки са 12 587 млн. лева (6 436 млн. евро). Депозитът на управление „Банково“ на БНБ е 3 097 млн. лева (1 583 млн. евро). Следователно покритието на задълженията на валутния борд с активи в евро остава напълно достатъчно, за да се гарантира стабилността му. Въпреки неблагоприятната обстановка на международните пазари този паричен режим продължава да функционира нормално.

В условията на глобална криза ключова роля за поддържането на макроикономическата стабилност в страната играе валутният борд. Въпреки влошените условия на международните финансови пазари местните компании запазиха достъпа си до външен финансов ресурс. Данните за преките чуждестранни инвестиции показват, че те се запазват относително високи, но все пак недостатъчни, понеже осигуряват покритие на дефицита по текущата и капиталовата сметка на платежния баланс от около 74%. Общият приток на финансови ресурси по платежния баланс надвиши дефицита по текущата и капиталовата сметка в резултат на което продължи нарастването на международните валутни резерви.

В края на 2008 г. банковите активи достигнаха 69 560 млн. лв., като за една година отбелязаха увеличение с 10 466 млн. лв., или с 15%. Растежът на активите е свързан с намаляването на нормата на задължителните минимални резерви (ЗМР), както следва: считано от 1 декември нормата на ЗМР спада от 12% на 10% върху всички привлечени средства, а от 1 януари 2009 г. банките дължат 5% върху привлечените средства от нерезиденти и 0% върху привлечените средства от централния и местните бюджети. С тези решения беше освободена значителна ликвидност, като общият ефект от промените в регулацията се оценява на около 3 млрд. лв. Целта на промените бе да бъдат улеснени банките при управление на ликвидността си при наблюдаваната неефективност във функционирането на международните финансови пазари. Освобождаването на ликвидност на банките не води автоматично до повишаване на нивата на кредитиране. Кредитната дейност зависи от търсенето на банков заем от населението и фирмите, както и от оценката на риска по тези заеми от страна на банките.

Финансов сектор

За наблюдавания период се отчита, че финансовата система на България изпитва предимно косвени ефекти от глобалната несигурност. Кризата не доведе до появяването на местни банки с ликвидни или капиталови проблеми, които да имат нужда от спешна намеса на държавата.

Значим ефект от несигурността в световен мащаб се наблюдава на българската фондова борса, като борсовите индекси следваха низходящата тенденция през цялата 2008 г. и към края на октомври достигнаха нивата от 2004-2005 г. Това се отрази и на доходността на институционалните инвеститори и най-вече на тази на пенсионните фондове и колективните инвестиционни схеми. Наблюдават се промени в структурата на техните инвестиционни портфейли. Делът на акциите в инвестициите на пенсионните фондове

се понижи, като от 34% в края на септември 2007 г. достигна 24% към края на третото тримесечие на 2008 г. През същия период се увеличиха дяловете на банковите депозити (от 17 до 22%), ДЦК (от 18 до 23%) и корпоративните облигации (от 13 до 24%), които са по-нискорисковите варианти за влягане на свободни ресурси.

Подобни, макар и в по-малка степен, са промените в структурата на инвестиционните портфейли на колективните инвестиционни схеми. При тях делът на акциите, търгувани на БФБ, в края на третото тримесечие на 2008 г. бележи спад с 4 процентни пункта спрямо същия период на 2007 г. Промяната е за сметка на увеличението на дяловете на ДЦК и облигациите.

Небанкови финансови институции и капиталов пазар

По-значимо отражение върху икономиката като следствие от спада на капиталовия пазар може да се търси в спадането на реализираните доходи в небанковия финансов сектор. Постигнатата среднопретеглена доходност на годишна база от пенсионните фондове се понижава през годината и към септември 2008 г. стойностите за трите вида пенсионни фондове са между 1,5 и 2,5%, като вече се наблюдават отделни фондове с отрицателна доходност. За сравнение през същия период на предходната година среднопретеглената доходност е между 12,9 и 14,3%. За периода януари-септември 2008 г. пенсионните осигурителни дружества имат отрицателен финансов резултат от 4,2 млн. лв. при положителен такъв от 18,5 млн. лв. към септември 2007 г.

Въпреки че брутните активи на пенсионните фондове все още са с положителен ръст от 9,8%, той се забавя значително спрямо третото тримесечие на предходната година, когато е бил 57,5%. Забавяне на ръста на активите е налице и при колективните инвестиционни схеми (КИС), а средноаритметичната нетна стойност на активите на една акция общо за КИС се понижава 2 пъти. Това е показателно за ефекта от негативното развитие на капиталовия пазар върху финансовите посредници, като се има предвид немалкият дял на търгуваните на БФБ (българска фондова борса) инструменти, които те заемат в активите им.

Към 31.12.2008 г. броят на осигурените лица в четирите вида пенсионни фондове (универсални, професионални, доброволни и доброволни по професионални схеми) достига 3 643 836 души. Нарастването е с 203 022 лица, или с 5,9 на сто спрямо осигурените към края на 2007 г. Акумулираните нетни активи в системата на допълнителното пенсионно осигуряване към 31.12.2008 г. възлизат на 2 299 154 хил. лв. и отбелязват намаление с 0,83 на сто в сравнение с нетните активи към 31.12.2007 г. Намалението на общия размер на нетните активи на пенсионните фондове отразява ефекта на финансовата криза върху развитието на сектора на допълнителното пенсионно осигуряване. Пенсионноосигурителните дружества приключват 2008 г. с общи приходи в размер на 71 478 хил. лв., което представлява намаление с 14,9 на сто в сравнение с реализираните приходи през 2007 г. Намалението на приходите на пенсионноосигурителните дружества през 2008 г. е за сметка на намалението на приходите от управление на собствени средства.

Производителност на труда

През 2008 г. заетите лица в икономиката са 3 723 хиляди. Общият брой отработени часове е 15 742 милиона. В сравнение с 2007 г. броят на заетите лица е нараснал с 2,1% като са отработени с 2,0% повече човечески часове. Структурата на заетостта по икономически дейности показва увеличение на относителния дял на заетите в сектора на услугите и индустрията за сметка на аграрния сектор.

За цялата 2008 г. един зает произвежда средно 17 397 лева от БВП. В сравнение с предходната година съпоставимият стойностен обем на показателя на един зает реално нараства с 2,7%. С толкова се увеличава и БВП за един отработен човечески час.

Брутната добавена стойност средно на един зает през 2008 г. реално нараства с 3,4%.

Най-висока е производителността на труда в индустриалния сектор – 15 458 лева на

един зает и 9,1 лева за един отработен човекочас. В сектора на услугите, всеки зает произвежда средно 14 881 лева БДС и съответно 8,8 лева за един отработен човекочас. В аграрния сектор добавената стойност на един зает е на ниво от 5 417 лева, като за един отработен човекочас се създават 3,6 лева добавена стойност.

Работна заплата

През 2008 г. доходите от труд продължиха да нарастват както в номинално, така и в реално изражение в резултат на устойчивия икономически растеж и макроикономическата стабилност.

По данни на НСИ средната работна заплата за 2008 г. е 524 лв. и се е повишила с 21,7% в номинално и с 13,9% в реално изражение спрямо 2007 г, когато е била 421 лв. Средната работна заплата в общественния сектор достигна 605 лв., или повишение с 16% в номинално изражение. В частния сектор, в който работят около 74% от наетите, през 2008 г. средната работна заплата е 478 лв., и отчита ръст от 20,5% в номинално изражение в сравнение с 2007 г, когато е била 397 лв. Продължава тенденцията средната работна заплата в общественния сектор значително да превишава тази в частния сектор. Въпреки че номиналният растеж на средната работна заплата в частния сектор надвишава този на средната работна заплата в общественния сектор, това не позволява съществена промяна в съотношението между тях. По този начин през 2008 г. средната заплата в бюджетния сектор е по-висока от тази в частния с 36,6%. Разликата вероятно до голяма степен се дължи на установилия се през последните години в частния сектор стремеж за скриване на стопански обороти и трудови възнаграждения с цел избягване на данъци и осигурителни вноски (т. нар. скрита икономика или сив сектор).

Нарастване на доходите през 2008 г. се потвърждава и от официалната статистика на НСИ за домакинските бюджети, според която паричният доход на лице от домакинството е със 17% по-висок в реално изражение на годишна база спрямо 2007 г. През 2007 спрямо 2006 г. същото нарастване е било 21,6%. И в двата случая нарастването се дължи основно на ръста на доходите от работна заплата и от пенсии.

Основен инструмент в политиката на доходите на правителството е определянето на размера на минималната работна заплата в страната. През 2008 г. тя е 220 лв., или с 23,3% по-висока отколкото през 2007 г. Увеличението на минималната работна заплата води до нарастване на разходите на работодателите предимно за нискоквалифициран труд, което провокира съкращаване на работни места и е особено неблагоприятно в районите с по-високи нива на безработица.

Изменението на заплатите в бюджетната сфера е другият инструмент на правителството за провеждане на политиката по доходите. От 2004 г. заплатите в бюджетния сектор се увеличават веднъж годишно, като през юли 2008 г. бяха повишени средно с 10%. Основният подход в правителствената политика по отношение на бюджетните заплати бе стремежът за обвързване на техния растеж с очаквания темп на нарастване на производителността на труда в икономиката. По този начин правителството се стреми чрез провежданата доходна политика да не оказва натиск върху частния сектор за повишаване на заплатите над производителността на труда и да застраши конкурентоспособността на икономиката.

Домакински бюджети

Основен фактор, който определя нарастването на индивидуалното потребление, са доходите на домакинствата. От една страна, те се увеличават от повишаването на заетостта с 4,6% в сравнение с предходната година, а от друга – в резултат на нарастването на собствените средства на потребителите (работна заплата, пенсии, предприемачество).

Тенденциите от последните години показват увеличение на доходите и на разходите на домакинствата.

Нарастването на доходите на домакинствата продължи и през 2008 г. Паричният до-

ход на домакинство през годината (по данни на НСИ) е 8 353 лв. Спрямо 2007 г. увеличението е с 1 223 лв., или със 17%. Това увеличение обаче е по-малко от увеличението през 2007 г. спрямо 2006 г., когато е било 21,6%. Основен източник на финансиране на крайните потребителски разходи на домакинствата, както и през предходната година, са доходите от работна заплата (53,9%), следвани от доходите от пенсии (24,1%).

Общите доходи на домакинствата спрямо 2007 г. нарастват с 10,2%. В общите доходи на домакинство доходите от работни заплати продължават да са с най-голям дял – 51,9%, следвани от доходите от пенсии – 23,2%, и доходите извън работна заплата – 5%.

Освен доходите на домакинствата, разходите им също отбелязаха нарастване през годината. Общият разход на домакинство спрямо 2007 г. е нараснал с 15%, а паричният разход – с 12,3%.

Заетост

От 2002 г. броят на заетите лица в икономиката отбелязва непрекъсната тенденция на нарастване. Според данните от Наблюдението на работната сила, провеждано от НСИ, средно за 2008 г. заетите лица са 3 360 хил. души и са с 107 хил., или с 3,3% повече спрямо 2007 г. (при ръст 4,6% през 2007 г. спрямо 2006 г.). Създаването на работни места в частния сектор на икономиката и повишеното ниво на участие на населението в работната сила са в основата на отчетения ръст на заетостта през годината.

През 2008 г. обхватът на провежданите от правителството програми за заетост, които се явяват „балансори“ на трудовия пазар, се увеличи почти двойно, от 55,1 хиляди лица през 2007 г. до 112,2 хиляди през 2008 г. По програми и мерки за заетост, реализирани от Агенцията по заетостта, през 2008 г. са работили общо 66 839 лица средно на месец. Броят на включените в програми и мерки през годината нови безработни лица възлиза на 112 228. Изразходваните средства през 2008 г. за реализиране на програмите и мерките за заетост и обучение са 160,4 млн. лв.

Коефициентът на заетост (съотношението между броя на заетите лица и населението над 15 навършени години) средно за 2007 г. е **50,8%**. Той се е увеличил с 1,8% в сравнение с предходната година.

Безработица

По данни на Агенцията по заетостта и през 2008 г. продължава тенденцията на спад на регистрираните безработни в бюрата по труда. През 2008 г. средногодишният им брой е 199,7 хил. души, от които 103,9 хил. са мъже и 95,8 хил. жени. Намалението спрямо предходната 2007 г. за двата пола е с 40,5 хиляди безработни, или с 16,9%.

Наблюдаваната дългогодишна положителна тенденция в динамиката на безработицата се дължи главно на макроикономическата стабилност в страната, характеризираща се с висок икономически ръст и значителни инвестиции, пряка последица от които е и отчетеното намаление на съкратените лица от икономиката.

Основен показател, отчитащ нивото на безработица в страната и отделните териториални единици, е **равнището на безработица**, което представлява съотношение на регистрираните безработни лица в бюрата по труда към икономически активното население, изчислено в проценти. **Средногодишното равнище на безработица** през 2008 г. е 5,6%. В сравнение с предходната година се отчита спад от 1,3% пункта.

Население и демографски процеси

Демографските процеси в страната оказват много сериозно влияние върху социално-осигурителната система.

Формираните през последните години положителни тенденции в изменението на основните показатели за демографското развитие на страната продължиха и през 2008 г. Те се изразяват в забавяне на темповете на намаляване на населението в резултат предимно на подобрените показатели за естественото движение на населението, увеличаването

на средната продължителност на предстоящия живот и ограничаването на влиянието на външната миграция. Основен проблем за демографското развитие на страната е все още високото равнище на смъртността, сравнително по-ниската средна продължителност на живота в сравнение с другите европейски страни и отрицателното външномиграционно салдо. Установените тенденции дават основание за излизане на страната от тежката демографска криза.

Развитието на демографските процеси в България са от изключителна важност не само за формиране на броя и структурите на населението, но и на трудовите ресурси, които са в основата на социалното и икономическото развитие. Към края на 2008 г. изчисленото постоянно население на България е 7 606 551 души. За една година в резултат на отрицателния естествен прираст и отрицателното външномиграционно салдо населението е намаляло с близо 33 700 души, или с 0,4% спрямо предходната година.

Продължава процесът на остаряване на населението, което естествено води до нарастване на показателя за неговата средна възраст. През 2001 г. този показател е бил 40,4, а през 2007 г. – 41,5 години. Сега средната възраст на населението общо за страната е 41,7 години. Процесът на остаряване се проявява както в селата, така и в градовете, като в селата средната възраст на населението е по-висока в сравнение с тази в градовете – съответно 45,4 и 40,1 години.

Тенденцията на остаряване на населението довежда до промени и в неговата основна възрастова структура – разпределение на населението в групи под, във и над трудоспособна възраст. Влияние върху обхвата на населението във и над трудоспособна възраст оказва както остаряването на населението, така и законодателните промени в определянето на възрастовите граници при пенсиониране.

Населението в трудоспособна възраст към края на 2008 г. е 4 806 хил. души или 63,2% от цялото население. В сравнение с предходната година тази категория население е намаляло с 11 хил. души.

Населението над трудоспособна възраст през 2008 г. е 1 701 хил. души. Спрямо предходната година то е намаляло с близо 16 хил. души. Дължи се не само на естественото движение на населението (смъртността), а и на изключването от тази категория на част от жените поради промяната във възрастовата граница за пенсиониране и отнасянето им към трудоспособното население.

Продължава намаляването на населението под трудоспособна възраст. През 2008 г. населението в тази възрастова категория възлиза на 1 100 хил. души. Намаляло с 6 хил. души спрямо предходната година.

ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНОВИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ ПРЕЗ 2008 Г.

През 2008 г. действаша следните нормативни документи, уреждащи социалното осигуряване:

1) **Кодексът за социално осигуряване (КСО)** е базовият нормативен акт и събира в логическа цялост трите стълба на социалното осигуряване:

- основно задължително;
- допълнително задължително;
- допълнително доброволно.

Двете осигурителни схеми – разходопокривната и капиталопокривната, са регламентирани в един кодекс в съответствие с концепцията на тристълбовия модел на българската осигурителна система.

Кодексът за социално осигуряване урежда държавното обществено осигуряване при общо заболяване, трудова злополука, професионална болест, майчинство, безработица, старост и смърт и допълнителното социално осигуряване, което включва: 1) допълнителното задължително пенсионно осигуряване при старост и смърт; 2) допълнителното доброволно пенсионно осигуряване при старост, инвалидност и смърт; 3) допълнителното доброволно осигуряване за безработица и/или професионална квалификация.

2) Със **Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г.** се прие консолидираният бюджет на ДОО за 2008 г., който съдържа бюджетите по приходите и разходите на фондовете: „Пенсии“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Общо заболяване и майчинство“, „Безработица“ и Бюджета на Националния осигурителен институт. С този закон ежегодно се определят размерите на осигурителните вноски по фондове и категории осигурени лица, съотношението за разпределяне на вноските между работодателя и осигурения, нивото на осигурителните прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии, минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се и максималния осигурителен доход за всички осигурени лица и пр. Приема се и план-сметка на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ и се определя максималният размер на гарантираните вземания за съответната година.

3) **Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж** обхваща детайлно всички пенсионни права и условията, свързани с отпускането, изплащането, преизчисляването, спирането и прекратяването на пенсиите и добавките към тях. Правната уредба на документа съдържа норми, определящи начина за изчисляване на осигурителния стаж, правилата за неговото доказване в зависимост от вида на осигуряване на лицето, норми със самостоятелно правно значение, касаещи отпускането и изплащането на пенсиите и др.

4) С **Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране** се определя кой труд към коя категория се причислява съобразно степента на вредност и тежест, специфичния характер и особените условията на труд. На тази база се извършва зачитането на стажа от съответната категория труд във връзка с определянето на правото на пенсиониране и размера на пенсията.

5) **Законът за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя** изпълнява гаранционно-обезпечителна функция. Задължени по закона са работодателите, които могат да изпаднат в несъстоятелност, а обезпечени от фонда са наетите работници и служители. Законът урежда условията, при които се поражда правото на работниците и служителите на гарантирани вземания при несъстоятелност на работодателя и реда за тяхното изплащане. С него се създаде специализиран фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, чието административно, техническо, счетоводно, правно и информационно обслужване се извършва от Наци-

оналния осигурителен институт. Този фонд е финансовият източник за получаването на начислени, но неизплатени трудови възнаграждения и парични обезщетения на работниците и служителите поради несъстоятелност на работодателя, но до определен размер. Минималният и максималният месечен размер на гарантираните вземания се определят ежегодно със Закона за бюджета на държаното обществено осигуряване.

6) **Наредбата за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина** определя реда за осигуряване на едноличните търговци, собствениците и/или съдружниците в търговски дружества, членове на непersonифицирани дружества, регистрираните като упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност лица, земеделските производители, работещите без трудово правоотношение и работещите в чужбина по договор с български осигурител или изпратени от български посредник.

7) В **Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски**, изчерпателно са обхванати различните видове доходи, върху които се дължат осигурителни вноски, сроковете и реда за внасянето им.

8) **Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване** регламентира реда и начина за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения за временна неработоспособност или за бременност и раждане и помощите от ДОО. От 1 януари 2007 г. паричните обезщетения за временна неработоспособност, трудоустрояване, бременност и раждане, за отглеждане на малко дете и помощите от ДОО се изчисляват и изплащат от териториалните поделения на НОИ по банков път.

9) **Наредбата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица** посочва реда за отпускането, изменянето, отказването, спирането, прекратяването, възобновяването и възстановяването на паричните обезщетения на безработните лица от териториалните поделения на НОИ.

10) С **Наредбата за установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки** се определят условията и реда за деклариране, установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки.

11) С **Наредбата за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести** се определя редът за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести.

12) **Наредбата за реда за внасяне и разпределяне на задължителните осигурителни вноски и вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“** урежда внасянето и разпределянето на внесените в Националната агенция за приходите суми от задължителни осигурителни вноски за фондовете на държавното обществено осигуряване, Учителския пенсионен фонд, фондовете за допълнителното задължително пенсионно осигуряване и вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, както и други приходи на фондовете от установени задължения, лихви, глоби и имуществени санкции.

13) **Наредбата за реда и начина за информиране на работниците и служителите и за отпускане и изплащане на гарантираните вземания при несъстоятелност на работодателя** указва редът и начинът за информиране на работниците и служителите, както и отпускането и изплащането на гарантираните вземания при несъстоятелност на работодателя.

14) С **Наредбата за медицинската експертиза на работоспособността** се определят критериите и принципите на медицинската експертиза на работоспособността, реда за нейното осъществяване и органите за установяване на временна и трайна инвалидност при възрастните и децата. Тя включва експертиза на временната неработоспособност, експертиза на трайно намалената работоспособност и определяне характера на заболяването – професионално или общо заболяване.

15) С **Правилник за устройството и дейността на Националния съвет по меди-**

цинска експертиза се урежда устройството и дейността на Националния съвет по медицинска експертиза.

16) С **Правилник за устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза на работоспособността и на регионалните картотеки на медицинските експертизи** се уреждат устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза на работоспособността и на регионалните картотеки на медицинските експертизи (РКМЕ). Начинът на функциониране на тези органи пряко влияе върху качеството и бързината на обслужване на осигурените лица при упражняване на законовите им права да получат полагащите им се осигурителни плащания (пенсии за инвалидност, добавки и други социални придобивки).

17) **Наредба № 5 от 29 декември 2002 г. за съдържанието и реда за изпращане на уведомлението по чл. 62, ал. 4 от Кодекса на труда** указва реда за подаване на уведомленията в териториалните дирекции на НАП за регистриране на сключените, изменените и прекратените трудови договори. Сключването и регистрирането на трудовия договор е първото условие за поставяне началото на осигурителните отношения между работодателя, наетия и осигурителната институция.

18) В **част втора на КСО и с подзаконовни нормативни актове по прилагането на кодекса** се урежда **допълнителното задължително и допълнителното доброволно пенсионно осигуряване** и това за професионална квалификация и безработица.

Нормативни документи, издадени от управителя на НОИ

За провеждане на общественото осигуряване се прилагат следните документи, издадени от управителя на Националния осигурителен институт:

1) **Инструкция № 13/2000 г. за прилагане на Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране** урежда въпросите, свързани с обхвата на наредбата и изискванията за категоризиране труда на работещите в различните дейности, производства, работни места и професии. Задължителна е за всички работодатели, които осъществяват производства и дейности и имат назначени лица, чиито длъжности и работни места са обхванати с тази наредба. Списъците, утвърдени от управителя на НОИ и приложени към инструкцията, са задължителни.

2) **Инструкция № 5 от 2001 г. за работата и отчетността с болничните листове за временна неработоспособност.** Регламентира условията и реда за работата и отчетността с бланките „Болничен лист за временна неработоспособност“ (НОИ/МЗ № 606).

От 1 януари 2007 г. териториалните поделения на НОИ вписват лечебните заведения, намиращи се на територията им, в специално създадения регистър и база данни за получаването и отчитането на бланките болнични листове.

Утвърдена е нова бланка на болничните листове. Те се издават от органите на медицинската експертиза така: 1) еднолично от лекуващия лекар – до 7 дни, но не повече от 40 дни годишно; 2) от ЛКК – до 30 дни, но не повече от 6 месеца; 3) от ТЕЛК – ако неработоспособността е продължила повече от 6 месеца без прекъсване или 12 месеца с прекъсване в две предходни години и в годината на боледуването. Ако лицето работи при повече от един работодател, болничният лист се издава в повече от един екземпляр и се представя пред всеки работодател.

3) **Инструкция № 5 за приемане и съхраняване на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правоприемник.** С тази инструкция се уреждат условията и редът за предаване, приемане, обработване, съхраняване и използване на разплащателните ведомости на осигурители, които са прекратили дейността си и са без правоприемник както и на документите, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход.

НОИ създава и поддържа информационна система за предадените разплащателни ведомости. Данните се използват за изчисляване и отпускане на пенсиите и паричните обезщетения. До създаването на информационната система териториалните поделения на института издават документи за осигурителен стаж и доход въз основа на съхранява-

ните в архивното стопанство разплащателни ведомости и други автентични документи.

4) **Наредба № Н-8 за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица** (издадена от министъра на финансите, съгласувана с управителя на НОИ). С нея се уреждат сроковете, съдържанието, редът, начинът за събиране и съхраняване на данни от работодателите, от осигурителите за осигурените от тях лица, от осигурителните каси както и от самоосигуряващите се лица за държавното обществено осигуряване, Учителския пенсионен фонд, допълнителното задължително пенсионно осигуряване, здравното осигуряване, фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ и облагаемия доход и данъка за доходи от трудови правоотношения по смисъла на Закона за данъците върху доходите на физическите лица.

5) **Заповед № 3 МФ-1865** от 27.12.2007 г. и **Заповед № 562** от 21.12.2007 г. за утвърждаване на образец на "Справка за окончателния размер на осигурителния доход за 2007 г." по чл. 6, ал. 8 от Кодекса за социално осигуряване към годишната данъчна декларация по чл. 50 от Закона за данъците върху доходите на физическите лица. (Издадена е от министъра на финансите и управителя на Националния осигурителен институт, обн., ДВ, бр.2 от 08.01.2008 г.)

6) **Наредба за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация** (приета от НС на НОИ на 13.02.2007 г., обн., ДВ, бр.17 от 23.02.2007 г.). С наредбата се регламентират условията за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация от средствата на: фондовете „Общо заболяване и майчинство“, „Пенсии“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ и редът за провеждане на процедура за избор на юридически лица – изпълнители на дейността по профилактика и рехабилитация.

Нормативни документи в областта на международните осигурителни отношения

От 1 януари 2007 г. наред с българското законодателство, НОИ прилага и европейските регламенти, координиращи действията на всички страни в Европейския съюз по обезпечаване правата на работещите и пенсионерите, които пребивават или живеят в различни страни. Основните нормативни документи са:

- 1) **Регламент № 1408/71 на Европейската общност** за координиране на схемите за социална сигурност на наети лица и самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в Европейската общност;
- 2) **Регламент № 574/72 на Съвета (ЕИО)** за определяне реда за прилагане на Регламент 1408/71.
- 3) **Конвенция 102 на МОТ** за минимални стандарти за социалната сигурност беше ратифицирана от Народното събрание със закон, приет от 40-то НС на 30.05.2008 г. (обн., ДВ, бр. 54 от 13.06.2008 г.). С нея България поема задълженията, произтичащи от раздели II, III, V, VI, VII, VIII и X, във връзка с чл. 2, буква „А“ от Конвенцията. Това са областите, в които покриваме минималните стандарти за социална сигурност. Тук попадат областите медицински грижи (Раздел II), парични обезщетения при болест (Раздел III), старост (Раздел V), обезщетения (парични и в натура) при трудова злополука (Раздел VI), семейни обезщетения (Раздел VII), обезщетения (парични и в натура) при бременност и раждане (Раздел VIII) и за преживели лица (Раздел X). Засега българското законодателство не покрива минималните стандарти за обезщетения при инвалидност (Раздел IX) и при безработица (Раздел IV).

От предишните международни спогодби останаха да действат само двустранните спогодби с държавите извън ЕС. Това са **7 двустранни международни договора за социално осигуряване и едно споразумение** за изплащане на пенсиите, отпуснати в Република България на лица, живеещи на територията на Република Турция.

Действащите спогодби/договори са:

- Спогодба по държавното обществено осигуряване с Народна република Албания, в сила от 1 май 1953 г.
- Конвенция по социалното осигуряване с Федеративна република Югославия, в сила от 1 септември 1958 г. – прилага се със Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина.
- Спогодба със Социалистическа народна Либийска арабска Джамахирия по социалното осигуряване, в сила от 1 август 1985 г.
- Споразумение с Правителството на Република Турция за изплащане на български пенсии в Република Турция, в сила от 1 март 1999 г.
- Договор с Украйна за социално осигуряване, в сила от 1 април 2003 г.
- Договор с Република Македония за социално осигуряване, в сила от 1 август 2003 г.
- Спогодба с Република Хърватия за социално осигуряване, в сила от 1 октомври 2004 г.
- Спогодба с Конфедерация Швейцария, в сила от 1 декември 2007 г.

Спогодбата с Швейцария е сключена за неопределен срок, но от датата на разширяване на Споразумението между ЕС и Конфедерация Швейцария за свободно движение на хора, по отношение на България ще прекрати прилагането си и ще бъде заменена от разпоредбите на европейското право в областта на координацията на системите за социална сигурност, и по-конкретно – от Регламент 1408/71.

През 2008 г. на експертно ниво са договорени разпоредбите на спогодбите между Република България и Република Молдова, Държавата Израел и Република Корея за социална сигурност. Предстои договарянето на административни споразумения за прилагането им.

ПРОМЕНИ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО ПРЕЗ 2008 г.

Изменения в Кодекса за социално осигуряване (КСО)

Измененията в Кодекса за социално осигуряване през 2008 г. в хронологичен ред са следните:

1. Със **Закон за изменение и допълнение на КСО** (бр. 41 от 22.05.2007 г.), в сила от 01.01.2008 г., е променен **чл. 82, ал. 1**, с което наборната военна служба отпада като период, през който децата имат право да получават наследствена пенсия.

2. С §29 от **Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“** (ДВ, бр. 109 от 20.12.2007 г.) в **чл. 69** от КСО се създаде **нова ал. 3**, в сила от 01.01.2008 г. Регламентира се възможността държавните служители от Държавна агенция "Национална сигурност" да придобиват право на пенсия при уволнение, независимо от възрастта им, при 25 години осигурителен стаж, от които две трети да са действително изслужени по Закона за Държавна агенция "Национална сигурност", на кадрова военна служба или по Закона за МВР, по Закона изпълнение на наказанията, по чл. 11. от Закона за пощенските услуги или по чл. 391 от Закона за съдебната власт. И за тях ще се прилага възможността, когато са прослужили 15 години на длъжности от летателния състав, парашутистите, екипажите на подводните съдове и водолазния състав, да придобиват право на по-ранно пенсиониране при уволнение, независимо от възрастта им.

3. Със **Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г.** (ДВ, бр. 113 от 28.12.2007 г.), в сила от 01.01.2008 г. в КСО се правят следните изменения и допълнения:

3.1. В чл. 4, ал. 1, т. 4 е направено допълнение по силата, на което в категорията на лицата, които за сметка на държавния бюджет са задължително осигурени за всички осигурявания:

гурени социални рискове, се включват служителите на Главна дирекция „Национална служба Гражданска защита“ в Министерство на извънредните ситуации, изпълняващи някоя от дейностите по чл. 71, ал. 1, т. 3 – 6 от Закона за защита при бедствия (ЗЗБ).

3.2. В чл. 4 се създава нова ал. 7, съгласно която съпругът/ата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничния мандат може да се осигурява по свое желание и за своя сметка за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт или за всички осигурени социални рискове без трудова злополука, професионална болест и безработица върху избран месечен осигурителен доход между минималния и максималния размер на осигурителния доход за самоосигуряващо се лице, определен със закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната година.

3.3. За да се стимулира продължаване на заетостта след придобиване право на пенсия, в чл. 70, ал. 1 беше направена промяна. Във формулата за определяне размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст се даде по-голяма тежест на годините осигурителен стаж след навършване на пенсионна възраст по чл. 68, ал. 1-3, при положение, че лицата продължат да работят и не им е отпусната пенсия. Процентът за всяка година допълнителен осигурителен стаж се увеличи от 1,5 на 3 и се определя за действителен осигурителен стаж, без превръщане, когато е придобит след 31 декември 2006 г.

4. Със **Закона за изменение и допълнение на КСО** (ДВ, бр. 33 от 28.03.2008 г.) се удължиха сроковете за ранно пенсиониране по §4 от преходните и заключителните разпоредби, като:

4.1. Удължи се с една година до 31.12.2010 г. срокът за ранно пенсиониране на лицата, работили 10 години при условията на първа категория труд или 15 години при условията на втора категория труд, когато отговарят на изискванията за сбор от осигурителен стаж и възраст по чл. 68, но не по-рано от 47 години за жените и 52 години за мъжете при първа категория труд и 52 години за жените и 57 години за мъжете при втора категория труд.

4.2. Увеличи се също с една година до 31.12.2010 г. срокът за ранно пенсиониране на лицата, които имат 10 години осигурителен стаж, положен при условията на чл. 104, ал. 3 от КСО – работниците, инженерно-техническите специалисти и ръководните служители, заети на работа под земята в подземните рудници, в подземните геологопроучвателни и хидротехнически обекти, в тунелното и подземното минно строителство. Те могат да се пенсионират преди навършване на възрастта по чл. 68, при условие че имат сбор от възрастта и осигурителен стаж 90 точки и 52-годишна възраст за мъжете и 47-годишна възраст за жените;

4.3. За лицата по чл. 104, ал. 3 от КСО, в случай че на основание чл. 328, ал. 1, т. 1 и 2 от Кодекса на труда работодателят прекрати трудовия им договор поради закриване на предприятието или на част от него, както и при закриване или съкращаване на щата, е определен нов срок за ранно пенсиониране до 31.12.2014 г., но не по-рано от навършване на 45-годишна възраст. Те могат да се пенсионират преди навършване на възрастта по чл. 68, ако отговарят на условията по ал. 2. Тъй като предишният нормативно определен срок беше до 31.12.2006 г., лицата, придобили право на пенсия в периода от 1 януари 2007 г. до влизането в сила на новия срок, могат да се пенсионират от датата на придобиване на правото, ако подадат заявление в ТП на НОИ в 6-месечен срок от влизането в сила на този закон.

5. Със **Закон за изменение и допълнение на КСО** (ДВ, бр. 43 от 29.04.2008 г.) в кръга на лицата по чл. 4, ал. 1, т. 4, които са задължително осигурени за всички осигурени социални рискове и чиито осигурителни вноски са за сметка на държавния бюджет, се включиха държавните служители от Държавна агенция „Национална сигурност“. Изискването за задължително осигуряване за допълнителна пенсия в универсален пенсионен фонд на лицата, родени след 31.12.1959 г., не се прилага по отношение на служителите от Държавна агенция „Национална сигурност“ (чл. 127, ал. 5 от КСО).

6. С §49 от **Закона за изменение и допълнение на Закона за независимия финансов одит** (ДВ, бр. 67 от 29.07.2008 г.) се направи изменение в чл. 123, ал. 2, т. 3 от КСО, касае-

що банката попечител на фондовете за допълнително задължително пенсионно осигуряване и на фондовете за допълнително доброволно пенсионно осигуряване. По смисъла на Кодекса банка-попечител може да бъде тази, която е получила разрешение за извършване на дейност като депозитарна или попечителска институция, вместо за първичен дилър на ценни книжа, както беше до промяната.

7. Със Закон за допълнение на Кодекса за социално осигуряване (ДВ, бр. 69 от 05.08.2008 г., в сила от 09.08.2008 г.) в преходните и заключителните разпоредби на КСО се създаде §7а, съгласно който пенсиите за трудова дейност, отпуснати до 31 декември 2007 г., се преизчисляват от 1 октомври 2008 г., като индивидуалният коефициент на лицето се умножи по средномесечния осигурителен доход за страната за 2007 г. (398,17 лв.), след което размерът на пенсията се определя при условията и по реда на чл. 70, 75 и 79. Преизчисляването се извършва ако това е по-благоприятно за лицето. С този акт беше разрешен един много оспорван казус по отношение на пенсиите, отпуснати до 01.01.2000 г. и след това, за които се получи изоставане в размерите в следващите години, поради по-бързото нарастване на средния осигурителен доход за страната (с 25 на сто от ръста му при 75 на сто от ръста на инфлацията) и участието му във формулата за изчисляване на пенсията.

8. Въведените промени със Закона за изменение и допълнение на Закона за насърчаване на заетостта (ДВ, бр. 89 от 14.10.2008 г.) целят осигуряване на достъп до инструментите на активната политика на пазара на труда на лицата, придобили право на пенсия за осигурителен стаж и възраст. В обхвата на лицата, които могат да участват в програми и мерки за заетост и обучение, вече може да се включват и пенсионерите. Уредено е и правото им на информация за програми и мерки за запазване и насърчаване на заетостта. Промените са извършени и с оглед изпълнението на лисабонските цели на Европейската стратегия по заетостта, една от които е постигане по-високо равнище на заетост на по-възрастните работници (от 55 до 64 г.) в срок до 2010 г.

С промените в Закона за насърчаване на заетостта се разшири обхвата на Националната програма "В подкрепа на майчинството". Създаването на нормативни условия за развитие на програмата в тази насока допринася за постигането на по-добър баланс между професионалните и семейните задължения на майките с малки деца, както и за завръщането им на работа. Заетите по програмата пенсионери получават допълнителни доходи. Произтичащите промени в Кодекса за социално осигуряване са относно прекратяване на обезщетението при отглеждане на малко дете (чл. 53, ал. 4) и на обезщетението при неизползване на допълнителния платен отпуск за отглеждане на малко дете (чл. 54, ал. 3). Това се прави независимо от обстоятелството дали детето се отглежда от безработно лице, от лице с право на професионална пенсия за ранно пенсиониране или от лице, придобило право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, включено в Националната програма "В подкрепа на майчинството".

Изменения в други нормативни документи

1. С Наредба за изменение и допълнение на Наредба № Н-8 от 2005 г. за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица (ДВ, бр. 8 от 25.01.2008 г.), в сила от 01.01.2008 г. в наредбата са приети промени в:

- Приложение № 1, в указанията за попълване на Декларация обр. № 1 "Данни за осигуреното лице";
- В приложение № 3, в указанията за попълване на Декларация обр. № 5 "Авансово внесени социални и здравноосигурителни вноски";
- В приложение № 4, в декларация обр. № 6 "Данни за дължими вноски и данък по чл. 42 ЗДДФЛ".

Освен това в чл. 3, ал. 3, т. 2 е определен нов срок за подаване от самоосигуряващите се лица на декларация образец № 6 в компетентната ТД на НАП – еднократно до 15

април (вместо 30 април) за дължимите осигурителни вноски за предходната календарна година.

2. Новопретият Закон за търговския регистър (ДВ, бр. 34 от 25.04.2006 г.) влиза в сила от 01.01.2008 г. С този закон се урежда търговската регистрация, воденето, съхраняването и достъпа до търговския регистър, както и действията на вписванията, заличаванията и обявяванията в него. От 01.01.2008 г. ще се вписват всички акто̀ве, отнасящи се до търговците, клоно̀вете на чуждестранни търговци и свързаните с тях обстоятелства, за които е предвидено със закон, че подлежат на вписване. Такива са решенията на окръжните съдилища, с които се открива производство по несъстоятелност; открива се производство по несъстоятелност с едновременно обявяване в несъстоятелност и се прекратява производство по несъстоятелност поради недостатъчна наличност на имуществото за покриване на разноските по производството. От 01.01.2008 г. сроко̀вете по извършване на ревизии започват да текат от **датата на обявяване на решенията в Търговския регистър**. До 31.12. 2007 г. тези решения се обнародваха в Държавен вестник и от датата на обнародването им се определяха сроко̀вете за извършване на ревизии, съгласно чл. 5, ал. 2, т. „е“ от Инструкцията за контрола по разходите на ДОО и реализиране на административно наказателна отговорност, както и при осъществяване на дейността по прилагане на чл. 5, ал. 1 от Наредбата за реда и начина за информиране на работниците и служителите и за отпускане и изплащане на гарантираните вземания при несъстоятелност на работодателя (ДВ, бр. 3 от 11.01.2005 г.).

Промените, свързани с регистрацията на търговците в Търговския регистър, бяха отразени и в съответните текстове от КСО.

3. В Наредба за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски с Постановление 26 на МС/13.02.2008 г. (ДВ, бр. 20 от 25.02.2008 г.) са направени изменения и допълнения с обратно действие, в сила от 01.01.2008 г.

3.1. Изменението на чл. 1, ал. 1 от наредбата е във връзка с начина, по който през 2008 г. се определя осигурителният доход на лицата, упражняващи дейности по договори за управление и контрол. До края на 2007 г. осигурителните вноски за лицата, които извършват дейност като изпълнители по договори за управление и контрол на търговски дружества, на еднолични търговци, на неперсонифицирани дружества, както и синдици и ликвидатори, се изчисляваха и внасяха върху полученото от тях възнаграждение, след приспадане на разходите за дейността. През 2008 г. по смисъла на Закона за данъците върху доходите на физическите лица правоотношенията с изпълнителите по договори за управление са трудови. Това означава, че те се облагат с данъци така, както и работниците и служителите, с които е сключено трудово правоотношение по реда на Кодекса на труда. Сиреч за тях вече няма предвидени разходи за дейността и осигурителните им вноски се начисляват върху полученото или начислено брутно възнаграждение. Върху brutното възнаграждение на изпълнителите по договори за управление и контрол, без приспадане на разходи за дейността, се изчисляват и внасят осигурителните вноски върху доходите, които не са изплатени през 2007 г. и които се изплащат през 2008 г. Приравняването на договорите за управление и контрол към трудовите правоотношения обаче засяга само данъчното облагане на лицата и не означава, че с тях трябва да се сключват трудови правоотношения по реда на Кодекса на труда. Договорите за управление не се регистрират съгласно разпоредбите на Наредба № 5 за съдържанието и реда за изпращане на уведомленията по чл. 62, ал. 4 от КТ.

3.2. Другите промени се отнасят до определянето на окончателния размер на осигурителния доход от самоосигуряващите се лица. Съгласно чл. 3, ал. 3 от наредбата, при определянето на окончателния размер на осигурителния си доход самоосигуряващите се лица, регистрирани като упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност, както и упражняващите дейност като съдружници в търговски дружества и члено̀вете на неперсонифицирани дружества, вземат предвид облагаемия доход, получен от упражняването на съответната дейност, след намаляването на разходите за дейността по чл. 29

от ЗДФЛ. Съгласно промяната в тази разпоредба разходите за дейността на упражняващите свободна професия и на съдружниците, извършващи услуги с личен труд в дружествата си, са в размер 25 на сто. По този ред ще се определя окончателния размер на осигурителния доход на лицата за реализираните от тях доходи през 2008 г.

4. Извършиха се изменения и допълнения в Наредбата за общественото осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина, публикувани с Постановление № 22 на МС/08.02.2008 г., (ДВ, бр.17 от 19.02.2008, в сила от 01.01.2008 г.). Допълненията са във връзка със задълженията на самоосигуряващите се лица за деклариране на обстоятелствата, свързани с провеждане на осигуряването им.

4.1. Съгласно новата редакция на чл. 1, ал. 2 от наредбата започването, прекъсването, възобновяването или прекратяването на всяка трудова дейност, за която е регистрирано самоосигуряващото се лице, се установява с декларация по утвърден образец, подадена до компетентната териториална дирекция на НАП и подписана от самоосигуряващото се лице в 7-дневен срок от настъпване на обстоятелството. Самоосигуряващите се лица се задължават да декларират тези обстоятелства за всяка от дейностите по чл. 4, ал. 3 от КСО в случаите, в които работят като такива в повече от едно качество. Извършва се чрез подаване на декларация за регистрация на самоосигуряващото се лице. Декларираните дати за започването, прекъсването, възобновяването или прекратяването на всяка отделна дейност се въвеждат в регистъра на осигурителите на НОИ въз основа на данните, получени от Националната агенция за приходите, на основание чл. 5, ал. 3 от КСО. Периодите, през които всяко самоосигуряващо се лице е упражнявало дейност на различни основания, се вземат в предвид при преценката на окончателния размер на осигурителния им доход и при заверяването на осигурителните им книжки.

4.2. На основание създаденото второ изречение в ал. 3 на чл. 1 от наредбата, след 1 януари 2008 г. в случаите, когато самоосигуряващите се декларират преустановяване или възобновяване на дейност през календарната година, в едно и също качество те не могат да сменят избрания вид на осигуряването си. При това положение трябва да се осигуряват за избраните от тях социални рискове преди временното преустановяване на дейността.

4.3. В чл. 2, ал. 3 от наредбата е създадено второ изречение, съгласно което „При промяна на основанието или идентификационния код, по който се провежда осигуряването, се подава декларация по утвърден образец“. Тази разпоредба е свързана с възможността, която имат самоосигуряващите се лица да внасят авансовите си осигурителни вноски за едно от основанията, когато извършват дейност на няколко основания. В случай че те желаят да сменят основанието, на което внасят авансовите си вноски, трябва да декларират това пред органите на НАП. В декларацията се посочва новият единен регистрационен код /ЕИК/, чрез който лицето ще превежда осигурителните си вноски, както и датата, от която ще започне да прави това. В тези случаи също не се допуска самоосигуряващият се да сменя избрания от него вид на осигуряването.

4.4. Промените, засягащи регистрацията и избора на вида на осигуряването на самоосигуряващите се лица, целят да улеснят установяването на периодите, за които се дължат осигурителни вноски от самоосигуряващите се. В зависимост от тези периоди се определят размерите на дължимите от тях осигурителни вноски. Точното установяване на посочените обстоятелства води до правилното зачитане на осигурителния стаж на лицата и осигурителния доход, върху който се изчисляват и изплащат обезщетенията и пенсиите на лицата от средствата на ДОО.

4.5. От 1 януари 2008 г. в кръга на лицата, които внасят осигурителните си вноски за своя сметка, са добавени съпрузите на дългосрочно командированите служители в дипломатическа служба, които ги придружават по време на задграничния им мандат (чл. 4, ал. 7 от КСО). Във връзка с това в наредбата е създаден нов чл. 17а. От тази дата посочените лица могат да се осигуряват за своя сметка за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт или за всички осигурени социални рискове, без трудова злополука, професионална болест и безработица, върху избран месечен осигурителен доход между минималния и максималния размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се

лица, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната година.

5. Измененията и допълненията в **Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване** (ДВ, бр. 26 от 07.03.2008 г., в сила от 11.03.2008 г.) касаят няколко момента:

5.1. Съкращават се сроковете за представяне на необходимите документи и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.

- Въвежда се изискването документите за изплащане на паричните обезщетения и помощи да се представят в териториалните поделения на НОИ, само ако е подадена декларация образец №1 с данните за осигурителния стаж и доход в териториалните дирекции на НАП за съответния месец.
- Новият срок за подаване на документите от работодателите, осигурените и техните клонове и поделения за всеки календарен месец е не по-късно от два дни след деня на изплащането, ако дължимите възнаграждения или части от тях са изплатени. В срок не по-късно от два дни след последния ден на месеца, през който е извършено начисляването, се подават документите и когато възнагражденията са начислени, но не са изплатени. За самоосигуряващите се лица срокът е не по-късно от 11 дни след внасянето на дължимите авансово осигурителни вноски за съответния месец.
- Болничните листове за временна неработоспособност, настъпила до 2 месеца от прекратяването на трудовия договор или осигуряването, се представят в ТП на НОИ в срок 5 работни дни (предишен 10 дни) след представянето им на осигурителя.
- Определен е по-кратък срок 15 работни дни (предишен 30-дневен) за изплащане на паричните обезщетения и помощи и за издаване на разпореждане за отказ, когато се установи, че лицето няма право на парично обезщетение или помощ.

5.2. С оглед намаляване на срока за изплащане на паричните обезщетения и помощи са променени и сроковете за:

- Уведомяване на лицата при липсващи или нередовни документи в срок от 7 работни дни (предишен 14-дневен срок) от постъпването им, като в същия срок от 7 работни дни (предишен 14-дневен) липсващите или коректните документи трябва да бъдат представени в ТП на НОИ;
- Подаване на нова декларация (и приложения към нея) при промяна на банковата сметка и при промяна на обстоятелствата, свързани с изплащане на паричните обезщетения в срок от 3 работни дни (предишен 7-дневен).

5.3. Измененията в чл. 17 от наредбата се отнасят за промени в начина за определяне на осигурителния доход и нетното възнаграждение:

- С измененията в ал. 2 на чл. 17 от 01.01.2008 г. правоотношенията с изпълнителите по договори за управление и контрол, включително с членовете на управителни и контролни органи на предприятия, са трудови правоотношения и възнагражденията на тези лица не се намаляват с разходи за дейността;
- С изменението в ал. 4 на чл. 17 съществено се променя начинът на определяне на нетното възнаграждение. При доплащане или коригиране на изплатеното възнаграждение за минал месец нетното възнаграждение за месеца, за който се отнася доплащането или коригирането, се променя. С доплатените или коригирани суми се променя не само брутното възнаграждение (осигурителния доход) за всеки от месеците, но и нетното възнаграждение, отнасящо се за тях.

5.4. Съгласно изменението на чл. 24, ал. 1 от наредбата, което влиза в сила от 1 април 2008 г., сумите за дължими парични обезщетения се превеждат по банковите сметки не веднъж, а два пъти седмично. Изплащането на паричните обезщетения по болнични листове, по които временната неработоспособност е за период, обхващащ два месеца, се изплащат наведнъж, дори авансово, а не както до сега за всеки месец поотделно.

5.5. С новосъздадената ал. 2 в §1 от Допълнителната разпоредба от 1 април 2008 г. е дадената възможност на осигурителите и самоосигуряващите се лица, които имат обособена дейност на територията на ТП на НОИ, различна от „съответното ТП на НОИ“ по смисъла на досегашния §1 от Допълнителната разпоредба, вече да подават документите за изплащане на паричните обезщетения в това ТП на НОИ. Промяната се извършва в едномесечен срок от подаването на декларация за това обстоятелство от осигурителя (самоосигуряващото се лице) в ТП на НОИ, на чиято територия се извършва обособената дейност.

5.6. С промените в приложенията на наредбата се въвеждат следните изисквания:

- С допълнението в приложение № 2 се поставя изискване, когато молба-декларацията за изплащане на парично обезщетение при бременност и раждане за остатъка от 135 до 315 календарни дни се подава от самоосигуряващо се лице, да декларира, че през този период то няма да упражнява трудова дейност като такава;
- В новата т. 4 на молба-декларацията по образец приложение № 2 се изисква осигурителят да вписва продължителността на законоустановеното работно време към деня на отпуска при бременност и раждане за периода от 135 до 315 календарни дни;
- Във връзка с изменението на разпоредбата за срока за представяне на болничните листове и молба-декларациите в ТП на НОИ, в придружителното писмо към декларация обр. № 1 се изисква да се постави датата на подаване на декларацията;
- С допълненията в чл. 4 и чл. 5 от наредбата за изплащането на паричните обезщетения при бременност и раждане за остатъка от 135 до 315 календарни дни и за отглеждане на малко дете по чл. 53 и чл. 54 от наредбата, задължително се изисква осигурителят да е попълнил данните за правото на лицето на парични обезщетения;

5.7. Дадена е възможност на лицата, които желаят да бъдат уведомявани за датата и размера на преведената сума за парично обезщетение или помощ със SMS през мобилен оператор или с писмо чрез e-mail да впишат тези данни в представените образци на приложения № 1-8, 11 и 12.

6. В Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица (ДВ, бр. 26 от 07.03.2008 г.):

6.1. Допълни се т. 4 от чл. 1, с което в категорията на лицата с право на добавка по чл. 9 от ЗПГРРЛ са включени и лица, които са били нелегални в периода от 12.09.1944 г. до 10.11.1989 г. Размерът на добавката на нелегалните се определя съгласно разпоредбата на чл. 9, ал. 1, т. 22 – тук са добавени и лицата, които са били нелегални.

6.2. Другият нов момент при промяната на чл. 9 е създаването на нова ал. 5, съгласно която преживелият съпруг получава към пенсията си или към сбора от получаваните пенсии добавката по чл. 9, ал. 1 от ЗПГРРЛ. Преживелият съпруг получава добавката по ал. 1 на чл. 9 ЗПГРРЛ, която е получавал неговият починал съпруг в пълен размер, тъй като в закона не е предвидено ограничение. Когато са били получавани от починалия добавки на различни основания и в различни размери по чл. 9, преживелият съпруг ще ги получава в същия размер. Без значение по отношение на правото и размера на добавката на преживелия съпруг е фактът, че той самият може да получава добавка по чл. 9 на собствено основание.

6.3. С ПМС № 231/19.09.2008 г. за изменение и допълнение на Наредбата за прилагане на чл. 4 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица (ДВ, бр. 86 от 03.10.2008 г., в сила от 07.10.2008 г.) са направени промени идентични с новите текстове, приети с измененията в ЗПГРРЛ (ДВ, бр. 26 от 07.03.2008 г.). Освен това по силата на наредбата Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия, наред с МВР, е оправомощена да издава документи относно вида, характера и продължителността на незаконната репресия на определен кръг репресирани лица.

6.4. В чл. 13, ал. 1, т. 4 от наредбата е направено и важно допълнение относно удостоверенията, издавани от кмета на общината, кмета на населеното място или от друго длъжностно лице по гражданското състояние свързани с интернираните, изселвани и заселвани по административен ред лица. Тези удостоверения вече трябва да се издават само въз основа на регистрите на населението или вписаните в тях заповеди на МВР, които се отнасят до налагането на принудителната административна мярка. Посочени са и необходимите документи, които нелегалните следва да представят, за да докажат осъществената спрямо тях незаконна репресия.

6.5. В §12 от ПЗР на Постановление 231 на МС е указано, че правоимащите лица, които не са получили обезщетение за всяка изтърпяна репресия или за целия срок на репресията, имат право на обезщетение за останалите видове репресия, съответно обезщетение в пълен размер за срока на репресията, като размерът му се изчислява по чл. 6 - 8 за остатъка от периода, за който лицето не е обезщетено. При преизчисляване на дължимото обезщетение на правоимащи лица, които не са получили обезщетение за всеки вид репресия и/или за пълния размер на претърпяната репресия, се взема предвид периодът, за който вече е получено обезщетение, в размер според действащия към момента на получаването му ред. За необезщетения период се изплаща размерът, предвиден в наредбата.

7. С § 10 от **Постановление № 62 на МС/27.03.2008 г.** за изменение и допълнение на **Правилника за прилагане на Закона за ветераните от войните**, (ДВ, бр. 37 от 08.04.2008 г., в сила от 08.04.2008 г.) е изменен чл. 19, ал. 1. Ветераните от войните получават към пенсията си месечна добавка в размер на социалната пенсия за старост, докато предишният размер беше 50 на сто от социалната пенсия за старост.

8. С ПМС № 21/08.02.2008 г. (ДВ, бр. 17 от 19.02.2008 г.) са направени няколко изменения и допълнения в **Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж** (НПОС).

8.1. В чл. 1, ал. 1 с допълнението нормативно се урежда възможността за подаване на заявление за пенсиониране на лица, изтърпяващи наказание „лишаване от свобода“ или задържани под стража чрез ръководителя на мястото за лишаване от свобода, съответно на мястото на задържане под стража.

8.2. В чл. 10, ал. 6 е регламентирано отпускането, изменянето, осъвременяването, спирането, възобновяването, прекратяването и възстановяването освен на пенсиите по международен договор, по който страна е Република България, вече и на добавките към тях.

8.3. В чл. 10в, ал. 4 при обжалване на експертните решения на НЕЛК Софийския градски съд се заменя със Софийския административен съд.

8.4. В чл. 13 ал. 3 се уточнява, че разпореденията за възстановяване на неправилно изплатени суми за пенсии по международен договор могат да се обжалват в 14-дневен срок от получаването им пред управителя на НОИ.

8.5. Във връзка с изменението в чл. 118 от КСО (ДВ, бр. 30/2006 г., в сила от 01.03.2007 г.) в съответните текстове от наредбата е отразена промяната относно съда, пред който се обжалва или спира изпълнението на решението на ръководителя на ТП на НОИ. Обжалването вече става пред административния съд, който може също и да спира изпълнението на решението.

8.6. Направените в чл. 17, ал. 1 промени с начален срок на действие 01.01.2008 г. са досежно зачитането на осигурителен стаж при пенсиониране на лицата по чл. 69, ал. 3 от КСО за изслужено време като държавни служители от Държавна агенция „Национална сигурност“. Освен тях са добавени и лицата по чл. 69, ал. 5 от КСО – служителите в Главна дирекция „Национална служба „Гражданска защита“ на Министерството на държавната политика при бедствия и аварии (от 02.12.2008 г. – Министерство на извънредните ситуации). За тези лица, считано от 23.12.2006 г., когато изпълняват някои дейности, при прекратяване на правоотношението придобиват право на пенсия независимо от възрастта при 25 години осигурителен стаж, от които 2/3 изслужени в системата на „Гражданска защита“ или ако са прослужили 15 години на длъжност „водолаз“. Визираните дейности са: операции по издирване и спасяване; провеждане на спасителни и неотложни аварий-

но-възстановителни работи при бедствия; оперативна защита при наводнения; радиационна, химическа и биологична защита при инциденти и аварии, свързани с опасни вещества и материали.

8.7. С направеното допълнение в **чл. 18, ал. 2** от НПОС е уредено взаимното допълване на трудовия стаж при пенсиониране на лицата по чл. 69, ал. 1, 2, 3 и 5 от КСО. Фактически и с допълнително включените в чл. 69 ведомства и дейности се запазва правилото при наличие на 16 години и 8 месеца осигурителен стаж по чл. 69, ал. 1 - 3 и 5 от КСО, осигурителният стаж извън този да може да допълва без превръщане трудовия стаж до изискуемите се 25 години, при условие, че е придобит преди уволнението от посочените служби.

8.8. В **чл. 19** се създава нова **ал. 4**, съгласно разпоредбата на която за учителски стаж се зачита и осигурителният стаж, положен след 1 януари 2007 г. на длъжността „възпитател“ в домовете за деца, лишени от родителска грижа, и осигурителният стаж, положен след 1 януари 2008 г. на длъжността „възпитател“ в останалите специализирани институции за предоставяне на социални услуги за деца или в други места за предоставяне на социални услуги в общността.

8.9. Промяната в **чл. 20, ал. 3** от НПОС е във връзка с изменението в чл. 70, ал. 1, изречение второ от КСО, направено със ЗБДОО за 2008 г. Във формулата за определяне размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст се дава по-голяма тежест (вместо 1,5 на сто – 3 на сто) на годините осигурителен стаж след навършване на пенсионна възраст по чл. 68, ал. 1 - 3, при положение че лицата продължат да работят и не им е отпусната пенсия. Промяната поощрява отлагане на пенсионирането, оставане по-дълго време на пазара на труда, както и възможност за „заработване“ на по-висока пенсия.

Съгласно разпоредбата на ал. 3 пропорционалната част от процентите за месеците действителен осигурителен стаж в случаите по чл. 70, ал. 1, изречение второ от КСО, е както следва:

1 месец = 0,25	7 месеца = 1,75
2 месеца = 0,50	8 месеца = 2,00
3 месеца = 0,75	9 месеца = 2,25
4 месеца = 1,00	10 месеца = 2,50
5 месеца = 1,25	11 месеца = 2,75
6 месеца = 1,50	12 месеца = 3,00.

8.10. В **чл. 28** се създава **ал. 3** с оглед нормативното уреждане на правото и размера на пенсия за инвалидност поради общо заболяване от лица, които за различни увреждания имат определен краен процент намалена работоспособност. С нея се уреждат и случаите, при които определеният процент намалена работоспособност по посочените причини е под 50 на сто за всяка от тях, но общата оценка на трайно намалената работоспособност (крайният процент) е над 50 на сто.

8.11. Отменена е разпоредба на **чл. 79** НПОС. С нея се изискваше изплащането на пенсиите в чужбина да се извършва въз основа на издадено разпореждане по чл. 98, ал. 1 от КСО.

8.12. Прецизиран е текста на **чл. 80, ал. 2, т. 1** от НПОС, който урежда начина на изплащането на пенсиите в друга държава – вече не където лицето живее постоянно, а където пребивава или живее, съгласно изискванията на обслужващата банка.

8.13. Направена е промяна в разпоредбите на **чл. 81** от НПОС:

- С новия текст на **чл. 81, ал. 1** от НПОС е променена периодичността на представяне на декларациите за живот, като е обвързана с мястото на изплащане на пенсията. За лицата, чиито пенсии се изплащат в чужбина по банкова сметка или чрез поименен чек, които по реда на чл. 80, ал. 3 от НПОС са заявили тримесечен или по-дълъг период на изплащане на пенсията, се изисква да представят заверени декларации за живот за всеки от периодите на плащане. Пенсиите на тези лица се изплащат за

минало време до края на месеца, през който е заверена декларацията за живот. За лицата, заявили период на изплащане на пенсията в чужбина по-малък от три месеца, декларация за живот се изисква на всеки три месеца.

- Лицата, на които пенсиите се превеждат по сметки в банки на територията на България, представят декларации за живот веднъж годишно. От тях се изисква да представят заверените си декларации през месец декември на всяка календарна година.
- С изменената редакция на разпоредбата е посочено и от кои органи в чуждата държава следва да бъдат заверявани декларациите за живот, за да продължи изплащането на пенсията, а именно от: осигурителна институция, нотариус, консулска служба или друго длъжностно лице, определено от законодателството на съответната държава.
- Изменената ал. 3 на чл. 81 от НПОС регламентира, че когато в международен договор в областта на социалното осигуряване, по който Република България е страна, е предвиден друг ред за заверяване и представяне на декларациите за живот, както и когато изобщо не се изисква представянето на такива декларации, следва да се прилага редът, определен със съответния договор.

8.14. Изменя се разпоредбата на **чл. 82** от НПОС, като отпада изискването за постановяване на разпореждане по чл. 98, ал. 1 от КСО при промяна адреса на пенсионер, който получава пенсията си в чужбина. Информацията за смяната на адреса и изплащането на пенсията в чужбина се получава от чуждестранния осигурителен институт или след писмено заявление от лицето.

8.15. В **чл. 85** НПОС се правят следните изменения и допълнения, в сила от 1 март 2008 г.:

- В т. 3 на ал. 1 от чл. 85 е регламентирано определянето на размера на удръжката, когато тя е по повод на недобросъвестно получени парични обезщетения и помощи или за погасяване на суми от надвзети пенсии. Удръжката във всички случаи е в размер 1/6 от размера на получаваната пенсия.
- В т. 4 на чл. 85, ал. 1 е регламентирано, че размерът на удръжката от пенсията за погасяване на неоснователно получени парични обезщетения за временна неработоспособност и за безработица също се определя в размер 1/6 от получаваната пенсия. Вече не е необходимо изричното съгласие на пенсионера за налагане на такъв вид удръжка от пенсията му.
- С допълване на разпоредбата в чл. 85, ал. 6 НПОС се въвежда солидарно възстановяване на неоснователно получените суми за пенсия след смъртта на пенсионер. Неправомерно получената сума се погасява до окончателното ѝ издължаване, независимо от факта кой наследник каква сума е погасил.

8.16. Изменен е чл. 88 от НПОС. Промяната в разпоредбата влиза в сила от 1 март 2008 г. и се разглежда в две посоки:

- При определяне размера на удръжката за погасяване на задължение от надвзета пенсия, суми за недобросъвестно получени парични обезщетения и помощи, както и парични обезщетения за временна неработоспособност и за безработица, се вземат предвид размерът на пенсията, включително пенсия и други плащания, отпуснати от чуждестранни осигурителни институти, както и други доходи, ако пенсионерът получава такива. В този случай размерът на удръжката се определя по реда на чл. 85, ал. 1, т. 3 от НПОС;
- Когато върху пенсията се налага удръжка за погасяване на други задължения, които не са посочени в чл. 85, ал. 1, т. 3 и т. 4 от НПОС, се прилага разпоредбата на чл. 446 от ГПК.

8.17. В **чл. 91** се създава нова **ал. 3**, съгласно която пенсията на лице, обявено от съда за отсъстващо, се спира от датата на влизане в сила на решението на съда за обявяване на отсъствието. Ако отсъстващият се окаже жив, пенсията на лицето се възстановява за целия период.

9. С Решение № 2873 на ВАС (ДВ, бр. 95 от 04.11.2008 г.) частично са отменени като незаконосъобразни ал. 1 и 2 в чл. 66 от **Правилника за устройството и организацията на работата на органите на медицинската експертиза на работоспособността и на регионалните картотеки на медицинските експертизи** в частта им, в която е пропуснат посочения в чл. 113, ал. 1 и 2 от Закона за здравето тримесечен срок. Фактически с нормите на чл. 66, ал. 1 и 2 е разширено приложното поле на правомощията на органите на медицинската експертиза и на ръководителя на НЕЛК. По закон (чл. 113, ал. 1 и 2 от Закона за здравето) правомощията на тези органи по отмяна или изменение на неправилни решения на долустоящите органи са ограничени до изтичането на тримесечен срок от постановяване на решенията, а в Правилника подобно ограничение не съществува. Това позволява тълкуване в смисъл, че правомощието може да бъде упражнявано неограничено във времето.

10. Със **Закон за изменение и допълнение на Закона за здравното осигуряване** (ДВ, бр. 37 от 08.04.2008 г.) **чл. 40 ал. 4** от ЗЗО се изменя. Смисълът е, че и за лицата до 18-годишна възраст и след навършване на тази възраст, ако учат редовно, до завършване на средно образование (чл. 40, ал. 4, т. 1), осигурителната вноска се внася в размера, определен със закона за бюджета на Националната здравноосигурителна каса за съответната година, върху половината от минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица. Преди промяната вноската е в размер 3 на сто от минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица.

В преходните и заключителните разпоредби се създава § 19и. С него се регламентират правата на българските граждани, които са пребивавали извън страната повече от 183 дни през една календарна година за периода от 1 юли 1999 г. до 31 декември 2007 г. и дължат здравноосигурителни вноски за своя сметка за времето, през което са били в чужбина. Те се освобождават от задължението за внасяне на тези вноски, ако не са ползвали медицинска помощ, заплатена от НЗОК. В тези случаи лицата лично или чрез упълномощено лице подават в компетентната териториална дирекция на Националната агенция за приходите декларация по образец. Декларацията може да се подаде и чрез лицензиран пощенски оператор или по електронен път чрез използване на универсален електронен подпис на подателя.

Здравноосигурителните права на гореспоменатите лица се възстановяват по реда на чл. 40а, ал. 2 и 3 от закона.

Сумите за платени здравноосигурителни вноски за своя сметка на българските граждани, които са пребивавали извън страната повече от 183 дни през една календарна година за периода 1 януари 2000 г. – 31 декември 2007 г., за времето, през което са били в чужбина, могат да бъдат възстановени по ред, определен с инструкцията, издадена от изпълнителния директор на Националната агенция за приходите, съгласувана с директора на Националната здравноосигурителна каса.

11. В **чл. 163** от **Кодекса на труда** се създадоха нови алинеи 7, 8 и 9 (ДВ, бр. 108 от 19.12.2008 г., в сила от 01.01.2009 г.). С промените се създават условия за равнопоставеност на майката и бащата в отговорността и грижата за отглеждане на детето.

- С новите текстове се регламентира възможността когато майката и бащата се намират в брак или живеят в съпружеско съжителство в едно домакинство, бащата да ползва 15-дневен отпуск при раждане на дете от датата на изписване на детето от лечебното заведение.
- Със съгласието на майката (осиновителката) след навършване на 6-месечна възраст на детето бащата (осиновителят) може да ползва вместо нея отпуск за остатък до 410 дни. За времето, през което бащата (осиновителят) се възползва от този отпуск, отпусъкът на майката се прекъсва.

Други промени в пенсионното осигуряване

1. На основание чл. 68, ал. 1-3 от КСО за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст от 2000 до 2009 г. в началото на всяка следваща година възрастта

и изискващите се точки (сбор от възраст и приравнен към трета категория осигурителен стаж) се увеличават до достигане на 63 години и 100 точки за мъжете и 60 години и 94 точки за жените (за работещите при **трета категория труд**). За работещите при **първа категория труд** възрастта за жените е 47 и за мъжете 52 години, а за тези от **втора категория труд** – съответно 52 и 57 години, като точките за трите категории труд по години са еднакви. От 1 януари 2008 г. възрастта за право на пенсия за осигурителен стаж и възраст при трета категория труд се завиши с шест месеца, като мъжете се пенсионира̀т на 63 години, а жените на 59,6 години. Необходимите точки и за трите категории труд е 100 за мъжете и 94 за жените.

2. С Постановление 129 на МС/06.06.2008 г. от 1 юли 2008 г. е определен нов размер на социалната пенсия за старост – 84,12 лв. В този размер е включено и осъвременяването на пенсията за 2008 г. съгласно чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване.

3. Минималният месечен размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, на основание Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. (ДВ, бр. 113 от 28.12.2007 г.) за 2008 г. се определи така:

- от 1 януари до 30 юни – 102,85 лв.;
- от 1 юли до 31 декември – първоначално определения̀т размер е 112,62 лв., но със Закон за изменение на Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г. (ДВ, бр. 58 от 27.06.2008 г.) се определи нов размер – 113,49 лв.;

4. С Постановление 251 на МС/17.10.2008 г. (ДВ, бр. 92 от 24.10.2008 г., в сила от 01.11.2008 г.) се взе решение за еднократно изплащане на **допълнителна сума в размер 50 лв. към пенсиите за трудова дейност за месец ноември 2008 г.** Сумата се изплаща в случаите, когато пенсионерът получава само една пенсия за трудова дейност без добавки към нея, която след преизчисляването ѝ по § 7а от ПЗР на КСО е определена в размер до 113,49 лв.

5. Съгласно Постановление 261 на МС/27.11.2008 г. (ДВ, бр. 95 от 04.11.2008 г.) се взе решение предвидените средства за допълнителни разходи и трансфери/субсидии по бюджета на ДОО, да се изплащат като еднократна допълнителна сума в размер 150 лв. към пенсията или сбора на пенсиите на всеки пенсионер заедно с добавките към тях през месец декември 2008 г.

Нови нормативни документи

1. **Наредба за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести.**

С Постановление № 168 на МС от 11 юли 2008 г. (ДВ, бр. 65 от 22.07.2008 г.) влезе в сила нова Наредба за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести и се отмени Наредбата за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести (ДВ, бр. 33 от 2001 г.). Наредбата влиза в сила от 22.07.2008 г., с изключение на чл. 15 (в сила от 1 юли 2009 г.), с който се въвежда изискване Националният осигурителен институт да създава и поддържа информационна система за професионалните болести.

2. **Закон за Държавния фонд за гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система*** (обн. ДВ, бр. 98 от 14.11.2008 г.), в сила от 18.11.2008 г.

На основание чл. 5 , ал. 2 (нова, ДВ, бр. 98 от 2008 г.) от Закона за устройството на държавния бюджет, в централния бюджет се включват като самостоятелно обособена част средствата и операциите на Държавния фонд за гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система по ред, определен със закон.

* *Още преди институционализирането фондът придоби нарицателно име „Сребърен фонд“, което стана популярно и се употребява както за краткост, така и поради символичното значение на това неформално наименование.*

Със Закона за Държавния фонд за гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система се уреждат статутът и дейността на Държавния фонд за гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система, изправена пред демографските предизвикателства на предстоящите десетилетия. Фондът има за цел постигане и гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система чрез акумулиране, инвестиране и трансфериране на допълнителни средства към бюджета на държавното обществено осигуряване за фонд "Пенсии". Средствата на фонда са самостоятелно обособена част от централния бюджет и се управляват и структурират в инвестиционни портфейли по определения в този закон ред. Трансферирането на средства от фонда за бюджета на държавното обществено осигуряване може да се извършва не по-рано от 10 години от влизането в сила на този закон и е до размер, определен със закона за държавния бюджет на Република България за съответната година.

3. Закон за уреждане на някои трудови и осигурителни права на български граждани (ДВ, бр. 98 от 14.11.2008 г.)

Този закон урежда някои права по Кодекса на труда, Кодекса за социално осигуряване и по Закона за здравното осигуряване на българските граждани, задържани и осъдени от съда в гр. Бенгази, Либийска арабска джамахирия. Времето, през което са били задържани и са изтърпявали наложеното им наказание, се признава за трудов стаж по смисъла на КТ и осигурителен стаж по смисъла на КСО. Визираните в този закон лица прецедентно получават определени осигурителни и пенсионни права.

ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2008 Г.

Съгласно действащото законодателство, общият размер на осигурителните вноски за ДОО и ДЗПО се определя в Кодекса за социално осигуряване, а разпределението им по отделните фондове се извършва със Закона за бюджета на ДОО за съответната календарна година.

Законът за бюджета на ДОО за 2008 г. (ДВ, бр. 113 от 28.12.2007 г.) регламентира новите размери на осигурителните вноски за различните категории осигурени лица. **Не се променят размерите на осигурителните вноски** за фондовете на ДОО. През 2008 г. те остават такива, каквито бяха определени от 1 октомври 2007 г. **Промени се съотношението** в разпределението на осигурителната вноска между работодател и осигурено лице от 65:35 на **60:40**.

Осигурителните вноски за различните категории осигурени лица, определени в чл. 6, ал. 1 от КСО, са следните:

- За работниците и служителите, работещи при условията на **трета категория труд** – 26,5%, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.
- За работниците и служителите, работещи при условията на **първа и втора категория труд** – 29,5%, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест. За тази категория лица работодателят внася в професионален пенсионен фонд 12% за първа и 7% за втора категория труд за допълнително задължително пенсионно осигуряване.
- За **кадровите военносслужещи** по Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България, **държавните служители** по Закона за Министерството на вътрешните работи и Закона за изпълнение на наказанията, осигурени за всички социални рискове – 29,5%, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.
- Държавните служители, съдиите, прокурорите, следователите, държавните съдия-изпълнители, съдиите по вписванията и съдебните служители се осигуряват за всички осигурени социални рискове с 26,5% и диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.

- Осигурителната вноска за **учителите** е в размер 30,8%, като от тях 26,5% и вноската за трудова злополука и професионална болест се внасят в съответните фондове на ДОО. Останалите 4,3%, които са изцяло за сметка на работодателя, се внасят в Учителския пенсионен фонд.
- Осигурителната вноска за лицата, **осигурени за всички социални рискове без безработица** е 25,5%, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест. За работещите при условията **на I и II категория труд** вноската е 28,5%, плюс вноската за трудова злополука и професионална болест.
- Членовете на кооперации, работещи в тях без трудово правоотношение, както и включените в социалните програми „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“, не подлежат на осигуряване за риска безработица. Размерът на осигурителната вноска за тях е 25,5%, плюс вноската за трудова злополука и професионална болест.
- За работниците и служителите, **осигурени само за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест**, осигурителната вноска е 22%, плюс вноската за трудова злополука и професионална болест. Ако тези лица работят при условията на I и II категория труд вноската е 25%, плюс вноската за трудова злополука и професионална болест.
- На задължително осигуряване за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест подлежат наетите при един или повече работодатели **до 5 работни дни (40 часа) в месеца**. Осигурителната вноска е в размер 22%, плюс диференцирания размер на вноската за трудова злополука и професионална болест.
- Осигурителната вноска за **самоосигуряващите се лица, избрали да се осигуряват само за пенсия**, е 22%. Ако се осигуряват за всички осигурени социални рискове, без трудова злополука, професионална болест и безработица, тя е 25,5%.
- Задължително осигурени само за инвалидност общо заболяване, старост и смърт са работещите **без трудово правоотношение**, които получават възнаграждение, равно или над една минимална работна заплата, след намаляването му с нормативно признатите разходи, ако не са осигурени на друго основание. Осигурителната вноска е в размер 22%.
- Осигурителната вноска за **трудова злополука и професионална болест**, определена със ЗБДОО по групи основни икономически дейности, е от 0,4 до 1,1%.
- Осигурителните вноски за работещите по трудови правоотношения, членовете на кооперации, изпълнителите по договори за управление и контрол на търговски дружества, на еднолични търговци и на неперсонифицирани дружества, както и синдиките и ликвидаторите и работещите по граждански договори, се разпределят между осигурителя и осигуреното лице в съотношение 60:40. Вноската за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ и вноската за фонд ДЗПО в професионален пенсионен фонд е изцяло за сметка на работодателя (осигурителя).
- Осигурителните вноски за държавните служители, следователите и лицата, работещи по специални закони, са изцяло за сметка на републиканския бюджет.

Осигурителни вноски през 2008 г. за ДОО по фондове и за ДЗПО

❖ За фонд „Пенсии“:

- 22% за лицата, родени преди 1 януари 1960 г.
- 17% за лицата, родени след 31 декември 1959 г.
- 25% за лицата, работещи при условията на I и II категория труд, родени преди 1 януари 1960 г.
- 20% за лицата, работещи при условията на I и II категория труд, родени след 31 декември 1959 г.;

❖ За фонд „Трудова злополука и професионална болест“ размерът на осигурител-

ната вноска е диференциран в пет тарифи от 0,4 до 1,1 на сто според нивото на риска по групи основни икономически дейности:

- 0,4% за първо ниво на риска;
- 0,5% за второ ниво на риска;
- 0,7% за трето ниво на риска;
- 0,9% за четвърто ниво на риска;
- 1,1% за пето ниво на риска.

❖ За фонд „Общо заболяване и майчинство“ – 3,5%;

❖ За фонд „Безработица“ – 1,0%;

❖ За фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ – 0,5%. Вноската е изцяло за сметка на работодателите и се определя ежегодно със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване. За 2008 г. се определя 660 лв. максимален месечен размер на гарантираните вземания по чл. 22, ал. 2 и чл. 23, ал. 2 от ЗГВРСНР.

❖ За **Учителски пенсионен фонд** – 4,3%;

❖ За допълнително задължително пенсионно осигуряване в **професионален фонд**:

- 12% за лицата, работещи при условията на I категория труд;
- 7% за лицата, работещи при условията на II категория труд.

❖ За допълнително задължително пенсионно осигуряване в **универсален фонд** за лицата, родени след 31.12.1959 г. – 5%;

➤ **Максималният** месечен размер на осигурителния доход за всички осигурени лица е **2000 лв.**

➤ **Минималният** месечен размер на осигурителния доход за **регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители** е 120 лв., а за тези, които упражняват **само земеделска дейност** – 60 лв.

➤ **Минималният осигурителен доход** за работниците и служителите, които работят в специализираните предприятия, трудово-лечебните бази и кооперациите на **хората с увреждания**, е в размер на 50 на сто от минималния осигурителен доход за съответната икономическа дейност и квалификационна група професия, съгласно Закона за интеграция на хората с увреждания.

➤ През 2008 г. най-ниският минимален осигурителен доход по икономически дейности и квалификационни групи (**най-ниският осигурителен праг**) е равен на минималната работна заплата за страната. Минималните месечни размери на осигурителния доход през календарната година по икономически дейности и квалификационни групи професии бележат значително увеличение.

➤ През 2008 г. за работниците и служителите, заети в бюджетните предприятия по смисъла на § 1, т. 1 от Допълнителната разпоредба от Закона за счетоводството, минимални осигурителни доходи не се определят съгласно т. 4 от Приложение № 1 към ЗБДОО за 2008 г. Важно е да се подчертае, че посоченото изключение се отнася само за работниците и служителите в бюджетните предприятия и не засяга лицата, които не работят по трудови правоотношения.

➤ От 1 януари 2007 г. осигурителните вноски се внасят и върху начислените, но неизплатени възнаграждения, но не по-малко от минималния месечен осигурителен доход по икономически дейности и групи професии.

➤ За лицата, работещи без трудови правоотношения (**граждански договори**), осигурителните вноски се внасят, както и до сега, само върху изплатените възнаграждения.

➤ Върху средствата за сметка на **социалните разходи**, давани пряко на работниците и служителите, се внасят осигурителни вноски в размерите за фонд „Пенсии“ и за допълнително задължително пенсионно осигуряване, като разпределянето им между работодателя и осигурен е в пропорция 60:40.

➤ **Самоосигуряващите** се лица внасят осигурителни вноски за своя сметка върху избран осигурителен доход **между 240 и 2000 лв.** и годишно върху доходите по данъчната декларация. Родените след 31.12.1959 г. дължат осигурителни вноски и за универсален пенсионен фонд. В кръга на самоосигуряващите се лица през 2008 г. се включват и съпрузите на дългосрочно командированите служители в дипломатическите служби по време на задграничния им престой.

➤ Когато осигурените получават **доходи от различни дейности**, осигурителните вноски се внасят върху различните доходи в следната последователност:

- 1) доходи по трудови и/или служебни правоотношения, по договори за управление и контрол на търговски дружества, на еднолични търговци и на неперсонифицирани дружества и от трудова дейност като член-кооператори;
- 2) осигурителен доход като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и членове на неперсонифицирани дружества, упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност, и земеделски производители;
- 3) доходи за работа без трудови правоотношения (граждански договори).

➤ **Осигурителни вноски не се внасят** за лицата, осигурени за всички осигурени социални рискове, за периодите, през които са били във временна неработоспособност, бременност и раждане и отглеждане на малко дете. Не се дължат осигурителни вноски и за периодите на отпуск за гледане на болен член от семейството и за неплатения отпуск до 30 календарни дни през една календарна година, който се зачита за осигурителен стаж.

➤ От 1 януари 2007 г. **за първия ден на временната неработоспособност** осигурителят изплаща на осигуреното лице среднодневното брутно възнаграждение за съответния месец. Върху това възнаграждение се внасят осигурителни вноски по общия ред, включително и осигурителните вноски, които лицата дължат за своя сметка.

ОРГАНИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ

Органите на управление на Националния осигурителен институт, определени в КСО, са надзорен съвет, управител и подуправител. Техните функции и правомощия са разписани в глава трета на Кодекса за социално осигуряване.

Надзорен съвет

Надзорният съвет (НС) се състои от по един представител на всяка от представителните организации на работниците и служителите и на работодателите, признати съгласно Кодекса на труда, и равен на тях брой представители, определени от Министерски съвет, един от които задължително е изпълнителният директор на Националната агенция за приходите. В случай че представителните организации на работниците и служителите или на работодателите са различен брой квотата на организациите с по-малък брой се допълва до квотата на организациите с по-голям брой по споразумение между тях. Мандатът на надзорния съвет е четиригодишен. Членовете му избират на ротационен принцип председател и двама заместник-председатели от състава си. Управителят на НОИ участва в заседанията на надзорния съвет със съвещателен глас. Надзорния съвет се свиква на заседания от председателя или по искане на една трета от членовете му. Заседанията са редовни, ако на тях са присъствали най-малко половината от членовете му, а решения се взимат, ако за тях са гласували повече от половината от общия брой на членовете на надзорния съвет. През 2008 г. съставът е следният:

Изпълнителна власт

- Министерство на труда и социалната политика (седем)
- Министерски съвет
- Министерство на здравеопазването
- Министерство на правосъдието
- Министерство на икономиката и енергетиката
- Национална агенция за приходите

Синдикални организации

- Конфедерация на труда „Подкрепа“ (трима)
- Конфедерация на независимите синдикати в България (трима)

Работодателски съюзи

- Българска стопанска камара
- Български съюз на частните предприемачи „Възраждане“
- Асоциация на индустриалния капитал в България
- Съюз за стопанска инициатива
- Българска търговско-промишлена палата
- Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България (КРИБ) “Гласът на българския бизнес”

Функциите на надзорния съвет на НОИ са разписани в Кодекса за социално осигуряване. През 2008 г. е провел 13 заседания, на които е взел общо **51 решения**, или с 5 по-малко от 2007 г., когато са взети 56 решения. Утвърдените проекти на закони и постановления за изменение и допълнение или приемане на нови нормативни актове по социалното осигуряване се отнасят до:

- Кодекса за социално осигуряване;
- Закона за бюджета на ДОО за 2008 г.;
- Наредбата за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина;

- Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски;
- Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж;
- Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.

През 2008 г. Надзорният съвет на НОИ е разгледал и приел отчета за изпълнение на Закона бюджета на ДОО за 2007 г. и отчета за изпълнение на бюджета на Учителския пенсионен фонд за 2007 г. Утвърден е законопроектът за бюджета на ДОО и на УПФ за 2009 г.

Надзорният съвет е взел решение за осъвременяване на пенсиите от 1 юли 2008 г. и е утвърдил проект на постановление за определяне на нов размер на социалната пенсия за старост.

Една от функциите на надзорния съвет на НОИ е да дава съгласие за разсрочване на вземания за задължителни осигурителни вноски към фондовете на ДОО за задължения в размер от 100 001 до 300 000 лв. През 2008 г. не е постъпило нито едно искане за разсрочване на задължения към ДОО, за разлика от 2007 г. когато са разгледани 6 молби за разсрочване.

По силата на §14 от ПЗР на КСО надзорният съвет на НОИ в качеството му на едноличен собственик на капитала на „Профилактика, рехабилитация и отдих“ ЕАД се разпорежда с имотите на дружеството. Взетите решения, отнасящи се до „ПРО“ ЕАД, са 21, или 41,2 % от всички решения и касаят следното:

- Приет е Правилник за търговската дейност на „ПРО“ ЕАД.
- Приети са Правила за управление и разпореждане със собствеността на „ПРО“ ЕАД.
- Приети са Отчета на управлението и Годишния финансов отчет на „ПРО“ ЕАД за 2007 г.
- Избрана е фирма за одитор на дружеството за 2008 г.
- Надзорният съвет е възложил на Съвета на директорите извършването на две проверки, отнасящи се до собственост на дружеството – дали имотът се ползвава по предназначение за социални дейности.

Останалите решения на НС на НОИ имат следния предмет на обсъждане: Утвърдена е методиката за оценка на предложенията за участие в процедура по избор на юридически лица – изпълнители на дейността по профилактика и рехабилитация през следващата 2009 г.; Възлагано е на управителя на НОИ да проведе процедура по Закона за обществените поръчки в съответствие с нуждите на института; Взето е решение за закупуване на сграда за нуждите на РУСО – гр. Плевен; Във връзка с постъпило предложение НС е дал съгласие на управителя да предприеме необходимите действия за членството на НОИ в Европейската Платформа по Социално осигуряване (ESIP).

Управител и подуправител

Управителят и подуправителят на НОИ се избират от Народното събрание за срок от четири години. Управителят действа от името на института, ръководи и организира дейността му и го представлява пред всички физически и юридически лица в страната и чужбина. При отсъствие на управителя неговите функции се изпълняват от подуправителя. Подуправителят изпълнява функции и задачи, възложени му от управителя.

Съвет на управителя

Дейността на управителя се подпомага от Съвет на управителя, който се състои от ръководителите на функционалните направления на института и подуправителя. Съветът на управителя предлага на управителя проекти на решения, свързани с неговите правомощия.

През 2008 г. Съветът на управителя е провел 7 заседания, на които е взел **47 решения**. В сравнение с 2007 г. броят на взетите решения е с 18 повече, а проведените заседания са с едно повече.

Много от решенията са свързани със стопанисването на сградния фонд на института. Отнасят се до: изграждане на нови работни помещения и осигуряване на нови работни места във връзка с обработката и съхраняването на болничните листове в СУСО; намирането на помещения за депа за съхраняване на болничните листове в Североизточна и в Южна България; придобиване на нови сгради за нуждите на някои РУСО; ремонт и преустройство на наличния сграден фонд.

Разгледани са текущите нужди на института от закупуването на техника, офис-обзавеждане, персонални компютри, обзавеждането и оборудването на архивохранилищата в страната.

Предложено е на управителя да утвърди следните вътрешни документи: Стратегическия план за дейността на дирекция „Вътрешен одит“ в НОИ за периода 2008–2010 г., както и годишния план на дирекцията за 2008 г.; актуализираната Инstrukция за подбор и назначаване на персонала; Тарифата за цените за ценообразуване за изготвяне на специализирани продукти и услуги на Националния осигурителен институт.

Съветът на управителя е изслушал и приел за сведение доклади относно: участие в работна среща на Европейската платформа по социално осигуряване; среща на експертите на ЕК за трансфера на пенсионни права за служителите на органите на ЕС, с участие на експерти от НОИ; провеждането на международни консултационни дни България – Германия; присъствие на обучения; работата по програмата ОПАК за електронното социално осигуряване и др.

АДМИНИСТРИРАНЕ

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

И през 2008 г. основната дейност на **отдел „Управление на човешките ресурси“** се развиваше в съответствие с приетата политика и стратегия по управление на човешките ресурси в НОИ. Основните цели в дейността бяха гъвкавост в политиката по управление на човешките ресурси съобразно промените в нормативните изисквания, усъвършенстване организационната структура на някои звена в института, завишено внимание към ефективността в използването на човешкия ресурс чрез оптимизиране на процедурите за подбор, движение и разпределение на персонала. Работата в тази насока наложи съсредоточаване усилията в няколко направления:

1) Усъвършенстване и прилагане на вътрешно-устройствените документи.

С оглед подобряване на цялостната организационна политика и стратегия при подбор и развитие на персонала и за упражняване на по-добър контрол по спазване на трудовото законодателство бе актуализирана Инструкцията за подбор и назначаване на персонал в НОИ. Основните промени са свързани с регламентиране на длъжности в териториалните подразделения, за които задължително се обявява конкурс по смисъла на чл. 90 от КТ. Подобрена бе процедурата за движение на служителите между отделните длъжности с оглед тяхното кариерно развитие с въвеждане на нови правила при провеждане на изпит за проверка на професионалните знания и умения.

2) Осъществяване на мониторинг на действията по установяване и отстраняване на възможни нарушения на Кодекса за поведение на служителите.

С оглед проследяване на прилагането на Кодекса за поведение на служителите в системата на НОИ бе регламентиран механизъм за проследяване и контрол, включващ текущо отчитане на подадените сигнали за нарушения, констатации от извършените проверки и предприети действия. Поддържането на единен стандарт за поведение в системата отразява стремежа на Националния осигурителен институт, който е публична организация с голям мащаб и огромен брой клиенти, за изграждане на позитивен образ на институцията и поддържане на доверие в обществото спрямо нея чрез постоянство в качеството на осигуряваните услуги.

3) Създаване на нови структурни звена в ЦУ на НОИ.

Промените в организацията и технологията на работа доведоха до структурни промени в ЦУ на НОИ, основните от които се свеждат до следното:

- В рамките на ГД „ФСД“ бе създадено звено, в чиито компетенции са дейностите по изплащане на краткосрочните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване;
- Обособяване на актюерско звено в рамките на отдел „Анализ и планиране на бюджета“ към ГД „АПП“, което относително самостоятелно извършва дейността по статистическо отчитане на пенсиите, изготвяне на анализи и прогнози за тях.
- Необходимостта от осигуряване на експлоатационен персонал за резервния изчислителен център наложи и обособяването на самостоятелно звено „Резервен център“ в структурата на ГД „ИС“.

Промяната в структурата бе съпроводена и със съответни промени във вътрешно-устройствените документи. Актуализирани бяха Класификатора на длъжностите в ЦУ на НОИ, длъжностите характеристики за новосъздадените длъжности и длъжностите разписания на посочените функционални звена.

4) Актуализация и допълване на показателите, отчитащи степента на натовареност на заетите в основните структурни звена и дейности.

С оглед на по-голяма прецизност, обективност и пълнота, както и в съответствие с

промените в методологията и технологията на работа, внедряваните продукти и технически средства, бяха актуализирани показателите, отчитащи степента на диференциация в следните звена и дейности в териториалните поделения: отпускане на пенсии, изплащане на пенсии, архивно стопанство, експертиза на временната неработоспособност, трудова злополука и професионална болест, парични обезщетения за безработица и гарантирани вземания, контрол по разходите на ДОО, дейности по чл. 98 от КСО, дейности по чл. 105, ал. 3 от Закона за здравето, финансов контрол. Актуализацията на показателите доведе до създаване на условия за една по-обективна картина на наблюдаваните дейности и предпоставки за по-правилни управленски решения за оптимизиране структурата и числеността на заетите в териториалните поделения.

5) Непрекъснат контрол от страна на ЦУ на НОИ и действия, целящи регулиране на товареността на заетите в основните структурни звена и дейности в териториалните поделения.

Непроменената ограничена численост наложи да се повиши ефективността от използване на наличния персонал и да се ускорят процесите на преразпределение на щатна численост. Засилен бе процесът на пренасочване и трансфер на щатни бройки от недостатъчно натоварени звена и дейности към претоварени звена, както в рамките на самите териториалните поделения, така и между тях.

6) Изменения в нормативната уредба, свързани с използване на извънщатен персонал по условията на ПМС № 66/96 г.

Паралелно с редуциране числеността на извънщатния персонал в системата съгласно ПМС № 12/01.02.2008 г. промени настъпиха и в приоритетите по отношение на неговото използване. Основната част бе насочена за подпомагане на дейностите в звената „Парични обезщетения за временна неработоспособност“ и „Архивно стопанство“, които изпитват най-остър недостиг на кадри поради увеличаващия се обем работа и отговорности.

7) Обучение на служителите в системата на НОИ.

В системата на НОИ дейността по обучението и професионалната квалификация се осъществява в съответствие със заложените в Общия годишен план за обучение (ОГПО) на служителите различни форми на обучение – курсове, семинари, работни срещи, национални съвещания и подобни на тях. Основните акценти при реализацията на Общия годишен план за обучение през 2008 г. бяха върху методологията и организацията на основните дейности на института, информационните технологии и подобряване на качеството и работната среда при обслужване на клиентите.

Проведените обучения през 2008 г. се групират в три раздела:

1. „Общо обучение“. Обхваща обучения от общ характер, засягащ качеството на работа и обслужване – работа с компютърен софтуер, компютърен курс за актьори, езиково обучение, борба със стреса, работа с клиенти и култура на обслужване.

2. „Целево обучение по функционални направления“. Обхваща специализирани обучения по функционални направления – национални работни срещи и семинари по въпроси, свързани с организацията на основните дейности на института, обсъждане на възникнали проблеми и казуси, както и за повишаване на квалификацията на служителите в областта на законодателството и неговото практическо прилагане. В рамките на този раздел са включени също специализирани курсове за ИТ-специалистите от системата на НОИ.

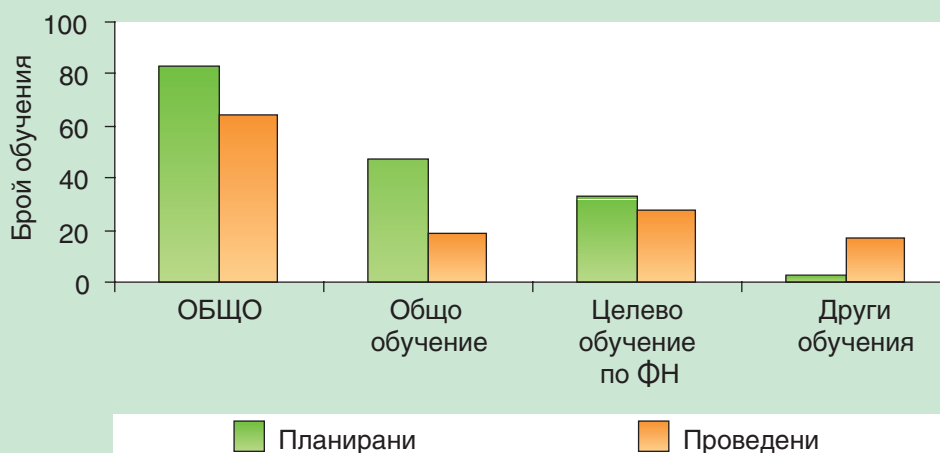
3. „Други обучения“. Те обхващат обучения за придобиване на квалификация, специализирани обучения и семинари, организирани от външни организации и извънредни непланови обучения.

Общият преглед на изпълнението на ОГПО през 2008 г. показва следното:

- Организираните и проведени обучения в системата на НОИ общо са **64** (19 организирани от ТП на НОИ) при заложен в годишния план 83 обучения;
- Взелите участие служители в проведените обучения са **2 038** при планирани 2 500, или с 18,5% по-малко;

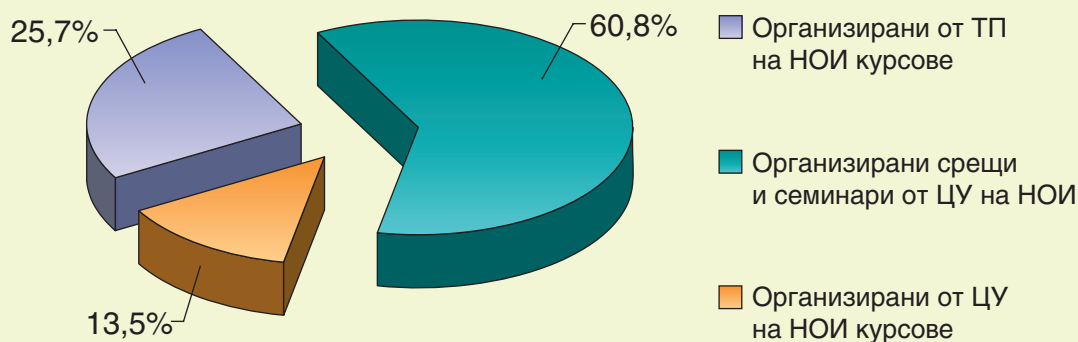
– Общо изразходваните средства за обучение са **287 929 лв.**, или 37,3% от планираните 772 000 лв.

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ОБЩИЯ ГОДИШЕН ПЛАН ЗА ОБУЧЕНИЕ ПРЕЗ 2008 г.



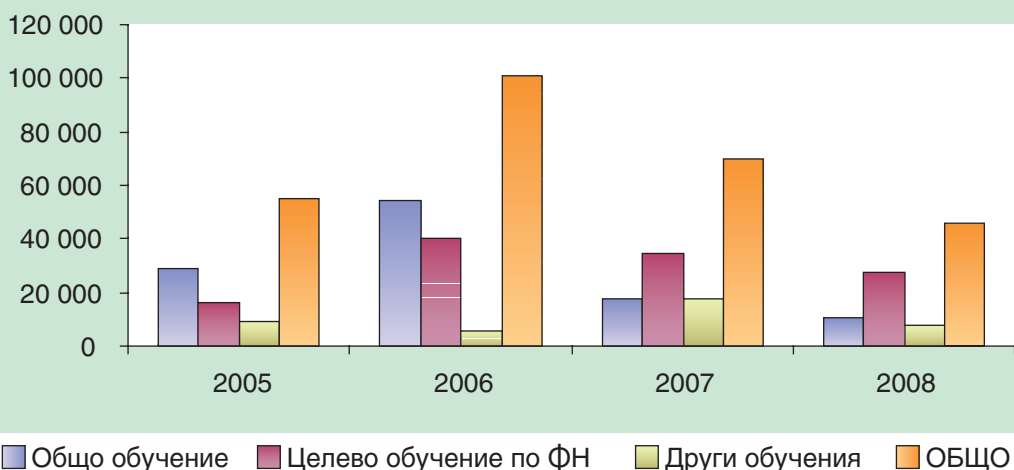
Като следствие от по-пестеливото разходване на средства за обучение и професионална квалификация през 2008 г. недостатъчната активност на териториалните поделения при организирането на обученията, които са тяхна отговорност и приоритетното изпълнение на планирани обучения с методичен характер, структурата на проведените обучения по тематична насоченост (на база техния брой) търпи чувствителна промяна. В сравнение с предходните години са намалели провежданите обучения, организирани от самите териториални поделения и такива, даващи специфични умения и знания (езикови курсове, ИТ специализирани курсове, обучения по социални умения). За сметка на тях е увеличен броят на националните и регионални работни срещи по методологични въпроси, законодателство, вътрешен контрол и одит.

СТРУКТУРА НА ПРОВЕДЕНИТЕ ОБУЧЕНИЯ ПРЕЗ 2008 г.



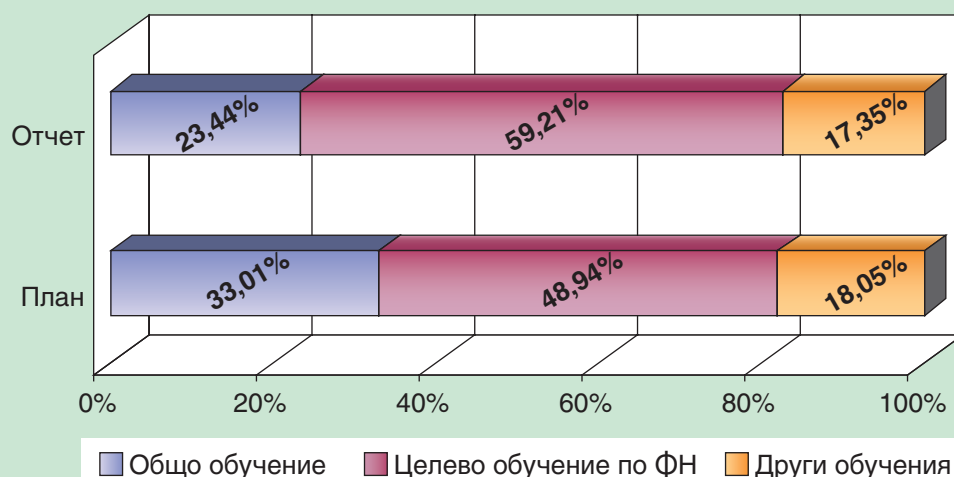
Общо изразходваните средства за обучение (без командировъчните разходи) през 2008 г. са в размер на **45 715 лв.**, при планирани 157 000 лв., или със 70,9 на сто по-малко. В сравнение с 2007 г., когато са били 69 787 хил. лв., те са с 24 072 лв. или с 34,5% по-малко.

ИЗРАЗХОДВАНИ СРЕДСТВА ЗА ОБУЧЕНИЕ ЗА ПЕРИОДА 2005–2008 г. (хил. лв.)



Погледнато по раздели, най-много са изразходваните средства за обученията по втория раздел („Целево обучение по функционални направления“). Те са **27 068 лв.**, или **59,2 на сто** от общите разходи. Спрямо плана са усвоени 35,2 на сто, като е реализирана икономия от 49 772 лв. За обученията по първия раздел („Общо обучение“) са изразходвани **10 715 лв.** (при планирани 51 820 лв.) или **23,4%** от общите разходи. Разходите за обученията по третия раздел („Други обучения“) са в размер на **7 932 лв.** Те са със 72 на сто по-малко от планираните и заемат **17,3%** от общите разходи.

СТРУКТУРА НА ПЛАНИРАНИТЕ И ОТЧЕТЕНИ РАЗХОДИ ЗА ОБУЧЕНИЕ ПРЕЗ 2008 г.

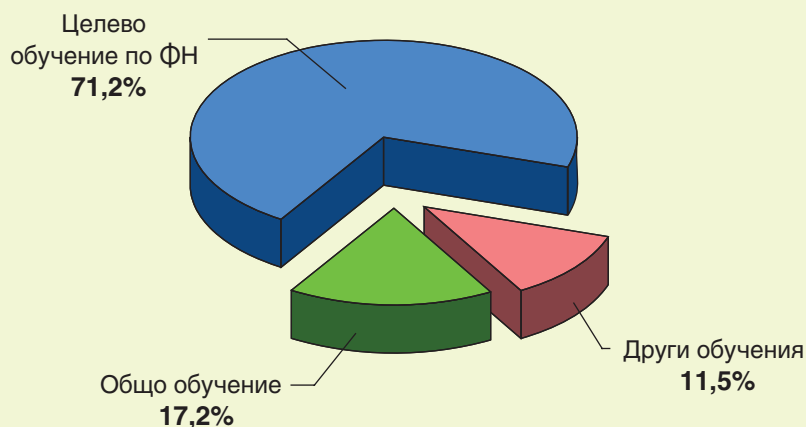


Относително ниският процент на изразходваните средства за обучение се дължи от една страна на непроведени скъпи обученията главно в областта на информационните технологии. В същото време обаче следва да се отбележи, че през 2008 г. в сравнение с предходни години е постигнат висок процент на предвидените за включване в обучение служители. Това е постигнато при по-нисък разход на средства, което прави обучението през 2008 г. по-ефективно от финансова гледна точка.

През 2008 г. във всички проведени обученията са взели участие общо **2 038** служители при планирани 2 500, или 81,5% от планираните. В сравнение с 2007 г. когато са били 2 048, броят им е намалял незначително.

Най-висок е процентът на участниците в обученията по втория раздел („Целево обучение по функционални направления“) – при план 1 690, реално обучени са **1 452** служители. Дължи се на големия брой служители, участвали в различните национални съвещания, семинари и работни срещи, свързани с разяснения по нови програмни продукти, промените в законодателството и методологията при изпълнение на основните задачи.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В ОБУЧЕНИЯТА ПРЕЗ 2008 г.



Въпреки наложилата се необходимост през 2008 г. бюджетът за обучение да бъде мален в сравнение с предходни години, Националният осигурителен институт отново реализира основната си цел по отношение на обучението и професионалната квалификация, а именно непрекъснатото повишаване компетентността и професионализма на служителите посредством обучение в различните по форма курсове, семинари, работни срещи и съвещания.

През 2008 г. текущите задължения на отдела по основните направления от дейността бяха свързани със следното:

- Усъвършенстване заплащането на труда на служителите в системата на НОИ – Годишната актуализация на работните заплати бе предшествана от изготвяне на цялостен анализ на състоянието на работните заплати по териториални поделения и функционални направления в ЦУ. На базата на анализа бе възприет подход, целящ намаляване на различията в средните работни заплати. Годишното разпределение на средствата за работни заплати изискваше изготвяне на допълнителни разчети, свързани с въвеждането на така наречения „плосък данък“, с оглед компенсирание на нископлатените служители.
- Завишен контрол по спазване на щатното разписание, изразходваните средства за работни заплати, средствата за извънщатните бройки.
- Разработване на нови и актуализация на съществуващи длъжностни характеристики предвид промените в нормативната уредба.
- Оценка на трудовото изпълнение на служителите в НОИ – За девети пореден път в системата на НОИ се извърши оценяване на трудовото изпълнение и е налице натрупан опит в прилагането ѝ. Отчита се повишаване на качеството при прилагането ѝ, както и осъществяване на завишен контрол при спазване на процедурите.
- Анализ на промените, свързани с движение на щатни бройки с оглед функционалната натовареност на заетите в основните структурни звена и дейности в териториалните поделения.
- Анализ на внедрената система за управление на човешките ресурси – Съвместно с външен консултант бе извършен цялостен анализ на текущото състояние на внедре-

ния програмен продукт, дадена бе оценка на пропуските и бе предложен подобрен алгоритъм за нейното осъвременяване.

ПЕРСОНАЛ

Структурата на персонала на Националния осигурителен институт (по пол, възраст, трудов стаж, образователна степен и функционална степен) е следната:

- Към 31 декември 2008 г. в системата на НОИ са работили 3 663 служители, от които 3 057 жени (83,5%) и 605 мъже (16,5%). Данните показват силна феминизация на основната осигурителна администрация. Спрямо общия брой жени в системата най-многобройна е групата на жените на възраст между 40 и 50 години, която е 33,2% от всички жени. При мъжете най-много са на възраст между 50 и 60 години и представляват 28,4% от всички мъже в системата на НОИ.
- По признак трудов стаж в системата на НОИ най-много са служителите с трудов стаж до 5 години – 38,3%. Следващата по численост група е със стаж от 5 до 10 години – 17,8%, следвана от групата на служителите, работили от 15 до 20 години – 17,4%.
- Според разпределението на персонала по общ трудов стаж е най-многобройна групата на служителите със стаж над 20 години – 2 160 души, или 59% от заетия персонал в системата. Следваща по големина е групата със стаж от 15 до 20 години – 442 души, или 12,1%, следвана от групата на служителите с общ стаж от 5 до 10 години – 411 души.
- С висше образование в системата на НОИ работят 2 536 души. Те са най-многобройната група и представляват 69,2% от всички служители. Следващата по численост група е на служителите със средно специално образование – 636, или 17,4%, следвани от служителите със средно образование – 448, или 12,2%.
- Към края на 2008 г. в 28-те териториални поделения на НОИ са работили 3 303 служители, или 90,2% от всички служители в системата. Най-много служители има в РУСО – София-град (460). В районните управления най-много служители (1 337, или 40,5%) са заети в пенсионното производство. В структурните единици „Краткосрочни плащания и контрол“ са заети 1 112 души, или 33,7%.
- В Централно управление на НОИ към края на 2007 г. са работили 360 служители. От тях жените са 269 (74,7%), а мъжете – 91 (25,3%). Най-голям е броят на служителите в главна дирекция „Информационни системи“ – 77 души, или 21,4%. Следваща по големина е дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ – 74 души (20,6%) и ГД „Човешки ресурси и управление на собствеността“ – 47 души (13,1%). В Централно управление на НОИ работят 298 служители с висше образование, или 82,8% от персонала на ЦУ на НОИ.

МАТЕРИАЛНО-ТЕХНИЧЕСКА БАЗА

Националният осигурителен институт осъществява една от основните дейности на държавната социална политика. За нормалното извършване на разнообразните административни функции институтът се нуждае от добра материална база със сграден фонд, развита информационна и комуникационна система. Без адекватна материално-техническа база ефективността от работата на служителите и подобряване обслужването на потребителите на системата биха били немислими.

Чрез главна дирекция „Човешки ресурси и управление на собствеността“ (ГД „ЧРУС“) НОИ провежда инвестиционната си политика съгласно предвидените в бюджета му капиталови разходи и утвърдените от надзорния съвет и Министерството на финансите разчети.

Дейността на отдел „Управление на собствеността“ в ГД „ЧРУС“ е свързана с управление и разпореждане с недвижими имоти. Насочена е към гарантиране възможността за пълноценно осъществяване на функциите, възложени на НОИ съгласно КСО и предоставяне на осигурителите и осигурените лица на ефективни услуги, в съответствие с предявяваните към институцията очаквания.

Капиталови разходи

Утвърдените капиталовите разходи за 2008 г. са в размер на 13 460 800 лв., разпределени както следва:

Основен ремонт на дълготрайни материални активи

Планираните средства през 2008 г. са 2 415 000 лв., а усвоените – 1 900 853 лв. Вложени са в следните обекти:

- **РУСО – Търговище:** Реконструкция на сградата на районното управление за архивно стопанство. Направеният ремонт е завършен и архивното стопанство е в експлоатация. В него се съхраняват архивните обеми на ТП на НОИ – Търговище, Шумен, Разград и Русе. От планираните средства са усвоени 854 777 лв.
- **„Архивен център“ – Тетевен:** Започна преустройството на почивна база „Хармония“ в регионално архивно стопанство за Централна България – областите Ловеч, Велико Търново, Габрово, Плевен.
- **РУСО – Сливен:** Продължи преустройството на новозакупената сграда. От планираните средства са усвоени 852 718 лв., а обектът е завършен на 90%.
- **РУСО – Перник:** Завърши изграждането на ведомствен архив в сутерена на сградата за 24 527 лв.
- **РУСО – Велико Търново:** За сградата на районното управление през настоящата година се извърши проектиране във фаза работен проект, но строителството се отложи, тъй като настъпи промяна във вещно-правния статут на имота.

Поради тази причина с Решение на Надзорния съвет на НОИ заложените средства в бюджета бяха намалени на 2 055 750 лв.

Придобиване на дълготрайни материални активи

Планираните средства са 10 055 000 лв., но усвоените през 2008 г. са 9 755 369 лв. Започна подмяната на седем броя асансьорни уредби в ЦУ на НОИ, за което са усвоени 961 001 лв.

Придобиване на сгради

Закупена е сграда за РУСО – Плевен като за 2008 г. са изплатени 4 591 982 лв.

Придобиване на компютри и хардуер

През годината за системата на Националния осигурителен институт е закупена и доставена компютърна техника на стойност 1 926 110 лв.

Придобиване на нематериални дълготрайни активи

С Решение на Надзорния съвет предвидените средства за придобиване на нематериални дълготрайни активи през 2008 г. са увеличени от 990 750 лв. на 1 350 000 лв. Това се наложи поради неизплатени средства по договори, сключени през 2007 г. и изтичащи за изплащане през 2008 г., както и за придобиване на софтуер за нуждите на цялата система на Националния осигурителен институт. Усвоените средства през годината са 988 941 лв.

ОБЩА КАНЦЕЛАРИЯ В ЦУ НА НОИ

Обща канцелария е централизирано звено в НОИ и има за задача оперативно и методично да ръководи съставните си звена, да разпределя и насочва по предназначение информационния поток, да създава и поддържа справочно-информационна база-данни за вземане на управленски решения и да извършва справки на гражданите по подадените от тях молби и жалби.

Обща канцелария обслужва всички главни дирекции и дирекции на НОИ и осъществява връзката на Централно управление на НОИ с териториалните поделения чрез съвременни средства за комуникация. Участва в техническата подготовка и продажбата на тръжни документи, както и приемане и регистриране на оферти по провежданите търгове в системата.

В сектор „Деловодство“ регистрираните входящи документа са:

- от български институции и граждани – 11 782 бр.;
- входящи документа от чуждестранни институции и граждани по Спогодби и Споразумения (чрез ПП „Регистър“) – 48 710 бр.;
- „Декларации живот“, турски (с ПП „Икономист“) – 37 338 бр.

Регистрираните изходящи писма, документи и др. до институции и граждани са 10 093 бр.

През периода общо насочените документи за системата са 19 274 бр.

Във вътрешния информационен поток на системата са регистрирани 459 циркулярни писма, обработени са 1 570 вътрешни документа (в т.ч. докладни записки, вътрешни заповеди и др.), регистрирани са 233 договора и споразумения, продавана е документация и са приемани офертите за 39 търга, проведени от ЦУ на НОИ.

Регистрираните документи (в брой), разпределени по дирекции, през 2008 г. са:

- **Ръководство на НОИ** – 1 060 входящи, 707 изходящи, 289 вътрешни документа и 2 436 насочвания.

- в т.ч.: отдел „Правен“ – 351 входящи, 389 изходящи и 517 насочвания.

- **ГД „Пенсии“** – 2 877 входящи, 2 758 изходящи и 5 100 насочвания.

- Отдел “Отпускане на пенсии“ – 2 198 входящи, 2 326 изходящи и 2 147 насочвания.

- Отдел “Изплащане на пенсии“ – 295 входящи, 173 изходящи и 247 насочвания.

- **Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“** – 692 входящи, 616 изходящи и 758 насочвания. Регистрираните документи по международни спогодби и споразумения с ПП „Регистър“ са 48 710 и „Декларации живот“ (от турски осигурителен институт), регистрирани с ПП „Икономист“, са 37 338.

- **Дирекция „Архивно стопанство“** – 235 входящи, 194 изходящи, 20 вътрешни документа и 289 насочвания;

- **Дирекция „Вътрешен одит“** – 76 входящи, 43 изходящи, 123 насочвания.

- **ГД „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“** – 2 046 входящи, 1 233 изходящи и 4 417 насочвания, в т.ч.:

- отдел „Методология на осигуряването и персоналната информация“ – входящи 282, изходящи 348 и насочвания 537;

- отдел „Трудова злополука и професионална болест“ – входящи 577, изходящи 29 и насочвания 581;

- отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ – входящи 466, изходящи 182 и насочвания 595;

- дирекция „Краткосрочни плащания“ към ГД „ОВКО“ – входящи 586, изходящи

щи 646 и насочвания 860 в т.ч.;

– отдел „Парични обезщетения за временна неработоспособност“ – входящи 214, изходящи 267 и насочвания 438;

– отдел „Парични обезщетения и гарантирани вземания“ – входящи 72, изходящи 65 и насочвания 104;

– отдел „Контрол по разходите на ДОО“ – входящи 300, изходящи 314 и насочвания 318;

• ГД „Човешки ресурси и управление на собствеността“ – входящи 902, изходящи 590 и 1 660 насочвания;

• ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ – входящи 129, изходящи 168 и 184 насочвания;

• ГД „Информационни системи“ – входящи 3 459, изходящи 3 450 бр. и 3 722 насочвания;

• ГД „Финансово-счетоводна дейност“ – входящи 495, изходящи 403 и 719 насочвания;

• Дирекция „Международна дейност“ – входящи 7, изходящи 26 и насочвания 135.

Архив – През изминалата година към архивно-документалният фонд на ЦУ на НОИ са включени нови 1 104 бр. папки и е създаден справочен апарат към документите.

На служителите на НОИ и на проверяващите органи със справочна цел са предоставени 260 архивни единици от деловодния архив.

През отчетния период продължи работата по архивирането на следните дела:

А. По архивирането на документацията на протоколи и решения от заседания на :

– Отдел „Одит на краткосрочни плащания и ревизионна дейност“ към дирекция „Вътрешен одит“ за периода 1998–2006 г. – 185 папки.

– Отдел „Връзки с обществеността“ за периода 1998–2007 г. – 152 папки.

– Отдел „Управление на човешките ресурси“ към ГД „ЧРУС“ за периода 2005–2007 г. – 15 папки.

– Отдел „Персонал“ за 2007 г. – 108 папки.

– Отдел „Отпускане на пенсии“ по чл. 92 от КЗОО към ГД „Пенсии“ за периода 2001–2008 г. – 39 папки.

Б. С приемателно-предавателни протоколи е приета и обработена документацията на:

• сектор „Деловодство“ – 285 папки.

• отдел „Анализ и планиране на бюджета“ към ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ – 4 папки.

В. Конкурси и търгове за 2008 г. – 56 папки.

Куриери предоставят в кратки срокове, материалите на членовете на Надзорния съвет на НОИ, както и нормативни документи от и до министерствата и централните ведомства, изпращат препоръчана поща за страната и чужбина, доставят необходимата кореспонденция от ежедневната поща до съответните структурни звена.

ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ

В изпълнение на основното си задължение – поддръжка и развитие на надеждна, сигурна и покриваща напълно дейността на Националния осигурителен институт информационна система (ИС), през 2008 г. главна дирекция „Информационни системи“ (ГД „ИС“) активно продължи да усъвършенства отделните ѝ модули.

Взаимодействие с Национална агенция по приходите

Във връзка със стартиране работата на модули от ИС на Национална агенция по приходите (НАП), по силата на Споразумение между двете институции експерти от ГД „ИС“ извършиха:

- Поддръжка на модулите от ИС на НОИ, които продължават да работят през 2008 г. в НАП, включително с промените в законодателството – прием и обработка на осигурителни декларации, приходи, ревизионни актове и погасяване, ДЗПО, здравно осигуряване, справки;
- Разработване на нова функционалност и промяна на справочната система за целите на НОИ при получаване на информация от НАП от стартиралите модули;
- Подготовка и тестове за предстоящо преминаване на следващи модули от ИС на НОИ към НАП, включително получаване на данни, валидация, информирание за несъответствия.

Паралелно с това продължи участието в съвместна работна група по осигуряване еднаквост на валидационните правила и анализ на резултати от тестовете в модула за осигурителни декларации в разработваната нова информационна система на НАП.

Регистър на осигурителите

В изпълнение на подписаните споразумения между Националния осигурителен институт и Националната агенция за приходите за обмен на данни за осигурителите и самоосигуряващите се лица през 2008 г. в Регистъра на осигурителите продължи да постъпва информация от НАП.

Продължи анализът и работата по изясняване и изчистване на несъответствията при получаване на данните. Разработена е нова справка за осигурителните книжки и статусът на осигуряването на самоосигуряващите се лица и съдружниците за целите на териториалните поделения при изплащане на обезщетения.

Регистър на трудовите договори

Поддържа се софтуер за приемане, валидиране и обработване на данните за регистъра на трудовите договори от СУП на НАП към Информационната система на НОИ. Поддържат се справочните модули от регистъра.

През 2008 г. НАП започна да приема и обработва трудовите договори и на лицата от Специален регистър със свой модул и да подава към НОИ приетите данни. Това доведе до необходимостта от разработване на процедури за прием и обработка на получените по специалния ред данни. Във връзка с извършването от НАП служебно прекратяване на договори беше разработена специална логика за третирането и използването на договорите.

Персонален регистър на осигурените лица.

- Продължи поддържането на INTERNET-приложенията за тестване и получаване на данни в Персоналния регистър от клиенти, снабдени с валиден цифров потребителски сертификат;

- Продължи поддържането на справка за въведените упълномощени лица за ТД на НАП;
- В изпълнение на Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г. и Инструкция № 8 са извършени необходимите промени в програмните продукти за обхващане на данни под DOS и WINDOWS, предоставяни на клиентите, както и за приемане и контрол на подадената информация;
- Извършена е обработка и анализ на подадени от НАП тестови данни, разработени са процедури и технология за приемане на данни от НАП към НОИ.

Здравно осигуряване

През 2008 г. продължи поддръжката на системата „Здравно осигуряване“. Осигурява се работата на здравните заведения и лични лекари за проверка на здравния статус на здравно-осигурените лица в реално време.

Осигурителни вноски и краткосрочни обезщетения

През 2008 г. в програмните продукти (модулите) „Приходи“, „Разходи“ и „Незабавно инкасо“ своевременно са актуализирани номенклатурните таблици с приходни и разходни параграфи съобразно Единната бюджетна класификация за годината. Поддържа се версията на програмен продукт (ПП) „Приходи“ за използване от НАП. Обогатена е номенклатурата на отказите на ПП „Незабавно инкасо“ и е засилен контролът при потвърждаване на исканията за незабавно инкасо.

Ревизионни актове и погасяване на задълженията

В изпълнение на подписаните споразумения между НОИ и Национална агенция за приходите за използване на информационната система на НОИ от НАП през 2008 г., в система „RevPogas“ за регистрация и погасяване на ревизионни актове за работа в ТД на НАП продължи поддържането на системата. Направени са необходимите промени.

Продължи поддържането на система „NSSIRevPogas“ за регистрация и погасяване на ревизионни актове за работа в ТП на НОИ.

Изчисляване на лихва просрочие

Продължи поддържането на ПП NSSILIN – „Изчисляване на лихва просрочие“ за Internet, LINDOO и LINDOOLM – „Изчисляване на лихва просрочие“ за локален компютър и мрежови вариант под DOS. Поддържа се и програмен продукт „Изчисляване на лихва просрочие“ – Windows вариант за самостоятелно ползване.

Трудови злополуки

През 2008 г. продължи успешната работа на системата за „Трудови злополуки“. Подготвени и изпратени са необходимите данни за нуждите на ESAW (Европейска статистика на трудовите злополуки).

Архивно стопанство

Продължава поддръжката на внедрения регистрационен софтуер за архивно стопанство. Той представлява система за събиране, регистриране, обработване, съхраняване и използване на разплащателните ведомости на прекратените осигурители, които нямат правоприемник. Също и на документите, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход на лицата, които са работили в организациите по § 12 от преходните и заключителните разпоредби на Закона за собствеността и ползването на земеделските земи.

Във всички ТП на НОИ продължава процесът по прием и завеждане в регистъра на прекратените осигурители по реда на постъпването на предадената документация. Това

се извършва в териториалното поделение или в изградените архивохранилища. Документацията се съхранява и по график се транспортира до центровете за сканиране. Започна и процесът по сканиране и индексирание на документи, което ще позволи използването на натрупаната информация за справки и изготвяне на документи за пенсиониране служебно от НОИ. Използва се разработената справочна система към модула, работеща върху централизираната информация.

Профилактика и рехабилитация

Националният осигурителен институт чрез неговите териториални поделения осъществява дейност по преценка правото за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация на осигурените за риска лица. Актуализиран е регистърът на лечебните заведения, с които са сключени договори за 2008 г. Разширена и подобрена е функционалността на продукта.

Обезщетения за безработица

ГД „Информационни системи“ поддържа технологичното осигуряване на дейностите по отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица (ПОБ) на старата платформа, което се изразява в:

1. Съпровождане на програмното осигуряване за обслужване на дейностите по отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица.

2. Ежемесечна обработка на информацията за ПОБ и актуализиране на централните регистри на НОИ:

- приемане на информацията от РУСО;
- отразяване на информацията за изплатените парични обезщетения в Персоналния регистър на НОИ;
- осигуряване на информация за целите на статистиката и анализите;
- ежемесечни проверки на лицата с ПОБ в Регистъра на осигурените лица на НОИ, в Регистъра на трудовите договори, в централната база данни на пенсиите и в системата „Парични обезщетения и помощи от ДОО“ за изплатени обезщетения за неработоспособност.

3. Подготовка на информация, свързана с паричните обезщетения за безработица за поддържане на база данни за политиката на пазара на труда към ЕВРОСТАТ.

4. Ежемесечна проверка на регистрираните в Агенцията по заетостта безработни лица в Регистъра на трудовите договори и по-точно:

- получаване от Агенцията по заетостта на персонална информация за регистрираните безработни лица;
- последващо извършване на проверки в Регистъра на трудовите договори и връщане на информация за наличие на трудови договори за всяка дирекция „Бюро по труда“.

5. Корекции на данните на безработните лица в Персоналния регистър на НОИ по заявка на осигурител или териториално поделение на НОИ.

Финализирана беше работата по новата централизирана, web-базирана програмна система за обслужване на дейностите по отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица.

Дългосрочни обезщетения (пенсии)

Дейността на Главна дирекция „Информационни системи“ по дългосрочните обезщетения включва:

- Проектиране на програмни продукти, необходими за дейността на института, съвместно с другите функционални направления;

- Методическо разработване;
- Създаване на нови и актуализиране на съществуващите програмни продукти, използвани при отпускане, преосвидетелстване, изплащане и статистика на пенсиите в съответствие с нормативната база по пенсиите;
- Поддръжка на съществуващия софтуер;
- Оказване на методическа помощ на служителите в НОИ по използване на разработените информационни системи и технологии;
- Автоматична обработка по отпускане, изменение, преосвидетелстване и изплащане на пенсиите и изготвяне на всички необходими документи – за пенсионера, за териториалните поделения, за пощите и банките;
- Статистическа обработка на пенсиите в различни разрези и периодичност;
- Статистически отчети за актюерски цели;
- Ежемесечно, тримесечно и годишно предоставяне на статистическа информация за пенсиите на отделите „Анализ и планиране на бюджета“ (АПБ) и Статистически и актюерски анализи и прогнози (СААП) в ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“.

Изпълнявайки своите основни дейности, ГД „Информационни системи през 2008 г. изпълни и следните по-големи задачи:

1. На основание заповед № 18 от 24.01.2008 г. на управителя на Националния осигурителен институт се извърши:

- Преизчисляване на всички добавки по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица (ЗПГРРЛ) с начална дата до 31.12.2007 г., на основание чл. 49б от Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж, считано от 01.01.2008 г. въз основа на средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2007 г.;
- Изготвяне на разпореждания за новите размери на добавката в два екземпляра – по ЕГН и пощенски станции;
- Преработване на голяма част от програмите за отпускане, преосвидетелстване и изплащане на пенсиите, за определяне, изменение и изплащане на тази добавка;
- Сумата за доплащане на добавката за месеците януари и февруари 2008 г. е отразена в допълнителна колона „набраната сума“ във ведомост обр. 7 за месец март 2008 г.

2. Във връзка със Закона за изменение и допълнение на ЗПГРРЛ в сила от 11.03.2008 г. (ДВ, бр. 26 от 07.03.2008 г.) и на § 5, свързан с исканията за обезщетение (в сила от 01.01.2008 г.) бяха направени допълнения в софтуера за отпускане, изплащане и статистическо наблюдение на пенсиите.

3. Във връзка с измененията в Кодекса за социално осигуряване, приети със Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“ и Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г., бяха направени допълнения в софтуера за отпускане, изплащане и статистическо наблюдение на пенсиите.

4. Преизчисляването от 01.01.2008 г. на основание § 22г от ПЗР на КСО на пенсиите за осигурителен стаж и възраст, отпуснати в периода 01.01.2007-30.06.2007 г. се извършва като се определи размерът им с новия процент за отложено пенсиониране (3% за година) и средномесечния осигурителен доход за страната, от който е отпусната пенсията, след което се индексират на основание § 2, ал. 1, т. 2 от Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2007 г., с 10 на сто (за месец октомври 2007 г.).

Преизчислението на пенсиите, отпуснати през 2007 г., е извършено автоматично от ГД „ИС“ чрез програмен продукт NPSQL с индивидуален протокол за месец март 2008 г. За набраните суми за периода 01.01.2008-31.03.2008 г. са изготвени пенсионни записи.

5. С Постановление на Министерския съвет № 21 от 8 февруари 2008 г. (ДВ, бр. 17

от 19.02.2008 г.), са направени изменения и допълнения в Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж. В тази връзка бяха направени допълнения в софтуера за отпускане, изплащане и статистическо наблюдение на пенсиите.

6. Във връзка с измененията в § 4, ал. 1-3 от ПЗР на КСО, направени със Закона за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване (ДВ, бр. 33 от 28.03.2008 г., в сила от 01.04.2008 г.) са направени изменения и допълнения в софтуера за отпускане на пенсиите.

7. Осъвременяване на пенсиите на основание чл. 100 от Кодекса за социално осигуряване.

- С Постановление № 129 на Министерския съвет от 6 юни 2008 г. (ДВ, бр. 55 от 17.06.2008 г.) е определен нов размер на социалната пенсия за старост 84,12 лв., считано от 1 юли 2008 г.;
- С § 1 от Закона за изменение на Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване (ЗИЗБДОО) за 2008 г. (ДВ, бр. 58 от 27.06.2008 г.) е направено изменение в чл. 9 т. 2, съгласно което минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-3 от КСО за периода от 1 юли до 31 декември 2008 г. е определен на 113,49 лв. На основание § 2 от ЗР на ЗИЗБДОО за 2008 г. Законът влиза в сила от 1 юли 2008 г.;
- Във връзка с прилагането на чл. 100 от КСО, пенсиите отпуснати до 31 декември 2007 г. се осъвременяват, считано от 1 юли 2008 г., с 10,35 на сто съгласно решение 3.1 от протокол № 6/21.05.2008 г. на Надзорния съвет на НОИ.

ГД „ИС“ извърши автоматично осъвременяването на пенсиите, отпуснати до 31.12.2007 г., както и на пенсиите по международен договор, считано от 1 юли 2008 г. За новите размери на пенсиите са изготвени разпореждания в два екземпляра – по ЕГН и по пощенска станция, а за пенсиите по международен договор – в три екземпляра. Изплащането на осъвременените размери на пенсиите се извърши с пълна ведомост обр. 7 за месец юли 2008 г. в два екземпляра. Направени бяха и съответните промени в програмните продукти за отпускане, преосвидетелстване и изплащане на пенсиите.

8. С параграф единствен от Закона за допълнение на Кодекса за социално осигуряване (ДВ, бр. 69 от 05.08.2008 г., в сила от 09.08.2008 г.) е създаден §7а в Преходните и заключителни разпоредби на Кодекса за социално осигуряване.

Съгласно §7а, ал. 1 от ПЗР на КСО пенсиите за трудова дейност, отпуснати до 31.12.2007 г., се преизчисляват от 1 октомври 2008 г., като индивидуалният коефициент на лицето се умножи по средномесечния осигурителен доход за страната за 2007 г. (398,17 лв.), след което размерът на пенсията се определя при условията и по реда на чл. 70, 75 и 79 от КСО.

ГД „ИС“ извърши автоматично преизчислението на пенсиите за трудова дейност, отпуснати до 31.12.2007 г., както и на пенсиите по международен договор, считано от 1 октомври 2008 г. За новите размери на пенсиите са изготвени разпореждания в два екземпляра – по ЕГН и по пощенска станция, а за пенсиите по международен договор в три екземпляра. (Разпорежданията за преизчисляването на пенсиите от 1 октомври 2008 г. на лицата, които получават пенсиите си по банкови сметки, бяха пликвани от ГД „Информационни системи“.) Изплащането на преизчислените размери на пенсиите се извърши с ведомост обр. 7 за месец октомври 2008 г., изготвена в два екземпляра. Направени бяха и съответните промени в програмните продукти за отпускане, преосвидетелстване и изплащане на пенсиите.

9. Съгласно чл. 1, ал. 1 от Постановление № 251 на Министерския съвет от 17 ноември 2008 г. са одобрени допълнителни средства за еднократно изплащане на допълнителна сума в размер на 50,00 лв. към пенсиите за трудова дейност за месец ноември 2008 г. Съгласно ал. 2 на чл. 1 от постановлението допълнителната сума по ал. 1 се изплаща в случаите, когато пенсионерът получава само една пенсия за трудова дейност без добавки към нея, която след преизчисляването ѝ по § 7а от Преходните и заключителни разпоредби на КСО

е определена в размер до 113,49 лв. включително. За целта ГД „ИС“ изготви „Списък на пенсионерите с еднократна сума от 50,00 лв.“ и допълнителни рекапитулации обр. 11, обр. 12 и списъци за пенсиите, изплащани от фонд „УПФ“, както и всички необходими допълнителни файлове за РУСО и „Български пощи“. Направени бяха и съответните допълнения в софтуера за отпускане и изменение на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите.

10. С Решение на Народното събрание са одобрени допълнителни бюджетни кредити по Консолидираната фискална програма за 2008 г. (ДВ, бр. 89 от 14.10.2008 г.).

Съгласно чл. 1, ал. 1 от Постановление № 261 на Министерския съвет от 27 октомври 2008 г. (ДВ, бр. 95 от 04.11.2008 г.), одобрените допълнителни бюджетни кредити се предоставят за финансиране на допълнителни мерки по политики, съгласно приложението към постановлението.

На основание чл. 5, ал. 2 от постановлението, предвидените средства за допълнителни разходи и трансфери/субсидии по бюджета на Държавното обществено осигуряване се изплащат като еднократна допълнителна сума (ЕДС) в размер на 150 лв. към пенсията или сбора на пенсиите на всеки пенсионер заедно с добавките към тях през месец декември 2008 г. За ЕДС за декември 2008 г. ГД „ИС“ изготви допълнителни рекапитулации обр. 11, обр. 12 и списъци за пенсиите, изплащани от фонд УПФ, както и всички необходими допълнителни файлове за РУСО и „Български пощи“. Направени бяха и съответните допълнения в софтуера за отпускане и изменение на пенсиите и преосвидетелстване на пенсионерите.

11. Направени бяха допълнения в програмни продукти „NPSQL“ и „SOB 2000“, както и в софтуера за отпускане и изплащане на пенсиите във връзка с прилагането на Регламенти на Съвета (ЕИО) 1408/71 и 574/72.

12. Във връзка с измененията в КСО, в Инструкцията за статистическо наблюдение на пенсиите и Инструкцията за попълване на справка за отпускане, определяне и изменение на пенсиите – „NPSQL“ и програмен продукт „SOB 2000“ бяха въведени някои нови показатели и добавяни стойности в съществуващите. Това наложи съответните допълнения и изменения в софтуера за отпускане и изплащане и статистическо наблюдение на пенсиите. Тези промени са отразени в базата данни на централно ниво, в базата данни от ЕПК и във всички програмни продукти, които обслужват същите, както на ниво „входяща информация“, така и във всички изходни файлове и документи, изготвяни от ГД „ИС“.

13. Съгласно писмо № 91-01-11/18.01.2008 г. беше извършена промяна в разрядността на полето „PAR“ – партия на удръжката. Бяха отразени промените по добавката по чл. 9 от ЗПГРПД, свързани с промяната на средния размер на пенсиите за осигурителен стаж и възраст и бяха въведени новите показатели и съответните кодове. За целта бяха коригирани таблици, процедури и рапорти от месечна, тримесечна и годишна статистика.

Своевременно бе отразена промяната в чл. 70, ал. 1 от КСО и в § 4, ал. 1-3 от ПЗР на КСО.

14. Като редовна работа бяха въведени две нови месечни разработки, съгласно писмо № 93-00-172/24.03.2008 г. от ГД „АПП“, и с писмо № 93-00-106/19.02.2008 г. от същата дирекция – една нова разработка към тримесечната статистика.

15. С Постановление № 126/2008 г. на Министерския съвет бе извършена индексация на пенсиите с 10,35%. Съгласно писмо № 93-00-386/15.07.2008 г. от ГД „АПП“ с предложена структура бе изработена таблица за нуждите на дирекцията, данните на която се обновяват в края на календарната година и след всяка масова промяна на пенсиите.

Отразена бе промяната по пенсиите съгласно § 7а от ПЗР на КСО – доход 398,17 лв. За целта бяха коригирани процедури от месечна и тримесечна статистика.

16. Предоставена е статистическа информация на ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ на хартиен и магнитен носител по следните задачи, несвързани с периодичност:

- брой и сума на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст, разпределени по години на отпускане, категория труд, действителен и превърнат трудов стаж, преизчислени с осигурителен доход 354,50 лв. и 398,17 лв.;

- брой и сума на личните пенсии за инвалидност общо заболяване, разпределени по години на отпускане и група инвалидност, преизчислени с осигурителен доход 354,50 лв. (за 2006 г.) и 398,17 лв. (за 2007 г.);
- брой и сума на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст, разпределени по години на отпускане, категория труд и увеличение на тежестта на трудовия стаж съответно с 1,05, 1,1 и 1,15, преизчислени с осигурителния доход за 2007 г.;
- брой и сума на личните пенсии за инвалидност общо заболяване и инвалидност трудова злополука, разпределени по години на отпускане и група инвалидност, преизчислени с осигурителния доход за 2007 г.;
- изготвяне на справки за минималните пенсии след индексация с 10,35% през месец юли 2008 г.;
- изготвяне на справки във връзка с писмо № 93-00-408/24.07.2008 г. и писмо № 93-00-657/02.12.2008 г. от ГД „АПП“;
- изготвяне на таблици от годишната статистика във връзка с писмо № 93-00-593/04.11.2008 г. от ГД „АПП“ във формат на EXCEL;
- изготвяне на справка за осигурителните периоди след придобиването на право до пенсионирането след 01.01.2007 г.;
- различни справки за Съюза на военнопострадалите и военнопострадалите, Съюза на ветераните от войните, Министерството на финансите, Агенцията за социално подпомагане, от Министерството на отбраната.

През 2008 г. бяха изпълнени следните основни дейности по статистическото и актюерско наблюдение на пенсиите:

- Поддържане на актуално състояние на базата данни, от която основно се черпи статистическа информация – „STATS“;
- Ежемесечно, тримесечно и годишно предоставяне на статистическа информация за пенсиите на отделите „АПБ“ и „СААП“ в ГД „АПП“ в ЦУ на НОИ;
- Изпълняване на задачи по статистическо наблюдение на пенсиите, които не са свързани с периодичност.

Всички промени, наложени от нормативната уредба и въведените нови статистически показатели, промените в банковата система, обработка на международните случаи са отразени освен в програмните продукти на централно ниво и в модулите на електронна пенсионна картотека, работещи в ТП на НОИ и в дирекция „ЕИМД“.

Усъвършенствана е работата на модули „Записи“, „Корекционна ведомост“, като са добавени и нови справки. Работи се и по новия WINDOWS вариант на системата.

Парични обезщетения и помощи от ДОО

През 2008 г. продължи работата със системата за отпускане и изплащане на паричните обезщетения и помощи от Националния осигурителен институт. Във връзка с нормативните изменения се премина към двукратни обработки и преводи на средства по сметките на лица на седмичен период, изцяло централизирано.

Продължава работата по детайлното усъвършенстване на модулите и обогатяването на система „Парични обезщетения и помощи от ДОО“ със справки, необходими за работата и контрола и за потребителите – осигурени лица и осигурители.

Технологично обслужване на дейностите по обработка на обезщетенията в НОИ

1. Обработка на информацията относно отпускане и изплащане на пенсии.

- Регулярно приемане на информационни файлове от ТП на НОИ за отпускане и изменение на пенсии и препращането им към съответните специалисти от ГД „ИС“ за обработване и включване в базата данни;

- Изпълнение на технологични процедури за обработка и актуализиране на БД с информацията за отпускане и изплащане на пенсиите;
 - Изпълнение на процедури по регулярно извличане на обработена в ГД „ИС“ информация по пенсиите и препращането ѝ по електронен път до ТП на НОИ, за да се отрази в локалните бази данни;
 - Регулярно извличане на данни за промените в изплащаните пенсии (след месечната актуализация) и изпращането им на „Български пощи“ АД за автоматизирано отразяване в базите данни по пощенски станции;
 - Приемане от ТП на НОИ на информация за изплащане на пенсии по сметки на банки в договорни отношения с НОИ, последващо обобщаване и изпращане на информацията до банките.
2. Регулярно изплащане на генерираните в ЦУ файлове със списъци по банкови сметки за преводите на парични обезщетения и помощи по ДОО до банките.
3. Отпечатване на пенсионни документи за ТП на НОИ.
- Документи, получени след месечната актуализация на данните в ГД „ИС“ – общо около 2 милиона листа годишно (месечно по около 150-200 хиляди);
 - Около 10 милиона разпореждания за осъвременяването на пенсиите през 2008 г. (за двукратното осъвременяване през годината).
4. Администриране на данните и на информационните потоци за осигуряваните в професионалните и универсалните пенсионни фондове в допълнително задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО).
- Поддържане на персонална информация – приемане и обработка на данни от заявленията за участие в пенсионни фондове;
 - Администриране, разпределяне и превеждане на осигурителните вноски към пенсионноосигурителните дружества за осигурените лица във фондовете за ДЗПО;
 - Генериране и обработка на съвкупността за служебно разпределение;
 - Администриране на обработката на подадени заявления за промяна на участие в пенсионни фондове.

Информационната система на НОИ и „външния свят“.

- На база нови сключени договори беше разширено предоставянето на информация на финансови институции, съдебни инстанции и др.
- ГД „ИС“ поддържа технически официалната INTERNET-страница на института, като се публикуват актуални версии на разпространяваните от Националния осигурителен институт програмни продукти.
- От компетентни служители ежедневно се изготвят справки и подготвят отговори на поставени актуални въпроси и жалби на електронните адреси на института.
- Продължава поддържането и развитието на предоставянето на информация на здравните заведения в реално време на база реализирани WEB-услуги от Националния осигурителен институт.
- Разширява се кръгът на предоставяните от НОИ чрез INTERNET-страницата на института възможности лицата чрез комбинацията от ЕГН и ПИК да правят справки за изчислените и изплатени обезщетения по представените от работодателите им болнични листове и молби-декларации и за получаваните пенсии. Предоставя се информация и чрез SMS или E-Mail, посочени от лицата с документ или чрез сайта.
- С цел информирането и на осигурителите за процеса на изплащане на обезщетенията, НОИ поддържа услуга издаване на персонален за осигурителя идентификационен код (ИКО), с използването на който може да се получи справка за изплатените обезщетения на всички лица по представени от осигурителя документи в НОИ.

- Специалисти от дирекцията участват в проекта „Интегрирано административно обслужване на централно и местно ниво и предоставяне на публични услуги“ („Електронно правителство“) по интеграцията на някои от предлаганите от НОИ услуги.

Европейска интеграция

Експерти от ГД „ИС“ са членове на работни групи, представяния в България и извън нея по отношение работата на ИС на НОИ в областта на осигуряването и обезщетенията и по отношение подготовката за участие в единната ИС на ЕС от 2009 г.

Техническо и комуникационно обслужване.

1. За намаляване на текущите разходи и подобряване качеството на комуникациите се извърши цялостна модернизация на концепцията в комуникационната система: нови телефонни централи, нов номерационен план, мигриране към нов софтуер за таксуваща система към цифровата централа на НОИ и териториалните поделения, преминаване към мрежата на държавната администрация, по-високо качество за наблюдение на цялостната топология от телефонни централи по териториални поделения, увеличен брой (инсталирани по архивните стопанства) и капацитет на телефонните централи.

2. Оптимизиране капацитета на мрежата на НОИ:

- откриване и закриване на наети линии;
- намаляване на капацитета на цифрови наети линии.

3. Относно осигуряване възможността за провеждане на разговори и услуги през GSM GATEWAY и настолни апарати в рамките на мобилните мрежи и осигуряване на възможност за изпращане на SMS чрез WEB интерфейс са подписани четири нови договора с външни фирми: БТК МОБАЙЛ ЕООД, „Космо България Мобайл“ ЕАД, „МОБИЛТЕЛ“ ЕАД, в следствие на което всички филиали/офиси на териториалните поделения на НОИ са подsigурени с мобилни комуникации помежду си и към клиентите /потребителите.

4. Успешно се експлоатира системата за автоматичен оператор, с която се поемат 30 000 обаждания на месец.

5. Изгради се автоматичен вход към МОБИЛТЕЛ за избиране на автоматичния оператор на НОИ по личния тарифен план на клиента.

6. Проведено е обучение на специалисти от сектор „Информационно осигуряване“ на териториалните поделения на НОИ за работа с новата централа и прилежащия софтуер за таксуване.

7. Внедряване на нови конзоли за работа с телефонен оператор към централата на НОИ.

8. Организиране и оказване на помощ при преместване на ТП на НОИ в нова сграда – Плевен и Сливен.

9. Осъществяване на дистанционен контрол на цифровите телефонни централи в териториалните поделения на НОИ от ЦУ на НОИ през мрежата за предаване на глас и данни, преконфигуриране по заявки на териториалните поделения.

10. Администриране на таксуващата система към телефонната централа в ЦУ на НОИ. Ежемесечно генериране на статистически справки.

11. Работа в комисията по обновяване и развитие на резервен център.

12. Изпълнени над 500 заявки за преместване, преконфигуриране и откриване на телефонни постове към цифрова централа на ЦУ и териториалните поделения на НОИ.

13. Водене на 7 броя досиета по договори с чужди фирми.

14. Поддръжка на актуален телефонен указател в електронен вариант.

15. Посрещане на обаждания от гражданите и даване на информация във връзка с дейности, извършвани от НОИ.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО НА НОИ С НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Съгласно чл. 33 от Кодекса за социално осигуряване, държавното обществено осигуряване се управлява от Националния осигурителен институт, който отчита своята дейност пред Народното събрание. Управителят на НОИ се избира пряко от Народното събрание (парламента) с четиригодишен мандат. Тази субординация предопределя изключително активното взаимодействие между НОИ и законодателната власт.

Поради естеството на работата в НОИ, финансовото устройство и управление, основани на КСО и Закона за бюджета на ДОО, взаимовръзката с постоянната Комисия по труда и социалната политика и Комисията по бюджет и финанси към Народното събрание е най-тясна. Осъществяват се контакти и с други парламентарни комисии при работата по взаимосвързани въпроси, касаещи пряко или косвено общественото осигуряване. Представители на НОИ многократно биват канени и участват в заседанията на Комисията по здравеопазване, Комисията по жалбите и петициите на гражданите и др. според дискутираната или разискваната тема.

През 2008 г. на всички етапи от процедурата Националният осигурителен институт активно участва в обсъждането и приемането на законите, с които се правят изменения и допълнения на Кодекса за социално осигуряване, Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване и други законодателни решения. Специалисти от НОИ участват в процеса на подготовка на проектозаконите, засягащи държавното обществено осигуряване. Чрез свои представители в работните групи на междуведомствено равнище и с предоставянето на писмени становища, институтът бива ангажиран и с други теми, касаещи като цяло законотворчеството в социалната сфера. Националният осигурителен институт няма пряка законодателна инициатива, но с последователната си политика и на базата на отличен експертен опит, в някои случаи успява да провокира инициране на промени в законови разпоредби, нуждаещи се от по-добро регламентиране.

Всяка година НОИ изработва и предоставя на органите на властта серия от варианти на проектозакона за бюджета на държавното обществено осигуряване за съответната година. Тази процедура беше изпълнена и по отношение на проекта за Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2009 г.

Експерти от съответните функционални направления в Централно управление на НОИ в течение на цялата година подготвят отговори на актуални въпроси в областта на общественото осигуряване, отправени към министъра на труда и социалната политика, за докладване пред Народното събрание.

НОИ отговаря по компетентност на писма на граждани, изпратени до народни представители, а също и със справки, консултации и становища по въпроси, интересващи отделни депутати.

ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА

Един от начините за подобряване на институционалния капацитет на Националния осигурителен институт е развиването на връзки с обществеността. Тази дейност отговаря на един от основните принципи на демокрацията за невъзпрепятствано приемане и предаване на информация. Принципът е прокламиран в чл. 41 от Конституцията на Република България. Всяка обществена институция е задължена да полага усилия да предоставя на обществото детайлна информация за дейността си. НОИ като модерна и развиваща се администрация също следва този принцип, стремейки се към прозрачност, поддържане на обратна връзка и съблюдаване на общественото мнение.

През 2008 г., съобразявайки се с основните документи и с практиката, отдел „Връзки

с обществеността“ (ВО) продължи да поддържа създадените трайни контакти с представителите на средствата за масова информация. Чрез този отдел НОИ всекидневно публикува материали в пресата по темата „социално осигуряване“, присъства в повечето радиостанции и телевизии с постоянни рубрики по актуалните въпроси от социалния живот. Непрекъснатото обновяване на интернет-страница на института на български и английски език, както и с нови рубрики, позволява използването на това модерно средство за публичност на текущите дейности. Телефонните линии за целодневен контакт между Централното управление на института с клиентите му, както и тези в териториалните поделения на НОИ в страната, са средство за подобряване на тяхното обслужване.

Двумесечният бюлетин на НОИ, началото на който се постави през 2002 г., се подготвя за издаване от отдел „ВО“. В него се публикуват и анализират законодателни и организационни новости, изразява се мнение на специалисти в областта на социалното осигуряване по някои дискуссионни въпроси, помества се информация по текущи събития от живота на института.

Провеждат се обучения на журналистите в сложна и многообразна материя на социалното осигуряване, за да се подпомогне постигането на по-голяма обективност в интерпретацията на събитията във връзка със законодателните промени.

Отдел „Връзки с обществеността“ използва разнообразен инструментариум за предаване на информацията. Споделя опита си с чуждестранни осигурителни администрации, които са в процес на реформиране на системата, и е готов да възприема и прилага нови комуникационни подходи.

ОСНОВНИ ФУНКЦИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ В ЦЕНТРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ

I. ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ

Главна дирекция „Пенсии“ в Централно управление на НОИ осъществява административното пенсионно производство като организира, ръководи и контролира дейността по отпускането и изплащането на пенсиите по националното законодателство и подписаните от България международни спогодби. В компетенциите на дирекция „Пенсионно осигуряване“ са въпросите, засягащи методологията на всички видове пенсии, отпускани изцяло по българското законодателство – свързаните с трудовата дейност и тези, които не зависят от участието с осигурителни вноски. С методически указания по прилагането на нормативните актове подпомага териториалните поделения на НОИ, изготвя становища по различни пенсионни въпроси, отговаря на жалби, молби, сигнали, изготвя проекти на предложения за отпускане на персонални пенсии и пр.

През 2008 г. в Главна дирекция „Пенсии“ са постъпили и е отговорено на 2 880 писма на граждани, различни ведомства и районни управления „Социално осигуряване“ на територията на страната. Основната част от кореспонденцията е свързана с разяснения относно придобиване на пенсионни права, определяне на категорията труд при пенсиониране, несъгласия с определения размер на пенсията, получаването на наследствена пенсия от учащи, наложени удържки от пенсии и др.

Изразени са становища по 50 молби за опрощаване на дългове от надвзети пенсии от Администрацията на Президента по Указ № 2773/1980 г. Всички молби са внесени за разглеждане от Комисията по опрощаване. По част от молбите до Президента на Република България за опрощаване на дългове от надвзети пенсии е водена допълнителна кореспонденция с общинските съвети, териториалните данъчни дирекции и РУСО. Изготвени са отговори и са давани становища по депутатски питания, отговори на актуални въпроси и писма от различни комисии към Народното събрание, по искания за промяна на Наредбата за категоризиране на труда при пенсиониране (НКТП) и въпроси за нейното прилагане, адресирани до Комисията по категоризиране на труда. В ГД „Пенсии“ са изготвени 21 становища до различни институции, свързани с промяна в осигурителното законодателство или прилагането му.

Изготвени са 7 доклада и са отпускнати 258 персонални пенсии по чл. 92 от Кодекса за социално осигуряване. По преобладаващата част от молбите е водена допълнителна кореспонденция с лицата, общините и РУСО. На част от молбителите е отговорено с писмо, че не могат да се включат в доклад за отпускане на пенсия, поради висок доход или са препратени в РУСО за отпускане на наследствени пенсии.

През 2008 г. в ГД „Пенсии“ бяха изготвени проекти за изменение и допълнение в Кодекса за социално осигуряване, Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж (НПОС), Инструкция № 5 на управителя на НОИ и в Инструкция за изменение и допълнение на Инструкция № 13/2000 г. за прилагане на НКТП. Във връзка с прилагането на тези и други актове, касаещи пенсионното осигуряване, са изготвени методически указания за практическото им изпълнение. Изготвени са 75 броя окръжни писма до РУСО по въпроси, свързани с отпускане и изплащане на пенсии и във връзка с промените в КСО и НПОС и 14 окръжни писма съвместно с други дирекции от ЦУ на НОИ.

Проведени бяха 2 зонални съвещания с РУСО по въпросите на отпускането и изплащането на пенсиите. Представители на ГД „Пенсии“ взеха участие в 2 зонални съвещания, свързани с дейността на архивното стопанство на НОИ във връзка с промените в КСО, НПОС и Инструкция № 5/2005 г. на управителя на НОИ, както и в едно съвещание организирано от отдел „Правен“.

Служителите от ГД „Пенсии“ взеха участие в обучението по координиране на схемите за социална сигурност в Европейския съюз, организирано от дирекция „ЕИМД“.

Оказана беше методична помощ с посещение на място на всички 28 РУСО по въпросите, свързани с отпускане и изплащане на пенсиите, като някои бяха посетени по два пъти.

Експертите от ГД „Пенсии“ ежедневно дават консултации по пенсионни въпроси на пенсионери и служебни лица под формата на дежурства по предварително изготвен график. Тази дейност се извършва както в работните помещения, така и на обявения от НОИ „горещ“ телефон за справки.

Пенсионно обслужване

Дейностите по отпускането, изменянето, спирането, прекратяването, възобновяването и изплащането на пенсиите се извършват в структурните звена „Пенсии“ в териториалните поделения на НОИ. В тях се извършва отчитането и статистическото наблюдение на пенсиите, предоставя се необходимата информация на гражданите по пенсионното осигуряване. Чрез обобщената статистическа информация в ЦУ на НОИ за новоотпуснати, изменени и прекратени пенсии в 28-те териториални поделения на НОИ може да се добие представа за обема на работата, извършвана от пенсионните органи, както следва:

➤ През 2008 г. общият брой на **новоотпуснатите, изменените и прекратените** пенсии във всички районни управления е **445 549**. Като новоотпуснати, изменени и прекратени се наблюдават само първите, или водещите пенсии.

➤ **Новоотпуснатите, постъпилите от друг район и възобновените** пенсии във всички ТП на НОИ през 2008 г. са 111 878, а **изменени са** 188 690 пенсии.

➤ Поради различни причини (смърт, рехабилитация на инвалиди, напускане на страната, преместване в друг район, навършване на пределна възраст на наследници или промяна в статуса на правоимащия) през 2008 г. са **прекратени** 144 981 пенсии. В сравнение с 2007 г., когато са били 154 321, броят на прекратените пенсии е намалял с 6,1%.

➤ Издадените пенсионни разпореждания само от **фонд „Пенсии“** са **429 450**. От тях за отпускане са 105 913, за изменение – 186 858 и за прекратяване – 136 679. Увеличението в общия брой на издадените пенсионни разпореждания спрямо 2007 г. е с почти 1%, което се дължи на по-големия брой изменени пенсии.

➤ От **фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“**, се изплащат: персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, гражданско-инвалидни и военно-инвалидни пенсии, социални пенсии за старост и за инвалидност и други пенсии по отменени закони. През 2008 г. от този фонд са отпуснати и възобновени 5 331, изменени са 1 127 и са прекратени 6 936 пенсии.

➤ Лицата с намалена работоспособност имат право на **социална пенсия за инвалидност** (независимо дали получават друга пенсия или не). При изплащането ѝ към друг вид пенсия тя е в размер 25 на сто. Към края на 2008 г. социалните пенсии за инвалидност достигат 484 337, от които 437 638 (90,4%) се изплащат към друга пенсия. Наблюдава се намаление общо на социалните пенсии за инвалидност спрямо края на 2007 г. с 1,5%, а на получаваните като втори, трети и четвърти намалението е с 1,4%.

➤ От **фонд „Трудова злополука и професионална болест“** се изплащат пенсии за инвалидност на лица, пострадали при трудови злополуки или заболели от професионални болести. След смъртта им те се получават от правоимащите наследници. През 2008 г. новоотпуснатите пенсии за трудова злополука и професионална болест са 634, изменени са 705 и прекратени 1 366 пенсии.

➤ От **Учителския пенсионен фонд (УПФ)** са отпуснати 938, изменени – 1 267 и прекратени – 19 пенсии.

➤ В края на 2008 г. **добавките**, изплащани на преживелия съпруг/съпруга в размер 20 на сто от пенсията на починалия наследодател, са 675 994. Тук се включват и добавките на пенсиониранияте учители, получаващи пенсии за сметка на УПФ. Общо вдовишките добавки бележат увеличение от 1,2%.

➤ Намаление се наблюдава при добавките на ветерани от отечествената война: от 25 372 през 2007 г. на 20 827 през 2008 г., или 18% по-малко. При добавките за чужда помощ също има намаление в броя: от 122 044 на 115 649, или 5,2% по-малко.

II. ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ

Двустранните споразумения по общественно осигуряване не засягат националната система за осигуряване и разпоредбите, указващи кои лица подлежат на осигуряване, размерите на паричните обезщетения, при какви условия и за какъв период се предоставят. Тези въпроси се уреждат от националното законодателство. За всеки, който работи в друга държава, е от значение да не остане лишен от правото да се осигурява и съответно – да получава краткосрочни и дългосрочни обезщетения при настъпване на осигурителния риск. Но важно е също да не бъде задължен да се осигурява едновременно по законодателствата на двете страни. Двустранните спогодби целят избягването на такива ситуации и затова повечето от тях се подчиняват на следните основни принципи на координиране:

- равнопоставеност на гражданите на двете държави;
- сумиране на осигурителен стаж, придобит съгласно законодателството на двете държави;
- запазване на придобити права;
- приложимост само на едно законодателство.

Всички подписани от България спогодби съблюдават тези принципи. Изключение прави спогодбата с Либийската арабска Джамахирия, която има твърде ограничен обхват, както и споразумението с Република Турция. То не е спогодба, но урежда важни на този етап отношения относно изплащането на българските пенсии на етнически турци, когато живеят в съседната държава.

За изчисляване на плащанията по спогодбите у нас се използват два основни принципа:

◆ **Пропорционален принцип** – компетентна да изплаща обезщетения е всяка държава, в която лицето има придобит стаж и е страна по спогодбата. Първо се изчислява теоретичен размер на пенсията, като всяка държава прилага своето национално законодателство за размер, който би бил дължим, ако общият стаж във всички държави е придобит само по нейното законодателство. След това се изчислява действителният размер, като теоретично полученият размер се разделя на продължителността на общия стаж и се умножава по продължителността на действително зачетения собствен осигурителен стаж. Този принцип е приложен при сключване на спогодбата с бивша федеративна Република Югославия.

◆ **Принцип на прякото изчисление** – стажът се събира само за преценката на правото на пенсия, след което всяка държава изчислява размер, зачитайки само стажа по собственото си законодателство. Този принцип е в основата на сключените спогодби с Албания, Македония, Хърватия и Украйна.

Нормативно редът за отпускане, изменение, осъвременяване, спиране, възобновяване, прекратяване и възстановяване на пенсиите по международни спогодби и тяхното изплащане е уреден със съответните международни договори в областта на социалното осигуряване, страна по които е Република България, както и с Кодекса за социално осигуряване и Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж.

Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ в Централно управление на НОИ извършва централизирани дейности по:

- разработване на проекти за международни спогодби в областта на социалното осигуряване;
- разработване на проекти за административни споразумения и двуезични формуляри;

- прилагане на разпоредбите на спогодбите, отнасящи се до преценка на правата по краткосрочното осигуряване и пенсиите на лицата, придобили осигурителен стаж съгласно българското законодателство и законодателството на друга държава;
- изплащане на пенсиите на територията на друга страна.

Сключването на международни договори в областта на социалното осигуряване в България започва около средата на миналия век. Към края на 2008 г. действат **7 двустранни международни договори за социално осигуряване и едно споразумение** за изплащане на пенсиите, отпуснати в България на лица, живеещи на територията на Република Турция. Спогодбите с държави-членки на ЕС (Германия, Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Австрия, Кипър, Румъния, Испания, Холандия и Люксембург), сключени и влезли в сила преди 1 януари 2007 г., от датата на членството на България в ЕС се замениха от Регламент 1408/71 и Регламент 574/72 в отношенията между България и съответната друга държава-членка.

Държавите от Европейското икономическо пространство – Норвегия, Исландия и Лихтенщайн също прилагат европейските регламенти спрямо България от 1 август 2007 г. по силата на подписано на 25 юли 2007 г. Споразумение за участието на България в Европейското икономическо пространство.

През 2008 г. дейността, свързана с разработване и прилагане на двустранните договори в областта на социалното осигуряване, по които Република България е страна, може да бъде обобщена в следните направления:

Подписани нови спогодби

- Спогодба между Република България и Държавата Израел за социална сигурност, подписана на 25 март 2008 г.
- Спогодба между Република България и Република Корея за социална сигурност, подписана на 30 октомври 2008 г.
- Договор между Република България и Република Молдова за социално осигуряване, подписан на 5 декември 2008 г.

Проведени двустранни срещи

През 2008 г. бяха осъществени следните срещи на ниво експерти, свързани с прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и договаряне на текстовете на проекти на двустранни спогодби, административни споразумения, двуезични формуляри по прилагане на спогодбите и работни срещи по прилагането на действащи спогодби:

- Юни 2008 г. в София се състоя посещение на служители от DRV-Mitteldeutschland, в рамките на договорения обмен на служители между българските и германските осигурителни институции за обмяна на опит при прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и решаване на конкретни практически казуси;
- Юни 2008 г. в Берлин в рамките на два работни дни се проведеха Българо-германски консултационни дни. По време на консултационните дни бяха дадени общо 311 консултации, по отношение на българското и германското пенсионно законодателство на лица, работещи и/или живеещи в Германия;
- Септември 2008 г. в София се състоя посещение на служители от DRV-Bund в рамките на договорения обмен на служители между българските и германските осигурителни институции за обмяна на опит при прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и решаване на конкретни практически казуси;
- Септември 2008 г. във Варна в рамките на два и половина работни дни се проведеха Българо-германски консултационни дни. По време на консултационните дни бяха дадени общо 665 консултации, по отношение на българското и германското пенси-

онно законодателство на лица, работещи и/или живеещи в България. Бяха обслужени 333 клиента;

- Октомври 2008 г. в Хале се състоя посещение на служители от дирекцията в рамките на договорения обмен на служители между българските и германските осигурителни институции за обмяна на опит при прилагане на европейските регламенти в областта на социалната сигурност и решаване на конкретни практически казуси.

Предложени проекти за нови спогодби

- Февруари 2008 г. в София в Министерството на труда и социалната политика се проведе преговори с делегация от Република Молдова по проект на договор за социално осигуряване. По време на преговорите бяха разгледани всички текстове на проекта на договора за социално осигуряване;
- Юли 2008 г. в София, в МТСП се проведе поредният кръг от преговорите по договаряне на проект за Договор между Република България и Руската федерация за социална сигурност. В преговорите взеха участие представители на МТСП, НОИ, НАП, МЗ и НЗОК;
- Декември 2008 г. в София, в Министерството на труда и социалната политика се проведе преговори с делегация от Република Корея по проект на Административно споразумение за прилагане на Спогодбата за социална сигурност между Република България и Република Корея. По време на консултациите бяха съгласувани всички текстове от проекта на Административно споразумение за прилагане на Спогодбата за социална сигурност между Република България и Република Корея;
- Декември 2008 г. в Москва, се проведе поредният кръг от преговорите по договаряне на проект за Договор между Република България и Руската федерация за социална сигурност. В преговорите взеха участие представители на МТСП, НОИ, НАП. По време на преговорите бяха съгласувани всички текстове на проекта на спогодбата.

Проведени семинари за обучения, посветени на европейската интеграция и социалното осигуряване

- Май 2008 г. в комплекс Албена се проведе работно съвещание за юристите от системата на НОИ. Разгледаха се съществени моменти при прилагането на Регламент 1408/71 на Съвета (ЕИО) и Регламент 574/72 за прилагането на Регламент 1408/71, паричните обезщетения за болест и майчинство, обезщетенията за безработица и пенсии за старост, инвалидност и наследствени пенсии;
- Юни 2008 г. във Велико Търново се проведе регионален семинар за промените в пенсионното законодателство, касаещи дейността по отпускане и изплащане на пенсиите и прилагане на Регламент 1408/71 на Съвета (ЕИО) и Регламент 574/72 за прилагането на Регламент 1408/71;
- Юни 2008 г. в Казанлък се проведе регионален семинар за промените в пенсионното законодателство, касаещи дейността по отпускане и изплащане на пенсиите и прилагане на Регламент 1408/71 на Съвета (ЕИО) и Регламент 574/72 за прилагането на Регламент 1408/71;
- Юли 2008 г. във Велинград се проведе регионален семинар за промените в осигурителното законодателство, касаещо дейността по отпускане и изплащане на обезщетения и прилагане на Регламент 1408/71 на Съвета (ЕИО) и Регламент 574/72 за прилагането на Регламент 1408/71;
- Юли 2008 г. в комплекс Чифлика се проведе регионален семинар за промените в осигурителното законодателство, касаещо дейността по отпускане и изплащане на обезщетения и прилагане на Регламент 1408/71 на Съвета (ЕИО) и Регламент 574/72 за прилагането на Регламент 1408/71;
- Декември 2008 г. в комплекс Боровец се проведе регионален семинар за прилагане

на Регламент 1408/71 на Съвета (ЕИО) и Регламент 574/72 за прилагането на Регламент 1408/71, във връзка с обслужването на граждани.

Изготвени проекти за решения на Управителя на НОИ, становища до институции, отговори по запитвания, удостоверения за приложимото законодателство

- По повод жалби бяха изготвени и постановени 47 решения по реда на чл. 117, ал. 4 от Кодекса за социално осигуряване и 160 отговора на запитвания, получени чрез електронна поща;
- Бяха изготвени и 109 становища за изключения по чл. 17 от Регламент 1408/71.

Отпускане и изплащане на парични обезщетения за болест и майчинство, и обезщетения за безработица

- За изплащане на парични обезщетения за болест и майчинство през 2008 г. бяха получени 113 бр. формуляри от държави-членки на Европейския съюз;
- Изготвените и изпратени в държави-членки на Европейския съюз формуляри за изплащане на парични обезщетения за болест и майчинство са 170 бр.;
- През 2008 г. бяха получени 261 молби за изплащане на парични обезщетения за безработица на лица, работили в държави-членки на Европейския съюз;

Паричните обезщетения за безработица могат да се **изнасят** в друга държава-членка на Европейския съюз за ограничен период от време – до 3 месеца, при спазване на специалните условия за това, посочени в чл. 69 от Регламент 1408/71. **Вносът** на парични обезщетения за безработица от други държави-членки в България се извършва по реда на чл. 70, във връзка с чл. 69, ал. 1 от Регламент 1408/71.

- През 2008 г. изнесените парични обезщетения за безработица в други държави-членки от ЕС/ЕИП са 3 бр., а внесените обезщетения за безработица в България, изплащани от НОИ, са 33 (от Германия, Кипър, Австрия, Полша, Испания, Франция, Финландия, Дания и Белгия).

Брой пенсионери и пенсии по международни спогодби

Пенсионерите и пенсиите по международни спогодби през 2008 г. имат следното разпределение :

- **Пенсионерите, получаващи български пенсии в чужбина**, изплащани от НОИ, към 31.12.2008 г. са **26 235**. В сравнение с края на 2007 г., когато са били **26 793** броят на пенсионерите е намалал с 2,1%. От тях по споразумението с Турция чрез НОИ се изплащат българските пенсии на **22 842** лица. Като дял представляват 87% от всички лица, които през 2008 г. са получавали български пенсии в чужбина. Те са с 1 064 по-малко спрямо броя им в края на 2007 г., когато са били 23 906.
- **Пенсионерите, пребиваващи в държавите-членки на ЕС** и в държавите, с които се прилагат двустранни договори в областта на социалното осигуряване, към 31.12.2008 г. са **3 393**. През 2008 г. техният брой се е увеличил със 17,5% спрямо края на 2007 г., когато са били **2 887**.
- **Пенсионерите, получаващи пенсии в България** (чрез териториалните поделения на НОИ), отпуснати по международни договори, страна по които е България, към 31.12.2008 г. са **6 310**. В сравнение с края на 2007 г., когато са били **5 225**, броят им се е увеличил с 20,8%.
- През 2008 г. по поръчение на осигурителните институти на Германия и Украйна от НОИ са **изплащани** по сметки в български банки чуждите пенсии на **2 137** лица. Броят им се е увеличил с 3,7%, в сравнение с края на 2007 г., когато са били **2 061**.
- Българските пенсии (вкл. добавките към тях), изплащани от НОИ, към 31.12.2008 г. са **37 488**. Най-голям е броят на пенсиите, изплащани по споразумението с Турция

– 27 223, или 72,6% от всички български пенсии, изплащани на лица, пребиваващи в чужбина. В сравнение с края на 2007 г., когато са били 36 976, общият брой на пенсиите се е увеличил с 1,4%.

III. АРХИВНО СТОПАНСТВО

Архивното стопанство в НОИ реализира концепцията за централизираното приемане, съхраняване и използване на разплащателна и трудовоправна документация на прекратени осигурители без правопримемник с оглед защита осигурителните права на работниците и служителите и улесняване на реализирането им.

Със Закона за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване (ДВ, бр.38 от 03.05.2005 г.) бяха създадени разпоредби в чл. 5 от Кодекса за социално осигуряване, които въведоха задължението за осигурителите, които прекратяват дейността си след 01.01.2006 г. и нямат правопримемник, да предават разплащателните ведомости в съответното териториално поделение на Националния осигурителен институт. Наред с това съгласно §7 от ПЗР на ЗИДКСО всички юридически или физически лица, държавни учреждения, общини или кметове, съхраняващи разплащателни ведомости на прекратени осигурители преди 01.07.2005 г., които нямат правопримемник, са задължени в двугодишен срок считано от 01.07.2005 г. да ги предадат в съответното ТП на НОИ.

Дейността по обработването, събирането, регистрирането, съхраняването и използването на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правопримемник се регламентира с Инструкция № 5/30.06.2005 г. на управителя на НОИ (ДВ, бр.57 от 12.07.2005 г.; ДВ, бр.40 от 18.05.2007 г.; ДВ, бр.109 от 23.12.2008 г.).

Във връзка с преименуването на Държавния архивен фонд в Национален архивен фонд (ДВ, бр.57 от 13.07.2007 г.) са направени съответните изменения в Инструкцията.

С последните изменения и допълнения в Инструкцията се регламентира предаването на документи от синдиките, когато са изплащани възнаграждения въз основа на протоколи за приети вземания и не са отразени в разплащателните ведомости. Осигури се възможност за издаване на документи за осигурителен стаж и осигурителен доход (образци УП-13, УП-14 и УП-15) по искане на длъжностното лице, на което е възложено ръководството по пенсионно осигуряване, с оглед използването на тези документи като основание за отпускане и изменение на пенсиите.

От 01.06.2006 г. беше структурирана дирекция „Архивно стопанство“ на пряко подчинение на управителя на НОИ. Основните ѝ функции са свързани с осъществяване на методическо ръководство, координация и контрол на дейността по събирането, регистрирането, съхраняването и използването на разплащателните ведомости на прекратени осигурители без правопримемник, както и на общоведомствения архив. От началото на 2007 г. към дирекцията беше създаден сектор „Методология на архивното стопанство“.

С оглед структурното и кадрово обезпечаване на дейността, съгласно заповед № 444/22.11.2006 г. се създадоха сектори „Архивно стопанство“ във всички ТП на НОИ, пряко подчинени на директора на ТП на НОИ. За създаване на по-добра организация и координация на работата, към кабинета на управителя на НОИ, беше назначен регионален координатор за Югозападна България.

Един от основните ангажименти на служителите, обслужващи архивното стопанство на НОИ, е издаването на удостоверения за осигурителен стаж и доход на база вече приетите разплащателни документи. Обемът от документи продължава да нараства и през 2008 г. предвид обстоятелството, че приема на разплащателни ведомости от прекратените осигурители без правопримемник (чл. 5, ал.10 от КСО) е непрекъснат законово регламентиран процес.

Основна предпоставка за създаване на оптимален режим за съхранение на приетата документация е осигуряването на подходяща архивохранилищна база.

Към 2008 г. функционира следните **архивни центрове**:

- с. Невестино – съхранява разплащателна документация на СУСО, София – област, РУСО – Благоевград, Перник и Кюстендил и функционира като център за електронно архивиране;
- РУСО – Пловдив съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Пловдив, Пазарджик и Смолян и функционира като център за електронно архивиране;
- РУСО – Силистра съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Силистра и Добрич.

В процес на изграждане до края на 2008 година бяха:

- „Архивен център“ – Стара Загора. В него се съхранява разплащателна документация на ТП на НОИ – Стара Загора и функционира като център за електронна обработка на разплащателна и трудовоправна документация.
- „Архивен център“ – Тетевен. В него се съхраняват архивните документи на ТП на НОИ – Ловеч, Плевен, Габрово и Велико Търново и функционира като център за електронна обработка.
- „Архивен център“ – Търговище. В него се съхраняват архивните документи на ТП на НОИ – Търговище, Разград, Шумен и функционира като център за електронна обработка.

Процесът по обезпечаването на архивното стопанство със сграден фонд не е финализиран. До края на 2008 г. териториалните поделения на института са обезпечени с необходимия сграден фонд чрез използване на помещения в сградата на ТП на НОИ или ползване на помещения под наем.

До средата на 2007 г. усилията на дирекция „Архивно стопанство“ и структурите в страната бяха съсредоточени към прилагане разпоредбата на §7 от ПЗР на ЗИДКСО, която възлага задължения на осигурителите, прекратили дейност преди 01.01.2006 г., както и всички физически, юридически лица, държавни учреждения, общини или кметове, съхраняващи разплащателни ведомости на прекратени осигурители, да ги предадат в съответното ТП на НОИ до 30.06.2007 г. Такава документация продължи до постъпва в териториалните поделения на НОИ и през 2008 г.

Преобладават случаите на оказано съдействие на граждани при издирване на документация на прекратени осигурители, която е безстопанствена и съществува риск от унищожаването ѝ. В тази връзка разпоредбата на чл. 108 от КСО предвижда контролните органи на НОИ да изискват и изземват от физическите и юридическите лица оригиналните документи на прекратени осигурители без правоприемник, въз основа на които се установява осигурителен стаж и доход. Съгласно чл.6, ал.1 от Инструкция № 5/30.06.2005 г. е предвидена възможност за изземване на разплащателна и трудовоправна документация по нареждане на ръководителя на ТП на НОИ. В резултат от реализираните през годината процедури по **изземване на документация** са приети документи на 54 осигурители с 4 659 бр. дела (820 923 бр. листа).

Основните показатели, които отразяват практическата дейност по приемане и използване на документация от прекратени осигурители без правоприемник са: брой осигурители, брой дела, брой листа, брой издадени обр. УП-13, УП-14, УП-15 и УП-17, откази и регистрирани дела. Цифровото изражение на тези показатели за 2008 г. е представено в следната таблица:

ТП на НОИ	Приета документация			Бр. издадени обр. УП-13, 14, 15, 17	Брой откази	Брой регистрирани дела
	Брой осигурители	Брой дела	Брой листа			
Благоевград	25	1 453	143 764	51	19	1 453
Бургас	77	2 079	253 486	2 332	1 213	4 965
Варна	101	1 873	176 708	1 698	249	244
В.Търново	35	504	51 840	1 662	484	22 403
Видин	40	1 445	210 419	915	214	4
Враца	82	4 057	882 894	1 950	295	5 314
Габрово	57	971	79 680	882	200	10 289
Добрич	53	413	54 947	991	117	24 543
Кърджали	14	935	155 207	2 746	141	894
Кюстендил	27	1 240	120 942	6 497	2 643	1 215
Ловеч	28	474	52 477	928	207	3 217
Монтана	45	1 827	161 471	1 612	324	4 979
Пазарджик	29	352	44 548	1 505	382	9 039
Перник	25	3 828	609 675	399	21	863
Плевен	51	894	95 273	1 961	205	180
Пловдив	112	2 530	687 403	3 779	1 120	4 555
Разград	33	604	74 665	2 492	283	8 348
Русе	52	569	33 866	1 261	190	3 809
Силистра	20	391	122 000	2 963	454	8 451
Сливен	52	1 068	107 745	1 701	321	3 472
Смолян	43	717	62 588	636	161	4 349
София-град	179	6 864	735 682	86	721	6 743
София-област	61	2 408	387 247	28	71	2 408
Стара Загора	55	1 177	137 769	2 038	746	2 304
Търговище	45	2 505	150 322	1 975	914	10 039
Хасково	40	1 536	271 318	2 434	406	10 414
Шумен	47	565	25 078	1 899	197	11 775
Ямбол	34	530	98 999	1 173	183	8 034
ОБЩО:	1 462	43 809	5 988 013	48 594	12 481	174 303

Откази за изготвяне на удостоверения за осигурителен стаж и доход се издават в два случая:

- когато документацията на осигурителя не е приета в ТП на НОИ;
- когато заявителят не фигурира в разплащателната и трудовоправна документация.

Разпоредбата на чл.117, ал.1, т.1 от КСО дава възможност на заинтересованите лица да обжалват отказите пред ръководителя на ТП на НОИ.

Използването на информацията, която се съдържа в приетите документи на прекратени осигурители без правоприменик, е основен приоритет с оглед реализиране осигурителните права на лицата. НОИ има задължение да създаде и поддържа информационна система за съдържанието на документите под формата на **електронно досие** на всеки осигурител (чл.5, ал.11 от КСО). За тази цел масива от разплащателни ведомости, обхващащи периода 01.01.1976 г. – 31.12.1996 г., подлежи на сканиране и индексирание, а информацията от него в електронен вид ще се използва за изчисляване и отпускане на пенсии и парични обезщетения. До създаването на това електронно досие, документите, приети за съхранение в архивохранилищата, включително необхванатите в посочената хронологична рамка, се използват за издаване на удостоверения за осигурителен стаж и доход от служителите на сектор/отдел „Архивно стопанство,“ в ръчен режим на работа. За целта се издават удостоверения за осигурителен стаж (обр. УП-13), за осигурителен стаж на земеделски стопани-кооператори (обр. УП-14), осигурителен доход (обр. УП-15), както и удостоверение УП-17, което да послужи за доказване на трудов стаж по съдебен ред.

През 2008 г. продължи изграждането на комплексната **архивираща система (АС)**, като договорните отношения между НОИ и „Димяна“ ЕООД са подновени. С фирмата е сключен договор за изработка и инсталиране на нов софтуерен модул за доизграждане на информационната система за управление и използване на АС и електронния архив на НОИ.

От началото на месец август 2008 г. електронната архивираща система беше обогатена с **модул за издаване на удостоверения за осигурителен стаж и осигурителен доход** въз основа на сканирани и индексирани разплащателни ведомости. В перспектива внедряването на софтуера ще сведе до минимум издаването на удостоверения чрез използване на документация на хартиен носител и ще съкрати технологичното време за тяхното издаване.

Един от ангажиментите на дирекция „Архивно стопанство“ е да предостави на заинтересованите лица информация за конкретните прекратени осигурители без правоприемник, чиято документация е приета в ТП на НОИ. От 03.07.2008 г. тази информация е публикувана в интернет-сайта на НОИ: www.nssi.bg (в рубриката „Електронно архивно стопанство“). Публикуваните списъци на прекратените осигурители без правоприемник са структурирани на два принципа:

- по азбучен ред на осигурителите;
- по териториални поделения на НОИ.

Предвид обстоятелството, че приемът на документация на прекратени осигурители без правоприемник е регламентиран, непрекъснат процес, информацията за новоприетите осигурители се актуализира своевременно.

Общо през 2008 г. **кореспонденцията** на дирекцията наброява 461 писма. От тях 235 бр. са входящи писма от граждани, ведомства и ТП на НОИ, като изходящите писма са 194 бр. Сравнително малък е броят на вътрешната кореспонденция – 20 писма и 12 бр. циркулярни писма.

В кореспонденцията преобладават запитвания относно: предоставяне на информация за местонахождението на разплащателна документация на прекратени осигурители без правоприемник, прилагане на процедура за изземване на документация на прекратени осигурители по чл.108, ал.7 от КСО и др.

IV. ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И КРАТКОСРОЧНО ОСИГУРЯВАНЕ

В рамките на ГД „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в ЦУ на НОИ е включена дирекция „**Краткосрочни плащания**“. Дейността ѝ през 2008 г. беше насочена към подобряване на контрола при отпускането и изплащането на краткосрочните парични обезщетения и по-конкретно:

- Актуализиране на програмния продукт „Незабавно инкасо-2001“, с който се осъществява предварителен контрол на тегленето на суми за осигурителни плащания от ДОО.
- Участие в работни групи и изготвяне на методически указания по прилагане на КСО, Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО и ЗГВРСНР.
- Изготвяне на предложения за изменения в КСО, Наредбата за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски, Наредбата за общественото осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина, Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.
- Разработване на методически указания и процедури за осъществяване на дейността по отпускане и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО.
- Участие в работна група във връзка с изменение на програмата „В подкрепа на майчинството“.

- Изготвяне на становища по исканията за опрощаване на задълженията на безработни лица към фонд „Безработица“ на ДОО.
- Разработване на ново планово задание за програмен продукт „ПОБ“.
- Актуализиране на планово задание за програмен продукт „Парични обезщетения и помощи от ДОО“.
- Участие в работни срещи със стажанти от Висшата школа за социална сигурност – гр. Сент Етиен – Франция.
- Изготвяне на методически указания във връзка с износа на парични обезщетения за болест и майчинство и за безработица.
- Участие в изготвянето на длъжностни характеристики и показатели за натовареност на персонала, работещ в отделите „КПК“ в ТП на НОИ.
- Изготвяне на становища по молби, жалби и запитвания от РУСО, осигурители и граждани.
- Участие в обучения и регионални съвещания със служители от ТП на НОИ по прилагането на нормативните разпоредби, свързани с краткосрочните плащания и по въпроси, възникнали в практиката.
- Консултации на граждани и длъжностни лица по отпускането и изплащането на паричните обезщетения и помощи по КСО.

❖ **Отдел „Методология на осигуряването и персоналната информация“** е в рамките на главна дирекция **„Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“**. Основна задача на отдела е разработването на общата методология на общественото осигуряване във връзка с компетенциите на НОИ в тази област. Другата основна дейност на отдела е в разработването на методология на събирането и използването на персоналните данни за осигурените лица във връзка с дейностите по общественото осигуряване.

Отчитайки практиката на държавното обществено осигуряване в сферата на краткосрочното осигуряване, експертите на отдела участват в работни групи за изготвяне на предложения за промяна на нормативни актове на държавното обществено осигуряване.

В отдела се изготвят методически указания за прилагането на нормативните актове по общественото осигуряване, свързани с дейностите на НОИ – Кодекс за социално осигуряване, Наредба за общественото осигуряване на самоосигуряващите се лица и българските граждани на работа в чужбина, Наредба за елементите на възнаградението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски, Наредба № Н-8 за съдържанието, сроковете, начина и реда за подаване и съхранение на данни от работодателите, осигурителите за осигурените при тях лица, както и от самоосигуряващите се лица.

Експертите на отдела вземат участие в работата на редица съвместни групи с експерти на Националната агенция за приходите във връзка със съгласуване на дейностите на НОИ и НАП по отношение провеждането на общественото осигуряване, подаването на данните за осигурените лица, регистрацията на самоосигуряващите се, обмена на информация между институциите и др.

Съвместно с експерти от ГД „Информационни системи“, ГД „Пенсии“, отдел „Правен“ се дават становища и се изготвят съвместни указания по прилагането на нормативните актове на общественото осигуряване, издаването и съхраняването на документи, свързани с регистрирането на осигурените, участието им в осигуряването и удостоверяването на осигурителния им стаж.

В отдела се изготвят становища по направените искания за разсрочване на задълженията към държавното обществено осигуряване, като при необходимост се събират и изискват необходимите за това допълнителни документи. Изготвят се становища във връзка с искания на граждани за опрощаване на задълженията им към общественото осигуряване. Изготвят се становища по постъпили молби, жалби и запитвания на РУСО, осигурители и граждани. Уеднаквява се практиката на районните управления във връзка с прилагането

на осигурителното законодателство. Възлагат се проверки на РУСО по молби, жалби и сигнали на граждани и държавни институции.

Други дейности на служителите в отдела касаят:

- Участие в работни срещи, работни групи и в обучения във връзка с прилагането на регламент 1408/71 на ЕС за координация на системите за социална сигурност;
- Участия в обучения и регионални срещи и съвещания със служители от ТП на НОИ по прилагането на нормативните разпоредби, свързани с осигурителното законодателство и по въпроси, възникнали в практиката по отношение кръга на осигурените лица, осигурените социални рискове, издаването на документи, свързани с регистрирането на осигурените, установяване на осигурителния статус и удостоверяване на осигурителния им стаж;
- Консултации на граждани и длъжностни лица по прилагането на нормативните актове на общественото осигуряване във връзка с правата и задълженията на осигурените лица и осигурителите.

V. ПРОФИЛАКТИКА, РЕХАБИЛИТАЦИЯ И ЕКСПЕРТИЗИ

В закона за бюджета на държавното обществено осигуряване ежегодно се предвиждат средства за парични обезщетения за всички случаи на временна неработоспособност, както и средства за пенсии за инвалидност поради общо заболяване, поради трудова злополука и професионална болест. В чл.162 от Кодекса на труда е уредено правото на осигурените лица на отпуск при временна неработоспособност, за санаторно-курортно лечение, карантина, отстраняване от работа по предписание на здравните органи, гледане на болен или на карантинирани член от семейството, изследване или лечение, както и за редица други случаи.

Осигурителната система предоставя обезщетенията и пенсиите на основание установена от компетентните здравни органи заболяемост, водеща до временна неработоспособност или трайно намалена неработоспособност (инвалидност). Това налага необходимостта Националният осигурителен институт да:

- разработва съвместно с Министерството на здравеопазването нормативните документи за медицинската експертиза на работоспособността;
- участва при усъвършенстване на принципите, критериите и методологията за определяне на временната неработоспособност и трайно намалената работоспособност;
- оказва методична помощ на лечебните заведения, на териториалните поделения на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ) и на регионалните съвети по отношение на експертизата на временната неработоспособност;
- оказва методична помощ на лекарите – представители на ТП на НОИ в териториалните експертни лекарски комисии (ТЕЛК) и на медицинските комисии по отношение на експертизата на трайно намалената работоспособност;
- участва в специализираните състави на Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК);
- създава нормативната уредба за провеждане на дейността по профилактика и рехабилитация, финансирана от бюджета на държавното обществено осигуряване и оказва методична помощ по прилагането ѝ;
- участва в подготовката, организацията и провеждането на конкурсите за избор на юридически лица, предоставящи услугата по профилактика и рехабилитация.

В Централно управление на НОИ тези дейности се осъществяват от **отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“**, структурно звено в състава на Главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“.

В териториалните поделения на НОИ функциите, свързани с дейността по профилак-

тика и рехабилитация, се осъществяват основно от експертите по експертизата на работоспособността и финансовите ревизори чрез структурните звена „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“.

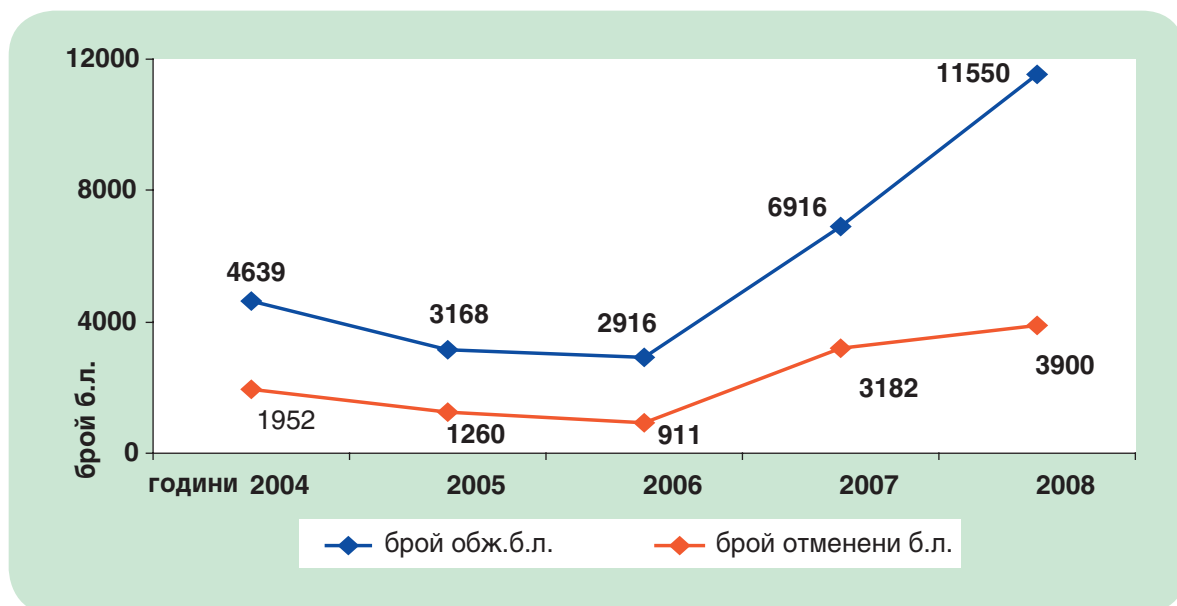
Експертиза на работоспособността

Законът за здравето, Наредбата за медицинската експертиза на работоспособността и Правилникът за устройството и организацията на работа на органите на медицинската експертиза на работоспособността и на регионалните картотеки на медицинските експертизи съдържат основите нормативни разпоредби, отнасящи се до медицинската експертиза на работоспособността и до контрола по нея. В Кодекса за социално осигуряване също са разписани текстове, които регламентират контрола по експертизата на работоспособността.

Контролната дейност по експертизата на временната неработоспособност се осъществява от лекарите, експерти по експертиза на временната неработоспособност в териториалните поделения на Националния осигурителен институт. През 2008 г. са извършени 1 583 методични проверки на лечебни заведения, което е с 41 % по-малко спрямо 2007 г. Извършени са 14 134 проверки по обжалвани болнични листове, което е с 36 % повече спрямо 2007 г. Лекарите представители на НОИ съвместно с експертите на регионалните центрове по здравеопазване са извършили 1 967 проверки (с 29,2 % повече спрямо 2007 г).

По реда и условията на чл. 112 от Закона за здравето през 2008 г. от ТП на НОИ са обжалвани 11 550 болнични листове (за 205 212 дни), което е с 67 % повече в сравнение с обжалваните болнични листове през 2007 г. От тях въз основа на решение на органите на медицинската експертиза са отменени 3 900 болнични листове за 35 599 дни. Наблюдава се увеличение с 23 % на броя на отменените болнични листове в сравнение с 2007 г.

На следващата графика е изобразено съотношението на броя на обжалваните болнични листове към броя на отменените през периода 2004–2008 г. През 2008 г. от общо обжалваните болнични листове 34 % са отменени, при 46 % за 2007 г. През 2008 г. от общо обжалваните дни са отменени 17 %, което представлява намаление с 22 % спрямо 2007 г.



Отменените болнични листове са издадени предимно от общопрактикуващи лекари, което налага необходимостта от по-интензивна работа с този орган на медицинската експертиза.

Най-честите причини за отмяна на болничните листове са:

- неписване на прегледите в личната амбулаторна карта (ЛАК);
- отсъствие на лицето от страната по време на ползване на временна неработоспособност;
- нарушение на чл. 13 от НМЕР – еднолично издадени болнични листове от лекуващите лекари за повече от 7 дни без прекъсване;
- нарушение на чл. 21, ал. 3 от НМЕР – издаване на болничен лист без съобразяване с нормативно определеното изискване за непрекъсване на временната неработоспособност от неработни дни или ползване на друг законоустановен отпуск;
- нарушение на чл. 12, ал. 6 от НМЕР – издаване на болничен лист за заболяване, което е вписано и в експертното решение на ТЕЛК без данни за обостряне.

През 2008 г. е проведена активна методична дейност по разясняване на нормативните документи и по решаване на отделни случаи от практиката. Отговорено е на 6 277 преписки по сигнали, молби и жалби на заинтересовани лица и органи. Извършени са 610 мероприятия по обучение на лекари от лечебни заведения. Направени са и 5 188 проверки на документи за получаване и отчитане на бланките болнични листове на лечебните заведения.

По силата на чл. 105, ал. 3 от Закона за здравето в състава на всяка ТЕЛК е включен лекар – представител на съответното ТП на НОИ. Той е равнопоставен член на състава на ТЕЛК и дейността му е насочена към подобряване на качеството на медицинската експертиза на трайно намалената работоспособност.

През 2008 г. представителите на ТП на НОИ в ТЕЛК са постановили 204 144 пълни експертни решения, което е с 3 717 по-малко в сравнение с издадените 207 861 броя за 2007 г. Запазва се тенденцията на намаляване броя на постановените ЕР, като спрямо 2005 г. се отчита намаление с 13,8 % през 2008 г. Броят на лицата, които са освидетелствани от ТЕЛК по повод на временна неработоспособност, е 11 797, което представлява увеличение с 15 % спрямо 2007 г.

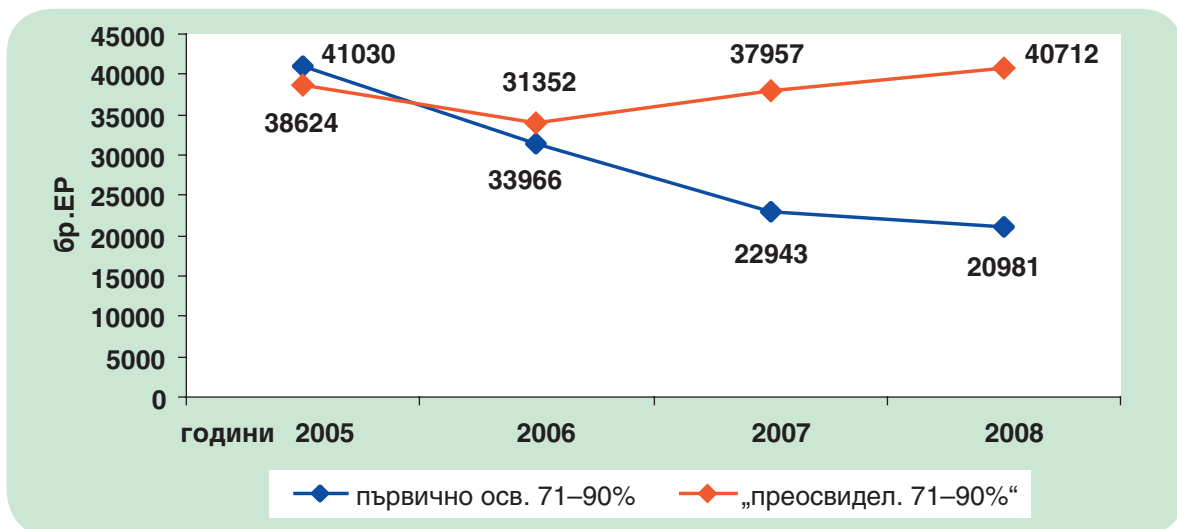


Съгласно чл. 36 от Правилника за устройство и организация на работа на органите на медицинската експертиза на работоспособността и на регионалните картотеки на медицинските експертизи при липса на единодушно становище експертното решение се подписва с „особено мнение“ от специалиста, изразил мотивирано несъгласие с останалите членове на ТЕЛК. През 2008 г. по повод на „особено мнение“ (ОМ) са обжалвани 624 експертни решения, което е с 238 по-малко от предходната година. Следващата графика показва прогресивното намаляване в броя на ЕР с ОМ през периода 2005-2008 г.



Проследяването на едни и същи показатели в динамика през 2005-2008 г. показва следните тенденции:

- общият брой на постановените от ТЕЛК експертни решения за лицата с трайно намалена работоспособност (ТНР) от 71 % до 90 % се увеличава;
- броят на първично освидетелстваните лица с ТНР от 71 % до 90 % намалява;
- броят на преосвидетелстваните лица, на които е определен процент ТНР от 71 % до 90 % се увеличава.



Съгласно разпоредбите на чл. 106, ал. 2 от Закона за здравето в специализираните състави на НЕЛК са включени 9 лекари от отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ към НОИ.

В следващата таблица е отразена дейността на тези лекари през 2007 и 2008 г.

Година	Консултации /бр./	ЕР на НЕЛК /бр./	Резултати											
			Отм. и върн. за разпл. от ТЕЛК	Разпределение по % тр. намалена работоспособност преди ЕР на НЕЛК					Разпределение по % тр. намалена работоспособност по ЕР на НЕЛК					За СГС/ АС-София
				Работосп.	Под 50%	50-70,99%	71-90%	Над 90%	Работосп.	Под 50%	50-70,99%	71-90%	Над 90%	
2007	26104	8965	1401	529	2910	2317	1348	460	474	3377	2168	936	580	29
2008	23591	8356	1649	435	2808	2064	1042	358	291	2212	2382	1149	673	

Лекарите – представители на НОИ в НЕЛК са участвали в постановяването на 8 356 експертни решения, което е с 6,8 % по-малко от постановените експертни решения през 2007 г. От тях контролните органи на НОИ са обжалвали 32,2 %, при 31,8 % за 2007 г.

Анализът на резултатите от обжалваните експертни решения на ТЕЛК пред НЕЛК през 2008 г. очертава следните тенденции:

- намаляване с 33,1 % (144 бр.) на лицата, които са определени като работоспособни, при намаляване с 10,4 % (55 бр.) за 2007 г.;
- намаляване с 21,2 % (596 бр.) броят на лицата с трайно намалена работоспособност под 50 %, при увеличаването им с 16,0 % (467 бр.) за 2007 г.;
- увеличаване с 15,4 % (318 бр.) на лицата с определен процент трайно намалена работоспособност над 50 %, който определя правото на пенсия за инвалидност, при намаляване с 6,4 % (149 бр.) за 2007г.;
- увеличаване с 30,1 % (422 бр.) на лицата определени с трайно намалена работоспособност над 70,99 % и над 90 %, която носи и допълнителни социални придобивки, при намаляване с 19,3 % (292 бр.) за 2007 г.

Изградените през 2004 г. медицински комисии (МК) към териториалните поделения на НОИ за преценка основателността за отпускане на пенсии за инвалидност и за добавка за чужда помощ на освидетелстваните от ТЕЛК/НЕЛК лица, продължават да осъществяват контрол върху решенията на ТЕЛК и НЕЛК за определяне на размера на намалената работоспособност, датата на инвалидизиране и срока на инвалидността.

Контролът, осъществяван от МК, обхваща само една част от ЕР на ТЕЛК, а именно тези, които касаят в най-голямата си част първично освидетелстваните лица. По статистически данни те са около 40 % от всички експертни решения. Взетите решения на МК по ЕР на НЕЛК са незначителна част от общия брой и не оказват съществено влияние на общите резултати.

Количественият сравнителен анализ на контрола по експертната на трайно намалената работоспособност осъществен от МК за 2007 г. и 2008 г., показва следното:

- намалява броят на решенията на МК за 2008 г. с 2,4 % спрямо броя на решенията за 2007 г.;
- намалява броят на обжалваните от МК експертни решения с 28,5 % спрямо броят им през 2007 г.;
- намалява процентът на обжалваните ЕР спрямо общият брой решения на МК – 2,1 % през 2008 г., при 2,8 % през 2007 г.

Година	Решения на МК (бр.)	Обжалвани пред НЕЛК/СГС, Административен съд София (бр.)	Обжалвани ЕР/решения на МК (процентно съотношение)
2007	71 694	2 006	2,80
2008	69 980	1 434	2,05

Анализът на резултатите от обжалваните от МК експертни решения на ТЕЛК/НЕЛК очертава следните тенденции:

- от освидетелстваните лица 1,1 % са определени като работоспособни;
- намаляване с 335 (27,8 %) на броя на лицата с определен процент трайно намалена работоспособност, който определя правото на пенсия за инвалидност;
- намаляване с 274 (40,2 %) на броя на лицата с намалена работоспособност над 70,99 на сто, която носи и допълнителни социални придобивки;

Броят на лицата, на които е определена чужда помощ остава непроменен.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБЖАЛВАНИ ЕКСПЕРТНИ РЕШЕНИЯ ПРЕЗ 2008 г.								
Общ брой	Решение на ТЕЛК/НЕЛК			Решение на НЕЛК/СГС/АСС				
	50–70,99%	71–90%	над 90%	Работоспособни	под 50 %	50–70,99%	71–90%	над 90%
1 206	525	540	(61*) 141	13	322	464	268	(61*) 139

Забележка: Със звездичка е отбелязан броят на случаите с определена чужда помощ

Запазва се тенденцията на намаляване броя ЕР на ТЕЛК. Това се дължи на отпадане на необходимостта от преосвидетелстване на категория лица, на които нормативната база даде възможност за определяне на пожизнен срок на инвалидността, както и на подобряване качеството на медицинската експертиза, осъществявана от ТЕЛК, в резултат на ефективната контролна дейност на МК към ТП на НОИ.

Профилактична и рехабилитационна дейност, финансирана от бюджета на ДОО

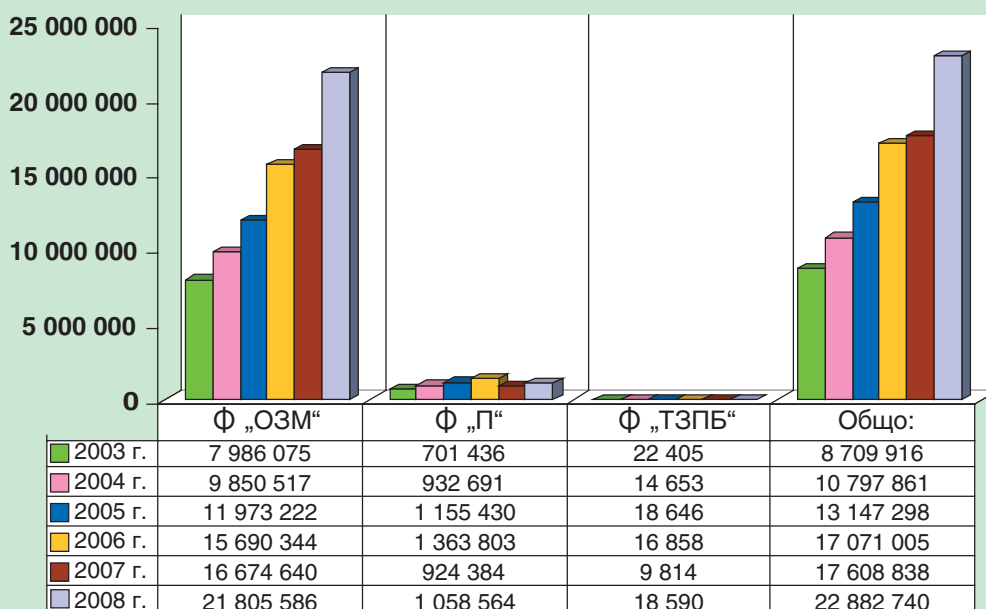
С Кодекса за социално осигуряване е уредено правото за получаване на парични помощи за профилактика и рехабилитация на следните лица:

1. Осигурени за всички осигурени социални рискове.
2. Осигурени за всички осигурени социални рискове без трудова злополука и професионална болест и безработица;
3. Осигурени за всички осигурени социални рискове без безработица;
4. Осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест само при случаи на трудова злополука и професионална болест;
5. Получаващи лична пенсия за инвалидност, ако не са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1-3 от КСО, не са осигурени и срокът на инвалидността в експертното решение на ТЕЛК/НЕЛК, не е изтекъл.

Източник на средствата за парични помощи за профилактика и рехабилитация е консолидираният бюджет на ДОО. С приемането на Закона за бюджета на ДОО всяка година, в частта за разходите по дейност „Социални помощи и обезщетения“ се определя конкретният размер на паричните помощи за профилактика и рехабилитация, разпределен по фондовете: „Пенсии“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Общо заболяване и майчинство“ и „Пенсии, несвързани с трудова дейност“. Условието и реда за разходване на тези средства са регламентирани в Наредба № 1 от 13.02.2007 г. за ползване и изплащане на паричните помощи за профилактика и рехабилитация. Съгласно наредбата ежегодно чрез провеждане на процедура за избор на изпълнители на дейността по профилактика и рехабилитация се избират юридически лица, предоставящи тази услуга на правоимащите лица. За 2008 г. НОИ е сключил договори с 22 юридически лица за 52 изпълнители на дейността.

Разпределение на общо изразходваните средства по фондове и по години е дадено в графиката по-долу.

ИЗРАЗХОДВАНИ СРЕДСТВА ЗА ПРОФИЛАКТИКА И РЕХАБИЛИТАЦИЯ ПО ФОНДОВЕ НА ДОО (в лв.)



1. Фонд „Общо заболяване и майчинство“

Общо:	21 805 586 лв., в т.ч:
диагностични и терапевтични процедури.....	8 640 326 лв.
хранене	2 992 069 лв.
нощувки.....	10 173 191 лв.

2. Фонд „Пенсии“

Общо:	1 058 564 лв., в т.ч:
диагностични и терапевтични процедури.....	421 007 лв.
хранене	145 412 лв.
нощувки.....	492 145 лв.

3. Фонд „Трудова злополука и професионална болест“

Общо:	18 590 лв., в т.ч:
диагностични и терапевтични процедури.....	6 937 лв.
хранене	2 635 лв.
нощувки.....	9 018 лв.

4. Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“

Общо:	18 357 лв., в т.ч:
диагностични и терапевтични процедури.....	7 255 лв.
хранене	2 515 лв.
нощувки.....	8 587 лв.

През 2008 г. 57 501 лица са ползвали програмата за профилактика и рехабилитация. Уسوените средства за дейността през 2008 г. са в размер на 22 901 097 лв., като предвидените по бюджет са в размер на 22 748 000 лв.

Средният разход за едно лице за профилактика и рехабилитация през 2008 г. е в размер на 398,27 лв., докато през 2007 г. е бил 367,09 лв. Завишението на средния разход за едно лице е 31,18 лв., или с 8,49 % повече, в сравнение с 2007 г.

От проведените профилактика и рехабилитация брой лица с най-голям относителен дял са тези със заболявания на опорно-двигателния апарат – 31 550, на периферната нервна система – 13 064 и на централната нервна система – 3 018.

Размерът на паричната помощ за едно лице през 2008 г. включва средствата за не повече от 5 основни диагностични и терапевтични процедури дневно, нощувки и частична парична помощ за хранене. Допълнителните медицински услуги, които не са свързани с основното заболяване на лицето, не се заплащат от ДОО. Тази помощ за профилактика и рехабилитация на едно лице се предоставя еднократно в една календарна година.

Отчитането на резултатите от дейността по показателите брой издадени удостоверения, изплатени и неизплатени фактури (брой и стойност), изразходвани средства (общо и по фондове) за диагностични и терапевтични процедури, нощувки и частична парична помощ за хранене се извършва:

- чрез ежегодни справки, изготвяни от изпълнителите на дейността;
- по електронен път чрез разработената през 2003 г. компютърна програма, която дава възможност за получаване на информация по горните показатели за всеки желан период от провеждането на дейността.

С програмата се отчитат и други показатели, като пол, възраст, заболяемост (по групи), изход от лечението и други.

Програмата за профилактика и рехабилитация ежегодно изпълнява поставените ѝ дългосрочни задачи в икономически, здравен и социален аспект като:

- подобрява здравето на лицата в трудово активна възраст и подпомага връщането им в обичайната семейна, професионална, културна и обществена среда;

- подобрява качеството на живот на осигурените лица;
- осигурените лица използват по-малко болнични дни, което води до намаляване на разходите в консолидирания бюджет на ДОО за изплащане на парични помощи и обезщетения при временна неработоспособност и трудоустрояване.

VI. АДМИНИСТРИРАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ

Дейността по администрирането на рисковете трудова злополука и професионална болест пряко подпомага реализацията на политиката за осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд. Статистическата информация за трудовете злополуки осигурява измерим критерий за постигането на главната цел на националната „Стратегия по безопасност и здраве при работа 2008-2012 г.“. Прилагането на диференцирани осигурителни вноски за тези рискове на държавното обществено осигуряване е основният икономически механизъм за въздействие върху работодателите за предотвратяване на трудовете злополуки и професионалните заболявания.

За периода 1 януари – 31 декември 2008 г. в ТП са обработени 3 915 деклариращи трудови злополуки. Открити и комплектовани са 3 737 досиета за признати трудови злополуки. Извършени са над 200 разследвания на смъртни трудови злополуки и злополуки, които може да доведат до инвалидност. По преценка на длъжностните лица от ТП на НОИ са проведени и разследвания на над 300 злополуки с по-леки последствия, при които е било необходимо допълнително уточняване на осигурителния статус на пострадалите лица, данните подадени с декларацията за трудова злополука, причините и обстоятелствата на случването ѝ. Резултатите са оформени в протоколи. Продължи събирането и обработването на информацията за трудовете злополуки, станали през 2007 г.

За осигуряване на достоверна статистическа информация за трудовете злополуки дейността на НОИ през 2008 г. обхваща:

- Обработка на национално равнище на оперативната информация за станалите през 2008 г. трудови злополуки и предоставянето ѝ на МТСП, ИА „ГИТ“ и други заинтересовани органи и организации;
- Поддържане и публикуване на оперативната (за 2007 г.) и окончателната (за 2006 г.) статистическа информация в интернет-сайта на НОИ в рубриката „Трудова злополука“;
- Разработване и издаване на годишник с официална статистическа информация, за злополуките, станали през 2006 г., която отговаря на методологията на Европейската статистика на трудовете злополуки. (Статистическият годишник за злополуките се предоставя на Евростат, МТСП, НСИ, национално представителните работодателски и синдикални организации.);
- Сътрудничество и партньорство с министерства, ведомства и социални партньори за работа по предотвратяване и намаляване на случаите на трудова злополука и професионална болест;
- Участие в работата на работната група на Евростат по проблемите на статистика на трудовете злополуки;
- Участие в национални конференции и срещи по безопасност и здраве при работа, организирани от МТСП и социалните партньори, и в работата на Националния съвет по условия на труд и фонд „Условия на труд“;
- Даване на предложения и изразяване на становища по проекти на нормативни актове, свързани с осигурителните рискове трудова злополука и професионална болест.

Състояние на трудовия травматизъм през 2007 г.

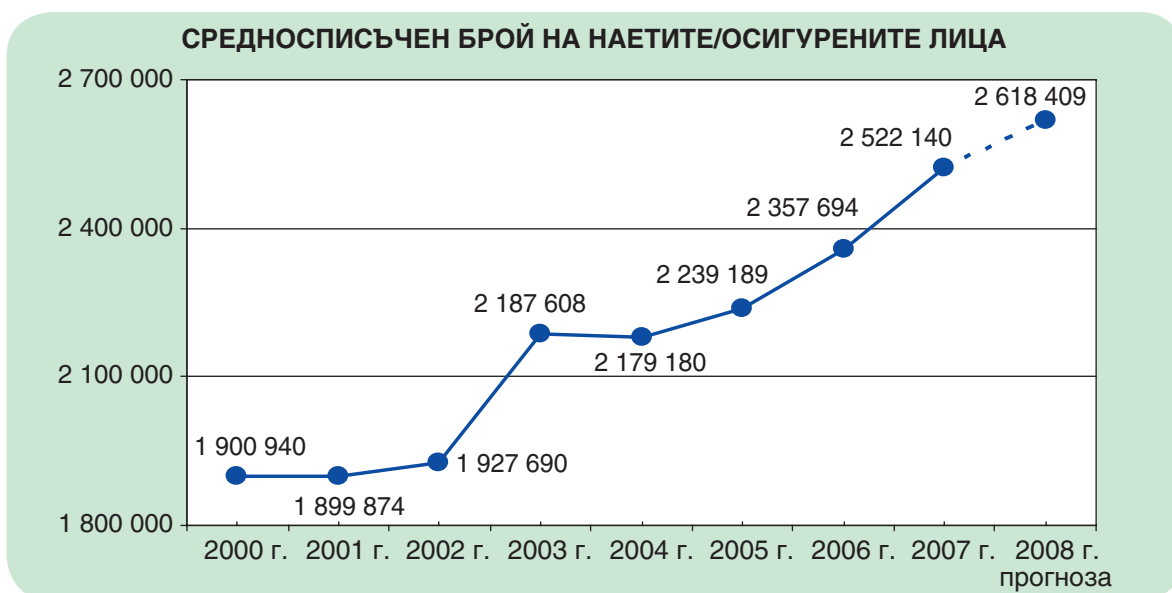
По **окончателните данни** за трудовете злополуки и осигурените лица за **2007 г.** сравнителният анализ спрямо 2006 г. показва следното:

❖ В териториалните поделения на Националния осигурителен институт са декларирани общо 3 954 злополуки, станали през 2007 г., от които **3 811 са приети за трудови**. В сравнение с 2006 г. общият брой на трудовите злополуки намалява с 285, или 7%.

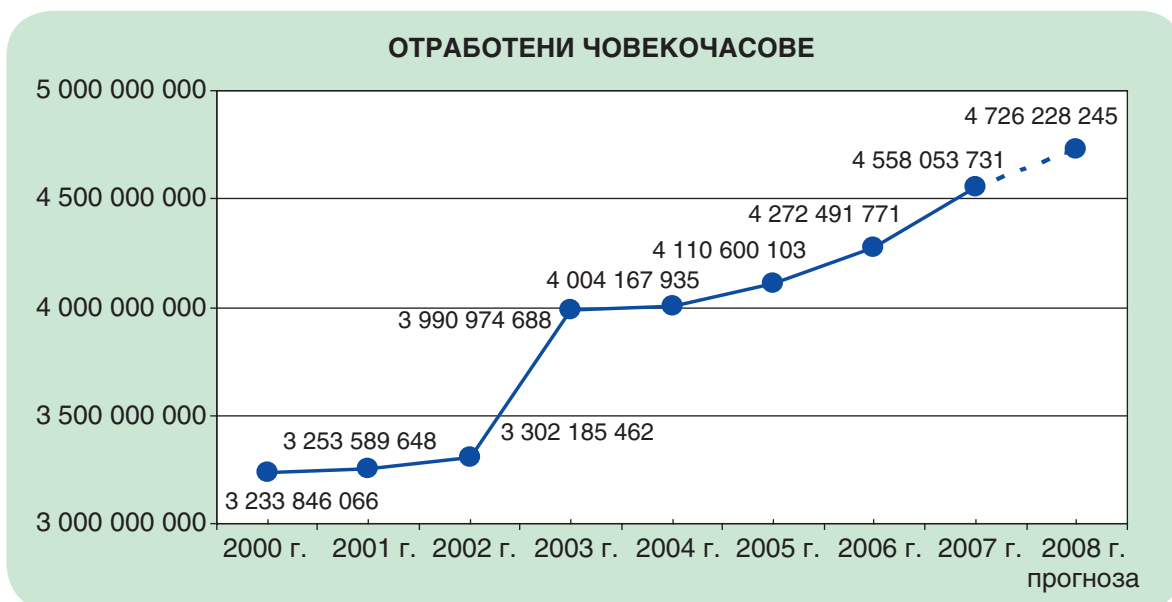
❖ Трудовите злополуки по **чл. 55, ал. 1** от Кодекса за социално осигуряване, т. е. станали на самото работно място, през време и по повод на извършваната работа и при всяка работа, извършвана в интерес на предприятието, когато са причинили неработоспособност или смърт са 3 337, или 88% от общия брой. Спрямо 2006 г. тези злополуки са с 186 или 5,3% по-малко.

❖ През 2007 г. **смъртните трудови злополуки** са общо **179**, а **инвалидните** – **76**. Спрямо предходната година броят на смъртните злополуки и станалите на самото работно място се е увеличил съответно с 10 и с 21 случая. Трудовите злополуки, довели до инвалидност, незначително намаляват.

❖ През отчетната 2008 г. по данни на НОИ средносписъчният брой на осигурените лица за осигурителните рискове трудова злополука и професионална болест е 2 522 140. Отработени са 4 558 053 731 човекочаса. Осигурените лица са с 164 446 души (7%), а отработените човекочасове с 285 561 960 (6,7%) в повече спрямо тези през предходната година.

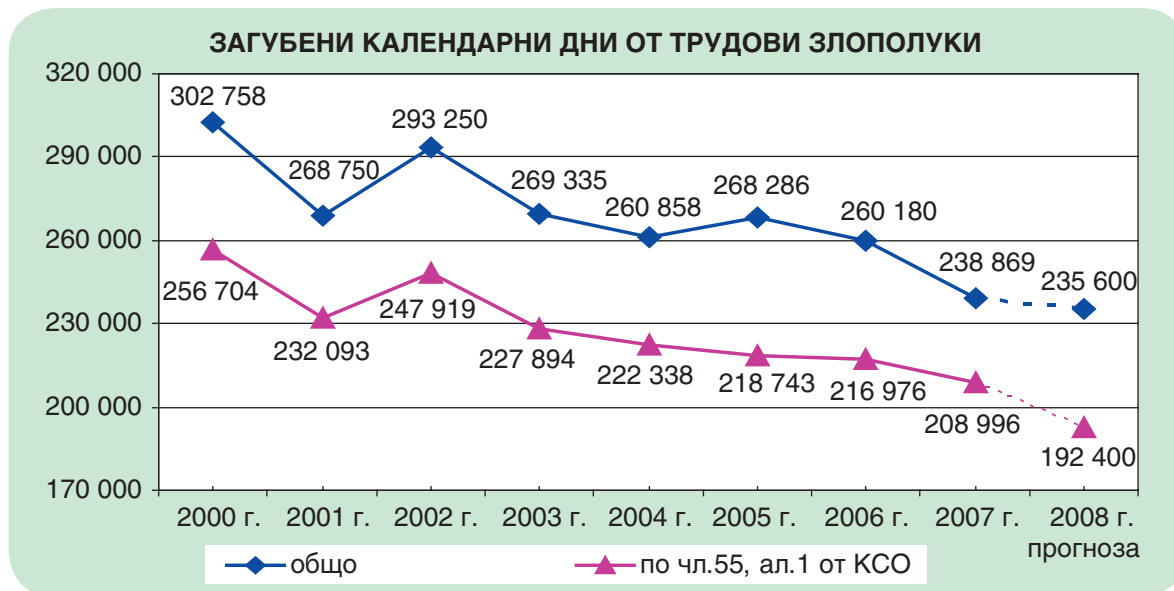


❖ Годишният фонд работно време на един осигурен при 8-часов работен ден е 226,52 дни за 2006 г. и 225,9 дни за 2007 г.



❖ Загубени са общо 238 869 календарни дни от трудови злополуки, като спрямо 2006 г. те са по-малко с 21 311 (намаление с 8,2%).

❖ Поради трудови злополуки по чл. 55, ал. 1 от КСО през 2007 г. са загубени 208 996 календарни дни, което представлява 87,5% от общия брой загубени календарни дни.



Стойностите на средните за страната показатели на трудовите злополуки за 2007 г. са както следва:

- **Коефициент на честота $K_q = 1,51$ (1,32)**
(брой трудови злополуки на 1 000 осигурени);
- **Индекс на честота $I_q = 0,84$ (0,73)**
(брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочаса);
- **Коефициент на тежест $K_T = 0,095$ (0,083)**
(загубени календарни дни от трудови злополуки на един осигурен);
- **Индекс на тежест $I_T = 52$ (46)**
(загубени календарни дни от ТЗ на 1 млн. отработени човекочаса).

Динамиката на абсолютните стойности на данните, участващи в изчисляването на показателите на трудовите злополуки общо за страната обуславя снижаване на същите за 2007 г. спрямо 2006 г. със следните стойности: K_q е намален с 0,23 (0,17) пункта; K_T е намален с 0,015 (0,009) пункта; I_q е намален с 0,12 (0,09) пункта и I_T намален с 9 (5) единици.

Забележка: Числата в скобите показват стойностите на показателите на трудовите злополуки по чл. 55, ал. 1 от КСО.

Трудови злополуки през 2007 г. по регионален признак

Разпределението на трудовите злополуки по региони показва допуснатите трудови злополуки в предприятията, регистрирани като осигурители в съответното ТП на НОИ.

През 2007 г. най-голям е абсолютният брой на трудовите злополуки в София-град – 984. Следват: Пловдив – 368, Варна – 325, Стара Загора – 234 и Бургас – 223, което представлява 56% от общия брой на злополуките. Осигурените лица за трудова злополука и професионална болест в тези региони са съответно 55,6% от общия брой на осигурените за този осигурителен риск в страната. Най-малко (22) трудови злополуки са регистрирани в ТП на НОИ – Видин.

В пет ТП на НОИ са регистрирани 55,9% от смъртните трудови злополуки и това са: София-град – 46, Пловдив – 16, Велико Търново – 14, Перник и Стара Загора с по 12. В ТП на НОИ – Видин, Кюстендил, Ловеч, и Ямбол през 2007 г. са регистрирани по 1 смъртна трудова злополука. В ТП на НОИ – Сливен не е регистрирана смъртна трудова злополука. Най-много злополуки, причинили инвалидност са станали в София-град – 17, Русе – 8, Стара Загора и Габрово – 6, Бургас – 5 което представлява 55,3% от инвалидните трудови злополуки в страната. В 7 ТП на НОИ – Велико Търново, Кърджали, Пазарджик, Силистра, Смолян, Хасково и Ямбол не са регистрирани инвалидни трудови злополуки.

Сравняването на показателите за трудова злополука (ТЗ) по региони показва, че и през 2007 г. те са най-високи в региона на ТП на НОИ – Перник, където коефициентът на честота е 3,32, индексът на честота – 1,83, коефициентът на тежест – 0,203 и индексът на тежест – 112. Честотата и тежестта на трудовите злополуки там са около 2,0-2,3 пъти по-високи от средните за страната.

В други региони на страната коефициентите на честота и тежест са по-ниски от тези в Перник, но по-високи от средните за страната. В района на Кърджали коефициентът на честота е 2,24, в Стара Загора – 2,23, в Добрич и Шумен – 2,07 и др. Коефициентът на тежест е висок в Русе – 0,162, Разград – 0,143, Габрово – 0,141 и Кърджали – 0,134.

През 2007 г. в 17 ТП на НОИ общият брой на трудовите злополуки намалява. Най-значително е намалението във Варна с 92, Бургас с 50 и Стара Загора с 36. Нарастване на броя на трудови злополуки има в 10 ТП на НОИ, от които в София-град с 33, Русе с 13, Видин и Монтана с по 5.

Сравнението на данните за загубените календарни дни от трудови злополуки по ТП на НОИ показва увеличение в 10 и намаляване в 18 от тях.

Разпределение на трудовите злополуки през 2007 г. по Националната класификация на икономическите дейности (НКИД-2003)

Разпределението на трудовите злополуки за 2007 г. се извършва по йерархичните равнища (в сектор, подсектор, раздел) на Националната класификация на икономическите дейности (НКИД-2003). Това осигурява сравнимост на данните за трудовите злополуки, станали през 2007 г. с тези от предходни години.

Съпоставяйки показателите на трудовите злополуки по сектори на НКИД спрямо общите за страната, като най-проблемен и през 2007 г. е сектор „Добивна промишленост“ с най-високи показатели за честота и тежест. Показателите за честота и тежест са около 5-6 пъти над средните за страната. В сектора са работили 1,2% от осигурените лица и са допуснати 257 трудови злополуки или 6,7% от всички случаи.

Високи са показателите на трудови злополуки и в секторите „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода“, „Транспорт, складиране и съобщения“ и „Строителство“. През 2007 г. в тях са работили около 17% от осигурените лица и са допуснати общо 942 или 25% от всички трудови злополуки. Показателите на трудовите злополуки са в диапазона от 1,31 до 1,98 пъти над средните за страната.

В сектор „Преработваща промишленост“, който обхваща 23 икономически раздела на НКИД, през 2007 г. са работили около 23% от осигурените лица и са допуснати най-много злополуки: като абсолютен брой – 1 302, или 34% от всички злополуки.

От разпределението на трудовите злополуки по икономически дейности (ниво раздели на НКИД) се вижда, че през 2007 г. най-много трудови злополуки като абсолютен брой са станали в: „Строителство“ – 399; „Производство на машини, оборудване и домакински уреди“ – 218; „Държавно управление, задължително обществено осигуряване“ – 216; „Производство на хранителни продукти и напитки“ – 206 и „Търговия на едро и търговско посредничество, без търговия с автомобили и мотоциклети“ – 205. Трудовите злополуки, отчетени в тези икономически дейности, са 32,6% от общия брой.

Най-много смъртни злополуки са регистрирани в: „Строителство“ – 37; „Други бизнес услуги“ – 15; „Търговия на едро и търговско посредничество, без търговия с автомобили и мотоциклети“ и „Сухопътен транспорт, вкл. тръбопроводен“ – по 13 случая.

Коефициентът на честота на смъртните трудови злополуки, (брой смъртни трудови злополуки на 10 000 осигурени) през 2007 г. общо за страната е 0,71. В 23 икономически дейности този коефициент е над общия за страната. Най-висок е в икономическите дейности: „Добив на метални руди“ – 8,07; „Производство на превозни средства, без автомобили“ – 3,87; „Добив на въглища и торф“ и „Производство и разпределение на електрическа енергия, газообразни горива и топлинна енергия“ – по 3,01. В останалите 17 дейности коефициентът на честота е от 1,01 до 3,9 пъти над този за страната.

В „Строителство“ са допуснати най-голям брой злополуки, довели до инвалидност – 12, и в „Сухопътен транспорт, вкл. тръбопроводен“ – 6.

При съпоставяне на данните за трудовите злополуки станали през 2006 и 2007 г. в съответните икономически дейности и тяхното влияние върху общите за страната показатели се налагат следните изводи:

Намаляване на общия брой трудови злополуки има в 29 икономически раздела на НКИД, като най-голямо е в „Държавно управление; задължително обществено осигуряване“ – с 51 случая; „Спомагателни дейности в транспорта; дейности на туристически агенции“ – с 41 случая; „Добив на въглища и торф“ – с 35 случая и „Производство и леене на метали“ – с 34 случая. Увеличение се наблюдава в 23 икономически раздела и е най-голямо в „Производство на хранителни продукти и напитки“ – с 16 случая; „Търговия на дребно, без търговия с автомобили и мотоциклети; ремонт на лични вещи и стоки за домакинството“ – с 15 случая; „Производство на мебели; производство, неklasифицирано другаде“ и „Търговия на едро и търговско посредничество, без търговия с автомобили и мотоциклети“ – с по 13 случая; „Други бизнесуслуги“ – с 10 случая; „Строителство“ и „Други услуги за населението“ с по 9 случая.

Икономически дейности с най-голямо увеличение на инвалидните злополуки са „Производство на продукти от други неметални минерални суровини“ – с 3 случая; „Производство на облекло, вкл. кожено; обработка на кожухарски кожи“, „Производство на химични продукти“, „Производство на мебели; производство, неklasифицирано другаде“, „Строителство“ и „Спомагателни дейности в транспорта; дейности на туристически агенции“ – с по 2 случая. Увеличение на смъртните трудови злополуки има в „Други бизнесуслуги“ – с 8 случая; „Строителство“ – със 7 случая. Намаление на смъртните злополуки се наблюдава в „Търговия на дребно, без търговията на дребно с автомобили и мотоциклети; ремонт на лични вещи и стоки за домакинството“ – с 10 случая; „Производство на облекло, вкл. кожено; обработка на кожухарски кожи“ – с 6 случая.

Общите показатели за честота ($K_{\text{ч}}$; $I_{\text{ч}}$) бележат най-голямо снижение в икономическа дейност „Добив на въглища“ ($K_{\text{ч}}$ – с 3,31 пункта; $I_{\text{ч}}$ – с 1,94 пункта). Тези показатели се влошават в „Рециклиране на отпадъци“ ($K_{\text{ч}}$ – с 2,80 пункта; $I_{\text{ч}}$ – с 1,54 пункта) и „Добив на суров нефт и природен газ; услуги, свързани с добива на нефт и газ, без проучвателните работи“ ($K_{\text{ч}}$ – с 1,93 пункта; $I_{\text{ч}}$ – с 1,03 пункта).

Най-значително намаление на общите показатели за тежест ($K_{\text{т}}$; $I_{\text{т}}$) е постигнато в

икономическите дейности: „Добив на въглища и торф“ (K_T – с 0,24 пункта; I_T – с 138 пункта), „Добив на метални руди“ (K_T – с 0,18 пункта; I_T – с 114 пункта) и „Производство на дървен материал и изделия от него, без мебели“ (K_T – с 0,13 пункта; I_T – със 74 пункта). Влошаване на тези показатели се наблюдава в „Рециклиране на отпадъци“ (K_T – с 0,31 пункта; I_T – със 169 пункта).

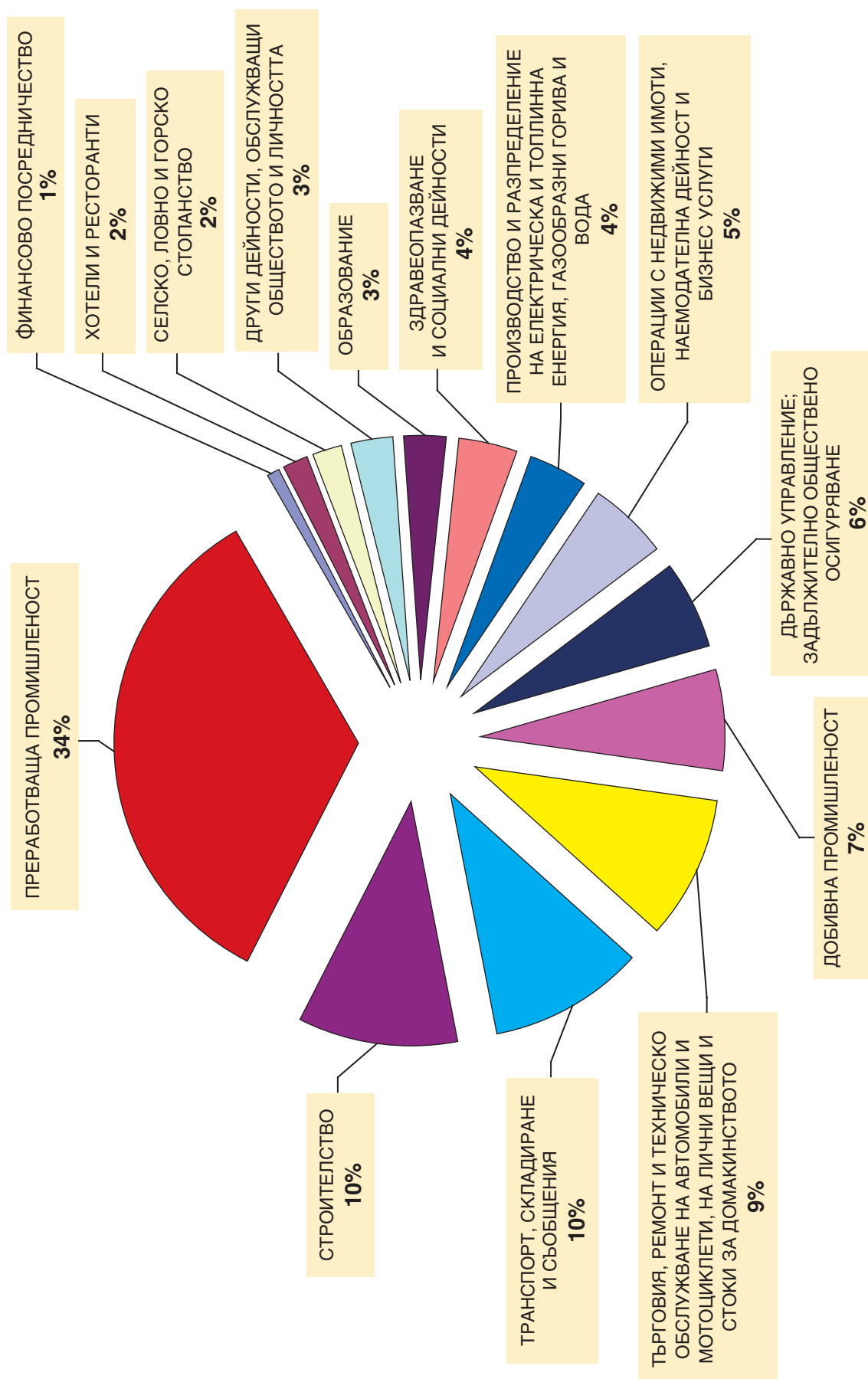
Наименование на позицията	Код по НКИД - 2003 г.	Среден списъчен брой на осигурените лица	Отработени човекочасове	ТРУДОВИ ЗЛОПОЛУКИ – 2007 г.										ПОКАЗАТЕЛИ					
				Трудови злополуки (бр.)		в т.ч. трудови злополуки дизвикали: (бр.)		Загубени календарни дни от трудови злополуки (бр.)		Коефициент на честота на честота		Коефициент на тежест		Индекс на честота		Индекс на тежест			
				общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	смърт	инвалидност	общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
ЗА СТРАНАТА		2 522 140	4 558 053 731	3 811	3337	179	149	76	66	238 869	208 996	1,51	1,32	0,095	0,083	0,84	0,73	52	46
СЕЛСКО, ЛОВНО И ГОРСКО СТОПАНСТВО	A	67 956	123 027 508	76	72	9	8	3	2	5 989	5 703	1,12	1,06	0,088	0,084	0,62	0,59	49	46
РИБНО СТОПАНСТВО	B	739	1 347 005																
ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	C	29 733	54 808 399	257	250	12	11	3	3	14 915	14 360	8,64	8,41	0,502	0,483	4,69	4,56	272	262
ПРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	D	582 438	1 052 030 165	1,302	1203	31	22	29	26	80 823	73 121	2,24	2,07	0,139	0,126	1,24	1,14	77	70
ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ, ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА И ВОДА	E	50 327	93 734 992	151	129	14	13	1	1	8 732	6 816	3,00	2,56	0,174	0,135	1,61	1,38	93	73
СТРОИТЕЛСТВО	F	201 172	360 523 864	399	367	37	34	12	10	31 612	29 342	1,98	1,82	0,157	0,146	1,11	1,02	88	81
ТЪРГОВИЯ, РЕМОНТ И ТЕХНИЧЕСКО ОБСЛУЖВАНЕ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ, НА ЛИЧНИ ВЕЩИ И СТОКИ ЗА ДОМАКИНСТВОТО	G	500 780	907 951 708	361	320	21	18	7	6	22 997	20 893	0,72	0,64	0,046	0,042	0,40	0,35	25	23
ХОТЕЛИ И РЕСТОРАНТИ	H	90 166	159 052 303	63	48	1	1			3 288	2 174	0,70	0,53	0,036	0,024	0,40	0,30	21	14
ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И СЪОБЩЕНИЯ	I	165 896	304 435 589	392	344	22	18	11	11	24 242	21 871	2,36	2,07	0,146	0,132	1,29	1,13	80	72
ФИНАНСОВО ПОСРЕДНИЧЕСТВО	J	47 010	86 354 128	30	20	1	1			1 613	1 024	0,64	0,43	0,034	0,022	0,35	0,23	19	12
ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ, НАЕМОДАТЕЛНА ДЕЙНОСТ И БИЗНЕС УСЛУГИ	K	247 537	444 130 750	206	166	18	14	2	1	12 568	9 612	0,83	0,67	0,051	0,039	0,46	0,37	28	22
ДЪРЖАВНО УПРАВЛЕНИЕ; ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ	L	195 511	344 979 739	216	143	4	3	2	2	11 766	8 667	1,10	0,73	0,060	0,044	0,63	0,41	34	25
ОБРАЗОВАНИЕ	M	129 559	233 132 620	106	80			1	1	6 409	4 874	0,82	0,62	0,049	0,038	0,45	0,34	27	21
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ	N	120 967	224 658 180	144	103	4	1	2	1	7 413	4 986	1,19	0,85	0,061	0,041	0,64	0,46	33	22
ДРУГИ ДЕЙНОСТИ, ОБСЛУЖВАЩИ ОБЩЕСТВОТО И ЛИЧНОСТТА	O	91 495	166 277 787	105	89	5	5	3	2	6 375	5 426	1,15	0,97	0,070	0,059	0,63	0,54	38	33
ДЕЙНОСТИ НА ДОМАКИНСТВА	P	20	32 103																
ЕКСТЕРИТОРИАЛНИ ОРГАНИЗАЦИИ И СЛУЖБИ	Q	834	1 576 891	3	3					127	127	3,60	3,60	0,152	0,152	1,90	1,90	81	81

ЗАБЕЛЕЖКА:

Коефициент на честота (К_ч) – брой трудови злополуки на 1 000 осигурени лица
Коефициент на тежест (К_т) – загубени календарни дни от трудови злополуки на едно осигурено лице

Индекс на честота (И_ч) – брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове
Индекс на тежест (И_т) – загубени календарни дни от трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове

Разпределение на трудовите злополуки, станали през 2007 г. по сектори на НКИД



№ по ред	Териториално поделение на НОИ	Среден списъчен брой на осигурените лица	Отработени човекочасове	ТРУДОВИ ЗЛОПОЛУКИ – 2007 г.										ПОКАЗАТЕЛИ							
				Трудови злополуки (бр.)			в т.ч. трудови злополуки дизвикали: (бр.)		Загубени календарни дни от трудови злополуки (бр.)					Коефициент на честота на честота		Коефициент на тежест		Коефициент на честота		Коефициент на тежест	
				общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	смърт	общо	инвалидност	общо	по чл. 55, ал. 1 от КСО	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		
	ЗА СТРАНАТА	2 522 140	4 558 053 731	3 811	3 337	179	149	76	66	238 869	208 996	1,51	1,32	0,095	0,083	0,84	0,73	52	46		
1	Благоевград	101 743	182 104 713	104	96	8	8	2	2	7 575	7 158	1,02	0,94	0,074	0,070	0,57	0,53	42	39		
2	Бургас	123 039	222 096 794	223	209	5	4	5	5	11 418	10 761	1,81	1,70	0,093	0,087	1,00	0,94	51	48		
3	Варна	164 474	294 520 598	325	268	8	7	4	4	19 700	15 156	1,98	1,63	0,120	0,092	1,10	0,91	67	51		
4	Велико Търново	80 802	146 427 254	109	95	14	11			6 293	5 628	1,35	1,18	0,078	0,070	0,74	0,65	43	38		
5	Видин	22 352	40 494 087	22	19	1	1	1	1	2 169	1 681	0,98	0,85	0,097	0,075	0,54	0,47	54	42		
6	Враца	50 089	91 265 745	58	43	2	1	3	2	5 768	3 852	1,16	0,86	0,115	0,077	0,64	0,47	63	42		
7	Габрово	47 941	85 963 639	77	72	2	2	6	6	6 745	6 108	1,61	1,50	0,141	0,127	0,90	0,84	78	71		
8	Добрич	48 411	87 017 229	100	85	8	7	4	2	4 470	3 462	2,07	1,76	0,092	0,072	1,15	0,98	51	40		
9	Кърджали	33 873	60 678 095	76	76	2	2			4 538	4 538	2,24	2,24	0,134	0,134	1,25	1,25	75	75		
10	Кюстендил	36 053	64 874 857	53	43	1	1	1	1	3 389	2 812	1,47	1,19	0,094	0,078	0,82	0,66	52	43		
11	Ловеч	38 519	69 755 897	77	71	1	1	2	1	5 007	4 453	2,00	1,84	0,130	0,116	1,10	1,02	72	64		
12	Монтана	34 305	61 995 859	42	38	2	1	1	1	3 190	2 923	1,22	1,11	0,093	0,085	0,68	0,61	51	47		
13	Пазарджик	66 184	119 184 624	78	70	6	5			6 442	6 114	1,18	1,06	0,097	0,092	0,65	0,59	54	51		
14	Перник	32 798	59 518 052	109	98	12	11	3	3	6 653	6 078	3,32	2,99	0,203	0,185	1,83	1,65	112	102		
15	Плевен	72 352	131 088 459	91	80	2	2	4	4	6 759	6 170	1,26	1,11	0,093	0,085	0,69	0,61	52	47		
16	Пловдив	225 932	408 036 204	368	337	16	13	2	1	27 138	25 534	1,63	1,49	0,120	0,113	0,90	0,83	67	63		
17	Разград	32 336	58 529 658	52	48	4	4	1	1	4 616	4 269	1,61	1,48	0,143	0,132	0,89	0,82	79	73		
18	Русе	79 757	143 613 071	143	126	8	5	8	8	12 901	11 522	1,79	1,58	0,162	0,144	1,00	0,88	90	80		
19	Силистра	25 699	46 525 870	28	26	3	3			1 341	825	1,09	1,01	0,052	0,032	0,60	0,56	29	18		
20	Сливен	45 106	81 595 132	66	57	4	4	1	1	4 418	3 972	1,46	1,26	0,098	0,088	0,81	0,70	54	49		
21	Смолян	37 602	67 817 310	67	65					4 762	4 681	1,78	1,73	0,127	0,124	0,99	0,96	70	69		
22	София – град	784 983	1 424 463 924	984	805	46	38	17	15	53 522	44 179	1,25	1,03	0,068	0,056	0,69	0,57	38	31		
23	София – окр.	56 529	102 086 227	95	87	3	2	1	1	3 317	3 204	1,68	1,54	0,059	0,057	0,93	0,85	32	31		
24	Стара Загора	104 817	189 972 710	234	212	12	9	6	5	13 318	12 044	2,23	2,02	0,127	0,115	1,23	1,12	70	63		
25	Търговище	31 980	57 715 436	51	50	2	2	1	1	3 681	3 521	1,59	1,56	0,115	0,110	0,88	0,87	64	61		
26	Хасково	62 695	113 416 097	38	32	2	1			2 297	1 780	0,61	0,51	0,037	0,028	0,34	0,28	20	16		
27	Шумен	50 136	90 635 525	104	96	4	3	3	1	5 413	4 685	2,07	1,91	0,108	0,093	1,15	1,06	60	52		
28	Ямбол	31 633	56 660 665	37	33	1	1			2 029	1 886	1,17	1,04	0,064	0,060	0,65	0,58	36	33		

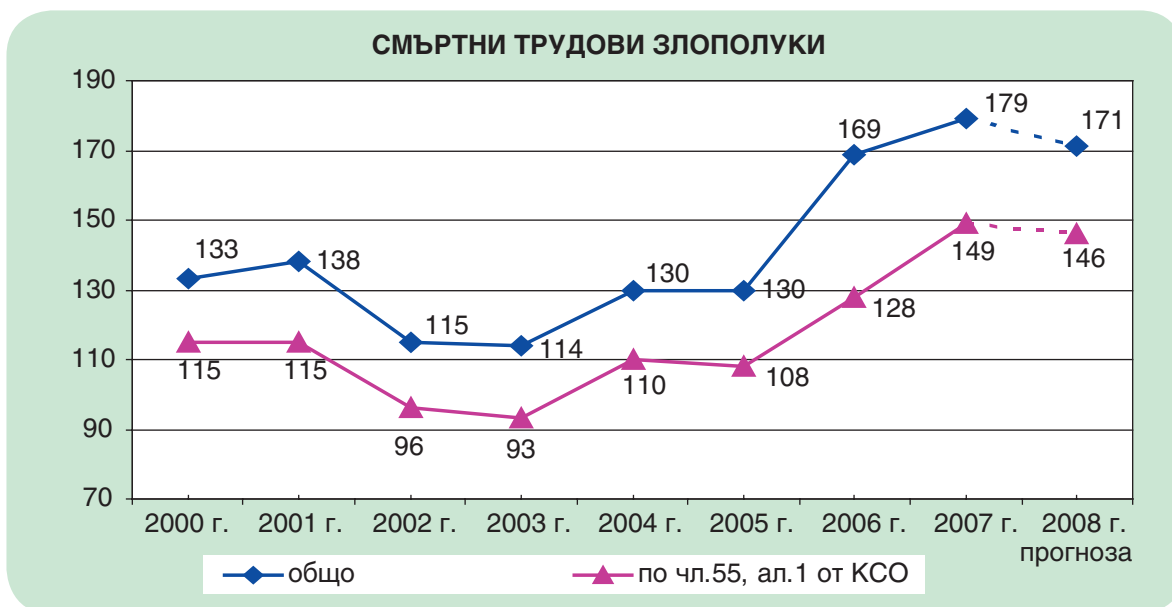
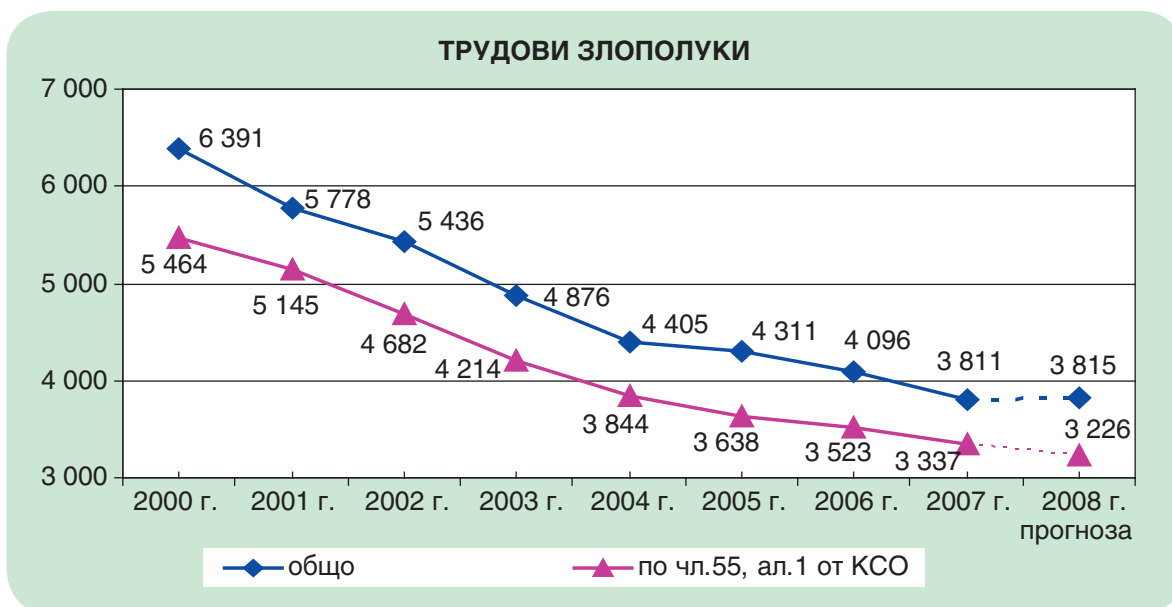
ЗАБЕЛЕЖКА:

Коефициент на честота (К_ч) – брой трудови злополуки на 1 000 осигурени лица
Коефициент на тежест (К_т) – загубени календарни дни от трудови злополуки на едно осигурено лице

Индекс на честота (И_ч) – брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове
Индекс на тежест (И_т) – загубени календарни дни от трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове

Сравнение на показателите на трудовите злополуки през периода 2000–2008 г.

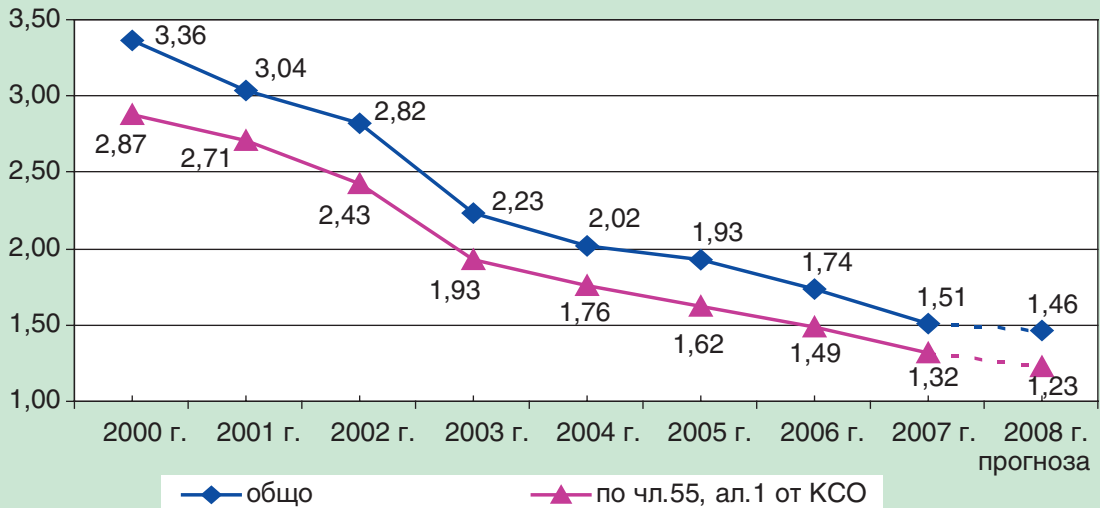
Динамиката на окончателните стойности на показателите на трудовите злополуки за 2000–2007 и 2008 г. е представена в графичен вид. Стойностите за 2008 г. са прогнозни, изчислени на база разполагаемите оперативни данни в информационната система на НОИ. Очертава се устойчива тенденция към намаляване на общия брой трудови злополуки. През 2008 г. се очаква незначително намаление на нивото, на смъртните трудови злополуки.



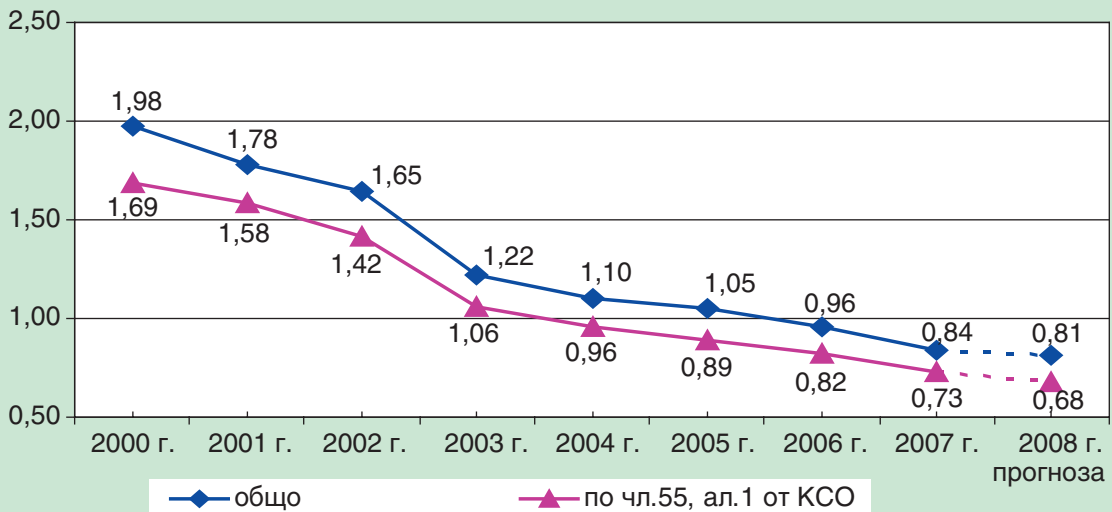
Показателите за честота и тежест на трудовите злополуки са изчислени и представени графично в два разреза. Първият е общо за всички трудови злополуки, а вторият – за злополуките, станали при обстоятелствата, определени в чл. 55, ал. 1 от КСО.

Съпоставянето на окончателната информация за трудовите злополуки за 2005, 2006, 2007 г., и прогнозата за 2008 г. показва, че стойностите на показателите за честота и тежест, характеризиращи трудовия травматизъм, намаляват.

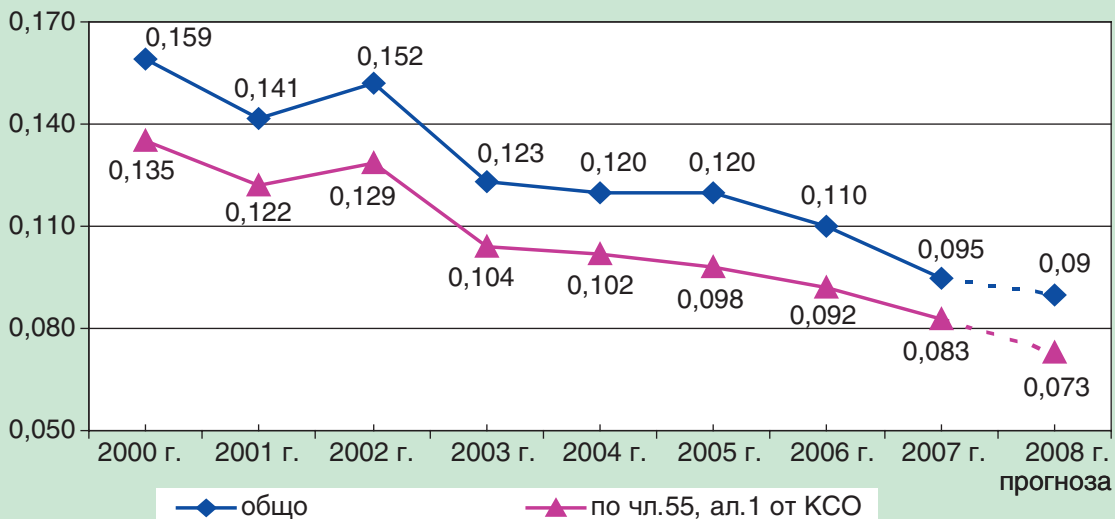
Коефициент на честота Кч (брой трудови злополуки на 1000 наети/осигурени лица)



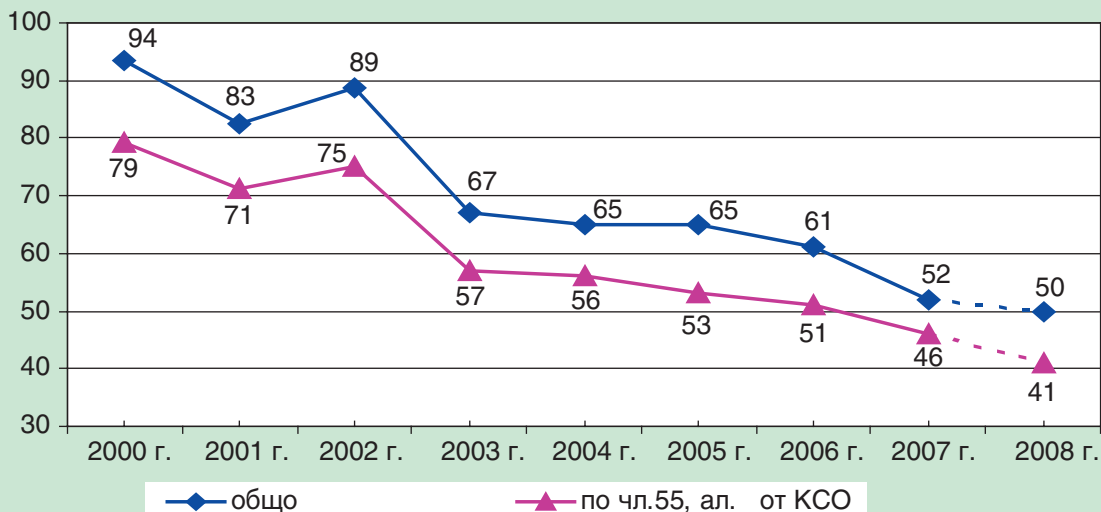
Индекс на честота Ич (брой трудови злополуки на 1 млн. отработени човекочасове)



Коефициент на тежест Кт (брой загубени календарни дни на 1 нает/осигурен)



Индекс на тежест Ит (брой загубени календарни дни на 1 млн. отработени човекочасове)



Трудови злополуки през 2008 г.

По оперативни данни към 2 юни 2009 г. може да се направи следната оценка на трудовия травматизъм през 2008 г.

- В Националния осигурителен институт за периода от 1 януари 2008 г. до 2 юли 2009 г. са подадени и обработени 3 972 декларации за трудови злополуки. От тях признати за трудови през 2008 г. са 3 815, от които 3 226 са станали на работното място. Смъртните трудови злополуки са 171, а довелите до инвалидност – 67;
- Загубените календарни дни от трудови злополуки са общо 235 036;
- Разпределението на трудовите злополуки по икономически сектори показва, че 69,5% от тях са станали в: „Преработваща промишленост“ – 31,1%; „Строителство“ – 11,4%; „Транспорт, складиране и съобщения“ – 11,1%; „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и стоки за домакинството“ – 9,1% и „Добивна промишленост“ – 6,7%;
- Най-много смъртни трудови злополуки са станали в секторите: „Строителство“ – 44; „Преработваща промишленост“ – 36; „Транспорт, складиране и съобщения“ и „Търговия, ремонт и техническо обслужване на автомобили и мотоциклети, на лични вещи и на стоки за домакинството“ – с по 23, което е 74% от общия брой смъртни трудови злополуки в страната;
- От довелите до инвалидност 67 броя трудови злополуки, 64% са допуснати в секторите „Преработваща промишленост“ – 33 и „Строителство“ – 10;
- Разпределението на злополуките по териториални поделения на НОИ показва, че най-голям абсолютен брой трудови злополуки са регистрирани в: София-град – 1 014; Варна – 379; Пловдив – 353; Стара Загора – 258 и Бургас – 218, което представлява 58% от общия брой на злополуките в страната;
- Допуснатите в тези райони смъртни трудови злополуки са 64% от общо регистрираните.

С особено внимание следва да отбележим, че броят на трудовите злополуки от пътно транспортни произшествия в сравнение с 2007 г. се е увеличил. По републиканската мрежа са станали общо 428 трудови злополуки, от които 56 смъртни, и по ведомствените пътища са станали общо 223 злополуки от които 15 смъртни случая. Или при ПТП 71 трудови злополуки са завършили със смърт, което представлява 44 % от общо 161-те случая с летален изход.

Дейности по професионалните болести

През 2008 г. настъпиха съществени промени в нормативната уредба, свързана с администрирането на професионалните болести.

В основата на приетите нови Наредба и Списък на професионалните болести е разработеният през 2005 г. по предложение на НОИ и финансиран от Фонд „Условия на труд“ „Проект за усъвършенстване на националната практика по сигнализиране, проучване, потвърждаване и регистриране на професионалните болести и адаптирането ѝ към европейските насоки за развитие в тази област“.

Новите моменти в нормативната уредба се изразяват в следното:

- Въвеждат се определени критерии и условия при съобщаване и потвърждаване на професионалните болести;
- Регламентира се участие на Дирекция „Областна инспекция по труда“ в проучването на професионалните болести;
- Възлагат се нови функции на Националния осигурителен институт, свързани със статистическото отчитане на професионалните болести.

Във връзка с практическото прилагане на новите изисквания по инициатива на НОИ и съгласно §6 от Наредбата за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести (НРСРПООПБ) са разработени и утвърдени от министъра на здравеопазването съвместно с министъра на труда и социалната политика и управителя на НОИ (Заповед № РД09-522 от 21.10.2008 г.) нови образци на бланки за бързо известие при съмнение за професионална болест; производствена характеристика; протокол за извършено проучване на професионална болест; регистрационна карта за призната професионална болест.

С новата Наредбата за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести от 1.7.2009 г. на Националния осигурителен институт са възложени и функции, свързани със статистическото отчитане на професионалните болести. В изпълнение на тези задължения започна разработване на Информационна подсистема „Професионални болести“ към Информационната система на НОИ. В заданието са описани съдържанието и методологичните изисквания към съответните модули и подмодули на информационната система. Главната цел е създаване на „Електронно досие“ за всеки случай на съмнение за професионална болест, за който е получено бързо известие в териториалното поделение на НОИ и което да съдържа информация от първичните документи, получавани в хода на административното производство (бързо известие за съмнение на професионална болест; производствена характеристика; протокол за извършено проучване на професионална болест; експертно решение на ТЕЛК/НЕЛК; съдебно решение; регистрационна карта за призната професионална болест). Предвижда се системата да осигурява възможност за получаване на справки и статистически данни, удовлетворяващи изискванията на методологията на Евростат (EODS) и националната статистика на професионалните болести.

През 2008 г. в териториалните поделения на НОИ са получени **258 бързи известия** за съмнение за професионална болест. Заболелите лица със съмнение за професионален характер на заболяванията, при които са открити досиета по чл. 59, ал. 1 от КСО, са 213.

При 21 случая от получените бързи известия през 2008 г. е установено неспазване на съществени нормативни изисквания и същите са върнати на издалия ги лекар. Поради неотстраняване на пропуските при 16 случая е прекратено административното производство.

Регистрираното активизиране на практикуващите лекари по отношение разкриваемостта на професионалните болести на фона на установената тенденция след 2001 г. за намаляване на регистрираните случаи на професионални болести до известна степен може да се свърже с приемането на Наредбата за условията и реда за финансиране на диагностиката на професионалните болести от фонд „Условия на труд“ (ДВ, бр. 103 от 7.12.2007 г.) и нейното практическо прилагане от средата на 2008 г.

През 2008 г. са изготвени и предоставени на Регионалните картотеки на медицинските експертизи 172 протокола за извършено проучване на професионална болест. От тях 153 протокола са за досиета, открити през 2008 г., и 19 за досиета, открити в края на 2007 г.

Най-голям брой проучвания през 2008 г. са извършени от ТП на НОИ – Пловдив (42). Следват София-град (35), Смолян (15), София-окръг (10), Кюстендил (9), Стара Загора (7). В 4 ТП на НОИ не е извършвана дейност по проучване на професионални болести (Ловеч, Разград, Силистра и Ямбол).

VII. УЧИТЕЛСКИ ПЕНСИОНЕН ФОНД

Учителският пенсионен фонд (УПФ) се управлява от НОИ на извънбюджетна сметка. Надзорният съвет по предложение на управителя на НОИ утвърждава извънбюджетната сметка на фонда. Средствата в него се набират от осигурителни вноски върху brutните трудови възнаграждения на учителите, които са за сметка на работодателите. След 01.01.2000 г. размерът на осигурителната вноска за УПФ се определя в Закона за бюджета на ДОО за всяка календарна година.

За 2008 г. осигурителната вноска за УПФ е определена в размер 4,3 на сто за сметка на осигурителя. Набраните средства във фонда се изразходват за изплащане на срочни пенсии за по-ранно пенсиониране и на добавки към пенсиите на учителите, които не са се възползвали от правото на по-ранно пенсиониране.

В §5 от ПЗР на КСО е регламентирано правото на учителите на пенсия за осигурителен стаж и възраст 3 години **по-рано** от общата възраст за **пенсиониране** при наличие на учителски стаж 30 години за мъжете и 25 години за жените. За всеки месец недостигащ на лицата за пенсиониране по общите условия на чл. 68, ал. 1 и 2 пенсията се намалява с 0,2 на сто. С **право на пълна пенсия от УПФ** са учителите, които имат необходимата продължителност на учителския осигурителен стаж и са навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО, но нямат необходимите точки. Тази пенсия се получава докато лицата изпълнят условията за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-3 от КСО или навършат 65-годишна възраст, след което пенсията започва да се изплаща от фонд „Пенсии“.

Учителите не възползвали се от възможността да се пенсионират по-рано имат **право на добавка от УПФ** след пенсиониране по чл. 68, ал. 1-3 от КСО. Добавката се изплаща в размер 0,2 на сто от пенсията за всеки месец, за който имат преведена осигурителна вноска във фонда след навършване на възрастта за ранно пенсиониране.

Пенсионно осигуряване

През 2008 г. учителите придобиват право на пенсия за ранно пенсиониране при навършени 60 години за мъжете и 56 години и 6 месеца за жените и при наличие съответно на 30 за мъжете и 25 за жените години учителски осигурителен стаж. Съгласно Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж учителски стаж е:

– осигурителният стаж, положен на длъжност учител, възпитател, директор или заместник-директор в учебни или възпитателни заведения, ако е изработена пълната норма задължителна преподавателска работа;

– осигурителният стаж, положен на длъжност по списък, утвърден от министъра на образованието и науката, съгласуван с управителя на НОИ, ако лицата отговарят на изискванията за заемане на длъжността учител или възпитател съобразно придобитото образование, професионална квалификация и правоспособност и са изработили пълната норма за задължителна преподавателска работа;

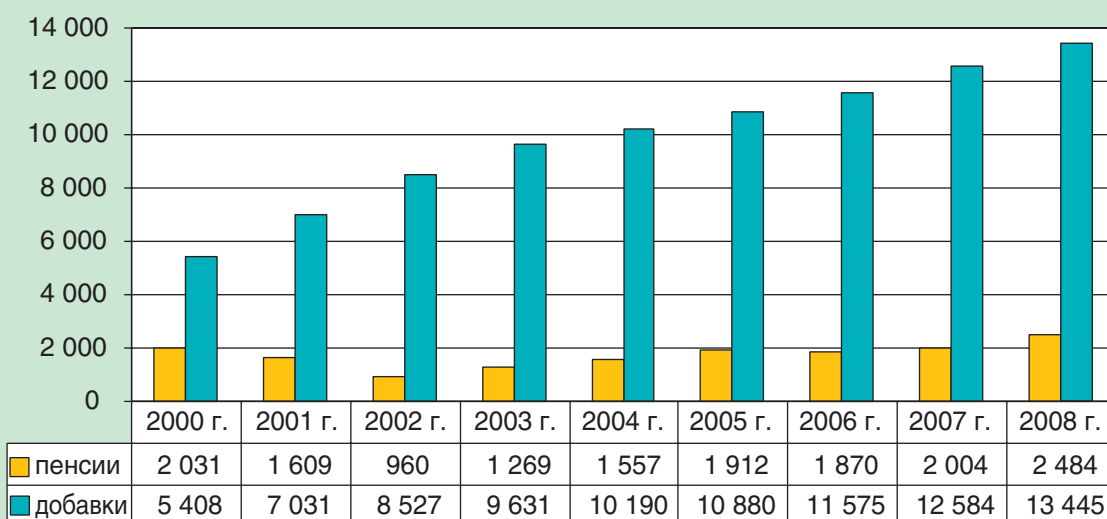
– осигурителният стаж, положен след 1 януари 2007 г. на длъжността „възпитател“ в домове за деца, лишени от родителска грижа, и стажът, положен след 1 януари 2008 г. на длъжността „възпитател“ в останалите специализирани институции за предоставяне на социални услуги за деца или в други места за социални услуги в общността.

Отпуснатите пенсии и добавки от УПФ до края на 2007 г. се осъвремениха с 10,35% от 1 юли 2008 г. От 1 октомври същата година те се преизчислиха като индивидуалният коефициент на лицата се умножи по средномесечния осигурителен доход за страната за 2007 г. – 398,17 лв., след което бе определен размерът на пенсията. Минималният размер на пенсиите за осигурителен стаж и възраст до 30.06.2008 г. е 102,85 лв., а от 01.07.2008 г. до 31.12.2008 г. – 113,49 лв. През м. декември пенсионираният от УПФ лица също получиха коледни добавки в размер на 150 лв.

Броят на изплащаните от УПФ **срочни намалени пенсии за ранно пенсиониране** към 31.12.2008 г. е **2 392**. В сравнение с 2007 г. броят им е с 388 повече, или с 19,4%. Освен тях през годината са изплащани и **92 пенсии в пълен размер** на учители, които са навършили възрастта за пенсиониране по общите условия за придобиване право на пенсия за ОСВ, но нямат необходимия брой точки. Спрямо предходната година, когато бяха 57 пенсии, броят им се е увеличил с 61,4%.

През 2008 г. изплащаните **добавки** от УПФ са **13 445**, което е увеличение с 6,8% спрямо 2007 г., когато са били 12 584 добавки. Въпреки относително по-малкото увеличение на броя на изплащаните добавки в сравнение с предходната година, когато е било 7,2%, запазва се тенденцията за постепенно им нарастване всяка година. Това е показателно за желанието на учителите да отлагат пенсионирането си в случаите, когато имат възможност да продължат да работят.

БРОЙ ПЕНСИИ И ДОБАВКИ, ИЗПЛАЩАНИ ОТ УПФ



Средният месечен размер на срочните пенсии за ранно пенсиониране на учителите, изплащани от УПФ, е **161,02 лв.** Той е нараснал със 17,13 лв., или 11,9% спрямо размера им към 31.12.2007 г., когато е бил 143,89 лв. Средният месечен размер на срочните пенсии при мъжете е 194, 11 лв., а при жените – 155,85 лв. Разликата в размера на пенсиите между двата пола е 38,26 лв.

Средният основен месечен размер на пълните пенсии, изплащани от фонда е **164,47 лв.** Увеличението е със 7,7% спрямо 2007 г., когато е бил 152,66 лв. И тук мъжете са с по-голям среден размер на пенсията в сравнение с този на жените – съответно 208,63 лв. и 163,49 лв., като разликата между размера им е 45,14 лв.

Макар че отрасъл образование е силно феминизиран, видна е разликата в размерите на пенсиите на жените и мъжете. Това затвърждава констатацията, че като средни стойности жените получават по ниски доходи от мъжете, което рефлектира и в по-ниските им пенсии.

Средният основен месечен размер на пенсиите, изплащани от УПФ, продължава да е по-нисък както спрямо средния размер на пенсиите на учителите, получаващи само добавка от фонда (192,70 лв.), така и спрямо средния размер (208,97 лв.) на всички други

пенсии. Една от причините за по-ниските размери на тези пенсии е, че те се намаляват с 0,2% за всеки месец недостигащ стаж на лицата до навършването на възрастта по чл. 68, ал. 1-3 от КСО. Тенденция на намаление на средния брой учителски осигурителен стаж, недостигащ до необходимата възраст за III категория труд, продължава и през 2008 г. Средният брой месеци недостигащ учителски стаж за лицата с пенсии за ранно пенсиониране е 43,6, а към края на 2007 г. е бил 50,1. Средният учителски осигурителен стаж на пенсионерите, получаващи пълни пенсии към края на 2008 г., е 47,3 месеца, при 55,1 месеца за 2007 г.

През 2008 г. **средномесечният размер** на изплащаните **добавки от УПФ е 20,51 лв.** Спрямо края на 2007 г. (16,96 лв.) се отчита увеличение с 20,9%. Това нарастване се дължи както на повишението на средния основен размер на пенсията, от която се изчислява добавката, така и на нарастването на средния брой месеци, за които се отпуска. От 47,8 месеца в края на 2007 г. те са се увеличили на 50,6 в края на 2008 г.

Осигурени лица в УПФ

Осигурени в УПФ са педагогическите кадри, заети в системата на образованието. Това са работещите в училища, детски градини и обслужващи звена. По форма на собственост или статут институциите в тази сфера се разделят на държавни, общински и частни. Обслужващите звена от своя страна са: извънучилищни педагогически учреждения и учреждения със социално предназначение. Съгласно международната стандартна класификация на образованието (ISKED-97) в публикацията на НСИ за учебната 2008/2009 г. е отбелязано, че общият брой на детските градини, общообразователните, специалните и професионалните училища е **5 250**, в т.ч. 119 частни.

От 1 януари 2008 г. училищното образование се финансира на принципа и чрез системата на делегираните бюджети. Тази система засилва финансовата самостоятелност на директора при управлението на училището, който получава правомощията на второстепенен разпоредител с бюджетни кредити.

В съответствие с процесите за децентрализация на административното и финансово управление на училищата бяха извършени принципни промени и в начина за определяне възнагражденията на заетите в системата на училищното образование. Премахнато беше централизираното определяне на възнагражденията. Отпадна определянето на средни месечни брутни работни заплати като външен ограничител на възнагражденията на учителите в дадено училище. С приетата нова наредба за работните заплати в звената от системата на народната просвета бяха определени само общите правила за структурата на работната заплата, както и минималните размери на заплатите по длъжностни звена. Механизмите за определяне на индивидуалните заплати на учителите се договарят в колективния трудов договор или с вътрешни правила на работната заплата, а конкретните размери на индивидуалните основни заплати се определят от директора на училището.

Средномесечният брой на осигурителите според регистъра на НОИ е **4 103**, който включва освен училища, детски градини и обслужващи звена, също така общини, кметства и обединени счетоводства. За сравнение през 2007 г. броят на осигурителите е бил 3 442.

Средномесечният брой учители, за които са превеждани осигурителни вноски в УПФ през 2008 г., е **98 155**, при план 105 684. Броят им е със 7,1 на сто по-малък от очаквания. Осигурените лица във фонда са намалели с 6 353 души спрямо 2007 г., когато бяха 104 508. Тази тенденция на непрекъснато намаляване в броя на учителите е вследствие на общата неблагоприятна демографска обстановка в страната. При намаляване в броя на децата се налага съкращаване на паралелки и групи, а в някои райони – дори закриване на училища и детски градини. И през 2008 г. продължава да се отчита индивидуалния брой на осигурените учители, независимо на колко места работят.

Средномесечният осигурителен доход за учителите, върху който са превеждани осигурителни вноски в УПФ, е **640,49 лв.** Той се е увеличил с 36,5% в сравнение с 2007 г.,

когато беше 469,22 лв. Значителното нарастване на средномесечния доход на учителите се обуславя от въведения нов модел за финансиране на училищното образование (система на делегираните бюджети), който дава право на директора на училището да определя индивидуалните възнаграждения, преподавателската натовареност и числеността на персонала. От 01.07.2008 г. бяха индексирани всички заплати на служителите от бюджетната сфера средно с 10 на сто.

Финансово състояние

Приходите на Учителския пенсионен фонд се набират от осигурителни вноски от работодателите за осигурените лица, лихви, доходи от инвестираните активи на фонда, приходи от ревизионни актове за начет и административни наказания. За 2008 г. се предвиждаха постъпления от приходи в размер на 32 393,1 хил. лв., които са с 4 217,4 повече спрямо планираните приходи през 2007 г. (28 175,7 хил. лв.). Към 31 декември 2008 г. **приходите на УПФ възлизат на 39 373,5 хил. лв.** Изпълнението в приходната част на фонда се е увеличило с 21,6%, или с 6 980,3 хил. лв. спрямо предвидените. В сравнение с предходната година увеличението е с 26,5%. Ако в общата сума бъдат включени и получените погашения по държавни ценни книжа (ДЦК), стойността им възлиза на 43 951,2 хил. лв., а увеличението спрямо 2007 г. на 12,4%.

Най-големият източник на приходи в УПФ са **приходите от осигурителни вноски от работодатели**. През 2008 г. осигурителната вноска се запази в размер 4,3 на сто и е изцяло за сметка на работодателя. Постъпилите осигурителни вноски за годината са в размер на **31 964,7 хил. лв.** Спрямо 2007 г. (24 789,5 хил.лв.) те са нараснали с 28,9%. От тях централизираните вноски от бюджета са в размер 6 242,5 хил. лв., или чисто работодателските вноски са 25 722,2 хил. лв. Въпреки че осигурените лица във фонда са по-малко от планираните, приходите от осигурителни вноски са с 20,8 на сто повече от планираните. Дължи се на по-високия с 29,2% отчетен средномесечен осигурителен доход за учителите (640,49 лв.) от планирания за 2008 г. (495,59 лв.) За сравнение средният осигурителен доход за всички осигурени лица в страната към 31.12.2008 г. е бил 500,56 лв., или с 21,9% по-нисък от този на учителите.

Следващите по-съществени източници на приходи в УПФ са както от лихви и отстъпки от държавни и общински ценни книжа (4 431,7 хил. лв.), така и от лихви по срочни депозити (2 985,6 хил. лв.). Общото преизпълнение на приходите и доходите от собственост възлиза на 25,6%, при план 5 908,9 хил. лв. и отчет 7 419,2 хил. лв.

През 2008 г. **разходите на Учителския пенсионен фонд са 8 562,8 хил. лв.** Те са нараснали с 36,2% спрямо предходната година, когато са били 6 286,1 хил. лв. Спрямо планираните разходи за 2008 година са с 3,2% повече.

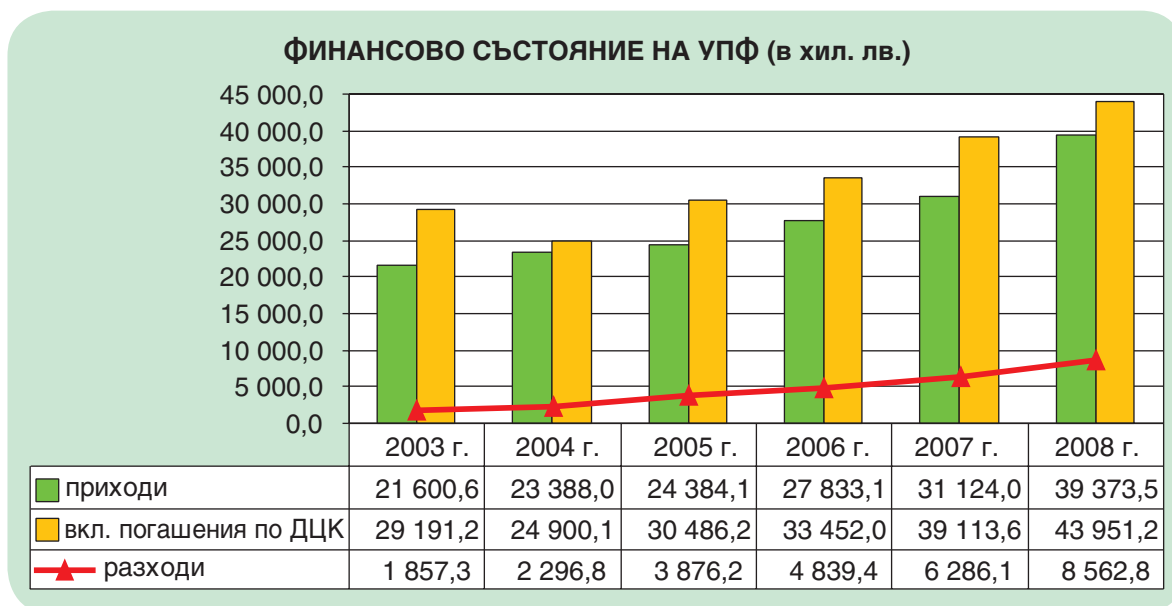
От общите изплащани от УПФ разходи най-голям относителен дял представляват **разходите за пенсии**. Изразходваните средства за срочните пенсии за ранно пенсиониране и пенсията в пълен размер на учителите са в размер **4 948,4 хил. лв.**, което е с 32,3% повече от изразходваните през 2007 г. 3 741,2 хил. лв.

За изплащане на **добавки от УПФ** на учителите, които не са се възползвали от възможността да се пенсионира по-рано, са изразходвани **3 145,9 хил. лв.** Този разход се е увеличил с 38,8% спрямо предходната година, когато е бил 2 266,2 хил.лв.

Увеличеният разход за пенсии и добавки през 2008 г. се дължи както на нарасналия брой новоотпуснати пенсии (938 бр.), така и на увеличението на пенсията с 10,35% от 1 юли 2008 г. Дължи се също на частичното увеличение на добавките през месец октомври и на изплатените коледни добавки в размер на 405,2 хил. лв.

В бюджета на УПФ за 2008 г. бяха предвидени **трансфери** от Централния републикански бюджет (ЦРБ) в размер на 287,7 хил. лв. В него се включват средствата за здравноосигурителни вноски за пенсионерите от УПФ през 2008 г. в размер на 6 на сто от изплащаните пенсии. Средствата са изчислени на базата на чистите разходи за пенсии (без добавки, пощенска такса и ДДС). След годишното приключване и отчитане на действителните разходи за пенсии от УПФ за 2008 г. се оказа, че дължимите здравно-оси-

гурителни вноски при спазване разпоредбите на чл. 40, ал. 1, т. 4 от Закона за здравно осигуряване и чл. 2 от Закона за бюджета на НЗОК за 2007 г. възлизат на 296,9 хил. лв.



Свободните средства на Учителския пенсионен фонд могат да се използват за закупуване на държавни ценни книжа и общински облигации и да се влагат на депозитни сметки в банки, избрани от надзорния съвет на НОИ. През 2008 г. са **закупени държавни ценни книжа** в размер на **23 459,3 хил. лв.**, при планирани 18 000,0 хил. лв. Спрямо 2007 г., когато за тази цел са били изразходвани 32 186,0 хил. лв., се отчита намаление на изразходваните средства с 27,1%. Съотношението на инвестициите в ДКЦ към годишните приходи на УПФ през 2008 г. е 60,3%, а към общия баланс е 24,2%. За предходната година тези съотношения са съответно 107,5% и 37,7%. Съществено влияние при сравнение на тези стойности оказва икономическата обстановка в страната за съответните години. Докато през 2007 г. това съотношение е резултат от засилената инвестиционна дейност със средства от УПФ, то през втората половина на 2008 г. е налице общ спад в икономиката в цял свят. **Получените погашения на ДКЦ** през 2008 г. са **4 577,7 хил. лв.**, т.е. резултативната величина от ДКЦ възлиза на 18 881,6 хил. лв. Реализираната доходност от лихви и ДКЦ към 31.12.2008 г. е 5,69%, докато през 2007 г. е била 7,97%.

Ако се сравнят направените разходи за изплащане на пенсии и добавки към получените суми от осигурителни вноски то това съотношение е 27,1% за 2008 г. при 26,4% през 2007 г. Това показва, че остават свободни финансови ресурси, за които трябва да се приложи подходяща инвестиционна политика относно управлението им в подходяща икономическа среда. Засега у нас най-сигурният инструмент, с който може да се осигури добра доходност, при ограниченията от все още недостатъчно развития капиталов пазар, са държавните ценни книжа.

Наличният резерв в УПФ се е увеличил от 85 331,7 хил. лв. в началото на 2008 г. на **96 769,5 хил. лв.** в края на същата година, или с 11 437,8 хил. лв. повече. Разпределението на свободните средства е следното: 91 млн. лв. са на срочни депозити, а останалите 5,8 млн. лв. са в Българска народна банка.

Моделът за Учителския пенсионен фонд, който се прилага в Националния осигурителен институт, показва че при ефективно инвестиране на натрупаните средства и разширяване на инвестиционната дейност през следващите години се очаква да продължи натрупване на излишъци във фонда.

Контролно-ревизионна дейност

Планирането и извършването на **ревизиите по приходите на УПФ** се осъществява от специализираните органи на НАП като единен процес в рамките на общата ревизионна дейност по ДОО.

През 2008 г. са проведени седем ревизии по приходите на УПФ, като всички са завършили със съставянето на ревизионни актове. Установеният **размер на начета** (главица плюс лихва) е **23 314,91 лв.** Той е нараснал петкратно спрямо 2007 г., когато са се извършили шест ревизии и размера на начета е бил 4 108,85 лв. Осигурителите със задължения към УПФ са 7 (с размер на задълженията над 500 лв.), докато през 2007 г. те са били 10, тоест налице е една тенденция към намаляване. Контингентът от осигурители с най-висок размер на задълженията в последните няколко години основно се формира от частните училища. Най-големият размер на задължение от страна на отделен осигурител към УПФ за 2008 г. възлиза на 3 141,95 лв. Този размер през 2007 г. е бил 4 231,29 лв. Общият размер на задълженията в национален мащаб за настоящата година е 11 287,42 лв. По отношение на териториалните поделения на НОИ, най-високи са задълженията в София-град (8 791,51 лв.), Шумен (950,79 лв.), а третото място си разделят съответно Пловдив и Русе със задължения в размер на 660 лв.

В областта на контролно-ревизионната дейност по разходната част на УПФ се реализираха тематични проверки, свързани преди всичко със системата за изплащане на пенсии и добавки от Учителския пенсионен фонд. През изтеклата година бяха проверени четири териториални поделения на НОИ, след което бяха връчени необходимите предписания. Поради факта, че НОИ продължава да администрира УПФ, териториалните поделения на НАП своевременно са уведомявани за липсващи данни в Персонален регистър, както и за наличието на несъответствия между подаваната информация и реално направените осигурителни вноски. В резултат на ежегодната кореспонденция, осъществявана с МОН, НОИ продължава да информира териториалните поделения на НАП и за настъпилите промени в статуса на някои детски градини, училища и обслужващи звена (закрити, открити, преобразувани), разположени на територията на съответната област.

VIII. ПРАВНО ОБСЛУЖВАНЕ

Отдел „Правен“ в ЦУ на НОИ осъществява юридическо обслужване на Националния осигурителен институт, което се изразява в изготвянето на проекти на нормативни актове, инструкции и указания и даване на становища по проектите на нормативни актове, изпратени за съгласуване, процесуално представителство по всички видове дела, в които НОИ участва като страна пред съдилищата във всички инстанции и пред други юрисдикции.

Основните дейности на отдел „Правен“ през 2008 г. са свързани с:

- Изготвяне на становища по заповеди, решения и други актове, свързани с дейността на института;
- Процесуално представителство по административни дела, в които НОИ участва като страна пред съдилищата във всички инстанции и пред други юрисдикции. Изготвяне на писмени защиты, възражения и жалби;
- Изготвяне на предложения за изменения в КСО, Наредбата за елементите на възнаградението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски, Наредбата за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от ДОО и т.н.
- Подготвяне на проекти на нормативни актове, инструкции и указания и даване на мнение по проектите на нормативни актове, изпратени за съгласуване;
- Участие в комисии за избор на юрисконсулти в териториалните поделения на НОИ;
- Изготвяне на указателни писма до териториалните поделения на НОИ за обобщаване и уеднаквяване на практиката;

- Обучение на служители на териториалните поделения на НОИ по прилагане на осигурителното законодателство;
- Процесуално представителство на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ по всички видове дела пред всички съдилища;
- Изготвяне на становища по молби, жалби и запитвания от физически и юридически лица. Консултации на граждани и длъжностни лица по прилагането на осигурителното законодателство;
- Организиране на дейностите по изготвяне на становища за изпълнението или прекратяването на обществените поръчки, както и цялостното правно обслужване на процедурите по възлагането им;
- Изготвяне на документи, необходими за попълване на документацията по чл. 28, ал. 1 от Закона за обществените поръчки (ЗОП);
- Съгласуване по законосъобразност на документацията за възлагане на обществени поръчки по ЗОП и НВМОП;
- Участие в цялостната работа на комисиите за провеждане на съответната процедура за възлагане на обществена поръчка при спазване на чл. 34 и чл. 35 от ЗОП;
- Подготовка и изготвяне на договори, по които страна е НОИ, и даване на становища по изпълнението и прекратяването им съгласно изискванията на Закона за обществените поръчки;
- Подготвяне на методически указания и даване на консултации по въпроси от правен характер, свързани с установяването, изпълнението или прекратяването на договорни отношения в дейността на НОИ;
- Осъществяване на процесуално представителство при обжалване пред Комисията за защита на конкуренцията на законосъобразността на решенията, действията и бездействията на възложителя по реда на чл. 120 от ЗОП;
- За по-добро координиране на действията между функционалните направления на НОИ при изпълнение на договорните задължения и с цел недопускане на просрочия и плащане на неустойки в отдел „Правен“ е въведен регистър на договорите. В него се вписват всички сключени договори;
- Участие при подготовка и провеждане на тръжни процедури за отдаване под наем на недвижимо имущество, собственост на НОИ;
- Оказване на съдействие по всички въпроси, възникващи при управление и разпождане със собствеността;
- Участия в работни групи и съвместни проекти с експерти от НАП, МТСП (Работна група № 13 към МТСП „Социална политика и заетост“; междуведомствена експертна работна група за равното третиране на мъжете и жените, и съответствие на българското законодателство с Директива 2006/54/ЕО; работна група във връзка с националната програма „В подкрепа на майчинството“);
- Участия в обучения и семинари (семинар във връзка със Закона за търговски регистър и ГПК, въвеждане в регламент 1408/71 и регламент 574/72, обучения във връзка с изменения на КСО и Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж и т.н.);
- Извършване на проверки в банки (дружества) във връзка с изпълнението на сключени договори с предмет „предоставяне на сведения относно наличие или липса в информационната система на НОИ на данни за осигуряване на физически лица или за самоосигуряването на физически лица със свободни професии и еднолични търговци, както и осигурители – юридически лица“;
- Изготвяне на договори с частни съдебни изпълнители и банки за предоставяне на сведения относно наличие или липса в информационната система на НОИ на данни за осигуряване на физически лица или за самоосигуряването на физически лица със свободни професии и еднолични търговци, както и осигурители – юридически лица.

IX. ВЪРТЕШЕН ОДИТ И ВЪТРЕШЕН ФИНАНСОВ КОНТРОЛ

Вътрешен одит

Дейността по вътрешен одит в НОИ през 2008 г. е съобразена с изискванията на Закона за вътрешния одит в публичния сектор, Стандартите за вътрешен одит в публичния сектор, Етичния кодекс на вътрешните одитори и Статута на дирекция „Вътрешен одит“.

Поради многообразието на дейностите и широкия функционален обхват на Националния осигурителен институт в дирекция „Вътрешен одит“ (ДВО) са изградени три специализирани отдела: 1) „Одит на пенсии“; 2) „Одит на краткосрочни плащания и ревизионна дейност“; 3) „Одит на финанси и управленска дейност“. Отделите функционират като постоянни одиторски екипи.

През 2008 г. ДВО осъществяваше своята дейност на базата на Стратегически план за периода 2008–2010 г. и Годишен план за 2008 г.

Одитната дейност в НОИ се извършва главно чрез изпълнение на одитни ангажименти за даване на увереност в териториалните поделения на НОИ (ТП на НОИ).

През 2008 г. обект на одит бяха шест териториални поделения на НОИ. Във всяко едно от тях бяха извършени по три самостоятелни одитни ангажимента за даване на увереност в трите основни сфери на дейност:

- краткосрочни плащания и ревизионна дейност (КПРД);
- финанси и управленска дейност (ФУД);
- пенсии.

През 2008 г. бяха изпълнени и приключени общо 20 одитни ангажимента в т.ч. два за проследяване изпълнението на препоръките, дадени от извършени одити през 2007 г.

Дейностите и процесите, които бяха предмет на одитиране през 2008 г., са определени на база оценка на риска. Съгласно одитната стратегия предмет на одит бяха всички високо рискови и средно рискови дейности. По преценка на ДВО в няколко одитни ангажимента бяха включени и ниско рискови дейности.

Резултатите от изпълнените одитни ангажименти (отразени в окончателните доклади) са връчени на ръководителите на териториалните поделения на НОИ и са докладвани на управителя на НОИ. Доведени са до знанието и са обсъдени с ръководствата на главните дирекции в ЦУ на НОИ, които методически ръководят съответните дейности.

При всички одитни ангажименти бяха дадени препоръки за отстраняване на констатираните пропуски, слабости и недостатъци. Общият брой на препоръките е 110. Всички препоръки бяха приети от съответните ръководители на ТП на НОИ. Бяха съставени планове за действие. Като цяло планираните мерки за изпълнение на препоръките могат да бъдат квалифицирани като адекватни и навременни.

Въведените промени и новости през 2008 г. в дирекция „Вътрешен одит“ целят повишаване ефективността и качеството на извършваните одити. Отразени са в Годишния доклад на дирекцията и в синтезиран вид са следните:

- С цел икономия на средства и време, през 2008 г. по нов начин беше извършено проследяване на изпълнението на препоръки, дадени на териториалните поделения през 2007 г. (чрез кореспонденция с директорите на ТП на НОИ и два одитни ангажимента). Във вътрешните правила на ДВО е определен редът за документиране на резултатите.
- Във връзка с качеството на одитната дейност, през 2008 г. беше разработена и утвърдена нова Програма за осигуряване качеството на одитната дейност (стандартите 130, 131 и 132). Чрез програмата директорът на дирекцията осъществява непрекъснат процес на наблюдение и контрол по изпълнението на всички етапи на одитните ангажименти и текущи прегледи на основните планови показатели.
- В съответствие с програмата, в края на 2008 г. бяха извършени самооценки в трите

отдела на ДВО за установяване на степента на съответствие на одитната дейност със Стандартите за вътрешен одит.

- От 2008 г. за всеки одитен ангажимент вече се изготвя работна програма, която се документира и утвърждава от директора на дирекцията (съгласно стандарт 224).
- С цел максимално съответствие на дейността по вътрешен одит в НОИ със Стандартите за вътрешен одит в публичния сектор, беше разработена и въведена в електронен вариант таблица за проследяване на резултатите от извършени одити (съгласно стандарт 250 „Мониторинг на напредъка“).
- През 2008 г. всички вътрешни одитори бяха включени в обучения на различни теми, свързани с одитната дейност. Общият брой на дните за обучение през годината е 124. Двама от одиторите от дирекцията придобиха сертификати за вътрешни одитори в публичния сектор.
- С цел по-ефективно протичане на одитната дейност през 2008 г. бяха актуализирани част от писмените регламенти, определящи начина на работа и процедурите при изпълнение на функционалните задължения на дирекцията.
- Във връзка с изискванията на Закона за вътрешния одит бяха актуализирани всички длъжностни характеристики в ДВО, както и функционалните характеристики на дирекцията и на влизащите в нейния състав отдели.
- Съгласно плана на ДВО за 2008 г., с цел популяризиране на дейността по вътрешен одит, в Интернет страницата на НОИ е публикувана информация за мисията, дейността, функциите и състава на ДВО.

Целите и задачите, които са във фокуса на вниманието на дирекция „Вътрешен одит“ през бъдещите периоди, са в контекста на определените мисия, визия и дългосрочни цели на НОИ.

Вътрешен финансов контрол

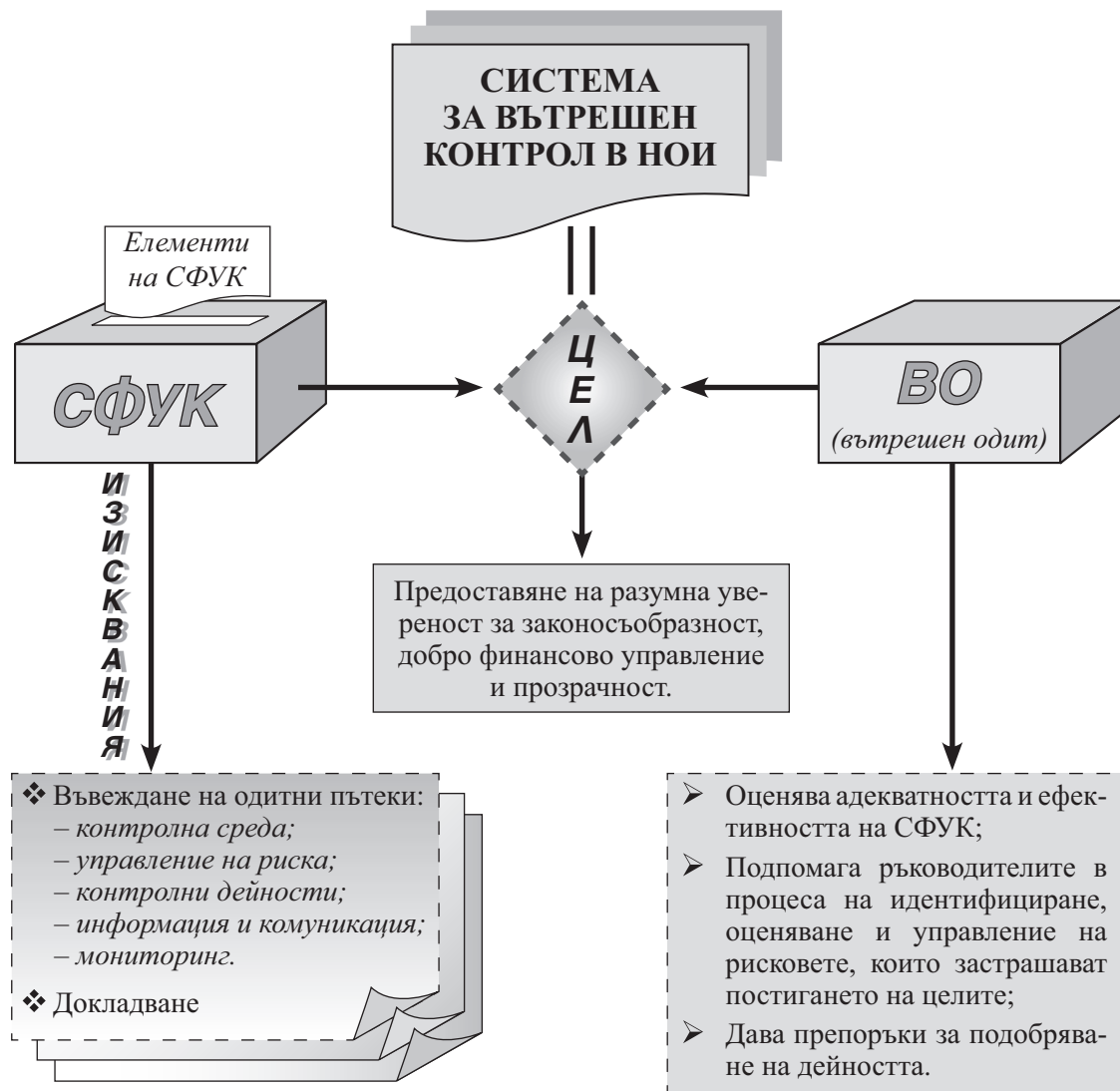
Законодателната уредба в областта на вътрешния контрол – Закон за финансово управление и контрол в публичния сектор (ЗФУКПС) и Закон за вътрешния одит в публичния сектор (ЗВОПС), задължава ръководителите на бюджетните организации да осигурят ефективно функционираща контролна система във всички ръководени от тях структури, програми, дейности и процеси при спазване на принципите за законосъобразност, добро финансово управление и прозрачност. Регламенти за отговорността на разпоредителите с бюджетни кредити за изграждането, поддържането, функционирането, актуализирането и отчитането на системите за финансово управление и контрол (СФУК), както и за въвеждането и гарантирането на адекватното функциониране на вътрешния одит се съдържат и в Закона за устройството на държавния бюджет.

Определената правна рамка наложи да се въведе нов модел на вътрешния контрол като процес, осъществяван от ръководството и служителите, интегриран в дейността на НОИ. В този смисъл и в съответствие с двата закона, вътрешният контрол в системата на НОИ се осъществява чрез: изграждане, развитие и функциониране на системи за финансово управление и контрол и дейността на вътрешния одит, който подпомага ръководителите като оценява адекватността и ефективността на СФУК. Целта на прилагането на двата управленски инструмента е да се осигури съответствие със законодателството, добро финансово управление и прозрачност, като се отчетат действията и резултатите от тях.

Финансови контролори

През 2008 г. беше изграден необходимият административен капацитет за осигуряване на съответствие с изискванията на ЗФУКПС и правилното прилагане на методологията, одобрена от министъра на финансите. Във всички териториални поделения на НОИ има назначени финансови контролори на самостоятелни щатни бройки. Поставиха се нови изисквания към тяхната дейност, като в длъжностните им характеристики се вмехиха и задължения за координиране и оказване на методическа помощ по изграждането

и функционирането на СФУК. В съответствие с Методическите насоки за елементите на финансовото управление и контрол (ФУК) те активно подпомагаха дейността по разработването на правила и инструкции, описани като „одитни пътеки“, изготвяни от отделните структурни звена по компетентност. В тях се регламентира разделянето на отговорностите по вземане на решение, осъществяване на контрол и нивата на докладване. Създадени са условия за проследимост на документите и процесите в осъществяването от НОИ дейности.



Промените в политиките и правната уредба на държавното обществено осигуряване през 2008 г. наложиха адаптиране на елементите на СФУК за системата на НОИ. За целта бяха актуализирани действащите и въведени нови правила, инструкции, процедури и други документи, свързани с подобряване организацията на работа и контрола в приоритетни и рискови области от дейността на института. Като основа при разработването на документите по СФУК от териториалните поделения се използва рамката, зададена от финансовите контролори на централно управление, съдържаща основните параметри за съдържанието и изисквания за структурата на документите. Въведените единни стандарти и контролни механизми гарантираха, че рисковете в оперативното управление са ограничени в допустими граници.

През 2008 г. финансовите контролори изпълняваха успешно една от основните си функции по осъществяване на предварителен контрол върху документи, решения и действия, свързани с финансови ангажименти. Предварителният контрол е част от финансовото управление и контрол и е задължителна контролна дейност по смисъла на чл. 13, ал. 3 от ЗФУКПС, която предоставя на ръководителя разумна увереност за съот-

ветствие с приложимото законодателство. Превенцията преди поемане на задължение и/или извършване на разход позволява своевременно разкриване и коригиране на грешки и нередности.

Освен дейностите по прилагането на методологията по финансово управление и контрол и осъществяването на предварителен контрол финансовите контрольори изготвиха доклад за състоянието на СФУК през 2007 г. по форма, съдържание, ред и срокове, определени в Наредба, приета от Министерския съвет. Представената информация от териториалните поделения в централно управление се анализира и отрази в доклад за състоянието на СФУК за системата на НОИ. В него са включени данни за всички елементи: контролна среда, управление на риска, контролни дейности, информация и комуникация и мониторинг. Допълнителна част на доклада е становището на ръководителя на вътрешния одит за съответствието на подадената информация с констатациите от извършените вътрешни одити.

В Консолидирания годишен доклад за вътрешния контрол в публичния сектор за 2007 г. на министъра на финансите, на НОИ е дадена много добра оценка по прилагане на методологията за финансово управление и контрол и е посочен като пример за добра практика.

Х. МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ НА НОИ

Международно сътрудничество

1. Сътрудничество с международни организации

1.1. Европейски съюз

НОИ има постоянен представител в една от комисиите на ЕС. Главният директор на ГД „Информационни системи“ в НОИ е член на Техническата комисия за обмен на данни към Административната комисия по социално осигуряване. Представителят на НОИ участва и в съвместните заседания на Административната комисия за координиране на социално-осигурителните схеми, на които бяха разисквани проблеми за интегрирания информационен обмен.

Един от най-важните резултати през 2008 г. беше публикацията на информационния сайт Eulisses за приложението на Регламент 1408 на ЕС. НОИ оказва съдействие за актуализацията на българската версия на сайта и участва в разработването на Националния план с мерки за въвеждане на електронния обмен на данни в областта на координацията на социалната сигурност при прилагането на новия Регламент 883/2004.

Представители от НОИ бяха включени в състава на две работни групи към Европейската комисия с временен статут – в работната група за борба със злоупотребите и грешките в социалното осигуряване и в работната група за агрегиране на осигурителните периоди.

Представители на НОИ от отдел „Статистика, актюерски анализи и прогнози“ участваха в разработването на българския доклад за съответствието на националната статистическа система с Кодекса за дейността на Европейската статистика.

Представители на НОИ от ГД „Анализ, прогнозиране и планиране“ взеха участие в няколко инициативи на Европейската комисия в областта на пенсионното осигуряване:

- Семинар по моделиране на пенсиите в Мадрид;
- Семинар на тема „Удължаване на трудовия живот на възрастните работници“ в Брюксел;
- Конференция за прогнозиране на ефектите от застаряване на населението в Брюксел.

• Работни групи на Евростат

Представители на Националния осигурителен институт взеха участие в четири работни групи на Комисията:

- Работна група по статистика на трудовите злополуки и професионалните заболявания;

- Методология на интегрираната система за социална защита ESSPROS;
- Възнаграждения и осигуровки на държавните служители в ЕС (чл. 83 от Правилника за персонала на ЕС);
- Трансфер на пенсионни права.

1.2. Международна асоциация по социално осигуряване

От 2008 г. МАСО създаде нова организация за обмен на информация между организациите-членки – работни мрежи от експерти към Техническите комисии. Целта на работните мрежи е да се изградят професионални контакти между експертите в отделните браншове и тематични области на социалното осигуряване. Експертите имат достъп до данните от изследванията и проектите, които провеждат Техническите комисии на МАСО и при необходимост съдействат за попълване на национални въпросници и предоставяне на информация.

НОИ номинира трима експерти в комисиите „Организация и административно управление“, „Статистически, актюерски и финансови изследвания“ и „Информационни и комуникационни технологии“.

НОИ участва в сравнително изследване на схемите за социална защита на възрастните работници в предпенсионна възраст.

Представител на НОИ взе участие в годишната конференция за статистика и прогнозиране в социалното осигуряване.

1.3. Европейска платформа за социално осигуряване (ESIP)

ESIP е професионална организация, която е създадена през 2003 г. и обединява 33 държавни осигурителни институции от 15 страни-членки на ЕС.

С решение на Надзорния съвет от 31.03.2008 г. НОИ стана член на Европейската платформа по социално осигуряване (ESIP). Тя е професионална организация на осигурителни институции от страните-членки на ЕС. Впоследствие ESIP беше пререгистрирана като юридическо лице със седалище в Брюксел и НОИ беше включен като една от учредителните организации. Членството дава право на глас в Общото събрание на организацията, участие в семинари, конференции и други публични събития, обмяна на опит с останалите членки, достъп до информация и изразяване на становище по промените в европейското законодателство в областта на социалното осигуряване.

1.4. Световна банка

Управителят на НОИ взе участие в регионална конференция в Албания, където представи българския модел на пенсионната реформа. Конференцията имаше за цел да подпомогне балканските страни в модернизиранието на техните пенсионни системи.

2. Двустранно сътрудничество

2.1 Германия

По покана на немските партньори подуправителят на НОИ взе участие в международния европейски колоквиум на немския Съюз по пенсионно осигуряване, който се проведе в Берлин и беше посветен на координирането на социално-осигурителните системи в ЕС.

През 2008 г. продължи изпълнението на програмата за двустранен обмен на специалисти с осигурителния институт в Берлин, който след проведената административна реформа обедини регионалните пенсионоосигурителни институции в национална Федерация на германското пенсионно осигуряване (DRB) и с регионалния пенсионен институт в Хале (LVA) .

2.2 Испания

Управителят на НОИ участва в кръгла маса по проблемите на допълнителното пенсионно осигуряване, която се проведе в Малага, Испания. В срещата, организирана със съдействието на испанската асоциация на пенсионните фондове, участваха представители на законодателната и изпълнителната власт и беше обсъден потенциалът на капиталовите схеми за стабилизиране на пенсионното осигуряване в двете страни.

2.3 Франция

НОИ проведе двудневно обучение за стажанти от френската Висша национална школа за социална сигурност. Темата на обучението, което се провежда за втора поредна година съвместно с НЗОК, е „Контрол и превенция на злоупотребите в социалното осигуряване“.

2.4 Белгия

Белгийски служби по заетостта осъществиха учебно посещение в НОИ, което имаше за цел да запознае участниците с ефекта на социалното осигуряване върху пазара на труда в България.

2.5 Македония

Делегация от Министерството на труда и социалната политика на Република Македония посети НОИ и се запознах с българския опит в координирането на системите за социална сигурност и ефектите от членството в ЕС.

НОИ сключи споразумение за сътрудничество с дружеството „Македонски стопански каталог“ в областта на архивното стопанство и електронното архивиране на документи. Страните ще си сътрудничат чрез обмен на информация, презентации, обучения, взаимен маркетинг и др.

2.6 Молдова

Управителят на НОИ беше поканен като лектор на международен пенсионен семинар, организиран от правителството на Молдова във връзка с предвижданите промени в националното законодателство.

2.7 Чили

Управителят на НОИ участва в българската делегация, водена от министъра на труда и социалната политика, която подписа меморандум за сътрудничество с Чилийското социално министерство. Въпреки различията в пенсионните системи, обмяната на опит между страните е особено актуална с оглед намаляване на рисковете.

XI. АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ

Главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“ (АПП) подпомага управленския процес и вземането на адекватни решения, базирани на научно обосновани аргументи и техники за наблюдение на обществената осигурителна система и проектирането ѝ в бъдещето. Подсилва институционалните способности на организацията, изпълнявайки следните основни функции:

- Осъществява дейността по планиране и съставяне на бюджета на държавното обществено осигуряване;
- Анализира, изготвя и обобщава тримесечни и годишни справки по основните показатели на бюджета на ДОО;
- Анализира статистическите данни за икономическото, социалното и демографското състояние в страната и прогнозира отражението му върху функционирането на системата за социално осигуряване;
- Разработва принципите и показателите за анализ и оценка на осигурителната система;
- Разработва и прилага актюерски модели и методи;
- Изготвя годишен актюерски доклад;
- Планира и организира проучвания, изготвя анализи и прогнози за управителните органи на института;
- Съставя статистически бюлетини на института;
- Предлага съвместно с другите функционални направления стратегии за развитие на института;

- Организира подготовката и разпространението на информационни материали за запознаване на обществеността и за популяризиране дейността на института;
- Анализира обществените нагласи и оценки за общественото осигуряване и дейността на института и организира проучвания на общественото мнение.

Особеност за главната дирекция е, че в районните управления няма аналогични на нейните структурни звена. От друга страна представители на дирекцията комуникират с външните институции и участват в междуведомствените работни групи на експертно и по-високо ниво при разработване и координиране на политики, стратегии, програми с рефлексия върху или от социално-осигурителните процеси в страната и комплексната социална защита.

През годините на предприсъединителната подготовка за членството на България в Европейския съюз дирекцията подсигури нужното представителство на НОИ в работните групи за подпомагане изпълнението на задълженията на страната с оглед хармонизация и координация на социалното осигуряване и взаимодействието му с другите сфери на социалната защита и социално-икономическия живот. През първата година от присъединяването на България в ЕС дирекцията постоянно участва с информация и становища за нуждите на мониторинга по изпълнение на поетите ангажменти като държава членка, що се касае до социалноосигурителната материя.

Функционалните дейности на Главна дирекция „АПП“ се извършват в три самостоятелно обособени отдела в Централно управление на НОИ и те са: „Анализ и планиране на бюджета“, „Статистика, актюерски анализи и прогнози“ и „Анализ и стратегическо планиране“.

❖ Основната дейност на отдел „Анализ и планиране на бюджета“ (АПБ) е свързана с организиране на процеса по разработването на закона за бюджета на държавното обществено осигуряване и неговото отчитане.

Разработването на бюджета на ДОО започва след Решение на Министерския съвет в началото на годината за откриване на бюджетната процедура за всяка следваща година. В Решението на Министерския съвет се изисква разработването на краткосрочна и средносрочна прогноза за развитието на приходите и разходите на ДОО, след което в определени срокове тя се агрегира от Министерство на финансите в общата прогноза за държавния бюджет на Република България.

По принцип краткосрочната или средносрочната прогноза се разработва при действащо законодателство, или в толкова варианти, колкото набори от предположения за макроикономическото развитие на страната се предоставят от Министерство на финансите, както и от основните допускания за промените в политиката в социалната и осигурителната област за срока на прогнозата, които засягат приходите и разходите на ДОО.

След приемането на окончателния вариант на прогнозата за развитието на страната за 3-годишен период от Министерския съвет, започва разработването на проектобюджета на ДОО за следващата година. Той се съпровожда от разработки, съдържащи проект на консолидирания бюджет на ДОО по единната бюджетна класификация, проекти на приходите и разходите на съответните фондове и на бюджета на НОИ (общия административен фонд на цялостната дейност по ДОО, администриране на Учителския пенсионен фонд и фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“), проекти на Закони за бюджети в същата последователност с висока степен на агрегиране на резултатите в приходите и в разходите, с приложения за натурални показатели по тях, с приложения по капиталовите разходи и други приложения и справки. Проектобюджетът се внася с подробна обяснителна записка за обсъждане и приемане в Съвета на управителя.

Впоследствие, след съгласуване в Министерство на финансите, проектът се докладва от Управителя на НОИ в Надзорния съвет. В приетите от Правителството срокове, проектобюджетът на ДОО се внася в Министерския съвет чрез МТСП. След което следва технологията на обсъждане и приемане на Държавния бюджет в Народното събрание.

След публикуването му в Държавен вестник и съгласно указанията на Министерството на финансите във връзка с ПМС за изпълнението на Държавния бюджет на Република България, отделът извършва разпределение на Консолидирания бюджет на ДОО по месеци и тримесечия, обвързано с натуралните показатели. В процеса на изпълнението му ежесечно се разработва и очаквано изпълнение на приходите и разходите на КБДОО.

За осъществяването на цялата дейност по разработването на бюджета на ДОО в отдела се натрупва и обработва огромна статистическа информация по почти всички позиции на приходите и разходите (като отчетна информация по месеци, тримесечия и районни управления), анализират се тенденциите в тяхното развитие и се подготвя базисната информация за планирането и прогнозирането. Информативно можем да посочим, че по приходите позициите по бюджета на ДОО са около 200, а заедно с натуралните показатели – над 500, а по разходите и трансферите те са над 160 (аналогично с натуралните показатели – над 600). Тази огромна информация отразява разнообразието на осигурителното законодателство след старта на реформата в общественото осигуряване и фондовата организация на неговото финансиране.

След стартирането на Националната агенция за приходите от 01.01.2006 г., обработката на отчетната информация по приходите (в т.ч. и натуралните показатели) продължава да се осъществява и през 2008 г. чрез много добра координация и взаимодействие с Дирекция „Анализ на политиката и стратегическо планиране“ на НАП и териториалните ѝ дирекции. Едновременно с това продължава и обработката на информацията по приходите и по разходите (в т.ч. и натуралните показатели), чийто източник са районните управления на НОИ. Цялостната обработката на отчетната информация по приходите, разходите, натуралните показатели и трансферите завършва със Статистически отчет за изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО (за първо тримесечие, шестмесечие, деветмесечие и годишен). Този отчет се предоставя на МТСП, МФ, НАП, Агенцията за икономически анализи и прогнози и др. и се използва основно за аналитична дейност. На базата на годишния Статистически отчет за изпълнението на КБДОО и на годишния отчет за касовото изпълнение на бюджета (от ГД „Финансово-счетоводна дейност“) отделът подготвя отчет за изпълнение на ЗБДОО – включително и по фондове за предходната година, и с подробен доклад от управителя се внася за приемане в Надзорния съвет на НОИ. Следва приемане от Народното събрание и публикуването му.

Оперативната дейност на отдела е компютъризирана, като обработката на отчетната информация се осъществява със софтуерни програми със съдействието на специалисти от ГД „Информационни системи“. Планирането и прогнозирането се осъществява с компютърен актюерски модел, разработен от Международната организация на труда. В работата с актюерския модел като непрекъснат процес са заети всички работещи в отдела служители.

Отделът предоставя информация за разработването и на почти всички сборници, които се издават от ГД „Анализ, планиране и прогнозиране“ – Годишника на Националния осигурителен институт „Социалното осигуряване в България“, Статистическия справочник „Демография, икономика и социално осигуряване“ и др. Той участва активно и в редица текущи задачи, свързани с финансови обосновки по подготовката на законодателни промени в социалната област, в работни групи по редица проблеми на социалното осигуряване, съвместно с министерства, професионални съюзи, съюзи на пенсионери и др., както и текуща кореспонденция с граждани и външни институции.

Активно е участието на отдела и в дейността на Сметната палата, която засяга бюджета и отчета на ДОО, както и в предоставяне на необходимата информация за провеждания одит за предходната година.

В отдел „Анализ и планиране на бюджета“ е обособен самостоятелен сектор „Статистика и планиране на пенсиите“. В него се обработва и анализира месечно, тримесечно и годишно статистическата и счетоводната информация по пенсиите – общо, по видове пенсии, по фондове и по районни управления. Секторът организира процеса на планиране и прогнозиране на пенсиите като етап от цялостния процес на разработването на

бюджета на ДОО. Всяко тримесечие изработва „Статистически бюлетин“ за пенсиите, който включва актуална информация със своевременно отразени промени по тях. Той съдържа информация общо за трите фонда: „Пенсии“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ и „Трудова злополука и професионална болест“, както и поотделно за всеки от тях. В бюлетина се предоставя информация също така и за Учителския пенсионен фонд. Бюлетинът се печата в 100 екземпляра и се разпространява в НОИ, РУСО, Надзорния съвет, Съвета на управителя, МТСП, МФ, Народното събрание, синдикатите и всички заинтересовани институции.

Секторът е ангажиран с изготвяне и предоставяне на хармонизирани статистически данни за социални разходи до 2007 г. по проект на EUROSTAT, съгласно методика на Европейската система за интегрирана статистика на социалната защита (ESSPROS). Тази дейност ще продължи и ще се дава ежегодно на EUROSTAT.

Най-активно секторът участва и в изготвянето на финансови обосновки, необходими за подписването, съгласуването и ратифицирането на международни спогодби за социална сигурност.

През 2008 г. секторът участва и в множество работни групи към МТСП (за трансфер на пенсионни права, за изготвяне на Националния стратегически доклад по социалната закрила и социалното включване, по Открития метод на координация в областта на пенсионните системи).

В контекста на цялостната дейност на отдел „Анализ и планиране на бюджета“ през 2008 г. прогнозата за развитието на приходите и разходите на ДОО за периода 2009-2011 г. беше разработвана в един базов вариант (към 26.03.2008 г.) и шест варианта и множество подварианта (към 20.06.2008 г. и към 09.10.2008 г.). Вариантите и подвариантите се различаваха основно в политиките по отношение на вноските и на пенсиите, както и в областта на осигуряването за майчинство и безработица.

На тази основа разработването на проектобюджета само за 2009 г. също премина през няколко етапа съобразно допусканията в икономическата и социалната политика. В него беше отразено политическото решение за участие на държавата в приходите на фонд „Пенсии“ с трансфер равен на 12 на сто върху сбора на осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година, като едновременно с това беше намалена осигурителната вноска за този фонд с 4 пункта. За 2009 г. беше разширена дейността на НОИ в областта на отбранително-мобилизационната подготовка и бяха предвидени средства за обезпечаване на разработения план за управление при кризи.

Съществена особеност на проектобюджета за 2009 г. е и реструктурирането на приходите и разходите, които включват и трансферите и предоставянето на здравноосигурителните вноски на НЗОК директно от републиканския бюджет, а не от бюджета на ДОО.

❖ Отдел „**Статистика, актюерски анализи и прогнози**“ (СААП) има функционални задължения свързани със следното:

- Разработване и поддържане на динамична система от статистически показатели за развитието и състоянието на социалното осигуряване и в частност на държавното обществено осигуряване (ДОО) в Република България;
- Анализирание на статистическите данни за икономическото, социалното и демографско състояние в страната и прогнозиране отразението им върху функционирането на системата за обществено осигуряване;
- Разработване на статистически годишници „Пенсии“ и „Демография, икономика и социално осигуряване“;
- Разработване и прилагане актюерски модели за дългосрочно прогнозиране на фондовете на ДОО;
- Участие в изготвянето на актюерски доклад за ДОО;
- Изготвяне бюджета на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ (ГВРС) и Учителския пенсионен фонд (УПФ);

- Изготвяне справки за фонд ГВРС във връзка с правото на работниците и служителите да получат обезщетения по Закона за ГВРС при несъстоятелност на работодателя;
- участие в международни форуми, работни групи, статистически сравнения и анализи, свързани със системите за социална защита.

През 2008 г. отделът реализира следните дейности в рамките на функционалните си отговорности и компетенции:

- Ежемесечно определяне на средния осигурителен доход за страната за съответния месец и за 12-месечен период.
- Извеждане на справки от Персоналния регистър за осигурените лица за фондовете на ДОО, УПФ, фондовете на ДЗПО и фонд ГВРС.
- Разработване на актюерски разчети за диференцирана осигурителна вноска за фонд „Трудова злополука и професионална болест“ за 2009 г.
- Планиране на приходната част от бюджета на НОИ от реалния сектор на икономиката за 2008 г., по молба на НАП.
- Изготвяне на месечно разпределение на бюджета за фонд ГВРС за 2008 г.
- Изготвяне на справки за изпълнението на бюджета за фонд ГВРС за 2008 г.
- Изготвяне на прогноза за бюджета на фонд ГВРС до 2011 г.
- Изготвяне на справки за: фирмите с открито производство по несъстоятелност, размера на отпуснатото гарантирано вземане (ГВ), броя на лицата с право да получават ГВ, броя на лицата без право да получават ГВ, за реимбурсираните средства във фонд ГВРС и др., свързани с текущата дейност на фонд ГВРС.
- Изготвяне на отчет за бюджета на фонд ГВРС за 2007 г.
- Изготвяне на отчет за бюджета за 2007 г. за УПФ.
- Изготвяне на месечно разпределение на бюджета на УПФ за 2008 г.
- Изготвяне на справки за изпълнението на бюджета за УПФ за 2008 г.
- Изготвяне на прогноза за бюджета на УПФ до 2011 г.
- Изготвяне на годишен статистически справочник за пенсиите за 2007 г.
- Разработване на статистически справочник – демография, икономика, социално осигуряване (1987 – 2007 г.).
- Превод на английски език на статистически справочник – демография, икономика, социално осигуряване (1987 – 2007 г.).
- Подготвяне и предоставяне на ежемесечна статистическа информация за пенсиите и изпълнението на бюджета на ДОО за 2008 г. на компетентни служители от МТСП.
- Настройка и разработване на варианти чрез моделите за дългосрочно планиране на УПФ и на фондовете на ДОО, съобразени с текущите промени в макроикономическата и социалната среда през 2008 г.
- Извеждане на ежемесечни справки за УПФ въз основа на данни от персоналния регистър и от изпълнението на бюджета на УПФ за 2008 г.
- Извършване анализ на проведените ревизии по разходите за пенсии от УПФ по РУСО.
- Осъществяване на кореспонденция с МОН и своевременно уведомяване на РУСО за промени в училищната мрежа.
- Обработване и анализиране на данни от ИЦ към МОН за броя на учителите, необходими за работа с УПФ.
- Подготовка на информация за годишника „Социално осигуряване в България през 2007 г.“ за състоянието на УПФ и фонд ГВРС.

- Прогнозиране с помощта на дългосрочния модел на планиране на различни варианти по развитие на фондовете на ДОО по заявки от Министерство на финансите, МТСП, Правителството, Социалната комисия към Парламента, Икономическата и финансова комисия на ЕС, СБ, МВФ и други.
- Отговаряне на писма и изготвяне на справки и анализи за външни и международни организации.
- Участие с публикации в бюлетина на НОИ.
- Участие в разработването на редица рубрики от сайта на НОИ, като „Интерактивна карта на НОИ“, „Равнопоставеност на жените и мъжете“, „Парични обезщетения за безработица“ и др.
- Участие в работни групи (РГ-12 по Статистика, РГ по стандартизация на статистическата методология, РГ за мониторинг на бедността, РГ по разработване на стратегия по заетостта, РГ за относно националната стратегия за социална защита и социално включване, РГ за разработване на Конвергентната програма на България, РГ за разработване на стратегия за активно стареене на населението, РГ за влиянието върху публичните финанси на състаряването на населението към Европейската комисия, междуведомствена РГ по демографските въпроси към МТСП, междуведомствена РГ по дългосрочните грижи за възрастни и др.).
- Разработване на ежемесечни статистически справки за фонд „Безработица“.
- Разработване на статистически справки и анализи за фонд „Общо заболяване и майчинство“ за 2007 г. и 2008 г.
- Изготвяне на пилотен проект към ЕВРОСТАТ – „Статистика на социалната защита“ – ESSPROS – данни за приходите и разходите по фондовете на ДОО и УПФ, и за броя на бенефициентите за 2005 г.

❖ Отдел „**Анализ и стратегическо планиране**“ предоставя за ръководството на института, за правителството и за парламента анализи и доклади за състоянието на осигурителната система, мотивирани становища по повдигнати от официални и неправителствени организации и от граждани въпроси и по предложения за промени в някои от разпоредбите в осигурителното законодателство с оглед усъвършенстване и адаптиране към изменената реалност. Този отдел разработва всяка година актуализираното издание на настоящата публикация – „Социалното осигуряване в България“. Годишникът представя обзорно функционалните дейности на НОИ, провежданите политики по осигурителни програми в състава на ДОО, анализ на отчетените финансови резултати от изпълнението на Закона за бюджета на ДОО, макросредата, в която системата е функционирала през предходната година. Обект на анализа е също прегледа на извършените законодателни и подзаконовни нормативни промени, стратегическия план на НОИ за подобряване администрирането на държавното обществено осигуряване и пр.

През 2008 г. дейността на отдела беше насочена към:

- Разработване на годишника „Социалното осигуряване в България през 2007 г.“;
- Актуализиране на стратегическия план на НОИ;
- Отговори на писма със становища и коментари до държавни институции, обществени организации, граждани, редакции на вестници относно актуални проблеми и дискуссионни въпроси за общественото осигуряване и в частност за пенсионното осигуряване;
- Изготвяне на становища и коментари по постъпили предложения за промени в социално-осигурителни разпоредби;
- Участие с публикации и анализи по актуални теми в Бюлетина на НОИ и в други специализирани издания;
- Участие в междуведомствени работни групи, конференции, семинари.

Работата в междуведомствените работни групи е във връзка със следните ангажименти:

- Координация и мониторинг по изпълнение на ангажиментите на Република България след присъединяване към ЕС с цел оптимизиране на дейностите по европейската интеграция (Работна група № 13 към МТСП „Социална политика и заетост“ – социална закрила, пенсионна реформа, равнопоставеност на жените и мъжете, открит метод на координация, социално включване и пр.);
- Участие в междуведомствени мероприятия по равнопоставеност на половете във връзка с прокарване на обща политика за насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете на всички нива и сфери от обществения живот;
- Изработване на таблица на съответствието във връзка с транспониране на Директива 2006/54/ЕО за прилагане на принципите на равните възможности и равното третиране на жените и мъжете.
- Предложения за промяна в политиката по майчинството/бащинството и съвместяването на професионалните с домашните задължения на жените и мъжете, родителския отпуск и насърчаване ролята на бащите в отглеждането на децата;
- Подготовка в разработването на „Националната програма за реформи“, Глава „Заетост“, във връзка с прилагане на обновената Лисабонска стратегия с основна цел постигане на по-висок растеж и повече работни места.
- Участие в Централната междуведомствена експертна комисия за координация и методическо ръководство за Актуализиране на Националната класификация на професиите (НКП) в Република България;
- Разработване на Национален доклад за пенсиите – Българската пенсионна система в контекста на Открития метод на координация на националните пенсионни системи;
- Предоставяне на материали за мониторинг на Европейската комисия след присъединяване на Република България към Европейския съюз във връзка с ангажиментите по Глава 11 „Икономически и валутен съюз“ (Работна група № 11 към Агенцията за икономически анализи и прогнози);
- Разработване на Национален план за насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете;
- Разработване на национален план по заетостта;
- Открития метод на координация в областта на социалното включване, пенсиите и здравната и дългосрочната грижа;
- Разработване на национален план за изпълнение на демографската стратегия;
- Изготвяне отчет за изпълнението на Националния план за действие за социално включване за 2006-2008 г.;
- Подготовка на Националния план за действие за социално включване за 2008-2010 г.;
- Подготовка на шестмесечния и годишен отчет за изпълнение на Националната стратегия за демографско развитие на Република България 2006-2020 г. и плановите към нея;
- Планирането на конкретни мерки и дейности в годишните оперативни планове към Националната стратегия за демографско развитие 2006-2020 г.;
- Обсъждането на инициативи в областта на демографските проблеми и преодоляване на неблагоприятната структура на населението;
- Разработването на Българската пътека за постигане на по-голяма гъвкавост и сигурност на пазара на труда (flexsecurity);
- Разработване на Национален план за борба с бедността и социалната изолация, при ангажирането на всички компетентни институции;

- Разработване на Национален план за икономическо развитие и Национален план за развитие в съответствие с изискванията на Регламент 1260/1999 на Съвета на Европа;
- Обсъждане на проекта на нов Семейен кодекс предвид законовите предпоставки за създаване на благоприятна среда за нормално физическо и психическо израстване и развитие на децата (бъдещият човешки капитал и гражданин на обществото, ресурс на пазара на труда, участник и бенефициент на осигурителната система).
- Изготвянето на Стратегия и Национален план за действие по заетостта;
- Разработване на националната програма за закрила на детето за 2009 г.

Иницирано е създаването и поддържането на рубрика „Равнопоставеност на жените и мъжете“ в сайта на НОИ. То е във връзка с реализиране политиката на Организацията на обединените нации, Европейския съюз, Европейската комисия, българското правителство за провеждане на джендър-мейнстрийминг подхода и насърчаване поведението на равнопоставеност на половете.

Отделът разработи анализ, посветен на проблемите и липсата на съответна законова и институционална уредба в социално-осигурителната система относно социалния риск дългосрочна грижа, който очевидно се нуждае от адекватно, съвременно законово и организационно институционализиране и финансово обезпечаване.

Участието на служители от отдела в конференции и други публични форуми през 2008 г. беше предимно в областта на открития метод на координация и социалното включване, насърчаване равнопоставеността на жените и мъжете във всички сфери на обществения живот, създаване на условия за съвместяване на семейните и професионалните ангажименти на жените и мъжете, равнопоставено реализиране на осигурителните права на двата пола, борбата със сивия сектор в икономиката и нерегламентираната заетост, намаляване на бедността и социалното изключване и др.

ХІІ. ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДНА ДЕЙНОСТ

Цялостната дейност по финансирането и счетоводната отчетност на бюджетните и извънбюджетните средства на НОИ се ръководи от Главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“ (ГД „ФСД“) в ЦУ. Това функционално звено организира движението на финансовите средства на държавното обществено осигуряване и отчита изпълнението на Закона за бюджета на ДОО. Поддържат се постоянни контакти с Министерството на финансите за своевременното осигуряване на необходимите средства за изплащане на пенсиите. ГД „ФСД“ извършва преводите на пенсии по международни спогодби, както и инвестиционна дейност по отношение на свободните средства на Учителския пенсионен фонд.

В ГД „ФСД“ се разработват формите и съдържанието на документите за счетоводното отчитане на средствата на осигурителните фондове. Оттук се дават методически указания за финансовата дейност на съответните звена в териториалните поделения на НОИ и се извършва контрол върху тяхната отчетност. Служителите в главната дирекция изготвят отчетта на ЦУ на НОИ, обобщават и анализират финансовите отчети на 28-те териториални поделения на НОИ, изготвят консолидирани отчети за месечното, тримесечното и годишното изпълнение на бюджета на ДОО, Учителския пенсионен фонд и фонд ГВРС.

Структурата на ГД „ФСД“ включва дирекция „Счетоводство“ и два сектора: 1) „Финанси, инвестиционна дейност и банково обслужване“; 2) „Изплащане на краткосрочни обезщетения и помощи от ДОО“.

С цел по-точно разпределяне на задачите и отговорностите на служителите, в дирекция „Счетоводство“ са обособени три отдела: „Методология на счетоводната отчетност“, „Счетоводно отчитане на пенсиите“ и „Счетоводство на административната издръжка“. Първият отдел подготвя методически указания, касаещи краткосрочните плащания, и осчетоводява финансовите потоци между ЦУ и ТП на НОИ, както и преводите от/към

външни институции – МФ, МТСП и др. Отдел „Счетоводно отчитане на пенсиите“ подготвя методически указания за плащанията за пенсиите и тяхното осчетоводяване. Работи в тясно взаимодействие с дирекция „Европейска интеграция и международни договори“ по линия на плащанията по международни спогодби. Отдел „Счетоводство на административната издръжка“ отговаря за извършване и отчитане на плащанията, касаещи административната дейност на ЦУ на НОИ.

Всички левови плащания на НОИ са включени в Системата за електронни бюджетни разплащания (СЕБРА). Набраните приходи в транзитните сметки на териториалните поделения всеки петък се централизират служебно от обслужващите банки на териториалните поделения по сметката на ЦУ в БНБ. Възстановените разходи по сметките за наличности в РУСО се превеждат по сметките на ЦУ в БНБ тримесечно, служебно от обслужващите банки, съгласно разпоредбите на МФ и БНБ.

Една от промените във финансово-счетоводната дейност през 2008 г. беше свързана с преминаването към централизирано изплащане на обезщетенията за временна неработоспособност. Считано от 01.04.2008 г. правоимащите лица получават тези обезщетения два пъти седмично. Дотогава преводите се извършваха от 28-те териториални поделения на НОИ към банките веднъж седмично. С оглед намаляване броя на преводите, което ограничава възможността за грешки и облекчава платежната система на страната, се премина към централизирано нареждане на обезщетенията – от централно управление на НОИ към централите на банките. В ГД „ФСД“ от началото на април беше създаден сектор „Изплащане на краткосрочни обезщетения и помощи от ДОО“. Във връзка с новата схема на превеждане на краткосрочните обезщетения и помощи от ДОО бяха сключени нови договори с търговските банки.

Друг важен акцент във финансово-счетоводната дейност беше внедряването от началото на 2008 г. във всички териториални поделения на НОИ на програмен продукт за надзетите пенсии и разработка на задание за софтуер за надзети обезщетения за безработица. Целта е да се създаде единен програмен продукт, в който да бъде въведено цялостното движение на всяко разпореждане – от неговото издаване до пълното му погасяване и който да изчислява актуалния размер на дълговете на физическите лица към определена дата.

Във връзка със създаването на единна европейска платежна зона (SEPA) служители от ГД „ФСД“ взеха участие в консултативна група по бюджетните плащания за изготвяне на доклад до Националния съвет по платежни системи за въздействието на новите платежни инструменти (SEPA кредитен трансфер, SEPA директен дебит) върху съществуващите платежни процедури за извършване на бюджетните плащания.

В началото на месец октомври 2008 г. беше проведен национален семинар на счетоводителите от системата на НОИ. На него бяха разисквани проекто-указания за счетоводното отчитане на приходите и разходите на ДОО. Беше демонстриран софтуер за надзетите обезщетения за безработица и обсъдени различни проблеми в работата на териториалните поделения.

През миналата година бяха актуализирани основните документи, касаещи финансово-счетоводната дейност на НОИ – Счетоводна политика и Индивидуален сметкоплан на НОИ. През 2008 г. кореспонденцията, насочена към и изготвена от ГД „ФСД“ обхваща 1 119 писма, от които 47 циркулярни писма до териториалните поделения на НОИ.

През март 2008 г. ГД „ФСД“ направи разпределение на средствата за административната дейност по териториални поделения с оглед недопускане на превишение на приетия в Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. бюджет на НОИ. На основание §1 от Преходните и заключителните разпоредби на закона, преди края на бюджетната година Надзорният съвет на НОИ одобри преразпределение на разходите по бюджета на НОИ по параграфи на единната бюджетна класификация. Касовият отчет на държавното обществено осигуряване за 2008 г. показва, че новите стойности на параграфите са спазени изцяло.

Управлението на финансовите средства на Националния осигурителен институт се извършва под непрекъснатия контрол на одиторите от Сметната палата. В съответствие

с правомощията си по чл. 5, ал. 4 от Закона за Сметната палата, тази институция заверява годишните финансови отчети на Националния осигурителен институт, които се изготвят от финансово-счетоводните звена на ТП на НОИ и ГД „ФСД“. Извършеният одит на отчета за касовото изпълнение на бюджета на държавното обществено осигуряване и извънбюджетната сметка на Учителския пенсионен фонд и приложенията към него за 2007 г. установи, че отчетите не съдържат съществени грешки и нередности. Дават вярна и честна представа за достоверността, законосъобразността и редовността на включената в тях информация. При заверката на баланса към 31.12.2007 г. одитният екип изрази мнение, че балансът и приложенията към него дават вярна и честна представа за имущественото и финансовото състояние на НОИ. Събрани са достатъчно доказателства, въз основа на които е постигната увереност, че балансът не съдържа съществени грешки и нередности. Отчетените финансови и стопански операции, както и формата, съдържанието, изготвянето и представянето на баланса са в съответствие с нормативните изисквания. Въз основа на гореизложеното финансовият отчет на НОИ за 2007 г. беше заверен без резерви. Изготвянето на достоверни финансови отчети за дейността на НОИ е важна предпоставка за вземането на правилни управленски решения в областта на социалното осигуряване.

Екипът на Сметната палата извърши и одит на отчета за изпълнението на бюджета на държавното обществено осигуряване за 2007 г. Основните заключения в доклада са следните:

- Спазени са законовите разпоредби за съставянето, приемането и внасянето в Народното събрание на отчета за изпълнението на бюджета на ДОО за 2007 г.
- Отчетът за изпълнението на бюджета на ДОО за 2007 г. съответства по структура и съдържание на Закона за бюджета на ДОО за същата година.
- Достоверно са отчетени приходите, разходите, трансферите, дефицитът и излишъкът по консолидирания бюджет на ДОО за 2007 г., в т.ч. по бюджетите на фондовете на ДОО и бюджета на НОИ.
- Постигнато е добро управление на средствата по бюджета на ДОО за 2007 г.
- Действащите системи за вътрешен контрол са осигурили добро управление на средствата по бюджета на ДОО, съответствие на дейността на НОИ с действащото законодателство, достоверност на счетоводната информация и предоставяне на своевременна и надеждна информация за вземане на правилни управленски решения и др.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НОИ С ГЛАВНА ИНСПЕКЦИЯ ПО ТРУДА

Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ (ИА „ГИТ“) към Министъра на труда и социалната политика е държавен орган, който на основание чл. 399 от Кодекса на труда (КТ) осъществява цялостния контрол за спазване на трудовото законодателство във всички отрасли и дейности в Република България и специализиран контрол по спазване на Закона за насърчаване на заетостта.

Дейността на ИА „ГИТ“ през 2008 г. е съобразена с политиката на МТСП в областта на трудовите отношения.

Извършени са дейности, насочени към реализирането на следните цели:

- за защита правата на човека на работното му място;
- за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд;
- за законност на трудовите правоотношения;
- за осъществяване на конституционното право на труд.

Социално-осигурителната система пряко се влияе от степента на ефективност на работата на ИА „ГИТ“ и реализацията на дадените ѝ пълномощия с оглед на по-добрата социална защита на наетите лица и по-надеждни индустриални отношения. Контролът върху прилагане на нормативните документи, уреждащи договорните отношения в трудовоправните въпроси, здравословните и безопасни условия на труд и произтичащите от тях осигурителни отношения, обуславя реализацията на осигурителни права на работещите при настъпване на определен социален риск.

Инспекционна дейност на Главна инспекция по труда

През 2008 г. са извършени общо 34 558 проверки при планирани 22 128 бр. Постигнатият ръст от 56 % е в резултат на реализирани проверки във връзка с извършената непланирана инспекционна дейност за:

- проучване и решаване на постъпили искания и сигнали за нарушения на трудовоправни норми – 5 451 проверки;
- проверка изпълнението на предписания от предишни проверки – 3 884 проверки;
- установяване причините за станали трудови злоупотреки – 565 проверки.

През 2008 г. са извършени 1 527 проверки повече в сравнение с 2007 г. независимо от намаления с 12 % персонал и при 26 вакантни длъжности. Общо са проверени 27 303 предприятия.

Най-много предприятия са проверени в следните икономически дейности: „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 48 421 бр., „Строителство на сгради“ – 2 877 бр., „Ресторантьорство“ – 2 356 бр., „Производство на облекло“ – 1 450 бр. и „Производство на хранителни продукти“ – 1 215 бр. По-големият брой проверки в тях е предопределен от големия относителен дял на предприятията от тези икономически дейности в структурата на българската икономика.

В сравнение с 2007 г. през отчетната година са проверени 227 предприятия повече. В 5 215 предприятия или в 19 % от общия брой проверени предприятия са проверени само обособени части от тях – обекти, цехове и пр.

От общия брой проверени предприятия, 8 601 са проверени за първи път, което представлява 32 % от всички проверени предприятия. В сравнение с 2007 г. броят на предприятията, в които за първи път е извършена проверка, са с 372 повече.

Констатирани нарушения

В резултат на извършените през 2008 г. проверки в предприятията са констатирани общо 183 871 нарушения. Констатираните нарушения на законови норми се разпределят както следва:

- нарушения на норми в областта на здравословните и безопасни условия на труд (ЗБУТ) – 129 294 бр., 70,3 % от общия брой;
- нарушения на норми в областта на трудовоправните отношения (ТПО) – 54 107 бр., 29,4 % от общия брой;
- нарушения на норми от Закона за насърчаване на заетостта (ЗНЗ) – 470 бр., 0,3 % от общия брой.

Най-много нарушения са констатирани в икономически дейности „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 30 362, „Строителство на сгради“ – 20 891, „Ресторантьорство“ – 15 383, „Производство на облекло“ – 9 896, „Производство на хранителни продукти“ – 8 441, „Търговия на едро, без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 7 286, „Хотелиерство“ – 7 090, „Производство на метални изделия, без машини и оборудване“ – 6 866, „Растениевъдство, животновъдство и лов“ – 5 952, „Търговия на едро и дребно с автомобили и мотоциклети, техническо обслужване и ремонт“ – 5 583, „Образование“ – 4 694, „Сухопътен транспорт“ – 4 136, „Производство на изделия от каучук и пластмаси“ – 3 977 и „Производство на дървен материал и изделия от дървен материал и корк, без мебели; производство на изделия от слама и материали за плетене“ – 3 195.

- Най-големият брой констатирани нарушения е обусловен от най-големия брой извършени проверки в тези икономически дейности.
- Само в тези икономически дейности общият брой на констатираните нарушения е 133 725, което представлява 72,7 % от всички констатирани нарушения.
- В сравнение с 2007 г. общият брой на констатираните нарушения намалява с 6 942.

През 2008 г. са връчени 8 198 наказателни постановления, като 2 304 са връчени на работодатели-физически лица, 2 006 на длъжностни лица, 2 297 на юридически лица и 1 591 на работници и служители.

Влезлите в сила общо наказателни постановления са 7 998, като 7 208 са необжалвани наказателни постановления, а броят на обжалваните пред съда е 1 194 наказателни постановления.

От всички влезли в сила решения на съда, от общо 1 250 бр. обжалвани наказателни постановления потвърдени са 790 и са отменени 460 бр., или 36,8 %.

Сумата на глобите от влезлите в сила наказателни постановления е 5 509 669 лв. при 4 919 671 лв. през 2007 г. Средният размер на глобите нараства от 618 лв. през 2007 г. на 689 лв. през 2008 г.

Контрол по спазване на трудовото законодателство

В резултат на контролната дейност през 2008 г. са установени нарушения на разпоредбите на Кодекса на труда и подзаконовите нормативни актове.

Констатирани са 54 107 нарушения по възникване, осъществяване и прекратяване на трудовите правоотношения, които заемат 29,4 % от общия брой констатирани през годината нарушения.

Най-много нарушения са установени в икономически дейности „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 11 277 бр., „Ресторантьорство“ – 7 085 бр., „Производство на облекло“ – 3 387 бр., „Хотелиерство“ – 3 420, „Строителство на сгради“ – 3 186 бр., „Производство на хранителни продукти“ – 2 405 бр. и т.н.

Запазва се тенденцията, установила се през последните 2-3 години, нарушенията по заплащане на труда да са най-често констатираните. През годината са установени 11 592

нарушения от този вид, или 21,4 % от общия брой констатирани нарушения по осъществяване на трудови правоотношения.

Продължава порочната практика при формално спазване на закона да се начислява по ведомост за заплати основно месечно трудово възнаграждение в размер на минималната работна заплата за страната, каквото е договорено между страните по трудовия договор, но фактически изплатените суми да са по-високи, с презумпция за спестяване на осигурителни вноски и данъци.

Други често констатирани нарушения:

- Не се изплащат дължими обезщетения при прекратяване на трудовия договор, увеличено възнаграждение на работещия за положен извънреден и нощен труд, възнаграждение в увеличен размер;
- Не се изплащат обезщетения за неспазено предизвестие при прекратяване на трудовия договор и др.

В сравнение с 2007 г. броят на тези нарушения се е увеличил с 11,5 %. Тези нарушения преобладават в проверените предприятия в „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 2 131 бр., „Ресторантьорство“ – 1 595 бр., „Производство на облекло“ – 918 бр., „Хотелиерство“ – 729 бр., „Строителство на сгради“ – 597 бр., „Производство на хранителни продукти“ – 490 бр. и т.н.

Нарушенията на нормите, които регламентират работното време, почивките и отпуските, са 6 514 и съставляват 12 % от общия брой констатирани нарушения по ТПО, при 14 % през 2007 г. Наблюдава се намаление от 2 процентни пункта. Тези нарушения преобладават в проверените предприятия в „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“ – 1 483 бр., „Ресторантьорство“ – 1 166 бр., „Строителство“ – 226, „Хотелиерство“ – 465 бр., „Производство на хранителни продукти“ – 255 бр. и „Производство на облекло“ – 306 бр. и т.н. Това са предприятията, в които наетият персонал работи на смени, без регламентация на физиологичния режим на почивка, работи на удължено работно време, без заповеди за ползване на платения годишен отпуск, с фиктивни графици за работа, които не съответстват на действително отработеното време от работниците и служителите и други.

Все още се допуска нарушаване на разпоредбите на чл. 62 и чл. 63 от КТ, свързани с регистрацията на трудовите договори и връчването на копия от уведомленията заверени от НАП. Това са едни от преобладаващите нарушения на трудовото законодателство. Почести са нарушенията на чл. 63 от КТ. Констатирано е, че някои работодатели не изпращат или изпращат уведомленията извън законоустановения срок.

През 2008 г. са констатирани 758 нарушения по чл. 62 от КТ и 913 нарушения по чл. 63 от Кодекса на труда, като най-много са установени в икономически дейности „Търговия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“, „Ресторантьорство“, „Строителство“, „Хотелиерство“, „Производство на хранителни продукти“ и „Производство на облекло“.

За констатираните нарушения на чл. 62 и 63 от Кодекса на труда са съставени 1 775 акта.

Констатираните нарушения по неспазване на разпоредбите на КТ, свързани с извънредния труд, са 953.

Нарушенията на други норми от Кодекса на труда са 32 386, или 60 % от общия брой констатирани нарушения по ТПО. Това са предимно нарушенията по съдържанието на данните в сключените писмени трудови договори съгласно чл. 66 от КТ, на задълженията на работодателя по реда на чл. 127 от КТ да представи дължостна характеристика на работника или служителя при сключване на трудовия му договор и задълженията на работодателя при поискване от работника или служителя да издава извлечения от ведомостите за заплати съгласно чл. 128 от КТ, на промени в регламентирането на почивките при сумирано изчисляване на работния ден и др.

Икономическите дейности, в които най-често се допускат тези нарушения, са „Търго-

вия на дребно, без търговията с автомобили и мотоциклети“, „Ресторантьорство“, „Строителство“, „Хотелиерство“, „Производство на хранителни продукти“ и „Производство на облекло“.

Безопасност на труда

Като цяло наблюдаващата се през последните години положителна тенденция към подмяна на морално и физически остарялото работно оборудване в предприятията, с което се достига привеждане на условията на труд в съответствие със Закона за ЗБУТ е характерна и за изминалата 2008 г. Разширява се кръга на работодателите, възползващи се от предоставените финансови възможности на кредитни институции, фондове за подпомагане и развитие и т.н., за доставка на ново, съвременно и безопасно работно оборудване и внедряване на нови технологии. Част от работодателите, които имат амбицията да изнасят продукцията си в други страни и ЕС въвеждат система за управление на качеството EN ISO – 9001 – 2000 г. и работят по изграждане на спецификацията OHSAS 18001 за съответствие с изискванията.

Този работодателски стремеж е най-открояващ се в производството на пластмасови и каучукови изделия, производството на химични продукти, дървопреработването, издателска и полиграфическа дейност, производството на облекло, хотели и ресторанти, търговията на едро и дребно, обслужване и ремонт на автомобили, други услуги за населението, сухопътен транспорт, производството на хранителни продукти и напитки и др. В предприятията, приватизирани от стратегически инвеститори, се инвестират значителни финансови средства за привеждане на работни места и работно оборудване в съответствие с изискванията на Закона за ЗБУТ.

Не може да се подмине и отдавна известният на контролните органи факт, че в сектора на малкия и част от средния бизнес все още продължава използването на технически и морално остаряло оборудване, разположено в непригодени за конкретните производствени дейности помещения, където са постигнати частични успехи в подобряване на условията на труд. Характерното за такива предприятия е, че поради експлоатацията на остарелия машинен парк за не малка част от машините изобщо липсва техническа документация, както и всякаква друга за доказване на пригодността и безопасността им при работа.

През отчетната година са констатирани 28 841 нарушения на нормите за безопасност на работното оборудване и технологии (заемащи неизменно през последните години трета позиция) с относителен дял от 16 % в обема от всичко установени нарушения (при дял на същата група нарушения от 17,5 % през 2007 г.). В редица икономически дейности обаче делът на тези нарушения е твърде висок: в добива на въглища – 67 %; добива на метални руди – 42 %; производство на основни метали – 30 %. В добива на неметални материали и суровини, производството на изделия от каучук и пластмаси, производството на машини и оборудване с общо и специално предназначение, производството на химични продукти, производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива, образованието и производството на електрически съоръжения делът на констатираните нарушения на нормите за техническа безопасност на труда е в интервала от 21 % до 29 % от всичко установени нарушения в тези отрасли.

Програми на ИА „ГИТ“

Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ реализира изпълнява задачи и мерки по 16 свои програми, всяка от които е конкретно насочени към специфични сфери на въздействие за постигане целите на трудовата инспекция. Резултатите от изпълнението при някои от програмите пряко, а при други косвено повлияват за подобряване на средата, в която функционира осигурителната система. Програмите са:

1. Контрол по състоянието на условията на труд и качеството на оценката на риска в предприятията.

2. Подобряване на здравословните и безопасни условия на труд в предприятията за производство на пластмасови и каучукови изделия.
3. Подобряване управлението на дейността по осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд в предприятията за производство на метални изделия, машини, оборудване и домакински уреди и разпространение на добрата практика.
4. Ръчна работа с тежести в икономически дейности „Търговия на дребно“ и „Строителство“, в рамките на европейската кампания по инициатива на SLIC.
5. Спазване на трудовото законодателство в структуроопределящи предприятия в икономически дейности „Производство на химични продукти“, Добив на въглища и торф“, Добив на метални руди“ и „Строителство“.
6. Подобряване условията на труд в рисковите производства и дейности.
7. Законосъобразно полагане на труд от лица до 18 години в малки и средни предприятия.
8. Привеждане на организацията по заплащане на труда в съответствие с нормативните изисквания.
9. Законосъобразно извършване на посредническа дейност по наемане на работа и разходване на средства по програми и мерки за насърчаване на заетостта.
10. Разследване на трудови злополуки.
11. Подобряване на административното обслужване.
12. Подобряване на качеството на дейността при решаване на искания от физически и юридически лица.
13. Повишаване на ефективността и ефикасността на инспекционната дейност.
14. Прилагане на единен подход в инспекционната дейност.
15. Предоставяне на информация по изпълнение на ангажиментите на ИА „ГИТ“, произтичащи от членството на Р България в МОТ и ЕС и по искане на други институции.
16. Гарантиране правилното и законосъобразно прилагане на принудителни и административни мерки по реда на АПК и търсене на административно-наказателна отговорност от лицата, допуснали нарушение на трудовото законодателство.

Най-общо резултатите от изпълнение на мерките по тези програми са:

- все по-рядко се установява наемане на работници без сключени трудови договори;
- отстраняват се допуснати нарушения по прилагане на нормативните актове, регулиращи заплащането на труда;
- отстраняват се допуснати нарушения по законосъобразното наемане на работа и спазването на нормите за работното време, почивките и отпуските;
- предоставя се информация на работодателите и се отстраняват допуснати нарушения по прилагането на Наредбата за структурата и организацията на работната заплата;
- осигуряват се добри възможности за защита на трудовите права на работници и служители със загубена работоспособност 50 и над 50 на сто;
- установява се единна практика на контрол по законосъобразното извършване на посредническа дейност;
- все по-често работниците проявяват интерес сами да узнаят трудовите си права и съответно да ги упражняват и защитават.

Тъй като НОИ администрира обезщетенията и пенсиите, дължими вследствие претърпени трудови злополуки и агрегира статистическите данни за тях, изпълнението по програма „Разследване на трудови злополуки“ представлява особен интерес за анализа.

За установяване на причините за станали трудови злополуки инспекторите по труда са извършили 565 проверки.

С цел подобряване организацията за своевременно получаване на информация за станали злополуки са разработени и предоставени на административните структури на агенцията утвърдени от изпълнителния директор указания за уведомяване за станали трудови злополуки и производствени аварии. Посочените указания са внедрени в инспекционната дейност, в резултат на което предадените писмени съобщения за станали трудови злополуки наброяват 389 бр., а предадените протоколи от проверки във връзка със станали трудови злополуки са 86 бр.

При постъпване на информация за настъпила трудова злополука (според моментната ангажираност на инспекторите) по възможно най-бързия начин на мястото на злополуката вече се изпраща инспектор или екип от инспектори, включително и в почивни дни.

Дирекции „ИТ“ следят информацията за станали трудови злополуки, публикувана в Интернет и в местни и национални средства за масова информация. На места са постигнати договорености по инициатива на Д „ИТ“ с информационни агенции, които при получаване на информация за станала трудова злополука незабавно да уведомяват съответната инспекция по труда.

През годината незабавно е уведомяван министъра на труда и социалната политика за станалите на основание чл. 55, ал. 1 от КСО злополуки със смъртен изход.

Извършването на проверки за разследване на трудови злополуки изисква отделяне на по-голям човешки и времеви ресурс и много добри познания и практически опит в прилагането на обновените ни с правото на ЕС нормативни актове по здраве и безопасност при работа. Особено при разследване на трудови злополуки, причинени от работа със съоръжения с повишена опасност се налага участието и експертното заключение на експерти от държавния технически надзор.

Резултатите от изпълнението на тази програма се обобщават в следното:

- чрез извършваните проверки и предприеманите инспекционни мерки се елиминират и ограничават предпоставките, водещи до висок трудов травматизъм;
- повишена е информираността на социалните партньори и обществеността за причините за поява на трудовия травматизъм и предприетите мерки за неговото намаляване.

Статистическа система „Трудови злополуки“ на НОИ

Тя обхваща особеностите на дефиниране и класифициране на характеристиките на трудовите злополуки и включва всички класификации или признаци, необходими за характеризирането на трудовите злополуки. През 2008 г. според класификациите и по оперативни данни на НОИ броят на трудовите злополуки **към 23.01.2009 г.** се разпределя както следва:

◆ Според признак „*Възраст*“, агрегирана по възрастови групи: Най-голям брой трудови злополуки стават с хора на възраст от 45 до 54 г. – 1155 бр., от които 50 смъртни, между 35 и 44 г. – 907 бр. (38 смъртни) и между 25 и 34 г. – 667 бр. (30 смъртни). Данните показват, че по-възрастните работници по-често стават жертва на трудови злополуки.

◆ Според признак „*Пол*“ работниците (мъже) са близо два пъти повече жертва на злополуки в сравнение с работничките 67 % от злополуките са станали с мъже. От всичките 161 злополуки причинили смърт 18 бр. са станали с жени.

◆ Според признак „*Професия*“ на пострадалото лице, която се определя въз основа на работата, за която лицето е наето и която се изпълнява от него при работодателя в момента на настъпване на трудовата злополука, най-голям брой трудови злополуки са станали с квалифицирани производствени работници – 964 бр. (50 смъртни), оператори на машини, съоръжения и транспортни средства – 879 бр. (36 смъртни) и нискоквалифицирани работници – 623 бр. (36 смъртни).

Класифицирането на пострадалото лице по професия се осъществява според Националната класификация на професиите (НКП).

„Вид работа“ е характеристика, която дефинира основната дейност или задача изпълнявана от пострадалия по време на злополуката. Оперативните данни според класификацията „Вид работа“ във всички икономически дейности показват, че най-много трудови злополуки са станали при:

- движение, спортна и артистична дейност – 1 166 бр.;
- произвеждане, обработване, преработване, складиране – 923 бр.

Според тази характеристика най-много трудови злополуки с летален изход са станали:

- по време на движение – 54 бр.;
- при извършване на земни работи, строителни и монтажни работи и събаряне – 41 бр.

Различните етапи от събитието „трудова злополука“ се характеризират с три двойки променливи. Всяка двойка обединява действие и предмет/обект:

- 1) Специфично физическо действие и материален фактор, свързан със специфичното физическо действие;
- 2) Отклонение от нормалните действия и материален фактор, свързан с отклонението;
- 3) Начин на увреждане и материален фактор, причинил увреждането.

„Специфичното физическо действие“ е действието извършвано от пострадалия непосредствено преди злополуката или с други думи какво конкретно е правил пострадалия в момента на настъпване на злополуката. Оперативните данни показват, че най-много трудови злополуки стават при:

- движение (ходене, тичане, качване, слизане, скачане, прескачане, влизане-излизане, ставане, сядане и др.) – 1 466 бр.;
- боравене с предмети (задържане, захващане, свързване, закрепване, издигане, монтиране и др.) – 692 бр.;
- работа с машини – 457 бр.

Относно предизвикалите смърт злополуки най-много са станали при:

- движение – 47 бр.;
- управление или пътуване с превозни или подемно-транспортни средства – 46 бр.;
- боравене с предмети – 35 бр.

„Отклонението“ от нормалните действия, което е предназначено да определи необичайните събития, предизвикали трудовата злополука показват, че най-много са злополуките при:

- подхлъзване или спъване с падане и падане на човек – 1 135 бр.;
- при загуба на контрол (пълна или частична) върху машина, превозни или подемно-транспортни средства, ръчни инструменти, предмети, животни – 981 бр.;
- при счупване, разрушаване, разцепване, плъзгане, падане, срутване на материалния фактор – 579 бр.

Трудови злополуки причинили смърт най-често стават при:

- загуба на контрол (пълна или частична) върху машина, превозни или подемно-транспортни средства, ръчни инструменти, предмети, животни – 54 бр.;
- подхлъзване или спъване с падане и падане на човек – 34 бр.;
- счупване, разрушаване, разцепване, плъзгане, падане, срутване на материалния фактор – 27 бр.;
- отклонение поради проблем с електричество, експлозия, пожар – 20 бр.

Променливата „начин на увреждане“, която описва как пострадалият влиза в контакт с материалния фактор, причинител на увреждането показва, че най-много трудови злополуки стават при:

- сблъсък при хоризонтално или вертикално движение с неподвижен предмет (пострадалият е в движение) – 1 314 бр.;
- удар или сблъсък от/с движещ предмет – 931 бр.;
- контакт с режещ, пробощащ, груб, грапав материален фактор – 500 бр.;
- захващане, притискане, смазване, смачкване и т. н. (обектът или машината са в движение) – 471 бр.

Смъртните злополуки са както следва:

- 48 бр. при сблъсък при хоризонтално или вертикално движение;
- 64 бр. при удар или сблъсък от/с движещ предмет;
- 18 бр. при захващане, притискане, смазване, смачкване и т.н. (обектът или машината са в движение).

Анализът на оперативните данни показва, че според променливата „Материален фактор“ свързан и със специфичното физическо действие, и с отклонението, и с начинът на увреждането или причинителят (предмет/обект) най-голям брой трудови злополуки са станали при удар или падане на сгради, конструкции, съоръжения, повърхности – на нивото на земята (вътрешни или външни, неподвижни или подвижни, временни или не); материали, предмети, продукти, детайли на машини или превозни средства, отломки, прах; сухопътни превозни средства; от неизправни неподвижни машини и оборудване или когато уврежданията са причинени директно от тях.

Други характеристики на трудовите злополуки са видът на увреждането и увредените части на тялото.

„Вид на увреждането“ показва физическите последици за пострадалия. Най-много трудови злополуки има от счупвания (фрактури) на кости – 1 516 бр. и от рани и повърхностни наранявания – 1 174 бр. Множествените травми причиняват най-много смъртни злополуки – 51 бр., мозъчно сътресение и вътрешни травми – 46 бр. и счупвания (фрактури) на кости – 18 бр.

Според характеристиката „Увредена част на тялото“ най-много трудови злополуки стават с горни крайници – 1 474 бр., долни крайници – 1 128 бр. и с главата (черепно мозъчни нерви и съдове, очи, уши, зъби) – 594 бр. Най-много смъртни злополуки стават при нараняване на цялото тяло и множествени травми – 65 бр., нараняване на главата – 55 бр. и туловище и органи – 31 бр.

Трудовите злополуки са краен продукт от опасни действия и опасни условия на труд. Те обаче могат да се предотвратят – не са нещо, което се случва от само себе си. Те се получават в резултат от комбинацията на различни фактори, главни сред които са: техническата екипировка, работната среда и работника.

По данни на Международната организация на труда (МОТ), всяка година повече от 150 милиона трудови хора по света претърпяват трудови злополуки или се нареждат сред професионално заболялите граждани на планетата.

Многократно е писано за причините, довели до трудови злополуки. И през 2008 г. като цяло те остават същите:

- неспазване на правилата за безопасна работа;
- слаб вътрешно фирмен контрол за спазване нормите и изискванията за осигуряване на здраве и безопасност при работа;
- липса на утвърдени инструкции за безопасна работа на работните места;
- недостатъчна квалификация и правоспособност;
- непровеждане на инструктажи и обучение по безопасността на труда или тяхното формално провеждане;
- нарушения на трудовата и технологична дисциплина;
- липса на навици за спазване правилата за безопасна работа;

- неизползване на лични предпазни средства;
- несъобразени действия вследствие неточна преценка на опасността при почистване и ремонт на машините и съоръженията по време на движение на работните органи.

Основни изводи

- Повишава се информираността на работодателите и длъжностните лица по въпросите свързани с осигуряването на ЗБУТ.
- Повишена е информираността на социалните партньори и обществеността за причините за поява на трудовия травматизъм и предприетите мерки за неговото намаляване
- Анализът на причините за трудови злополуки показва, че голяма част от тях имат субективен характер и биха могли да бъдат предотвратени при спазването на нормите за безопасност и охрана на труда.

СОЦИАЛНООСИГУРИТЕЛНИ ПРОГРАМИ НА ДОО

Системата на социалната защита у нас гарантира фундаментални човешки и осигурителни права на всички икономически активни лица – осигурените за всички социални рискове и самоосигуряващите се лица. Тя е изградена на две нива. На първото ниво е социалното осигуряване. То предоставя обезщетения и помощи на загубилите доходи при временна или трайна, пълна или частична загуба на работоспособност от осигурените лица при съблюдаване на определени изисквания. На второто ниво е системата за социално подпомагане и грижи, която гарантира доходи и/или друг вид закрила за необхванатата от социалното осигуряване част от населението, или неотговаряща изцяло на законовите изисквания за социално-осигурителни обезпечения.

Една от целите на социалното осигуряване е компенсирането на загубения доход от труд тогава, когато по обективни или субективни причини той не може да се упражнява. Осигурителните права на лицата финансово се обезпечават чрез натрупаните средства от законоустановени осигурителни вноски във фондовете на ДОО. При настъпване на осигурителния риск тази база служи за материално покритие на осигурителните права на осигурените лица и техните наследници при указаните в закона условия.

След присъединяването на България към ЕС при държавното обществено осигуряване наред с прилагането на българското законодателство възникнаха и задължения по европейските регламенти 1408/71 и 574/72. Двата документа координират прилагането на схемите за социална сигурност на наети лица, самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на ЕС. Съгласно правните норми на тези регламенти отпускните обезщетения и пенсии не могат да бъдат намалявани, изменени, спирани или прекратявани поради това, че лицето пребивава на територията на държава членка различна от тази, в която те са отпускати. Така се гарантира преносът на социалноосигурителни права на осигурените лица по съответните социални рискове в рамките на ЕС. Приложимото законодателство е особено важно за работниците, които се придвижват и работят в границите на ЕС, за работодателите, длъжници осигурителните вноски и за Националния осигурителен институт, който администрира социалното осигуряване в България.

В системата за социално осигуряване са включени осем осигурителни риска (от общо девет според Конвенция № 102 на МОТ), които се обслужват и изплащат от НОИ. Това са осигурителните рискове:

1. болест;
2. инвалидност;
3. майчинство;
4. отглеждане на дете в семейството;
5. трудова злополука и професионално заболяване;
6. старост/навършена възраст;
7. смърт на наследодател или загуба на издържател член на семейството;
8. безработица.

Обслужването на деветия осигурителен риск, свързан със здравеопазването и медицинските услуги, се осъществява от НЗОК. В определен смисъл задължителното здравно осигуряване също е част от държавното обществено осигуряване в контекста на осигурителната система на България предвид следните признаци: основополагащият принцип е солидарността; внасянето на здравноосигурителни вноски е задължително, каквото е и за другите осигурени социални рискове; при балансиране големината на сумарната осигурителна вноска се съблюдават всички нейни компоненти, включително здравноосигурителната вноска; събирането и контролът на приходите от здравноосигурителни вноски се извършва от една и съща институция – НАП; и пр.

За всеки от посочените осигурителни рискове са формирани съответните социалноосигурителни програми, които се администрират от НОИ в рамките на ДОО. През 2008 г. тези програми са свързани съответно с отпускането и изплащането на пенсии, обезщетения и помощи във връзка с:

- ◆ пенсионното осигуряване за старост, инвалидност и смърт на наследодател;
- ◆ изплащане на пенсии, несвързани с трудова дейност;
- ◆ осигуряване за временна неработоспособност при болест и майчинство;
- ◆ осигуряване за трудова злополука и професионална болест;
- ◆ осигуряване за безработица.

Обособените социалноосигурителни програми на ДОО и връзката им със съответните функционални дейности в организационната структура на НОИ, представени в този годишник, най-общо са:

- **обезщетения и помощи** (за временна неработоспособност, трудова злополука и професионална болест, бременност, раждане и отглеждане на дете, профилактика и рехабилитация, безработица, гарантирани вземания на работниците и служителите);
- **пенсии** (за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност поради общо заболяване, за трудова злополука и професионална болест, наследствени, социални за старост, социални за инвалидност, гражданско-инвалидни, военно-инвалидни, за особени заслуги, персонални). Пенсиите са по българското законодателство и по международни спогодби.

ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ

Парични обезщетения за временна неработоспособност

През 2008 година се повиши качеството и ефективността на предоставянето на паричните обезщетения и помощи чрез усъвършенстване на технологията и чрез опростяване на процедурите при стриктно спазване на законодателството. Това доведе до плащането на обезщетенията и помощите от ДОО в рамките на по-кратък срок – 15 работни дни.

Новият ред за изплащане на паричните обезщетения и помощи в променената среда гарантира разходване на средствата от фондовете на ДОО по предназначение и ограничи възможността за злоупотреби и незаконосъобразни плащания. Улесни се изпълнението и контрола по изплащането им както и преносът на социалноосигурителните права на осигурените лица по съответните социални рискове във връзка със свободното движение на хора и капитали в рамките на ЕС.

Териториалните поделения на НОИ изчисляват и изплащат паричните обезщетения за временна неработоспособност, трудоустрояване, бременност и раждане, за отглеждане на малко дете и помощите от ДОО на осигурените лица. Сумите от обезщетенията се превеждат от териториалните поделения на правоимащите лица по декларирана от тях банкова сметка.

Осигурените за всички социални рискове и самоосигуряващите се лица, избрали по свое желание да се осигуряват, включително и за общо заболяване и майчинство, имат право на следните видове обезщетения, при изпълнени определени нормативни условия:

- ◆ Парични обезщетения за периодите на **временна неработоспособност**, ако имат най-малко 6 месеца осигурителен стаж, с изключение на ненавършилите 18-годишна възраст.
- ◆ Лицата, осигурени за **трудова злополука и професионална болест**, имат право на парично обезщетение при настъпване на риска, независимо от осигурителния стаж.
- ◆ На осигуреното лице се изплаща парично обезщетение за временна неработоспособност за **времето, през което е под карантина**.

◆ Парично обезщетение се полага и за времето, през което осигуреното лице е отстранено от работа, когато **не може да бъде трудоустроено на друга подходяща работа**. Това обезщетение се изплаща за не повече от 90 календарни дни през една календарна година.

◆ На неработоспособните лица, изпратени от здравните органи на **санаторно-курортно лечение**, се изплаща обезщетение за целия им престой в заведенията, включително до 3 календарни дни за пътуване. Обезщетението е в размерите, определени съответно за общо заболяване или за трудова злополука и професионална болест.

◆ Паричното обезщетение за **гледане на болен член от семейството** се изплаща при условията и в размера на паричното обезщетение за временна неработоспособност поради общо заболяване. Обезщетение се изплаща в следните случаи:

- **гледане или належащо придружаване за медицински преглед**, изследване или лечение в страната или в чужбина на болен член на семейството **над 18-годишна възраст** (на всеки осигурен до 10 дни през една календарна година);
- **гледане или належащо придружаване за медицински преглед**, изследване или лечение в страната или в чужбина на **болно дете до 18-годишна възраст** (до 60 дни през една календарна година общо за всички осигурени членове на семейството);
- **гледане на дете под карантина до 18-годишна възраст**, болно от заразна болест (до изтичане срока на карантината);
- **гледане на болно дете до 3-годишна възраст**, настанено в заведение за болнична помощ заедно с осигурения (за времето, през което осигуреният е бил в заведението);
- **гледане на здраво дете**, върнато от детско заведение **поради карантина** (докато трае карантината).

◆ Обезщетение се полага на лица, които вследствие общо заболяване, трудова злополука и професионална болест са **трудоустроени на по-нископлатена работа**. Дневното парично обезщетение е в размер на разликата между полученото среднодневно трудово възнаграждение през 6-те календарни месеца преди трудоустрояването и получаваното среднодневно трудово възнаграждение след трудоустрояването. Това обезщетение се дължи за времето на трудоустрояване, но за не повече от 6 календарни месеца.

◆ Парично обезщетение на **трудоустроена на друга работа жена поради бременност или кърмене** се изплаща, ако на новата работа възнаграждението ѝ се намали.

◆ Осигурената майка има право на парично **обезщетение за бременност и раждане**, ако има 6 месеца осигурителен стаж и е осигурена за всички осигурени социални рискове. Това обезщетение се изплаща за срок от 315 календарни дни, от които 45 преди раждането.

Дневното парично обезщетение при бременност и раждане се определя в размер на 90 на сто от среднодневното възнаграждение или осигурителния доход и не може да бъде по-голямо от среднодневното нетно възнаграждение за периода, от който е изчислено обезщетението, и по-малко от минималната дневна работна заплата, установена за страната.

Ако през времето на изплащане на парично обезщетение при бременност и раждане или за отглеждане на дете осигурената придобие право на парично обезщетение при бременност и раждане обезщетението е в размера, определен за предходното дете, ако това е по-благоприятно за лицето.

◆ След изтичането на срока на обезщетението за бременност и раждане през време на **допълнителния платен отпуск за отглеждане на малко дете** на майката/осиновителката се изплаща месечно **парично обезщетение** в размер, определян ежегодно със Закона за бюджета на ДОО. За 2008 г. то е 220 лв. Когато майката/осиновителката не ползва този отпуск или лицето, което ползва отпуска го прекъсне, на майката/осиновителката се изплаща 50 на сто от обезщетението, ако тя е осигурена за всички осигурени социални рискове, включително и за всички осигурени социални рискове без трудова злополука и професионална болест и безработица.

Парични помощи

От държавното обществено осигуряване се изплащат следните **видове помощи на осигурените лица**:

◆ Когато осигуреното лице има определена загубена работоспособност 50 и над 50 на сто, но **няма необходимия осигурителен стаж** за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване, изплаща се помощ в размер на 60-дневното парично обезщетение за временна неработоспособност.

◆ **При смърт** на осигуреното лице се изплаща помощ в общ размер на две минимални работни заплати за страната на съпругът/съпругата, децата и родителите. За 2008 г. сумата е 440 лв.

◆ Осигурените лица имат право на парични помощи **за профилактика и рехабилитация** и за **помощно-технически средства**, свързани с увреждането.

Парични обезщетения за безработица

За придобиване право на **обезщетение за безработица** лицата трябва да са подлежащи на осигуряване за безработица най-малко 9 от последните 15 месеца преди датата на прекратяване на трудовото правоотношение и да нямат отпусната пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране. Деветмесечният период за придобиване право на парично обезщетение за безработица (ПОБ) не зависи от начина на изчисляване на осигурителния стаж, поради което работилите на непълно работно време лица имат право на обезщетение.

За придобиване право на парично обезщетение за безработица се зачита и времето:

- на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете;
- на платени и неплатени отпуски за временна неработоспособност и за бременност и раждане;
- на неплатения отпуск до 30 календарни дни в една календарна година;
- зачетено за осигурителен стаж по законодателството на друга държава на основание на международен договор, по който Република България е страна.

Периодът за изплащане на паричните обезщетения се определя съобразно продължителността на осигурителния стаж.

Осигурителен стаж (години)	Период на изплащане на обезщетението (месеци)
до 3	4
от 3 до 5	6
от 5 до 10	8
от 10 до 15	9
от 15 до 20	10
от 20 до 25	11
над 25	12

Паричното обезщетение за безработица се изплаща от датата на прекратяване на осигуряването, ако заявлението е подадено в 3-месечен срок от тази дата. Ако заявлението е подадено след този срок по неуважителни причини, обезщетението се изплаща за дължимия период, намален със закъснението. Изплащането на паричното обезщетение за безработица се прекратява с настъпване на промяна в статута на лицето и тази промяна противоречи на условията за получаване на обезщетение.

Размерът на паричното обезщетение на безработните лица е **60 на сто от средномесечния осигурителен доход**, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски за последните 9 месеца, през които са подлежащи на задължително осигуряване за всички осигурени социални рискове. Той не може да бъде по-малък от минималния и по-голям от

максималния размер на обезщетението за безработица, които се определят ежегодно със Закона за бюджета на ДОО. За 2008 г. минималният размер на обезщетението е 100 лв., а максималният – 200 лв. Предвид изискването за адекватност на осигурителните обезщетения, този максимален размер е твърде нисък на фона на максималния осигурителен доход (за 2008 г. – 2 000 лв.), върху който се начисляват и внасят осигурителните вноски.

- Месечният размер на паричното обезщетение за безработица се определя като полученият дневен размер се умножи по броя на работните дни в месеца, за който се отнася.
- Придобилите право на ПОБ преди изтичане на три години от предходно упражняване на това право получават минималния размер на обезщетението за срок от 4 месеца.
- Ако трудовото правоотношение на безработното лице е прекратено по негово искане или с негово съгласие, както и поради виновно поведение, се изплаща парично обезщетение в минимален размер за срок от 4 месеца.
- Паричното обезщетение на безработните лица, работили на непълно работно време, се определя пропорционално на уговореното време. В този случай размерът на обезщетението не може да бъде по-малък от съответната пропорционална част на определения минимален размер.

Когато в периода, от който се определя средномесечният осигурителен доход, се включва време, което се зачита за осигурителен стаж без да се дължат осигурителни вноски, при определяне на осигурителния доход се вземат съответно:

- минималната месечна работна заплата установена за страната – за времето на платен и неплатен отпуск за отглеждане на дете, на неплатен отпуск за временна нетрудоспособност и бременност и раждане и на неплатен отпуск до 30 календарни дни в една календарна година;
- доходът, от който е изчислено паричното обезщетение – за времето на платен отпуск за временна нетрудоспособност и бременност и раждане;
- минималната месечна работна заплата – за времето, зачетено за осигурителен стаж по законодателството на друга държава на основание на международен договор, по който сме страна.

Изплатените парични обезщетения за безработица се възстановяват от лицата за периода, за който им е отпусната пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране, и за периода, през който са получавали парично обезщетение за временна нетрудоспособност и бременност и раждане.

Обезщетение за дълготрайна безработица

Право на обезщетение за дълготрайна безработица имат безработните, които отговарят едновременно на следните условия:

- получавали са обезщетение за безработица и са останали без работа най-малко 12 месеца преди подаване на заявлението, като през това време редовно са поддържали регистрацията си в териториалните поделения на Агенцията по заетостта;
- навършили са 60 години и 6 месеца за мъжете и 57 години и 6 месеца за жените, като сборът от възрастта и изискуемия стаж е до 60 месеца по-малък от необходимия за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-3 КСО;
- не им е отпусната пенсия (независимо от нейния вид) и не упражняват дейност, за която подлежат на задължително осигуряване по чл. 4 от КСО.

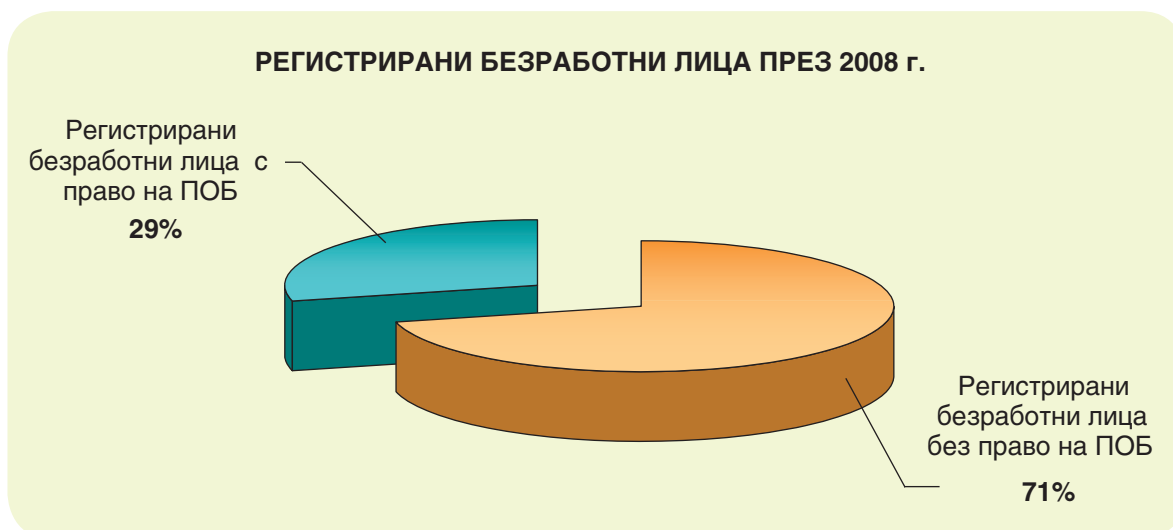
Минималният размер на паричното обезщетение за дълготрайна безработица се определя със Закона за бюджета на ДОО за съответната година. За 2008 г. е определен в **размер на 100 лв.** Безработните имат право на това обезщетение само веднъж, като изплащането му се извършва ежемесечно от датата на подаване на заявлението за период не по-дълъг от 30 месеца.

Средни показатели за безработните лица, получаващи обезщетения за безработица през 2008 г.

През 2008 г. осигурените лица за фонд “Безработица” са **2 483 975**. В сравнение с 2007 г. броят им се е увеличил с 1,7%, или 40 723 души. По данни на Агенцията по заетостта средногодишно са **регистрирани 233 719 безработни** лица. В сравнение с предходната година се отчита намаление с 18,6%, или с 53 261 души. Неблагоприятната тенденция на по-висок дял на безработните жени спрямо безработните мъже се запази и през 2008 г. Относителният дял на безработните жени през 2008 г. е 62,5%, като спрямо 2007 г. е нараснал с 2,7%.

Регистрираните **безработни лица с право на парично обезщетение за безработица** средно за 2008 г. са **67 473**, или **28,9%** от регистрираните безработни. През 2007 г. техният относителен дял е бил 22,7%. Докато тенденцията на намаляване на регистрираните безработни лица продължава, то при безработните с право на обезщетение за безработица се наблюдава увеличение с 3,7%, или с 2 401 души. През месец ноември е отчетен най-високият брой (71 675) безработни с право на ПОБ, а най-малък през май – 62 815 души.

От получаващите ПОБ **63,4% са жени**, а мъжете са **36,6%**. Близко два пъти по-големият дял на безработните жени в сравнение с безработните мъже ясно изразява тенденцията на неравнопоставеност на жените.



Средно за 2008 г. регистрираните безработни лица **с право на обезщетение за дълготрайна безработица (ОДБ)** са **3 097** души, или 4,6% от общо регистрираните с право на ПОБ. При тях отново жените са с много по-висок относителен дял (61,6%) спрямо този на мъжете (38,4%). Отчетеният най-висок брой (3 411) безработни с право на ОДБ е през месец октомври, а най-малък през януари (2 244 души).

➤ **Средногодишно** през 2008 г. на 36,8 осигурени лица във фонд “Безработица” се пада едно лице, получаващо обезщетение за безработица.

➤ **Средният размер** на паричното обезщетение през 2008 г. е **141,38 лв.** Мъжете са получавали средномесечно 147,91 лв., а жените 137,62 лв. Неравнопоставеността на жените проличава още и по размера на средно изплащаното обезщетение за безработица, въпреки стеснения диапазон в размера на минималното и максималното обезщетение. В сравнение с 2007 г., когато средният размер на паричното обезщетение е бил 121,27 лв., се наблюдава увеличение с 20,11 лв., или 16,6%. То е свързано с увеличените минимален и максимален размер на обезщетението за безработица, които се определят ежегодно със Закона за бюджета на ДОО. За 2008 г. те съответно са 100 лв. и 200 лв.

➤ **Най-голям размер средномесечно обезщетение** са получили безработните лица в

област **Кюстендил** – 146,85 лв., а **най-малък** в област **Хасково** – 135,92 лв. При мъжете най-голямо средно обезщетение са получили в област Бургас (157,11 лв.), а най-малко в Търговище (141,14 лв.). Най-голямо обезщетение при жените е изплатено в област Кюстендил (143,83 лв.), а най-малко в Разград (131,18 лв.).

➤ Разпределението по групи месечни размери на паричните обезщетения показва, че средно през годината **най-много лица са получавали обезщетение** с размер **от 100 до 120 лв.** – 20 584, или 30,5% от всички регистрирани безработни с право на обезщетение. От тях 66,8% са жени. Голяма част безработни са с размер на обезщетението съответно от 120 до 140 лв. и с ограничено обезщетение на 200 лв. Те са общо 31 518 души, или 46,7% от всички получаващи обезщетение. Разпределението на безработните лица с право на обезщетение по групи месечни размери показва, че през 2008 г. 19% са получавали обезщетение над средния размер (от 140 лв. до 200 лв.), а сравнително малка част (3,8%) са били с обезщетение **до 100 лв.**

➤ **Според възрастовото разпределение най-много безработни** лица с право на парично обезщетение за безработица попадат във възрастовата група на лицата **над 55-годишна** възраст – 30,4%, или 20 477 лица. Спрямо 2007 г. тази група е нараснала с 13,5%. Следващите по големина групи са на безработните на възраст **от 50 до 54 години** – 10 693 (15,9%) и на възраст **от 45 до 49 години** – 8 955 (13,3%). Тези три възрастови групи заемат 51,6% от общо регистрираните безработни, или 120 707 души. От тях регистрираните безработни с право на парично обезщетение за безработица са 40 125 и заемат 59,5% от безработните лица, имащи право на ПОБ. По-малко от половината (40,5%) регистрирани безработни с право на парично обезщетение са на възраст от 20 до 44 години. Регистрираните безработни лица на възраст до 24 години са 8,7% от всички безработни, докато регистрираните безработни с право на обезщетение до 24 годишна възраст са 2,5% от всички безработни, имащи право на обезщетение. През 2008 г. разпределението във възрастовите групи на регистрираните безработни е сравнително по-равномерно в сравнение с разпределението на безработните лица с право на обезщетение, при които концентрацията е при по-възрастните. Подобна тенденция се наблюдаваше и през предходната година.

➤ **Според образователния ценз най-много лица**, получаващи обезщетение за безработица, са тези със **средно образование** (общообразователно, специално и професионално) – 38 641 (57,3%). Следващата по големина група е на лицата с основно и по-ниско образование 17 573 (26%). С висше и полувисше образование са 11 295, или 16,7% от всички безработни лица с право на обезщетение. От безработните висшисти и полувисшисти 12,7% са съсредоточени в София-град.

➤ **Разпределението по области** на безработните лица с право на обезщетение през 2008 г. показва, че с най-голяма концентрация те са в Пловдив (8,6%), Благоевград (6,6%) София-град (6,3%), Бургас (5,5%) и Варна (5,2%). В област Пловдив са и най-много регистрираните безработни лица (7,3%) от всички безработни, в Пазарджик (5,6%), Плевен (5,1%), Благоевград (4,9%) и Шумен (4,7%).

➤ **Разпределение според осигурителния стаж:** От регистрираните безработни лица с право на парично обезщетение през 2008 г. **най-много са** лицата с осигурителен стаж **над 25 години**. Те са 19 298, или 28,6% от всички лица с право на обезщетение. Това са и лицата, имащи право най-дълго време (12 месеца) да получават обезщетение за безработица, ако не започнат работа. В същото време това са и най-рисковите групи хора. Останали веднъж без работа те много трудно успяват да започнат нова и по-често попадат в групата на продължително безработните. Следващата по големина група е на лицата със стаж **до 3 години** – 17 599, а дялът им е 26,1%. При тях липсата на достатъчен практически опит се оказва пречка за намиране на работа.

➤ Средномесечно през 2008 г. **новорегистрираните** безработни с право на обезщетение са 10 771. В сравнение с 2007 г., когато са били 9 622, те са се увеличили с 11,9%. Запазва се тенденцията повече от половината (66,4%) новорегистрирани безработни да са жени (6 827), като мъжете са 3 944 (36,6%). Най-голям брой новорегистрирани безра-

ботни има през месеците декември и януари, съответно 15 020 и 14 933, а най-малък през април и май – 8 304 и 8 438.

➤ Средно за годината са **прекратени** обезщетенията на 10 118 безработни лица, като спрямо 2007 г. са намалели с 6,2%. От тях 3 724 са на мъже и 6 394 на жени. Най-много прекратени обезщетения има през март – 12 724, а най-малко са прекратените обезщетения през юни – 8 663.

ПЕНСИИ

Пенсии за осигурителен стаж и възраст

Основният вид пенсия, която се отпуска по нашето законодателство и заема най-висок дял в разходите на ДОО за пенсии, е **за осигурителен стаж и възраст (ОСВ)**.

◆ От 1 януари 2008 г. мъжете, осигурени при условията на трета категория труд, придобиват право на пенсия при навършена възраст 63 години и наличие на 100 точки (сбор от осигурителния стаж и възраст), а жените – при възраст 59,6 години и 94 точки. С всяка следваща календарна година от 2000 г. насам възрастта, на която жените придобиват право на пенсия, се увеличава с 6 месеца до достигане на 60 години, а точките се увеличат с една до достигане на 94.

◆ В случай, че лицата нямат необходимите точки, право на пенсия се придобива при наличие на 15 години осигурителен стаж, от които 12 години действителен и навършена 65-годишна възраст за двата пола.

◆ Кадровите военнослужещи, държавните служители по Закона за Министерството на вътрешните работи и по Закона за изпълнение на наказанията, държавните служители по чл. 11 от Закона за пощенските услуги, държавните служители, осъществяващи дейността по охрана на съдебната власт по чл. 36д от Закона за съдебната власт, следователите и младшите следователи, държавните служители от Държавна агенция "Национална сигурност" придобиват право на пенсия при уволнение, независимо от възрастта им, ако имат 25 години осигурителен стаж, две трети от които да са действително изслужени на такива длъжности.

◆ Кадровите военнослужещи, прослужили 15 години на длъжности от летателния състав, парашутистите, екипажите на подводните съдове и водолазния състав, придобиват право на пенсия при уволнение, независимо от възрастта им.

◆ Служителите в Главна дирекция "Национална служба "Гражданска защита" на Министерството на държавната политика при бедствия и аварии, изпълняващи дейностите по чл. 71, ал. 1, т. 3-6 от Закона за защита при бедствията, придобиват право на пенсия, независимо от възрастта им, при 25 години осигурителен стаж, от които две трети действително изслужени в системата, или ако са прослужили 15 години на длъжност водолаз.

Минималният размер на пенсията за ОСВ от 01.01.2008 г. до 30.06.2008 г. е 102,85 лв. и от 01.07.2008 г. до 31.12.2008 г. – 113,49 лв. Максималният размер на получаваните една и повече пенсии, без добавките към тях, определен съгласно § 6, ал. 1 от ПЗР на КСО през цялата 2008 г. е 490,00 лв.

Условия за пенсиониране с пенсия за ОСВ

година	възраст						точки	
	I кат. труд		II кат. труд		III кат. труд		за всички категории	
	мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени	мъже	жени
2000	52	47	57	52	60,6	55,6	98	88
2001	52	47	57	52	61	56	99	89
2002	52	47	57	52	61,6	56,6	100	90
2003	52	47	57	52	62	57	100	90
2004	52	47	57	52	62,6	57,6	100	90
2005	52	47	57	52	63	58	100	91
2006	52	47	57	52	63	58,6	100	92
2007	52	47	57	52	63	59	100	93
2008	52	47	57	52	63	59,6	100	94
2009	52	47	57	52	63	60	100	94
2010	52	47	57	52	63	60	100	94

Забележка:

- 1) Условия за придобиване право на пенсия по §4 от ПЗР на КСО.
 - Работилите 10 години в условията на I категория труд и 15 години в условията на II категория труд, визирана в чл. 104, ал. 2 от КСО, могат да се пенсионираат, ако отговарят на изискванията за сбор от осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО.
 - Работилите 10 години в трудова среда, визирана в чл. 104, ал. 3 от КСО, могат да се пенсионираат, ако имат 90 точки и изискуемата възраст за I категория труд. Ако трудовият договор на тези лица бъде прекратен на основание чл. 328, ал. 1, т. 1 и 2 от КТ, могат да се пенсионираат на 45-годишна възраст и сбор от осигурителен стаж и възраст 90 точки.
- 2) Условия за придобиване право на пенсия по §5 от ПЗР на КСО.
 - Учителите могат да се пенсионираат 3 години по-рано от възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО при учителски стаж 30 години за мъжете и 25 години за жените.

Пенсии за инвалидност

Осигурените лица имат право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване (ИОЗ) или трудова злополука и професионална болест (ТЗПБ) при доказана неработоспособност и придобит осигурителен стаж.

♦ **Пенсия за инвалидност поради общо заболяване** се отпуска при 50 и над 50 на сто загубена работоспособност и наличие на осигурителен стаж според навършената възраст, както следва:

- до 20-годишна възраст и за слепите по рождение и за ослепелите преди постъпването им на работа – независимо от продължителността;
- до 25 годишна възраст – една година;
- до 30 годишна възраст – три години;
- над 30 годишна възраст – пет години;
- инвалидите по рождение и инвалидите с придобита инвалидност до постъпването на работа – една година.

Минималният размер на пенсията за ИОЗ в зависимост от намалената работоспособност на лицата за периода:

от 01.01.2008 г. до 30.06.2008 г. е:

- над 90 на сто – 118,28 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 107,99 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 87,42 лв.,

от 01.07.2008 г. до 31.12.2008 г. е:

- над 90 на сто – 130,51 лв.,
- от 71 до 90 на сто – 119,16 лв.,
- от 50 до 70,99 на сто – 96,47 лв.

Този вид пенсия не се отпуска на получаващите пенсия за осигурителен стаж и възраст. С факта на пенсионирането им с пенсия за ОСВ те вече са обезщетени поради намалената им работоспособност след навършване на законово определената възраст.

◆ Осигурените, загубили 50 и над 50 на сто работоспособността си поради трудова злополука или професионална болест, имат право на **пенсия за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест** независимо от продължителността на осигурителния стаж.

Минималният размер на пенсията за ТЗПБ в зависимост от намалената работоспособност на лицата за периода:

от 01.01.2008 г. до 30.06.2008 г. е:

- над 90 на сто – 128,56 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 118,28 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 102,85 лв.,

от 01.07.2008 г. до 31.12.2008 г. е:

- над 90 на сто – 141,86 лв.;
- от 71 до 90 на сто – 130,51 лв.;
- от 50 до 70,99 на сто – 113,49 лв.

Наследствени пенсии

Наследниците на осигурено лице или пенсионер имат право на наследствена пенсия. На наследниците се отпуска наследствена пенсия спрямо вида на получаваната от наследодателя лична пенсия или от тази, на която би имал право. Условието за отпускане и получаване на наследствена пенсия са:

◆ Децата до 18-годишна възраст, а след навършването ѝ, ако учат – за срока на обучението, но не по-късно от навършването на 26-годишна възраст, както и над тази възраст, ако са се инвалидизирали до 18, съответно до 26-годишна възраст.

◆ Преживелият съпруг има право на наследствена пенсия 5 години по-рано от общата възраст за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст за съответната година или преди това, ако е неработоспособен.

◆ Родителите имат право на наследствена пенсия от децата си, ако са навършили общата възраст за придобиване право на пенсия. Родителите на лицата, починали по време на наборна военна служба, имат право на наследствена пенсия, независимо от възрастта им.

Минималният размер на наследствената пенсия е 75 % от минималния размер на личната пенсия, на която наследодателят е имал право или е получавал.

Пенсии, несвързани с трудова дейност

По силата на Кодекса за социално осигуряване се отпускат и пенсиите, които не са свързани с трудова дейност и осигурително участие. Те имат подчертан социален характер и не са осигурително плащане, но поради периодичността на получаването им и добре развитата и работеща система на НОИ на територията на страната те се администрират от основната осигурителна институция. Финансирането на нетрудовите пенсии е за сметка на републиканския бюджет.

◆ **Пенсия за военна инвалидност** се отпуска на лица, които са загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали през време или по повод на наборната военна служба, службата в запаса или в резерва. Право на такава пенсия имат и лица, пострадали при оказване на съдействие на въоръжените сили.

◆ Лицата, загубили работоспособността си поради това, че са заболели или пострадали при изпълнение на граждански дълг или случайно от органите на властта при изпълнение на служебните задачи на тези органи, имат право на **пенсия за гражданска инвалидност**.

◆ **Социална пенсия за старост** могат да получат лицата, навършили 70-годишна възраст, когато годишният доход на член от семейството към датата на навършване на възрастта е по-малък от сбора на гарантирания минимален доход, установен за страната през последните 12 месеца.

◆ Право на **социална пенсия за инвалидност** имат лица, навършили 16-годишна възраст, с намалена работоспособност повече от 71 на сто.

◆ **Пенсия за особени заслуги** към държавата и нацията се отпуска от Народното събрание по предложение на Министерския съвет.

◆ Министерският съвет по определени от него условия и ред в изключителни случаи има право да отпуска **персонални пенсии** на лица, по отношение на които не са налице някои от изискванията за придобиване право на пенсия по КСО. Пенсиите се отпускат с решение на Министерския съвет по предложение на министъра на труда и социалната политика, съгласувано с министъра на финансите. Лица, на които могат да се отпуснат персонални пенсии, са:

- деца без право на наследствена пенсия от починал родител;
- жени, навършили 65-годишна възраст, които са родили и отгледали пет и повече деца до навършване на 18 години;
- лица, навършили 65-годишна възраст, които са полагали грижи в продължение на повече от 10 години за инвалиди – членове на техните семейства, постоянно нуждаещи се от чужда помощ.

Размерът на социалната пенсия за старост се определя от Министерския съвет по предложение на МТСП и НОИ. Пенсиите за военна инвалидност, гражданска инвалидност и социалната пенсия за инвалидност се определят в процент от социалната пенсия за старост в зависимост от намалената работоспособност на лицата.

Минималният размер на социалната пенсия за старост за периода от 01.01.2008 г. до 30.06.2008 г. е 76,23 лв. и от 01.07.2008 г. до 31.12.2008 г. – 84,12 лв.

Добавки към пенсиите

Към пенсиите се изплащат различни добавки, които не са свързани пряко с трудовата дейност на осигурените лица. Съгласно действащите през 2008 г. правни разпоредби към пенсиите се отпускат и изплащат следните добавки:

- добавка за чужда помощ;
- добавка от пенсията или сбора от пенсиите, които е получавал починалият съпруг/съпруга;
- добавка на пострадалите в Отечествената война;
- добавка към пенсията на ветераните от войните;
- добавка на лица, които са били в затвори, трудово-възпитателни общежития, лагери и места за задържане (по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица).

Има и добавки, които вече не се отпускат, но продължават да се изплащат. По силата на изричен текст от ПЗР на КСО добавките към пенсиите, получавани към момента на влизане в сила на кодекса, отпуснати по отменени закони, продължават да се изплащат на правоимащите лица. Това са добавките за миньори и добавките за навършилите съответно 75- и 80-годишна възраст.

Средни показатели за пенсиите към 31.12.2008 г. по пол и възрастови групи

Анализът на пенсиите по видове, по възрастови групи и пол разкрива зависимостта на осигурените лица от начина им на живот преди да станат пенсионери и влиянието от индивидуалното участие на всеки един от тях върху пенсионната система в държавното обществено осигуряване. Пенсията е резултативна величина. Съблюдаването на основните фактори като демографските, развитието на икономиката, здравния статус на населението, здравословните и безопасни условия на труд, разпространението на сивата икономика, заетост и безработица, нивото на трудовите доходи, както и съответните тенденции в тези фактори са основа за вземането на правилните решения за промени в пенсионното осигуряване с оглед адекватност в размерите на пенсиите.

Към 31 декември 2008 г. **общият брой на пенсионерите** е 2 200 595, което е с 1,5% по-малко спрямо броят им (2 233 697) през 2007 г. Лични първи пенсии са получавали 2 075 027 пенсионери (94,3 на сто), а наследствени – 125 568 (5,7 на сто). Пенсии за сметка на държавното обществено осигуряване са получавали 2 142 334 лица, а чрез трансфер от Републиканския бюджет – останалите 58 261 пенсионера.

Разпределение по пол и възрастови групи

През 2008 г. броят на пенсионерите е 2 200 595, като от тях жените са 1 275 220 (57,9%), а мъжете 925 375 (42,1%). От пенсионерите с лични пенсии жените са 1 175 344 (56,6%), а мъжете – 899 683 (43,4%). При получаващите наследствени пенсии делът на жените (79,5%) е значително по-голям от този на мъжете – 20,5%, което е почти феноменално.

- При пенсионерите, получаващи пенсии от **фонд “Пенсии”** (за осигурителен стаж и възраст и за инвалидност общо заболяване), чийто общ брой е 2 127 636, жените са 1 239 493 (или 58,3%), а мъжете – 888 143 (41,7%).

- Относително малка е разликата в броя на пенсионерите по пол при тези, чиято първа пенсия е за **трудова злополука и професионална болест**. От 14 698 пенсионери жените са 7 911 (53,8%), а мъжете 6 787 (46,2%).

- От общо 58 261 пенсионери, получаващите **несвързани с трудова дейност пенсии** жените са 47,7%, а мъжете 52,3%. В тази съвкупност мъжете са повече от жените поради спецификата на много от нетрудовите пенсии (военна инвалидност, гражданска инвалидност, особени заслуги), при които правоимащи стават предимно мъже.

В разпределението на пенсионерите по възрастови групи най-голям дял заемат пенсионерите на възраст между 65 и 69 години. Техният дял е 18,2%, а общият брой 399 556. Най-много мъже има във възрастовата група от 65 до 69 г. (18,9%), а преобладаващата част жени са на възраст между 60 и 64 г. (19,8%).

- От получаващите **лична** пенсия най-многобройна е групата на пенсионерите на възраст между 65 и 69 г. (19%). От гледна точка на пола най-много са мъжете в същата възрастова група (65-69-годишните) – 19,4%. Най-многобройната група при жените е на 60-64-годишните – 20,3%.

- При получаващите **наследствени** пенсии най-многобройна е възрастовата група на лицата до 44-годишна възраст (33,1%), като преобладаващата част от мъжете също попадат в тази група (78,6%). Най-многобройната група при жените, получаващи наследствени пенсии, е при 55-59-годишните – 33,7%.

Броят на **пенсионерите с новоотпуснати пенсии** през 2008 г. е 111 878, от които 92 985 лични и 18 893 наследствени. В **общия брой** на пенсионерите с новоотпуснати пенсии през 2008 г. най-много са пенсионерите на възраст 55-59 г. (35,4%). Най-многобройна при мъжете е възрастовата група на 60-64-годишните (35,1%), а при жените – групата на 55-59-годишните (46,7%).

- От пенсионерите с новоотпуснати **лични** пенсии най-много са във възрастовата група от 55 до 59 години – 36,1%. Най-много жени с новоотпуснати лични пенсии има в

същата възрастовата група – 49,9%, а при мъжете най-голяма е групата на 60-64-годишните – 37,1%.

• В структурата на пенсионерите с новоотпуснати **наследствени** пенсии най-голям дял заемат лицата на възраст до 44-години (40,3%). В тази възрастова група попадат най-много от мъжете – 65,5%, а при жените най-голяма е групата на 55-59-годишните – 36,4%.

Среден индивидуален коефициент (ИК)

◆ Средният индивидуален коефициент на пенсионер за личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2008 г. е **1,312**, като при мъжете е 1,603, а при жените – 1,090. Общо при новоотпуснатите пенсии средният индивидуален коефициент е по-висок – 1,323, като за мъжете е 1,450, а за жените – 1,100.

- С индивидуален коефициент **до 1 са 32,1%** (532 644) от общия брой лични първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** (ОСВ). От тях 16,7% (89 099) се получават от мъже, а останалите 83,3% (443 545) – от жени.
- С коефициент **от 1 до 2 са 56,5%** (936 454 пенсионера). От тях мъжете са 51% (477 997), а жените – 49% (458 457).
- Получаваните пенсии с индивидуален коефициент **от 2 до 3 са 8,9%** (147 306) от личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст. Получавани от мъже са 119 782 (81,3%), а от жени – 27 524 (18,7%).
- С коефициент **от 3 до 4 са 1,4 %** (23 615) от пенсиите. От тях мъжете са 82,3% (19 444), а жените – 17,7% (4 171).
- С коефициент **над 4 са 0,3%** (5 513) от получаваните лични пенсии за ОСВ. От тях 80,1% (4 417) са мъжете и 19,9% (1 096) са жените.
- Без индивидуален коефициент (отпуснати на минимален размер) са **0,7%** (11 356) от получаваните лични пенсии за ОСВ. От тях 41,5% (4 711) са мъжете и 58,5% (6 645) са жените.

◆ По **категории труд** средният индивидуален коефициент на личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2008 г. е както следва:

- Общо за работилите при условията на **първа категория труд** ИК е **1,754**. При мъжете е 1,822, а при жените – 1,535. За **новоотпуснатите** пенсии ИК е **1,916** (1,825 за мъжете и 2,232 за жените).
- Общо за **втора категория труд** средният ИК е 1,449 (мъже – 1,553 и жени – 1,256). При **новоотпуснатите** пенсии средният ИК намалява на 1,387 (за мъжете 1,568, а за жените – 1,332).
- За работилите при най-масовата **трета категория труд** средният ИК е 1,149 (1,442 – мъже и 1,051 – жени). При **новоотпуснатите** пенсии ИК нараства на 1,210 (за мъже – 1,404, за жени – 1,111).

◆ На пенсионерите с лични пенсии за инвалидност поради **трудова злополука и професионална болест** средният индивидуален коефициент е **1,154** (мъже – 1,248 и жени – 0,940), като за новоотпуснатите пенсии е **1,085** (мъже – 1,193 и жени – 0,736). Средният индивидуален коефициент на пенсионерите с намалена работоспособност над 90% е 1,197, от 71 до 90% – 1,190 и с намалена работоспособност от 50 до 70,99% – 1,140.

◆ Средният индивидуален коефициент на личните първи пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** е **0,968** (мъже – 1,098 и жени – 0,867), като за новоотпуснатите е 1,073 (мъже – 1,180 и жени – 0,952). С индивидуален коефициент 0,994 са пенсионерите с намалена работоспособност над 90%, с коефициент 0,979 са пенсионерите със загубена работоспособност от 71 до 90% и с 0,939 са тези с намалена работоспособност от 50 до 70,99%.

При по-голяма част от новоотпуснатите пенсии ИК се увеличава поради изпреварващо нарастване на доходите на осигурените лица спрямо средните доходи за страна-

та. За това влияние оказаха и някои мерки за ограничаване дела на сивата икономика. За по-пълно деклариране доходите на работниците и служителите спомага ежегодното тристранно договаряне за увеличаване на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии, намаляването размера на осигурителната вноска за ДОО и намаляването дела на осигурителната вноска от работодателя за сметка на осигуреното лице. За нарастването на осигурителната база допринесе и нормативната промяна, с която за осигурителен доход се вземат и начислените, но неизплатени на лицето трудови възнаграждения. Тези мерки благоприятстват доближаването на осигурителния доход до действително изплатените трудови възнаграждения, което пряко рефлектира и върху нарастването на индивидуалния коефициент.

Запазва се преобладаващата тенденция индивидуалните коефициенти на мъжете да са по-високи от тези на жените. Мъжете работят в по-тежки условия на труд или по-често заемат ръководни длъжности в икономиката или в управлението на държавата, получават по-високо заплащане в сравнение с жените и формират по-високи индивидуални коефициенти и пенсии.

При съпоставка между средния индивидуален коефициент на пенсионирани за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО (1,278) и на пенсионирани за ОСВ по чл. 69 от КСО кадрови военнослужещи и приравнени към тях (1,947) прави впечатление значителната разлика в полза на втората категория лица. Новоотпуснатите пенсии по чл. 68 от КСО са с ИК 1,294, а по чл. 69 от КСО са с ИК 2,226. Това е много показателно не само за разликата в размерите на трудовите доходи на двете групи, но и за размера на официално обявяваните доходи на двете групи и респективно – за големината на скритата икономика. Доходите на военнослужещите и приравнените към тях са тъждествени на осигурителните им доходи, докато наетите и самонаетите лица, които се пенсионират по чл. 68 от КСО, получават трудови доходи, които не винаги са равнозначни на осигурителните им доходи, върху които се правят вноски.

Личните пенсии (ИОЗ) на кадровите военнослужещи са със среден ИК 1,440, който е значително по-висок от ИК на останалите пенсии за инвалидност – 0,969.

Средна възраст на пенсионерите

Върху средната възраст на пенсионерите влияние оказват редица фактори като: средна продължителност на живота в България, средна възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии, нормативно определената възраст за придобиване право на пенсия и др. През 2008 г. законово определената възраст за придобиване **право на пенсия за мъжете е 63 г., а за жените – 59 години и 6 месеца.**

◆ **Средната възраст** на пенсионерите с лични пенсии към 31.12.2008 г. е **68,3 години**. В края на 2007 г. тя е била 68,0 години, а в края на 2006 г. – 67,7. След рязкото повишаване на средната възраст през 2000 г. спрямо 1999 г., през следващите години се наблюдава по-плавното ѝ покачване. На мъжете пенсионери средната възраст е 67,1 години, а на жените – 69,2. Или разликата е с 2,1 години повече за жените, което се дължи основно на по-голямата средна продължителност на живота при жените. Средната възраст на пенсионерите, получаващи **лични пенсии за осигурителен стаж и възраст**, е 70,9 години, като при мъжете е 70,3, а при жените – 71,3 години. От тях пенсионирани по **чл. 68 от КСО** са на възраст 71,3 години, като за мъжете е 71,4, а за жените – 71,3 години, а за тези по **чл. 69 от КСО** съответно е 62,3 години при мъжете и 64,0 години при жените.

◆ Средната възраст на **пенсионерите с новоотпуснати** лични пенсии през 2008 г. е **56,1 години**. Мъжете средно са се пенсионирали на 57,0 години, а жените – на 54,7 години. Тук се включват пенсионерите, получаващи всички видове пенсии. Възрастта, на която са придобивали право на лична пенсия за **осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО**, средно през 2008 г. е 60,2 години – мъжете на 60,6 години, а жените на 59,6 години. През 2007 г. средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии е 60,2, а през 2006 г. – 59,6 години. Средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии все още е ниска, защото през 2008 г. се създадоха нови нормативни условия за това:

➤ като се удължи срока (до 31.12.2010 г.) за ранно пенсиониране на работилите при условията на първа и втора категория труд по преходните разпоредби на КСО (§4);

➤ като се даде нов срок (до 31.12.2014 г.) за ползване на преференциални права за пенсиониране на работилите в миннодобивната промишленост – лицата, придобили право на пенсия в периода от 1.01.2007 г. до влизането в сила на новия срок, могат да се пенсионират от датата на придобиване на правото, т.е. със задна дата, и много лица се възползваха от тази възможност;

➤ като допълнително се включиха нови длъжности към привилегированите условия при пенсиониране (например от агенцията за национална сигурност).

◆ **Средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии за осигурителен стаж** и възраст по реда на **чл. 69 от КСО** на кадрови военнослужещи, офицери и сержанти е 50,0 години. В сравнение с 2007 и 2006 г., когато е съответно 51,3 и 50,4 години, тя намалява. Преходната разпоредба на КСО за пенсиониране по условията на отменения Закон за пенсиите на тази категория лица действаше до 31.12.2003 г., но след промените (ДВ, бр. 67 от 2003 г.) офицерите и сержантите от МВР можеха да се пенсионират по отменения Закон за пенсиите до края на 2005 г., ако до 31.12.2003 г. имат необходимия осигурителен стаж за придобиване право на пенсия. С допълнителни промени на чл. 69 от КСО от 01.01.2008 г. (ДВ, бр. 109 от 2007 г.) списъкът на лицата, които могат да се пенсионират по реда на чл. 69 от КСО се допълни с държавните служители от Държавна агенция “Национална сигурност”, като се даде възможност на лицата, които имат право да се пенсионират по реда на чл. 69 от КСО да се възползват от това си право при уволнение, независимо от възрастта, при наличие на 25 години осигурителен стаж, от които две трети да са действително изслужени на определени длъжности.

Това са и основните причини за намаляване на възрастта при пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии през 2008 г., в сравнение с 2007 г.

◆ **Средната възраст на получаващите лична пенсия за инвалидност поради общо заболяване** през 2008 г. е нараснала на 58,5 години (за 2007 г. е 58,2 години). При новоотпуснатите пенсии средната възраст е 51,3 години (за 2007 г. е 50,9 години). По групи намалена работоспособност средната възраст през 2008 г. се увеличава в сравнение с предходната година при новоотпуснатите пенсии с намалена работоспособност над 90% (от 52,8 на 53,1 години), от 71 до 90% (от 51,2 на 51,5 години) и при групата от 50 до 70% намалена работоспособност (от 50,2 на 50,7 години).

Среден осигурителен стаж

Осигурителният стаж се изчислява в години, месеци, дни и часове. За осигурителен стаж при пенсиониране се зачита времето, през което лицата, работили по трудово или служебно правоотношение, или без трудово правоотношение, за което са внесени или дължими осигурителните вноски; на самоосигуряващите се лица – времето, за което са внесени осигурителни вноски.

Без да се внасят осигурителни вноски се зачита:

- 1) времето на платен и неплатен отпуск за отглеждане на малко дете;
- 2) времето на платени и неплатени отпуски за временна неработоспособност и за бременност и раждане;
- 3) времето на неплатен отпуск до 30 работни дни през една календарна година;
- 4) времето, през което лицето е получавало обезщетение за безработица;
- 5) при самоосигуряващите се лица, осигуряващи се за всички осигурителни рискове, за периодите на платени и неплатени отпуски за временна неработоспособност, бременност и раждане и за отглеждане на малко дете.

За осигурителен стаж при пенсиониране се зачита и времето:

- 1) след 1 януари 1996 г., през което време родител/осиновител на дете-инвалид е полагал постоянни грижи за него до навършване на 16-годишна възраст, поради което не е

работил по трудово или по служебно правоотношение и не е бил осигурен;

2) след 1 януари 2001 г., времето през което родител/осиновител или съпруг/съпруга са полагали грижи за инвалиди със загубена работоспособност над 90 на сто, постоянно нуждаещи се от чужда помощ, за което не са били осигурени или не са получавали пенсия;

3) на наборна или мирновременна алтернативна служба;

4) за осигурителен стаж при пенсиониране по чл. 68, ако това е по-благоприятно за лицата, се зачита в съотношение 4 години за 5 години от трета категория труд времето, през което лицата едновременно са работили по трудов договор при пълно работно време и по допълнителен или втори трудов договор за не по-малко от 3 часа, като еднолични търговци и собственици или съдружници в търговски дружества, а също така ако са упражнявали свободна професия и/или занаятчийска дейност;

5) за недостигащия до 5 години осигурителен стаж, за което са внесени осигурителни вноски.

◆ **Средният осигурителен стаж** на пенсионерите с лични първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2008 г. е 32,4 години (действителен) и 36,3 години (превърнат стаж към трета категория). За мъжете действителният стаж е 35,4 години, а превърнатият – 42,8 години. При жените средният осигурителен стаж е по-нисък в сравнение с този на мъжете. Стойностите в години са съответно: действителен стаж – 30,2 години и превърнат – 31,4 години. При новоотпуснатите пенсии през 2008 г. се забелязва нарастване на средния осигурителен стаж. Действителният стаж е 35,4 години, а превърнатият – 39,6 години. Разликата между действителния стаж на мъжете и жените е 2,1 години, като пенсиите на мъжете са отпуснати при наличие на повече години, а разликата в превърнатия стаж е 5,2 години.

• Средният осигурителен стаж на пенсионерите с лични първи пенсии за ОСВ по **чл. 68 от КСО** е 32,3 години, а превърнатият – 35,7 години. За мъжете действителният стаж е 36 години, а 42,3 години – превърнатия. При жените средният осигурителен стаж е по-нисък отколкото при мъжете и разликата между действителния и превърнатия е значително по-малка, като стойностите са съответно 30,2 и 31,4 години.

• Средният осигурителен стаж на пенсионерите с лични първи пенсии за ОСВ по **чл. 69 от КСО** е 30,7 години действителен, а превърнатият е 46,6 години. Разликата между действителния и превърнатия стаж на тази категория пенсионери е значително по-висока отколкото на лицата, пенсионирали се по чл. 68 от КСО. Относително малка е разликата между превърнатия осигурителен стаж на мъжете и жените, съответно 46,7 години и 42,2 години. При мъжете действителния стаж е 30,7 години, а при жените – 28,4 години.

◆ При пенсионерите с лични първи пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** средният осигурителен стаж естествено е значително по-нисък отколкото при пенсионерите с пенсии за ОСВ. Техните пенсии са отпуснати средно при 22,5 години стаж, а признатият им стаж е 12,1 години. Разликата в стажа при мъжете и жените е почти незначителна – съответно 22,9 години (признат 14,5) и 22,3 години (признат 10,2 години). Разликата в признатия стаж се явява от различната възраст, на която мъжете и жените придобиват право на пенсия за ОСВ.

Средни размери на личните пенсии за трудова дейност по пол

При пенсионерите с лични първи **пенсии за осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2008 г. общият средномесечен размер на пенсията е нараснал с 16,8% (206,41 лв.) спрямо края на 2007 г. (176,66 лв.). При разпределението по пол се запазва тенденцията средният месечен размер на пенсията при мъжете (273,76 лв.) да е значително по-голям от този на жените (155,20 лв.). Тъй като в размера на пенсиите се отразяват по-ниските трудови и съответно осигурителни доходи на жените, по-ниските индивидуални коефициенти на жените, както и по-ниския среден осигурителен стаж на жените в сравнение с тези на мъжете, средностатистически жените получават по-ниски пенсии.

• Средномесечните размери на пенсиите на лицата, пенсионирали се по **чл. 68 от КСО**,

е 198,99 лв. Пенсиите на мъжете средномесечно са 264,15 лв., а на жените 155,03 лв.

- Разликата в средномесечните размери на пенсиите на жените и мъжете пенсионери – кадрови военнослужещи и приравнени към тях (**чл. 69 от КСО**) и през 2008 г. е сравнително малка (7,8%). Мъжете получават лични първи пенсии в размер 345,61 лв., а жените – 318,72 лв. Общият среден размер на пенсиите на двата пола (345,03 лв.) надвишава значително средния размер на пенсиите на лицата, придобили право на най-масовата пенсия – по чл. 68 от КСО (198,99 лв.).

- ◆ Пенсионерите с лични първи пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** имат среден размер на пенсията 151,84 лв. И тук разликата в размера на пенсията между двата пола се запазва, като мъжете получават (169,92 лв.) с 18,9% повече от жените (137,87 лв.). По-значителна разлика се явява в средните размери на пенсиите на кадровите военнослужещи (207,51 лв.) и на останалите трудови пенсии за инвалидност поради общо заболяване (151,94 лв.).

Разпределението по пол на пенсионерите с лични първи пенсии за **инвалидност поради трудова злополука и професионална болест** към 31.12.2008 г. показва, че средномесечният размер на пенсията при мъжете е 173,47 лв., а при жените – 137,86 лв. Общият среден размер на пенсията за ТЗПБ е 162,61 лв., което е средно с по 10,77 лв. повече спрямо другия вид пенсия за инвалидност – по чл. 74 от КСО (151,84 лв.).

Средни размери на личните пенсии за трудова дейност по възрастови групи и пол

Осигурителен стаж и възраст

Средният месечен размер на личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** за всички възрастови групи за 2008 г. е 206,41 лв. С най-висок средномесечен размер на пенсиите са пенсионерите до 40 години и между 50 и 54 години (съответно 387,69 лв. и 334,64 лв.). В тези възрастови групи попадат 25 938 пенсионери, или 1,6% от 1 645 532 души. Следващите по големина месечни размери (327,32 лв.) се получават от пенсионерите на възраст между 45 и 49 години и от тези между 40 и 44 години (312,78 лв.). Това са предимно хора, работили в условията на първа и втора категория труд, придобили право на пенсия на по-ниска възраст, също и кадрови военнослужещи и приравнени на тях. Те представляват 0,7% от общата съвкупност на пенсионерите с лични пенсии за ОСВ. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите са лицата на възраст над 95 години и групата на 90-94-годишните, които са 0,6% от общия брой. Най-възрастните съответно получават 154,97 и 159,76 лв., което е показателно за изоставането на размерите на пенсиите с отдалечаване във времето от момента на отпускането им.

Според **разпределението по пол** мъжете, попадащи във възрастовата група до 40 години и между 50-54-годишните, са с най-висок среден месечен размер на пенсията, съответно – 387,69 лв. и 349,43 лв. При жените със значително по-висок от средния размер пенсия за всички жени са групите на 45-49-годишните (155,20 лв.) и 50-54-годишните (304,97 лв.). Най-нисък размер на пенсията за мъжете и жените се наблюдава при най-възрастните – над 95-годишните (съответно 190,76 лв. и 119,02 лв.).

Инвалидност общо заболяване

Разпределението по възрастови групи при пенсиите за **инвалидност поради общо заболяване** показва, че най-висок е средният размер (160,95 лв.) на хората на възраст 70-74 години, следвани от 75-79-годишните със средна пенсия 160,06 лв. След тях е възрастовата група на 65-69-годишните, които получават средна месечна пенсия 159,04 лв. Тези три възрастови групи представляват 18,8% от общата съвкупност (310 886) на пенсионерите с лични пенсии за ИОЗ. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите е групата до 20 години – 108,85 лв., следвани от 20-24-годишните – 112,71 лв. поради ниските възнаградения и осигурителен доход на по-младите хора и по-краткия им осигурителен стаж. Те заемат 0,2% от общия брой.

В **разпределение по пол** мъжете с най-висок средномесечен размер на пенсията за ИОЗ са тези от възрастовата група на 80-84 годишните – 208,49 лв., докато с най-нисък размер на пенсията са 20-годишните – 105,02 лв. Най-висок размер на тези пенсии при жените се наблюдава при 70-74 годишните (146,56 лв.), а най-нисък при лицата на възраст между 25 и 29 години (111,94 лв.).

Трудова злополука и професионална болест

Най-висок средномесечен размер на пенсиите за инвалидност поради **трудова злополука и професионална болест** получават пенсионерите на възраст 65-69 години (173,75 лв.), следвани от групата на 55-59-годишните със среден размер 167,16 лв. Те съставляват 23,9% от получаващите този вид пенсия. С най-ниски средномесечни размери на пенсиите са 20-24-годишните (121,34 лв.).

Според **разпределението по пол** с най-висок среден размер са пенсионерите на възраст между 65 и 69 години както при мъжете, така и при жените. Средният размер на пенсията съответно е 187,18 лв. и 148,63 лв. При мъжете групата на 20-24-годишните е с най-нисък размер на пенсията (117,75 лв.), а при жените – тези на възраст между 30 и 34 години (117,76 лв.).

Прекратени пенсии по причина за прекратяване

Общият брой на прекратените и спрени пенсии (144 981 бр.) към 31.12.2008 г. е намалял с 6,1% спрямо броят им през 2007 г. (154 321 бр.). От тях 125 487 са лични и 19 494 наследствени. В зависимост от причините за прекратяване най-много са прекратените пенсии поради смърт на пенсионера – 100 605, или 69,4%. На второ място са прекратените поради рехабилитиране на инвалиди – 12 559, което е 8,7% от всички прекратени пенсии. Спрямо 2007 г., когато прекратените поради смърт са били 101 398 пенсии, те са намалели с 0,8%, а прекратените поради рехабилитиране на инвалиди са намалели с 22,5% спрямо 2007 г. (16 203 бр.).

- От всички (98 121) прекратени поради смърт **лични пенсии** 49,2% са на жени и 50,8% на мъже. Средната продължителност на получаване на тези пенсии е 19,6 години, като при мъжете е 17,1 г., а при жените – 22,2 г.

- Броят на прекратените поради смърт **лични пенсии за осигурителен стаж и възраст** е 75 988, от които 40 241 (53%) на мъже и 35 747 (47%) на жени. Този вид пенсия е получавана средно 20,8 години, като средната продължителност на получаване от жените (23,2 г.) е значително по-висока в сравнение с тази на мъжете (18,6 г.).

- След рехабилитиране на инвалиди или поради смърт през 2008 г. са прекратени 25 928 **лични пенсии за инвалидност**. От тях 12 852 (49,6%) са на мъже и 13 076 (50,4%) на жени. Средната продължителност на получаване на тези пенсии е 8,4 години. Мъжете са ги получавали средно 8,1 години, а жените – 8,8 години. От тях прекратените поради рехабилитиране (10 447) 56,6% са на жени и 43,4% на мъже. Средната продължителност на получаването им за периода от инвалидизирането до възстановяването на работоспособността е 5,7 г., като при жените е 5,6 г., а при мъжете – 5,9 г.

- Прекратените (поради смърт или рехабилитиране) лични пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** през 2008 г. са 25 369, като те са получавани средно 8 години. Прекратените пенсии на мъже са 12 441 (49%), които са получавани 7,4 години, а на жени са прекратени 12 928 пенсии (50,9%) и средно са получавани 8,5 години.

- През 2008 г. са прекратени 559 пенсии за **инвалидност поради трудова злополука и професионална болест**. Поради либералните законови условия за правото на получаване на този вид пенсии, в сравнение с пенсиите за инвалидност общо заболяване, те средно са получавани много по-дълго време – 28,6 години (28,5 г. мъжете и 28,9 г. жените).

ГАРАНТИРАНИ ВЗЕМАНИЯ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖИТЕЛИТЕ

Със Закона за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя (ЗГВРСНР) към НОИ се създаде специален фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ (обн., ДВ, бр. 37 от 04.05.2004 г.). Този фонд е финансовият източник за получаване на начислените, но неизплатени трудови възнаграждения и парични обезщетения на работниците и служителите поради несъстоятелност на работодателя. Предназначението на фонда е да осигури защита на вземанията на работниците и служителите, произтичащи от трудовите им правоотношения, когато спрямо техните работодатели е открито производство по несъстоятелност.

Работодателите са задължени да внасят определени месечни вноски във фонда за работещите при тях по трудово правоотношение работници и служители. Вноската за фонда е за сметка на работодателя и се определя ежегодно със закона за бюджета на държавното обществено осигуряване. Фондът се управлява от надзорен съвет и директор.

Надзорният съвет на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ е управленски орган, който се състои от осем члена, разпределени по схемата 4:2:2 така:

- четирима представители на национално представените работодателски организации;
- двама представители на представителните синдикални организации;
- двама представители на Министерския съвет – по един от Министерство на труда и социалната политика и от Министерство на финансите.

По-голямото представителство на работодателските организации в състава на надзорния съвет се основава на обстоятелството, че вноските във фонда се правят изцяло и само от работодателите и те са заинтересовани от управлението на фонда съобразно предназначението му.

Мандатът на Надзорния съвет е три години. Всяка година на базата на ротационен принцип се избира председател от състава на надзорния съвет. На надзорния съвет на фонд „ГВРС“ са възложени няколко функции. Той упражнява правомощията си по чл. 11 от ЗГВРСНР като:

- Приема правилник за организацията и дейността си;
- Утвърждава Инструкция за реда и начина за осигуряване на текущия обмен на информация между Националната агенция за приходите и фонд „ГВРС“ по предложение на директора на фонда;
- Приема решения за отписване на несъбираеми вземания след приключване на производството по несъстоятелност на работодателя, въз основа на информация от Агенцията за държавни вземания и доклад на директора на фонда;
- Определя с решение размера на годишната издръжката на фонда, съгласно чл. 15, ал. 1, т. 3 от ЗГВРСНР;
- Утвърждава проекта на годишния бюджет на фонд „ГВРС“;
- Разглежда, обсъжда и приема по предложение на директора на фонда вътрешни правила за инвестиране на временно свободните парични средства;
- Взема решение за инвестиране на временно свободните парични средства на фонда по реда на чл. 16 от ЗГВРСНР, като ежегодно приема годишна инвестиционна програма на фонда;
- Утвърждава ежегодно основните насоки и плана за осигуряването със средства на фонда, които са основа за разработването на годишната инвестиционна програма;
- Утвърждава списък на банките, които обслужват фонда, определени по реда на чл. 29 от Кодекса за социално осигуряване;

- Приема отчета за изпълнение на бюджета на фонда и отчета за изпълнение на годишната инвестиционна програма като неразделна част от него;
- Прави предложение пред управителя на Националния осигурителен институт за назначаване и освобождаване на директора на фонда и определя възнаграждението му;
- Определя с решение лицето, на което ще се делегират правомощия да изпълнява функциите на директор на фонда за периодите, в които титулярът е в отпуск, командировка, трайно отсъствие, физическа или фактическа невъзможност да изпълнява функциите си и го предлага на управителя на НОИ;
- Осъществява контрол върху дейността на директора на фонда;
- Приема решения по други въпроси в съответствие с разпоредбите на ЗГВРСНР.

Директорът на фонд „ГВРС“ се назначава от управителя на НОИ по предложение на НС на фонда и има четиригодишен мандат. Директорът представлява фонда и осъществява оперативното му ръководство като упражнява правомощията по чл. 12, ал. 3 от ЗГВРСНР, а именно:

- Действа като разпоредител с бюджета на фонда;
- Съвместно с Главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в Централното управление на НОИ извършва дейността по чл. 13а, ал. 1, т. 28 от Правилника за организацията и дейността на Националния осигурителен институт;
- Съвместно с Главна дирекция „Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване“ в ЦУ на НОИ разработва методически указания, формуляри и образци за изплащане на гарантираните вземания;
- Решава всички останали въпроси, които не са от изключителната компетентност на надзорния съвет и на управителя на НОИ, във връзка с дейностите по гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност;
- Прави предложения за промени в правилника за дейността на фонд „ГВРС“ и правилника за организацията и дейността на надзорния му съвет;
- Дава становища, мнения и препоръки по нормативни актове и други въпроси, свързани с дейността на фонда;
- Разработва Вътрешни правила за инвестиране на временно свободните парични средства на фонда и ги предлага за утвърждаване от надзорния му съвет;
- Разработва ежегодно Основни насоки и план за осигуряване средствата на фонда и ги предлага за утвърждаване от надзорния съвет на фонд „ГВРС“;
- Разработва и предлага изменения и допълнения на Инструкцията за реда и начина за осигуряване на текущия обмен на информация между Националната агенция за приходите и фонд „ГВРС“;
- Прави предложение пред надзорния съвет на фонда за отписване на несъбираемите вземания след приключване на производството по несъстоятелност на работодателя въз основа на предоставена от Агенцията за държавни вземания информация;
- Изработва и предлага на надзорния съвет на фонда ежегодно до края на месец декември проект на годишна инвестиционна програма;
- Ръководи изпълнението на годишната инвестиционна програма на фонда, подпомаган от сектор „Финанси, инвестиционна дейност и банково обслужване“ към Главна дирекция „Финансово-стопански дейности“ на Националния осигурителен институт, съгласно приетите Вътрешни правила за инвестиране на временно свободните парични средства на фонда;
- Подготвя отчета за изпълнението на бюджета и годишната инвестиционна програма на фонда;
- Изготвя тримесечни текущи отчети за състоянието на приходната и разходна части на фонда, а също и за достигнатата доходност от инвестиции.

Административното, техническото, счетоводното, правното и информационното обслужване на фонда се извършва от Националния осигурителен институт на основание чл. 13 от закона.

Съгласно разпоредбите на чл. 28 от ЗГВРСНР, в резултат на изплащането на гарантирани вземания на работниците и служителите от средствата на фонда, в негова полза възниква правото на иск срещу работодателя в размер на масата на изплатените средства. В производството по несъстоятелност, във връзка с изплатените гарантирани вземания на работниците и служителите, фондът се представлява от Агенцията за държавни вземания (АДВ).

Задължение за внасяне на осигурителни вноски и осигурени лица във фонда

Съгласно Закона за гарантираните вземания на работници и служители при несъстоятелност на работодателя, **задължени лица са всички физически и юридически лица**, които наемат лица по трудово правоотношение и спрямо които може да се открие производство по несъстоятелност по реда на Търговския закон или по реда на специални закони. Те са длъжни да внасят задължителните месечни вноски във фонда за работещите при тях по трудово правоотношение работници и служители с изключение на лицата, които са:

- съдружници в търговските дружества;
- членове на органите на управление и контрол на търговеца;
- съпрузи и роднини по права линия на търговеца – физическо лице, на съдружниците в търговското дружество и на членовете на органите за управление и контрол на търговеца.

Вноски във фонда не се внасят от работодателите, визирани в § 1, т. 1 от Допълнителните разпоредби на Кодекса на труда, спрямо които не може да се открие производство по несъстоятелност, тъй като не са „търговци“ по смисъла на закона. Това са държавните учреждения – министерства, изпълнителни агенции, общини, учебни заведения, висши училища, институти, регистрирани партии по Закона за политическите партии, регистрирани вероизповедания по Закона за вероизповеданията и др. Не са задължени лица по смисъла на чл. 2 от ЗГВРСНР също и неперсонифицирани дружества, търговски представителства, народни читалища, синдикални организации, нотариуси и адвокати.

Вноската за фонда се определя ежегодно със Закона за бюджета на ДОО, но не може да надвишава 0,5%. Тя се дължи върху изплатени или начислени брутни трудови вознаграждения, но върху не повече от максималния месечен размер на осигурителния доход, определен със Закона за бюджета на ДОО, който за 2008 г. е 2 000 лв. При вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ не се прилага минимален осигурителен доход. Не се дължат осигурителни вноски върху плащанията на работниците и служителите от средствата за социални разходи, средствата за работно, униформено и представително облекло, както и парични обезщетения, дължими от работодателя по силата на нормативен акт. Това са паричните обезщетения по членове от 213 до 221 включително, чл. 222, ал. 2 и 3, чл. 224, 225, 331 КТ. От 01.01.2007 г. вноски за фонд „ГВРС“ се дължат и върху вознаграждението, което работодателят изплаща за своя сметка на работниците и служителите за първия работен ден от временната неработоспособност.

Със стартирането на Националната агенция за приходите от началото на 2006 г., и на база законови промени в сила от 01.01.2006 г., контролът по внасянето на вноските във фонд „ГВРС“ се осъществява от органите на НАП, а контролът по изплащането на гарантираните вземания се осъществява от контролните органи на Националния осигурителен институт.

Националната агенция за приходите ежесечно предоставя на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ информация за размера на събраните приходи, просрочените вземания и подлежащите на възстановяване суми от фонда. Между НАП и фонд „ГВРС“ има подписана Инструкция за реда и начина за осигуряване на текущия

обмен на информация между Националната агенция по приходите и ръководството на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“.

Дължимите, но невнесени вноски, се събират по реда на Данъчно-осигурителния процесуален кодекс, като се прилагат правилата за установяването и събирането на задължителните осигурителни вноски (чл. 21, ал. 2 от ЗГВРСНР).

Право и размер на гарантираните вземания

Право на гарантирани вземания имат работниците и служителите, за които са били внесени или дължими осигурителни вноски за всички осигурени социални рискове и на които трудовото правоотношение не е прекратено към датата на обнародване на решението за откриване на производство по несъстоятелност в Държавен вестник или е прекратено през последните три месеца преди тази дата. За да имат право работниците и служителите на гарантирано вземане, работодателят трябва да е осъществявал дейност най-малко шест месеца преди началната дата на неплатежоспособността, посочена в решението по чл. 6 от ЗГВРСНР. Право на гарантирано вземане възниква и в случай на обнародване в Държавен вестник на съдебното решение за:

- 1) откриване на производство по несъстоятелност с едновременно обявяване в несъстоятелност;
- 2) откриване на производство по несъстоятелност, обявяване в несъстоятелност и прекратяване на производството по несъстоятелност поради недостатъчност на имуществото за покриване на разноските по производството.

Гарантираните вземания на работниците и служителите са начислени и неизплатени:

1. трудови възнаграждения, дължими от работодателя по индивидуални и колективни трудови договори;

2. парични обезщетения, дължими от работодателя по силата на нормативен акт.

С новата редакция на чл. 4, ал. 1 от ЗГВРСНР се разширява обхватът на лицата, които имат право на гарантирани вземания. От 1 юли 2006 г. такова право вече имат всички лица, които са били в трудово правоотношение с работодателя, независимо от срока му и продължителността на работното време. Това се отнася за лицата, за които не се внасят вноски за всички осигурени социални рискове. Тук попадат включените в програмата на МТСП „От социални помощи към осигуряване на заетост“, за които не се дължат вноски за фонд „Безработица“, и лицата, осигурени по реда на чл. 4, ал. 2 от КСО, които са наетите на работа при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец. Работодателите, които имат такива работници и служители, вече дължат и за тях осигурителни вноски за фонд „ГВРС“.

- **Гарантираните вземания на работниците и служителите, на които трудовите договори не са прекратени** към датата на обнародване на решението за откриването на производството по несъстоятелност, **са в размер на последните три начислени, но неизплатени месечни трудови възнаграждения и парични обезщетения през последните 6 календарни месеца**, предхождащи месеца, в който е обнародвано решението за откриване на производство по несъстоятелност. Има още едно условие – работникът или служителят да е работил по трудов договор не по-малко от три месеца.
- **Максималният месечен размер** на гарантираните вземания се определя ежегодно със ЗБДОО и не може да бъде по-малък от две и половина МРЗ, като за 2008 г. то е **660 лв.** Ако работникът/служителят е работил по-малко от три месеца, гарантираното вземане е в размер на начислените, но неизплатени трудови възнаграждения или парични обезщетения. То обаче не може да бъде повече от една минимална работна заплата за страната.
- **Гарантираните вземания на работниците и служителите с прекратено трудово правоотношение през последните три месеца** преди датата на обнародване на решението за откриване на производството по несъстоятелност **са в размер на последните**

три начислени, но неизплатени месечни трудови възнаграждения и парични обезщетения през последните 6 календарни месеца преди датата на прекратяване на трудовото правоотношение. Месечно не може да са повече от определения в ЗБ-ДОО размер на гарантираното вземане, ако са били в трудово правоотношение със същия работодател не по-малко от три месеца. Ако работникът или служителът е бил в трудово правоотношение с работодателя **по-малко от три месеца**, гарантираното вземане е в размер на начислените, но неизплатени трудови възнаграждения и парични обезщетения, но не повече от една минимална работна заплата за страната.

С допълнителната разпоредба на § 1 от ЗГВРСНР, която е в съответствие с прилагания от 01.01.2007 г. Регламент на Съвета (ЕИО) № 1408/71, са защитени и служителите от клоновете на чужди компании.

➤ **Право на гарантирани вземания** при условията, по реда и в размерите, определени със ЗГВРСНР, имат работниците и служителите, наети по трудови правоотношения в предприятие-български работодател. Предприятието трябва да осъществява стопанска дейност на територията на Република България и да е обособена част от друго предприятие, осъществяващо стопанска дейност на територията на друга държава членка на ЕС, или на друга държава от Европейското икономическо пространство. Когато по реда на законодателството на тази държава предприятието е в несъстоятелност и това се отнася и за обособената част от него в България, в този случай работникът или служителът, нает от такъв работодател, също ще има право на гарантирано вземане.

Едновременно с изплащането на гарантираните вземания се внасят и дължимите осигурителни вноски за държавното обществено осигуряване, допълнителното задължително пенсионно осигуряване и задължителното здравно осигуряване. Осигурителните вноски се изчисляват върху изплатените гарантирани вземания и се разпределят между фонда и работника в съотношението за разпределяне на вноските между работодателя и осигуреното лице за съответната година, определено в КСО. За 2008 г. то е 60:40.

Финансово състояние на фонд „ГВРС“

Годишната план-сметка за 2008 г. на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ е утвърдена в приложение към Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. Средствата на фонда не се включват в средствата на другите фондове на държавното обществено осигуряване и активите и пасивите му не могат да се обединяват с активите и пасивите на другите фондове на ДОО.

Основните параметри, заложи при разработването на бюджета на фонд „ГВРС“ през 2008 г., бяха следните:

Натурални показатели за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“			
Показатели	Бюджет 2008 г.	Отчет 2008 г.	Отчет към бюджет
Средногодишен брой лица, за които са внесени вноски за фонд „ГВРС“	1 874 675	2 072 635	110,6%
Средномесечно брутно трудово възнаграждение (лв.)	434,0	480,27	110,7%
Процент на вноската (определя се със ЗБ на ДОО)	0,5%	0,5%	
Доходност от инвестиции в ДЦК	4,50%	4,46%	
Лихвени проценти по срочни депозити	4,0%	3,20%	
Разходи за издръжка на фонда, като % от годишните приходи на фонда	0,3%	0,3%	
Разходи по дейността по чл. 13 от ЗБДОО (0,8% от приходите от вноски във фонда)	0,8%	0,8%	
Брой на лицата с изплатени гарантирани вземания	1 500	20	1,3%
Размер на изплатеното средно гарантирано вземане от фонд „ГВРС“ – на лице (лв.)	837,2	500,24	59,8%

Средногодишният брой на лицата, за които са внесени вноски във фонда по отчетни данни за 2008 г., е със 197,9 хиляди повече от планирания, или с 10,6 на сто повече. По-големият брой спрямо планирания е в резултат на прецизиране обхвата на осигурените във фонда лица и повишаване заетостта в икономиката.

Отчетеното средномесечно брутно трудово възнаграждение на осигурените лица във фонда е 480,27 лв., което е с 10,7% повече от планираното 434 лв.

Изплатени са гарантирани вземания на 20 лица, или само на 1,3 на сто от броя на планираните. Основната причина за този малък брой лица, на които са изплатени гарантирани вземания, е че фирмите, изпаднали в несъстоятелност, въпреки новоприетите законови промени (ДВ., бр. 48 от 2006 г.), не могат да покрият изискванията за изплащане на гарантирани вземания за работниците и служителите им от този фонд.

ОБОБЩЕНА ПЛАН-СМЕТКА НА ФОНД „ГВРС“ ЗА 2008 г.				
		План	Отчет	Изпълнение
		(хил. лв.)	(хил. лв.)	(%)
I.	ПРИХОДИ-ОБЩО	52,781.1	58,255.8	110.4%
1.	Осигурителни вноски от работодатели за работници и служители	48 816,5	54 633,0	111,9%
2.	Главница по ревизионни актове за начет	0,0	234,6	
3.	Приходи и доходи от собственост	3 872,8	3 194,1	82,5%
4.	Глоби, санкции и наказателни лихви	91,8	193,4	210,7%
5.	Неразпознати преводи за уточняване	0,0	0,7	
II.	РАЗХОДИ-ОБЩО	2 022,2	498,6	24,7%
1.	За гарантирани вземания на работници и служители	1 255,6	-8,0	-0,6%
2.	Осигурителни вноски за ДОО, ДЗПО и НЗОК	253,0	6,7	2,6%
3.	Заплати, възнаграждения и др. плащания на персонала	70,3	42,5	60,5%
4.	Издръжка на ф. „ГВРС“.	52,8	28,9	54,7%
5.	За административно обслужване на ф. „ГВРС“ от НОИ	390,5	428,5	109,7%
III.	ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	50 758,9	57 757,2	113,8%

Приходи

Приходите във фонд „ГВРС“ се набират от:

- задължителни месечни вноски за сметка на работодателите, които са и основният източник на приходи във фонда;
- приходи от встъпване в правата на удовлетворени от фонда кредитори в рамките на съдебното производство по несъстоятелност;
- възстановени от работодателя суми за изплатените от фонда гарантирани вземания и за внесените за сметка на работодателя осигурителни вноски;
- доходи от инвестиране на временно свободните парични средства на фонда, като законодателят е предвидил следните ограничения:
 - ценни книжа, издадени или гарантирани от държавата – не по-малко от 65 на сто от временно свободните средства. Именно с оглед на сигурността е предвидено най-голяма част от средствата на фонда да бъдат инвестирани по този начин по презумпция, че държавата не би могла да фалира и тези ценни книжа не носят риск;
 - общински облигации – не повече от 10 на сто от временно свободните средства;
 - депозити в банки – не повече от 25 на сто от временно свободните средства.
- дарения, временни финансови и безвъзмездни помощи, като в случаите на временен недостиг на средства във фонда за покриване на неотложни плащания той може да ползва краткосрочни безлихвени заеми от републиканския бюджет и/или от фондове със социално предназначение;

- наказателни лихви, т.е. които се дължат при ненавременно изпълнение на задължението за вноски във фонда;
- глоби в случаите на реализиране на административнонаказателна отговорност на работодател или длъжностно лице за неизпълнение на ЗГВРСНР или на нормативните актове по прилагането му;
- други източници.

През 2008 г. общите приходи на фонд „ГВРС“ са в размер на **58 255,8 хил. лв.** Те са с 10,4 % повече от планираните 52 781,1 хил. лв. Приходите бележат нарастване с 39,3 на сто спрямо 2007 г., когато са били 41 817,9 хил. лв.

- Основната част от приходите се формират **от вноски** от работодатели за работници и служители. Техният дял през 2008 г. е 93,8 %. Постъпили са общо 54 633,0 хил. лв. от вноски, като преизпълнението е с 11,9 %. То се дължи както на по-големия брой осигурени лица, за които се внасят осигурителни вноски във фонда, спрямо планирания, така и на по-високото от планираното средномесечно брутно трудово възнаграждение, върху което се внасят осигурителни вноски за фонд „ГВРС“. Освен сумата от осигурителни вноски, има и 0,7 хил. лв. неразпознати преводи, за които допълнително е направено съответствие между данните в Персоналния регистър и постъпилата информация от банките за преведените осигурителни вноски.
- **Средногодишният брой на лицата**, за които са внесени осигурителни вноски за фонд „ГВРС“ през 2008 г., е **2 072 635**, или с 10,6 на сто повече от планирания брой лица – 1 874 675.
- Отчетеното **средномесечно брутно трудово възнаграждение** на осигурените лица във фонда е **480,27 лв.**, което е с 10,7% повече от планираното (434 лв.).
- Приходите **от глоби, санкции и наказателни лихви** са 193,4 хил. лв., или с 110,7 на сто над планираните 91,8 хил. лв.
- Без да са планирани суми **от начети по ревизионни актове** от НАП и АДВ, през годината са събрани 234,6 хил. лв.
- За първи път е получен доход от **инвестиции в ДЦК** в размер на 2 353,8 хил. лв., а отчетената доходност от **лихви по срочни депозити** е в размер на 840,2 хил. лв.

ОБОБЩЕНА ПЛАН-СМЕТКА НА ФОНД „ГВРС“ ПО ГОДИНИ						
		2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2008 г./ 2007 г.
		(хил. лв.)	(хил. лв.)	(хил. лв.)	(хил. лв.)	(%)
I.	ПРИХОДИ-ОБЩО	24 872,1	32 333,2	41 817,9	58 255,8	139,3%
1.	Осигурителни вноски от работодатели за работници и служители	24 771,5	32 249,6	41 884,4	54 633,0	130,4%
2.	Глоби, санкции и наказателни лихви	8,4	20,4	80,9	193,4	239,1%
3.	Приходи и доходи от собственост			-107,7	3 194,1	-2966%
4.	Неразпознати преводи за уточняване	92,1	63,2	0,2	0,7	350,0%
II.	РАЗХОДИ-ОБЩО	83,2	266,2	438,0	498,6	113,8%
1.	За гарантирани вземания на работници и служители	46,4	25,0	21,7	-8,0	-36,9%
2.	Осигурителни вноски за ДОО, ДЗПО и НЗОК	16,6	8,9	9,0	6,7	74,4%
3.	Заплати, възнаграждения и др. плащания на персонала	16,9	23,9	27,4	42,5	155,1%
4.	Издръжка на ф. „ГВРС“	3,3	0,3	27,7	28,9	104,3%
5.	За административното обслужване на ф. „ГВРС“ от НОИ	0,0	208,1	352,2	428,5	121,7%
III.	ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	24 788,8	32 067,0	41 379,9	57 757,2	139,6%

Разходи

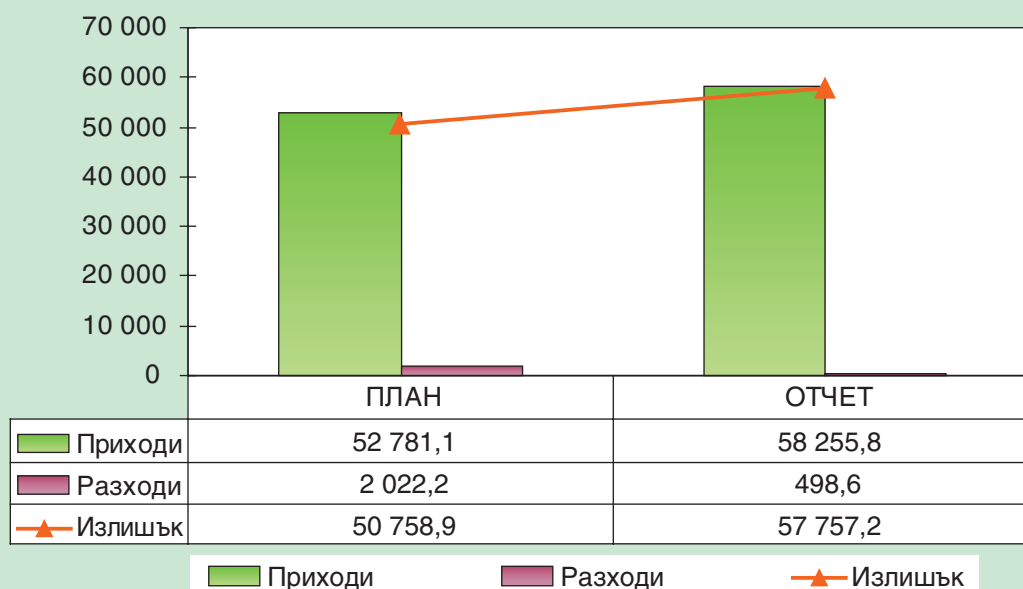
Законът определя за какво могат да се разходват натрупаните във фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ средства и те са за:

- изплащане на гарантирани вземания;
- осигурителни вноски за ДОО, ДЗПО, НЗОК;
- издръжка на дейността на фонда в размер, установен от неговия надзорен съвет, но не повече от 0,3 на сто от годишните приходи на фонда;
- разходи за административно, техническо, счетоводно, правно и информационно обслужване, което се осъществява от НОИ. Тези разходи се определят ежегодно със закона за бюджета на ДОО.

Изразходваните средства през 2008 г. от фонд „ГВРС“ са **498,6 хил. лв.** Изпълнението на планираните средства е 24,7 %. В сравнение с 2007 г., когато са изразходени 438,0 хил. лв. те са нараснали с 13,8 на сто.

- От общите разходи на фонд „ГВРС“ за изплащане на гарантирани вземания са изразходвани 8,2 хил. лв., или 0,65% от планираните 1 255,6 хил. лв.
 - Възстановените на работодатели суми за изплатени от фонда гарантирани вземания на работници и служители през 2008 г. са в размер на 16,2 хил. лв.
 - Изплатени са обезщетения на 20 лица (1,3% от планираните 1 500 лица) със среден размер на обезщетението 500,24 лв. (при планиран 837,2 лв.).
- Общо за осигурителни вноски за ДОО, ДЗПО, НЗОК са изразходвани 6,7 хил. лв., което е 2,6 % от планираните. Те са върху изплатените гарантирани вземания, заплати и възнаграждения на персонала.
- Изплатените възнаграждения за 2008 г. за издръжка на фонда, включително по трудови и извън трудови правоотношения на персонала, са 42,5 хил. лв.
- Направените разходи за административно, техническо, счетоводно, правно и информационно обслужване, което се извършва от НОИ, са 428,5 хил. лв. Тези разходи се определят ежегодно със закона за бюджета на ДОО.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ГВРС“ ЗА 2008 г. (хил. лв.)



За 2008 г. фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ приключи с излишък от 57 757,2 хил. лв., при планиран 50 758,9 хил. лв. Излишъкът е с 13,8 % по-голям от планирания.

Наличността по сметката на фонд „ГВРС“ към 31.12.2008 г. е в размер 15 209,7 хил. лв.

В края на отчетния период фондът има закупени с натрупване ДЦК на първичния пазар за три, пет и десет години на стойност 106 217,5 хил. лв. Закупените ДЦК само за 2008 г. са за 45 620,3 хил. лв. със средна доходност, изплащана на купон от 4,46%. За същият отчетен период наличността по срочни депозити с натрупване е 44 000,0 хил. лв. със средна доходност от 3,2 %, като депозираните в срочни депозити нови свободни средства само за 2008 г. са на стойност 18 000,0 хил. лв.

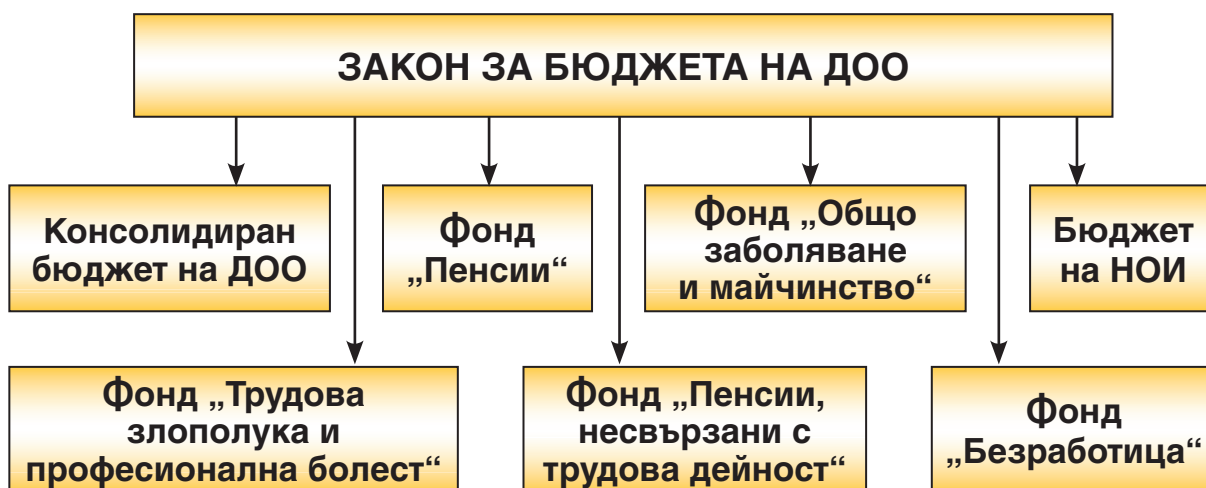
Прогнозата за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“, която се разработва от Националния осигурителен институт на базата на отчета за 2008 г. показва, че през следващата година, въпреки намаляването на вноската за фонда от 0,5% на 0,1%, ще продължат вложенията в срочни депозити и инвестиции в ДЦК с цел инвестиционният портфейл да бъде насочен към достигане на максимална доходност съобразно конюнктурата на капиталовия пазар.

КОНСОЛИДИРАН БЮДЖЕТ НА ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА 2008 г.

Консолидираният бюджет на ДОО за 2008 г. включва приходите, разходите, трансферите, субсидиите, дефицита/излишъка по финансирането на петте осигурителни фонда и административния бюджет на НОИ.

Бюджетът на ДОО осигурява финансовата основа, чрез която се гарантира своевременното отпускане и изплащане на пенсиите и обезщетенията на осигурените лица при икономичен режим на направените разходи за издръжка на администрацията. Чрез максимално използване възможностите на персоналният регистър, регистъра на трудовите договори и медицинските комисии към ТП на НОИ се осъществява ефикасен и ефективен контрол върху осигурителните плащания и свеждане до минимум случаите на непропорционално получаване на парични обезщетения и помощи от фондовете на ДОО.

Бюджета на ДОО е основният финансов план на социалноосигурителната система, с който се материализира замисъла на Кодекса за социално осигуряване и се реализира опередената за годината осигурителна политика. Структурата на бюджета следва модела на фондната организация на държавното обществено осигуряване съобразно спецификата на осигурителните рискове, съвкупностите на осигурените лица и изискванията на единната бюджетна класификация.



Със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване ежегодно се определят:

- Минималните месечни осигурителни доходи по видове осигурени лица и максималният осигурителен доход за всички осигурени лица;
- Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст;
- Минималният и максималният размер на обезщетението за безработица;
- Размерът на паричното обезщетение за отглеждане на малко дете по чл. 53, ал. 1 и 2 от КСО;
- Размерите на вноските за фондовете на държавното обществено осигуряване, Учителския пенсионен фонд, допълнителното задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) и за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ (ГВРС);
- Съотношението при разпределянето на задължителните осигурителни вноски между работодател и осигурено лице;
- Приема се план-сметка на фонд ГВРС и се определя максималният размер на гарантите вземания.

Анализът на изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО и на бюджетите

по фондове показва изпълнението на една от основните функции на НОИ да управлява ефективно и прозрачно средствата на ДОО в съответствие с фондовия принцип за финансиране и изразходване на средствата според структурата на осигурените социални рискове. Последващият контрол върху изпълнението на бюджета в неговите съставни части по осигурителни фондове и социалноосигурителни програми, финансирани от тези фондове, е действителен инструмент за проследяване набирането и изразходването на бюджетните средства, реализацията на дългосрочните и годишните приоритети на социалноосигурителната политика и постигнатите резултати и ефекти. Анализът на изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО подпомага ръководните органи на НОИ да представят пред органите за управление на държавата и пред заинтересованите среди в обществеността не само конкретните резултати от изтеклата година, но и очертаните насоки на провежданата реформа в социалното осигуряване и изпълнението на възложените на НОИ отговорности.

Изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО и на бюджетите по фондове е функция от установения подход за реализиране и разпределение на приходите от осигурителни вноски и от други източници на финансиране за съответната година, както и белег за степента на обвързаност с гарантираните от закона права на гражданите.

Съгласно Закона за бюджета на ДОО, консолидираният бюджет на ДОО за 2008 г. е балансиран на нула чрез планирана субсидия от Централния републикански бюджет за покриване на недостига от средства в размер на 1 973 694,3 хил. лв. На този етап от реформата, при заложените макроикономически показатели и политика по доходите, недостигът е обоснован предвид извършените радикални промени в приходната и особено в разходната част на осигурителната система като:

- 1) Намаляване на общата осигурителна вноска с 3 на сто от 01.10.2007 г.;
- 2) Увеличаване продължителността на периода за изплащане на паричното обезщетение за бременност и раждане на 315 календарни дни на осигурените за общо заболяване, бременност и раждане;
- 3) Удължаване периода за ползване на преференциалните критерии за ранно пенсиониране на работещите при първа и втора категория труд чрез удължаване срока на действие на разпоредбите на § 4, ал. 1, 2 и 3 от ПЗР на КСО;
- 4) Регламентиране възможността държавните служители от Държавна агенция „Национална сигурност“ и служителите в ГД „Национална служба „Гражданска защита“ в Министерство на извънредните ситуации да придобиват право на пенсия при уволнение по облекчените критерии за пенсиониране на военнослужещите и приравнените към тях по чл. 69, ал. 1 от КСО;
- 5) Удължаване срока за ранно пенсиониране на лицата по чл. 104, ал. 3 от КСО (работещи в подземните рудници, подземните геологопроучвателни и хидротехнически обекти, в тунелното и подземното минно строителство);
- 6) Еднократно непланирано изплащане от 1 ноември на допълнителна сума в размер на 50 лв. към пенсиите за трудова дейност когато пенсионерът получава само една пенсия за трудова дейност без добавките към нея в размер до 113,49 лв.;
- 7) Повишаване на гарантираните минимални размери на всички пенсии от 1 юли 2008 г.;
- 8) Осъвременяване от 1 юли 2008 г. с 10,35 на сто на всички пенсии, отпуснати до 31.12.2007 г.;
- 9) Преизчисляване от 1 октомври 2008 г. на всички трудови пенсии отпуснати до 31 декември 2007 г. на база по-висок средномесечен осигурителен доход за страната за 2007 г.;

В резултат на преизпълнението през 2008 г. на планираните приходи с 447,7 млн. лв. беше възможно през годината да се осъществят следните допълнителни мерки за повишаване размера на пенсиите:

- С цел осъвременяване на отпуснатите преди 2007 г. пенсии за трудова дейност се

извърши преизчисляването им от 1 октомври 2008 г. с осигурителния доход за страната за 2007 г. – 398,17 лв., за което бяха необходими около 90 млн. лв.;

- Одобрените допълнителни средства в размер на 17,5 млн. лв. бяха за изплащането за месец ноември 2008 г. на еднократна допълнителна сума в размер на 50 млн. лв. към минималните трудови пенсии, които след преизчислението от 1 октомври бяха в размер до 113,40 лв. включително.

- За смекчаване на ефекта от инфлацията върху реалния ръст на пенсиите на всички пенсионери с пенсии с начална дата до 31.12.2008 г. през м. декември се изплати еднократна допълнителна сума от 150 лв. Одобрените допълнителни средства са в размер на 337,5 млн. лв.

Разходите за тези допълнителни непланирани със Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. плащания се поеха от преизпълнението на приходите в бюджета на ДОО и за сметка на реализираната икономия от собствени средства на системата без отпускане на допълнителни бюджетни кредити от централния бюджет. В края на годината беше отпусната субсидия от ЦРБ в рамките на планираната със закона за бюджета в размер 1 973,7 млн. лв. От предвидените като резерв за реформата в социалното осигуряване 60 млн. лв. за първи път в края на годината бяха предоставени и изразходвани едва 22,2 млн. лв.

Отчетените резултати по бюджета на ДОО за 2008 г. кореспондират с основните макроикономически показатели, заложи в макрорамката на държавния бюджет. Определените от Министерството на финансите и Министерския съвет макропоказатели, както и действащата нормативна база и реализираните политики през годината, определят рамката на консолидирания бюджет на ДОО и обуславят неговото изпълнение.

БРОЙ ОСИГУРЕНИ В ДОО ЛИЦА И СРЕДНОМЕСЕЧЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД ЗА 2008 г.				
Показатели	План		Отчет	
	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.
ОСИГУРЕНИ ЛИЦА С ВНОСКИ	2 719 055	464,52	2 851 226	500,56
I. Осигурени от работодател/ възложител лица	2 505 011	471,65	2 596 922	507,46
Работещи по трудови правоотношения:	2 318 800	451,75	2 400 098	494,15
– от първа категория труд	9 800	901,57	7 167	898,15
– от втора категория труд	99 000	685,30	88 453	728,68
– от трета категория труд	2 210 000	439,29	2 304 478	483,89
Държавни служители и спец. дейности	135 354	931,25	135 815	897,91
Членове на кооперации, работещи без трудови правоотношения	4 500	183,76	3 081	186,89
Лица, включени в програмите от „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	24 257	208,21	35 682	203,47
Осигурени от възложител лица (без трудови правоотношения)	55 000	224,79	58 832	264,56
Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и трудова злополука	22 100	92,29	22 246	91,65
II. Самоосигуряващи се лица	228 686	221,92	254 304	226,87
Самоосигурени лица за всички социални рискове	85 462	257,60	110 903	264,73
Самоосигурени лица само за пенсия	100 224	251,71	99 499	253,20
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители (осигурени за всички соц. рискове)	16 000	82,19	17 748	80,09
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители (осигурени само за пенсия)	27 000	81,27	26 154	65,83
III. Лица, откупили времето на обучението си	800 бр.	220,0	822 бр.	220,0
– Осигурителен стаж на едно лице (в месеци)	25 м.		29 60 м.	
IV. Лица, откупили до 5 години осиг. стаж по § 9, ал. 3 от ПЗР на КСО - бр.	30 000 бр.		49 081 бр.	
– осиг. стаж на едно лице в месеци	3,0 м.	220,0	2,92 м.	220,0

Забележка: В броя на осигурените от работодател лица са включени наетите в специалните дейности и във Висшия съдебен съвет. В отчета не са включени откупилите осигурителен стаж и осигурените от възложител лица, които са осигурени и на друго основание.

Основните макроикономически параметри и политики на правителството, заложи при разработване на държавния бюджет, оказват силно влияние върху броя и структурата на осигурените лица и средния осигурителен доход. Последните по принцип се планират и наблюдават от НОИ, доколкото влияят директно върху изпълнението на приходите и разходите по бюджета на ДОО за 2008 г. Техните планови и фактически равнища в голяма степен са резултативни от провежданите политики и цялостното икономическо развитие на страната през годината. Нивото на добросъвестност и доброволност при спазване на осигурителните задължения, осигурителната култура и сивата икономика, макар и трудно измерими, също са много важни фактори за размера на приходите от осигурителни вноски.

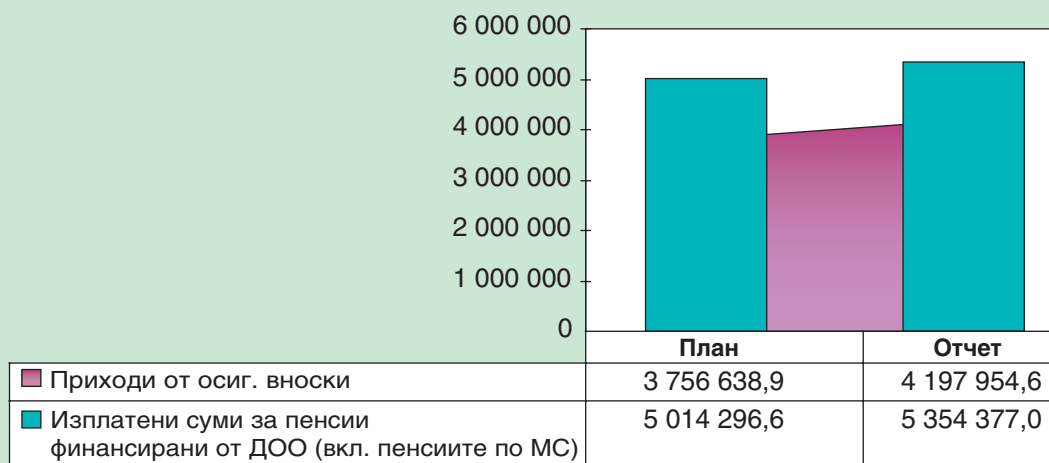
Анализът за изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО за 2008 г. показва следното:

❖ По план приходите са **3 786 772,6 хил. лв.**, а разходите – **6 059 124,4 хил. лв.** Фактическото изпълнение на бюджета на ДОО за 2008 г. показва, че са постъпили всичко приходи **4 234 485,5 хил. лв.**, или изпълнението на плана е **111,8 на сто**. Изразходвани са **6 451 409,6 хил. лв.** (заедно с коледната добавка, пощенска такса и ДДС), което представлява **106,5 на сто** от утвърдения бюджет.

❖ В края на годината е **реализиран остатък** в размер на **11 661,0 хил. лв.** по валутните сметки на НОИ (в евро и щатски долари) за текущи разплащания по международните договори в областта на социалното осигуряване.

❖ Съгласно **Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г.** консолидираният бюджет на ДОО е **балансиран на нула** чрез предоставения за първи път трансфер за част от резерва за реформата в размер на **22 245,7 хил. лв.** (при план 60 000 хил. лв.) и субсидия от Централния републикански бюджет (ЦРБ) в размер **1 973 694,3 хил. лв.**

ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ ФИНАНСИРАНИ ОТ ДОО ПРЕЗ 2008 Г. (ХИЛ. ЛВ.)



❖ Постигнатото изпълнение на приходната част на бюджета на държавното обществено осигуряване и доброто изпълнение на заложените параметри в Закона за държавния бюджет за 2008 г. създаде предпоставки правителството да вземе решение за предоставяне на 337,5 млн. лв. за еднократно изплащане на допълнителна сума в размер на 150 лв. към пенсиите за месец декември (коледна добавка). Цялата сума беше преведена от републиканския бюджет.

При средномесечен разход за пенсии от ДОО през годината 446,2 млн. лв. (вкл. изплатените суми за пенсии по международни спогодби) допълнителната субсидия за покриване на недостига от средства в размер на 1 973,7 млн. лв. се равнява на разходите за пенсии за 4 месеца и 12 дни. За сравнение през 2007 г. републиканският бюджет е финансирал

ДОО със средства за покриване разходите за пенсии за 3 месеца и 5 дни, а за 2006 г. – за 4 месец и 7 дни.

Консолидираният бюджет на ДОО има следната структура:

- I. Приходи
- II. Разходи
- III. Трансфери
- IV. Дефицит/Излишък
- V. Финансиране

Основните резултати, с които се характеризира изпълнението на бюджета на ДОО за 2008 г. по отделните части на бюджетната структура са показани по-долу.

Приходи

В областта на приходите, при действащото законодателство и спрямо заложеното в бюджета на ДОО за 2008 г., основните параметри бяха следните:

- Нарастване на минималния месечен осигурителен доход за самоосигуряващите се лица от 220 лв. през 2007 г. на 240 лв.;
- Нарастване на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии за работещите по трудови правоотношения, като заложеното в плана е с 26,2 на сто, а договореното – с 28,7 на сто повече спрямо 2007 г.;
- Нарастване на максималния осигурителен доход за всички осигурени лица от 1 400 лв. през 2007 г. на 2 000 лв.;
- Запазване размерите на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ за родените след 31.12.1959 г. и на вноската в универсалните фондове за ДЗПО;
- Запазване на намаления с 3% размер на общата осигурителна вноска от 1 октомври 2007 г.;
- Промяна на съотношението при разпределяне на осигурителната вноска между работодател и осигурено лице от 65:35 на 60:40;
- Средномесечен осигурителен доход по план 464,52 лв., по отчет 500,56 лв.;
- Средномесечна работна заплата за страната по план 499,53 лв., по отчет 524,00 лв., изчислена на базата на подадените от работодатели/възложители декларации;
- Минимална работна заплата за страната 220 лв.;
- Средногодишна инфлация: план – 6,9%, отчет – 12,35%;
- Средногодишно ниво на безработица: план – 6,7%, отчет – 6,31%.

I. Изпълнение на приходната част на бюджета на ДОО за 2008 г.

Финансирането на държавното обществено осигуряване се осъществява чрез приходи от:

- 1) **собствени източници**, като постъпленията през годината са **67,83** на сто, а с включването на остатъка в консолидирания бюджет (КБ) от предходната година съставляват **68,04 на сто** от приходите в консолидирания бюджет на ДОО (при план 65,07 на сто);
- 2) **външни източници** (субсидии и трансфери) – **31,96 на сто** (при план 34,93 на сто).

През 2008 г. се отчита нарастване с 15,4% на приходите от вноски дължащо се основно на разширената с близо 27% осигурителната база, тъй като броят на осигурените лица намалява с 0,4% спрямо 2007 г. Реализираният ръст на средния осигурителен доход се дължи преди всичко на договорените между социалните партньори с 28,7 на сто по-високи осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии при работещите по трудови договори. Средният ръст на осигурителната база, върху която са се осигурявали през 2008 г., е с 28,4% по-висока от тази през 2007 г.

Приходите от **собствени източници на финансиране** през 2008 г. са **4 248 312,0 хил. лв.**, като от тях 12 826,5 хил. са остатък от предходната година и **4 235 485,5 хил. лв.** са постъпленията през годината. Преизпълнението на собствените приходи с **12,2 на сто**, равняващо се на **460 539,3 хил. лв.**, се формира основно от преизпълнението с **11,8 на сто** на приходите от **осигурителни вноски**. Те са с 441 315,5 хил. лв. повече от планираните. Формират се основно от вноските на работодатели/възложители за работници и служители, които в структурата заемат 60,9%. Другите дялове са съответно: лични вноски – 33,7%, вноски от самоосигуряващи се лица – 4,2%, главница по ревизионни актове за начет от НАП – 0,4%, главница по ревизионни актове за начет от АДВ – 0,4% и приходи от професионални фонове по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО – 0,4%.

1. Приходи от осигурителни вноски

1.1. Постъпилите вноски от работодатели/възложители за работници и служители са 2 556 853,6 хил. лв., при план 2 323 971,6 хил. лв., или изпълнението на плана е **110,0 на сто**. В тях са включени осигурителните вноски за работещите по трудови правоотношения, държавните служители и наетите в специални дейности, работещите без трудови правоотношения, вноските за ползващите програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“, „В подкрепа на майчинството“ и други.

- Приходът от вноски от работодатели за работниците и служителите е по-голям от планирания. Дължи се на **по-широкия** с 3,7 на сто **обхват** на осигурените лица и на **по-високия** със 7,6 на сто **среден осигурителен доход** за осигурените от работодател спрямо плана. Преизпълнението е в резултат най-вече **на по-големия** с 3,5% **брой работещи по трудови правоотношения** в сравнение с планирания. При план 2 318 800, осигурените са 2 400 098 лица. Дължи се и на **по-големия** с близо 7 на сто брой осигурени лица по **без трудови правоотношения** (като т. нар. граждански договори). За това е допринесъл също и **по-високият** спрямо плана **среден осигурителен доход** с 9,4 на сто за работещите по трудови правоотношения и със 17,7 на сто на работещите без трудови правоотношения.

- **За работещите по трудов договор постъпленията от вноски са 2 011 334,0 хил. лв.** общо за трите категории труд. От тях 1 867 406,2 хил. лв. за работещите при условията на 3-та категория (115,0 на сто изпълнение спрямо плана) и 143 927,8 хил. лв. за лицата от 1-ва и 2-ра категория труд (92,5 на сто изпълнение). Общо изпълнението на плана е **113 на сто**, като преизпълнението с 13 на сто се дължи основно на постъпилите 243 933,1 хил. лв. повече за осигурените от 3-та категория труд.

- **Наетите по трудови правоотношения лица** са с 81 298 повече от планираните. Вноски са постъпили за 2 400 098 осигурени. От тях 2 304 478 са работещите от 3-та категория труд, 88 453 от 2-ра и 7 167 от 1-ва категория.

- Другият основен фактор, формиращ приходите от осигурителни вноски за тази категория осигурени лица, е **средният осигурителен доход – 494,15 лв.**, при планиран 451,75 лв. Или средномесечният осигурителен доход е с **42,40 лв.** по-висок от планирания. Този показател отразява покачването в нивото на получаваните трудови, респективно осигурителни доходи на осигурените лица. Извън този отчетен размер на средномесечния осигурителен доход остават необявените и необложени с осигурителни вноски доходи от трудова дейност, които остават в сектора на скритата икономика или сивия сектор – реален риск за финансовата стабилност на осигурителната система.

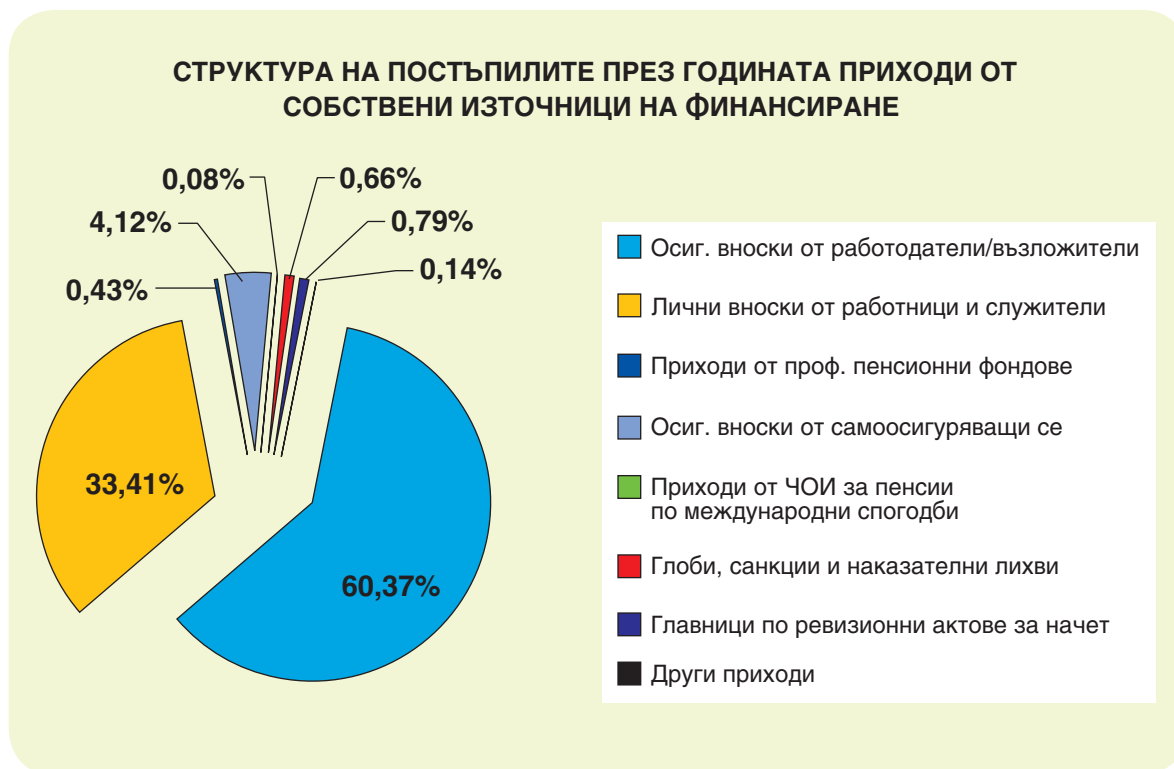
ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА 2008 г.					
	План		Отчет		Изпълнение
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	
Осиг. вноски от работодател/възложител	2 323 971,6	61,86	2 556 853,6	60,91	110,02
1. На работещи по трудови правоотношения	1 779 097,8	76,55	2 011 334,0	78,66	113,05
3-та категория труд	1 623 473,1	91,25	1 867 406,2	92,84	115,03
1-ва и 2-ра категория труд	155 624,7	8,75	143 927,8	7,16	92,48
2. Държавни служители и наети в специални дейности	379 650,8	16,34	366 343,2	14,33	96,49
3-та категория труд	107 654,6	28,36	122 962,7	33,56	114,22
1-ва и 2-ра категория труд	271 996,2	71,64	243 380,5	66,44	89,48
3. За осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и проф. болест	2 949,9	0,13	3 000,7	0,12	101,72
3-та категория труд	2 928,4	99,27	2 834,6	94,46	96,80
1-ва и 2-ра категория труд	21,5	0,73	166,1	5,54	772,56
4. Осиг. вноски върху доходи без трудови правоотношения	18 367,4	0,79	22 031,5	0,86	119,95
5. Осиг. вноски за ФТЗПБ за лицата, осигурени за тр. зл. и проф. болест от работодатели - от 0,4 до 1,1%	89 556,3	3,85	100 527,3	3,93	112,25
6. Осиг. вноски върху обезщетенията за оставане без работа - по КТ, Закона за висшето образ. и ЗДС	863,7	0,04	1 249,8	0,05	144,70
7. Осиг. вноски за ф. „Пенсии“ поради незаконно недопускане или отстраняване от работа	3 034,8	0,13	3 221,9	0,13	106,17
3-та категория труд	1 646,0	54,24	2 816,2	87,41	171,09
1-ва и 2-ра категория труд	1 388,8	45,76	405,7	12,59	29,21
8. Осиг. вноски за включените в програмите от соц. помощи към осигуряване на заетост и в подкрепа на майчинството	8 064,9	0,35	12 028,9	0,47	149,15
9. Осиг. вноски, дължими за периода преди 1.01.2005 г.	205,8	0,01	218,6	0,01	106,22
10. Осиг. вноски върху средствата за социални разходи	41 999,4	1,81	36 896,2	1,44	87,85
11. Осиг. вноски върху изплатени гарантирани вземания	180,8	0,01	1,5	0,00	0,83
Лични осигурителни вноски	1 215 341,4	32,35	1 415 237,6	33,71	116,45
Осиг. вноски от самоосигуряващи се лица, в т.ч. от:	160 325,9	4,27	174 434,2	4,16	108,80
- осигурени само за пенсия	61 754,6	38,52	60 726,5	34,81	98,34
- осиг. само за пенсия при год. изравняване за 2007 г.	30 521,0	19,04	27 196,5	15,59	89,11
- осиг. за всички осиг. рискове без тр. зл. и безработ.	62 242,3	38,82	81 429,1	46,68	130,83
- осиг. вноски върху МРЗ за времето на обучение	1056,0	1,71	1013,6	1,67	95,98
- върху МРЗ от лицата, на които не им достига 5 г. осиг. стаж за пенсия	4 752,0	15,57	4 068,5	2,33	85,62
Главница върху ревизионни актове за начет	47 000,0	1,25	33 404,7	0,80	71,07
Приходи от професионалните пенсионни фондове	10 000,0	0,27	18 024,4	0,43	180,24
ОБЩО ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ	3 756 638,9	100,0	4 197 954,5	100,0	111,75

• Приходите от осигурителни вноски за държавните служители и наетите в специалните дейности, които са осигурени изцяло за сметка на държавния бюджет, са **366 343,2 хил. лв.**, което е с **13 307,6 хил. лв. по-малко** от планираната сума. Неизпълнението се дължи на по-ниския с 33,3 лв. от планирания размер на средния осигурителен доход, върху който са осигурявани от държавата тези служители.

• Наетите лица без трудови правоотношения (членове на кооперации, работещи

без трудови правоотношения и осигурени от възложител по граждански договори) през 2008 г. са **61 913** (при план 59 000). За тях са постъпили **22 031,5 хил. лв.** от осигурителни вноски, или **120%** изпълнение на плана. Средномесечният осигурителен доход за тези лица по отчет е **260,69 лв.**, по план – 221,69 лв., или със **17,6%** над планирания.

1.2. Постъпилите лични вноски от работници и служители са в размер **1 415 237,6 хил. лв.**, като изпълнението спрямо плана е **116,5%**. Преизпълнението, както при приходите от осигурителни вноски от работодатели, се дължи на по-големия брой осигурени лица и по-високия среден осигурителен доход спрямо планираното.



1.3. Вноските от самоосигуряващи се лица по отчета за 2008 г. са в размер **174 434,2 хил. лв.**, а по план – 160 325,9 хил. лв. Преизпълнението с **8,8%** е в резултат на **по-големия брой на самонаетите лица** от предвидения. При план 228 686 осигурени (заедно със земеделските производители), те са **254 304 души**, или с **25 618 повече**.

Средният осигурителен доход, на който са се осигурявали самонаетите, е с **2,2%** **повисок** от планирания. При план 221,92 лв. е отчетен **226,87 лв.**

1.4. В групата приходи от осигурителни вноски се отнасят и постъпленията от **главниците по ревизионните актове за начет**, събрани от контролните органи на Националната агенция за приходите (НАП) и от Агенцията за държавни вземания (АДВ). Общо постъпилите суми са с **13 595,3 хил. лв.** **по-малко** спрямо планираните (47 000 хил. лв.), или изпълнението на плана е **71,1 на сто**. Неизпълнението се дължи главно на събраните с **8 002,4 хил. лв.** **по-малко** от планираните суми (25 000 хил. лв.) от контролните органи на НАП. Събраните приходи от АДВ са **16 407,1 хил. лв.**, при план 22 000,0 хил. лв., или с **5 592,9 хил. лв.** **по-малко** от планираните. Изпълнението спрямо плана от контролните органи на НАП е с **32,0%** **по-малко**, а от АДВ с **25,4%** **по-малко**, което вече години наред се отразява негативно на бюджета на ДОО.

1.5. Прехвърлените средства от осигурителни вноски от професионалните пенсионни фондове за пенсиониралите се по чл. 157, ал. 7 от КСО и §4, ал. 4 от ПЗР на КСО лица са **18 024,4 хил. лв.**, при план **10 000 хил. лв.** Осигурителните вноски за допълнително задължително пенсионно осигуряване в професионален пенсионен фонд за лицата, които имат право на пенсия за осигурителен стаж и възраст от ДОО, се превеждат във фонд „Пенсии“. Когато работещите от първа и втора категория труд реализират правата си за ранно пенсиониране в първия стълб на пенсионната система, набраните средства

в професионалния пенсионен фонд по персоналните им сметки се прехвърлят във фонд „Пенсии“ на ДОО.

Размери на осигурителните вноски

Размерът на осигурителните вноски е нормативно определен със Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. При осигурените от работодател/възложител разпределението им между него и осигуреното лице за 2008 г. е в съотношение 60:40 на сто.

Размер и разпределение на осигурителните вноски през 2008 г. (%)									
	ОБЩО ЗА ДОО (%)			ДЗПО (%)			ВСИЧКО (%)		
	Общо	работодател	осигурен	Общо	работодател	осигурен	Общо	работодател	осигурен
3-та категория труд									
– родени преди 01.01.1960 г.	26,5	15,9	10,6				26,5	15,9	10,6
– родени след 31.12.1959 г.	21,5	12,9	8,6	5,0	3,0	2,0	26,5	15,9	10,6
1-ва и 2-ра кат. труд									
– родени преди 01.01.1960 г.	29,5	18,9	10,6				29,5	18,9	10,6
– родени след 31.12.1959 г.	24,5	15,9	8,6	5,0	3,0	2,0	29,5	18,9	10,6
самоосигуряващи се лица									
– родени преди 01.01.1960 г.	25,5		25,5				25,5		25,5
– родени след 31.12.1959 г.	20,5		20,5	5,0		5,0	25,5		25,5

Върху приходите от осигурителни вноски, освен броя на осигурените и средният осигурителен доход, влияние оказва и размерът на осигурителните вноски. При планирането и отчитането на средната осигурителна вноска се отразява разпределението на осигурените лица по категории труд, обхвата на осигуряването и съотношението между родените преди и след 1960 г.

◆ Общо *отчетената средна осигурителна вноска* (без ТЗПБ) за работещите по трудови правоотношения (от I, II и III категория труд) през 2008 г. е **23,96%**, която е по-ниска от планираната с 1,52%. Влияние оказва отчетеният по-малък брой осигурени от първа и втора категория труд с 13 180 за сметка на отчетените с 94 478 повече от планираните осигурени от трета категория труд в структурата на работещите по трудов договор. Едновременно с тази неблагоприятна за приходната част на бюджета тенденция е отчетено нарастване (с 34 752, или с 2,2%) на осигурените лица, родени след 31.12.1959 г., за които осигурителната вноска за ДОО е с 5 пункта по-ниска. По категории труд изпълнението е следното:

- За осигурените от I категория труд средната осигурителна вноска е **25,888%** и е с 0,054% по-ниска от планираната (25,942%);
- За II категория труд средната осигурителната вноска е **31,849%** и е с 5,629% по-висока от планираната (28,520%) в резултат на отчетения по-голям дял на осигурените лица, родени преди 01.01.1960 г., спрямо предвиденото по план;
- Най-малка разлика между планираната и отчетена средна осигурителна вноска през 2008 г. се констатира при работещите при условията на III категория труд. Отчетената 23,248% средна осигурителна вноска е едва с 0,026% по-висока от планираната, тъй като съотношението между родените преди и след 1960 г. по план и отчет е почти еднакво.

◆ За осигурените изцяло от работодател *държавни служители* общо за трите категории труд отчетената средната осигурителна вноска (23,737%) също е **по-висока с 0,383%** от планираната за годината (23,354%). Това е в резултат на по-големия с 6,29% относителен дял на осигурените, родени преди 01.01.1960 г. по отчет (39,33%) от планирания (33,04%). За тях цялата осигурителна вноска за фонд „Пенсии“ постъпва в бюджета на ДОО.

◆ Осигурените от възложител лица, работещи по т. нар. *граждански договори*, могат

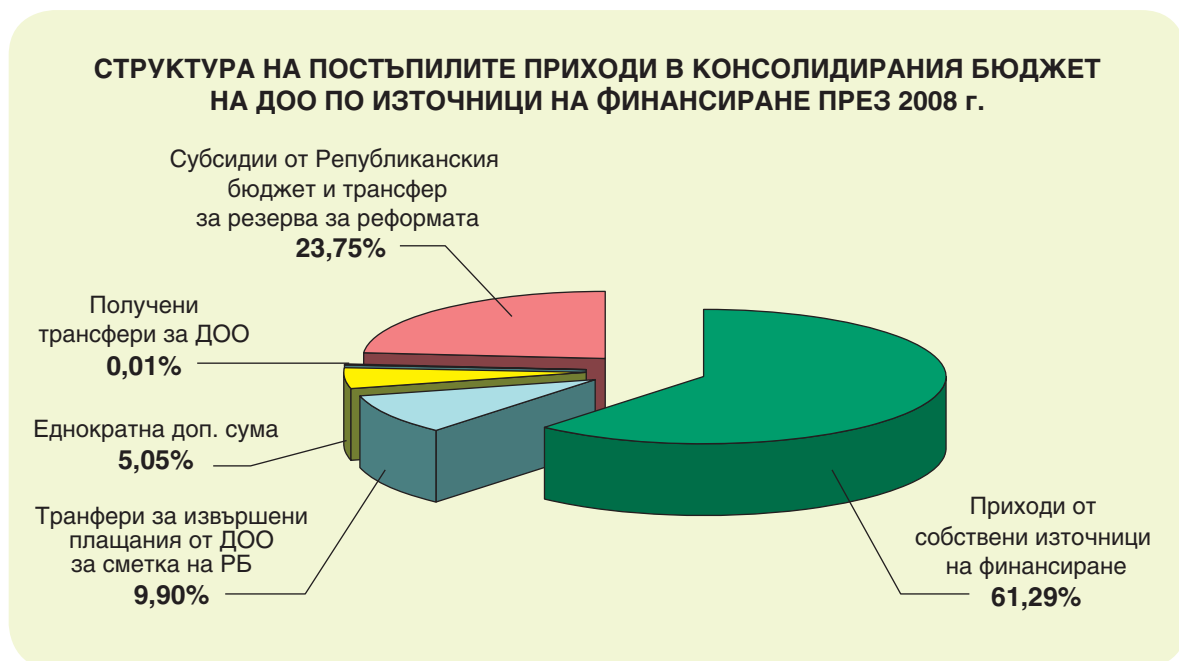
да се осигуряват **само за пенсия**. Осигурителните вноски за фонд „Пенсии“ се разпределят между възложител и осигурен също в съотношение 60:40. Средната осигурителна вноска е **18,732%**, при планирана 19,077%. За отчетената с 0,345% по-ниска средна осигурителна вноска влияние оказва отчетения по-голям с 6,2% относителен дял на родените след 31.12.1959 г. За тях осигурителната вноска за фонд „Пенсии“ се намалява с 5% и разликата се превежда в избран от лицето универсален фонд за ДЗПО. Планирано е в ЗБ-ДОО за 2008 г. делът на осигурените, родени след 31.12.1959 г., да е 54,8%, а отчетеният е 61%. Разликата до 100% по план (45,2%) и отчет (39%) е делът на осигурените, родени преди 01.01.1960 г.

◆ Отчетената средногодишната осигурителна вноска за лицата, **осигуряващи се за собствена сметка за всички социални рискове** без трудова злополука, професионална болест и безработица, е **22,054%** и е с 0,155% по-ниска от планираната. При осигуряващите се за собствена сметка **само за пенсия** се наблюдава обратната тенденция – отчетената осигурителна вноска е по-висока от планираната с **0,062%** (**18,771%** при план 18,709%). При тази категория осигурени върху средния размер на вноската оказват влияние както съотношението между броя на родените преди и след 1960 г., така и делът на осигуряващите се за всички социални рискове и осигуряващите се само за пенсия в общата структура на самоосигуряващите се лица. Отчетеният с 6,69% по-висок дял на осигуряващите се за всички осигурителни рискове без ТЗПБ и безработица е основният фактор, който допринася за отчетената по-висока средна осигурителна вноска при тази категория осигурени лица.

При останалите осигурени лица тенденциите в размера на осигурителните вноски варират в зависимост от дела на осигурените, родени преди и след 1960 г., но делът им в общата структура на приходите от осигурителни вноски е малък. Поради това планираният и отчетен размер на осигурителните вноски не променя общата констатация.

2. Други собствени приходи

В консолидирания бюджет на ДОО постъпват и **други собствени приходи**, които включват неданъчни приходи (постъпления от продажбата на нефинансови активи, внесен ДДС и други данъци върху продажбите, приход в определения размер от фонд „ГВРС“), трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж без да се правят вноски и други собствени неданъчни приходи. В структурата на постъпленията от собствени източници на финансиране техният дял е **0,14%** (5 950,0 хил. лв.) при заложен в закона за бюджета **0,14%** (5 161,2 хил. лв.).



2.1. Събраните суми от глоби, санкции и наказателни лихви са в размер 28 054,2 хил. лв., при планирани 22 122,5 хил. лв., или 126,8 на сто изпълнение. Събраните лихви по ревизионните актове за начет от Националната агенция за приходите (НАП) са в размер на **17 573,2 хил. лв.,** или с 42,9% повече спрямо планираните 12 300,0 хил. лв. От Агенцията за държавни вземания (АДВ) при план 8 240,0 хил. лв. са постъпили **7 499,5 хил. лв.,** или с **9,6% по-малко.** По ревизионни актове за начет, **съставени от контролните органи на НОИ** след 31 декември 2005 г., са постъпили начети и лихви в размер на **2 803,0 хил. лв.** при план 1 500,0 хил. лв., а от глоби, санкции, неустойки и обезщетения по наказателни постановления събраните суми от НОИ са **228,4 хил. лв.,** или със 145,9 хил. лв. над планираните. **Общо събраните суми от НОИ са с 91,6 на сто над планираните.**

2.2. Приходите и доходите от собственост (от наем на имущество, от продажба на стоки и услуги, приходи от лихви и др.) са с **903 хил. лв. повече** от планираните 4 500,0 хил. лв.

2.3. Приходите от чуждестранни осигурителни институти за изплащане на пенсиите по международни спогодби постъпилите суми за 2008 г. са в размер **3 526,8 хил. лв.,** при планирани 3 850,0 хил. лв., или с **8,4% по-малко.**

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ПРЕЗ 2008 Г. ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ					
	ПЛАН		ОТЧЕТ		ИЗПЪЛНЕНИЕ
	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	%
Приходи от собствени източници на финансиране	3 787 772,6	65,07%	4 248 312,0	68,04%	112,16%
Остатък по валутни сметки от предходния период			12 826,5	0,30%	
ПОСТЪПЛЕНИЯ ПРЕЗ ГОДИНАТА	3 787 772,6	100,00%	4 235 485,5	99,70%	111,82%
Общо от осигурителни вноски, в т.ч. от:	3 756 638,9	99,18%	4 197 954,6	99,11%	111,75%
- работодатели/възложители	2 323 971,6	61,86%	2 556 853,6	60,91%	110,02%
- лични вноски от работници и служители	1 215 341,4	32,35%	1 415 237,7	33,71%	116,45%
- самоосигуряващи се	160 325,9	4,27%	174 434,2	4,16%	108,80%
- главница по рев. актове за начет от НАП	25 000,0	0,67%	16 997,6	0,40%	67,99%
- главница по рев. актове за начет от АДВ	22 000,0	0,59%	16 407,1	0,39%	74,58%
- приходи от проф. пенсионни фондове по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО	10 000,0	0,27%	18 024,4	0,43%	180,24%
Трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж (по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 и чл. 26а т. 3 от КСО)	1000,0	0,03%	1000,0	0,02%	100,00%
Приходи от ЧОИ за пенсии по международни спогодби	3 850,0	0,10%	3 526,8	0,08%	91,61%
Глоби, санкции и наказателни лихви	22 122,5	0,58%	28 054,1	0,66%	126,81%
Други приходи	4 161,2	0,11%	4 950,0	0,12%	118,96%
Приходи от външни източници на финансиране	2 033 694,3	34,93%	1 995 940,0	31,96%	98,14%
Трансфер за резерва за реформата	60 000,0	2,95%	22 245,7	1,11%	37,08%
Субсидии от ЦРБ за покриване на недостига	1 973 694,3	97,05%	1 973 694,3	98,89%	100,00%
ВСИЧКО ПРИХОДИ	5 821 466,9	100%	6 244 252,0	100%	107,26%

Разходи

В областта на разходите спрямо действащото законодателство бюджетът на ДОО за 2008 г. беше реализиран и повлиян от следните социално-осигурителни параметри и политики:

- Планирано беше увеличаване размерите на пенсиите чрез индексиранието им от 1 юли 2008 г. с 9,5 на сто, като минималният размер на личната пенсия за осигурителен стаж и възраст да стане 112,62 лв., а социалната пенсия за старост – 83,47 лв. Фактически обаче пенсиите през 2008 г. бяха индексирани от 1 юли 2008 г. с 10,35 на сто и от 1 октомври 2008 г. всички пенсии за трудова дейност бяха преизчислени на база по-висок средномесечен осигурителен доход за страната за 2007 г. – 398,17 лв.

- В резултат на индексиранието се повиши размерът на минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст и на социалната пенсия за старост, които служат за измерители на други пенсии и добавки:

- Определи се по-висок минимален размер 113,49 лв. на пенсията за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-3 от КСО;

- Определи се и по-висок размер на социалната пенсия за старост – 84,12 лв.;

- Максималният размер на получаваните една или повече пенсии, без добавките към тях, не се промени и остана определеният за 2007 г. – 490 лв.

- Увеличен е от 1 януари 2008 г. на 174,14 лв. размерът на месечната добавка към пенсиите по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица, която се определя от средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната година. Всички добавки с начална дата до 31.12.2007 г. бяха автоматично преизчислени въз основа на определения по-висок размер на средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2007 г.

- Към пенсиите за трудова дейност за ноември 2008 г. се изплати еднократна допълнителна сума в размер на 50 лв. когато пенсионерът получава само една пенсия за трудова дейност без добавките към нея в размер до 113,49 лв. (след преизчислението от 01.10.2008 г.).

- Към пенсията или сбора от пенсиите за декември 2008 г. на всеки пенсионер беше изплатена еднократно допълнителна сума в размер на 150 лв. Право на добавката имаха всички пенсионери, на които пенсията е отпусната с начална дата до 31.12.2008 г. включително.

- Направиха се промени в законодателството, с което се удължи периода за ползване на преференциални права при пенсиониране на работещите в миннодобивната промишленост.

- Разшири се обхвата на пенсиониращите се по чл. 69 от КСО, като се даде възможност и на държавните служители от Държавна агенция „Национална сигурност“ да придобиват право на пенсия при по-благоприятните условия на този текст от кодекса.

- Запази се нормативната разпоредба работодателят да изплаща първия ден от временната неработоспособност за негова сметка в размер на среднодневното брутно трудово възнаграждение за месеца, в който е настъпила временната неработоспособност.

- Увеличи се минималният (от 90 лв. на 100 лв.) и на максималния (от 180 на 200 лв.) размер на обезщетението за безработица;

- Увеличи се месечният размер на паричното обезщетение за отглеждане на малко дете – от 180 на 220 лв.;

- Увеличи се максималният размер на гарантираните вземания по Закона за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя от 450 лв. на 660 лв.;

- Гарантира се подобрен и по-ефективен контрол върху осигурителните плащания чрез максимално използване възможностите на персоналният регистър, регистъра за трудовите договори и изградените комисии към ТП на НОИ при определяне на правото и

изплащане на паричните обезщетения и помощи при временна и трайна нетрудоспособност;

- Повиши се контролът, експедитивността и качеството на услугите за осигурителите и бенефициентите на системата чрез усъвършенстване на технологията за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи за временна неработоспособност от териториалните поделения от НОИ;

- Подобри се сигурността и ефективността на услугите за осигурителите и бенефициентите на системата чрез разширяване използването на информационните технологии и обучението на персонала на НОИ;

- Модернизира се комуникационната система чрез цялостно преминаване към IP свързаност* и дооборудване на изнесените офиси на НОИ в страната за бързо и качествено обслужване, стриктно спазване на законодателството при икономичен режим на направените разходи.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАСИРАНЕ В КОНСОЛИДИРНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ПРЕЗ 2008 г.			
	ПЛАН	ОТЧЕТ	ИЗПЪЛ- НЕНИЕ
	ХИЛ. ЛВ.	ХИЛ.ЛВ	%
1. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ БЮДЖЕТА НА ДОО	5,714,771.8	5,846,242.2	102.30%
Пенсии за сметка на ДОО	4,969,296.6	4,970,402.1	100.02%
Пенсии по международни спогодби	45,000.0	42,936.3	95.41%
Социални помощи и обезщетения по КСО	595,560.4	735,132.1	123.44%
Издържка на службите по соц. осигуряване	85,910.2	79,746.2	92.83%
Други (лихви по заем от СБ, програми за временна заетост и др. финансови услуги)	1,436.0	1,442.7	100.47%
Отбранително-мобилизационна подготовка	1,200.0	63.1	5.26%
Предоставени трансфери от ДОО:	16,368.6	16,519.7	100.92%
в т. ч. за:			
– Агенцията за хората с увреждания към МТСП	3,500.0	2,231.4	63.75%
– здравноосигурителни вноски за безработни	5,668.6	5,771.2	101.81%
– ф. „Условия на труд“	6,000.0	5,750.0	95.83%
– МТСП по програма „В подкрепа на майчинството“	–	1,567.1	
– ДАИТС	1,200.0	1,200.0	100.00%
2. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ ЦР БЮДЖЕТ	314,247.6	606,184.6	192.90%
Пенсии за сметка на РБ	254,247.6	234,086.8	92.07%
Еднократна допълнителна сума към пенсиите		349,852.1	
Резерв за реформата	60,000.0	22,245.7	37.08%
3. РАЗХОДИ ПО ИЗПЛАЩАНЕ НА ПЕНСИИ И ОБЕЗЩЕТЕ- НИЯ ПРИ БЕЗРАБОТИЦА (пощенска такса, ДДС и др.)	46,473.6	37,748.1	81.22%
4. Допълнителни субсидии от ЦРБ за покриване недостига на средства	1,973,694.3	1,973,694.3	100.00%
ОБЩО РАЗХОДИ И ТРАНСФЕРИ /СУБСИДИИ:	8,049,187.3	8,463,869.2	105.15%

II. Изпълнение на разходната част на бюджета на ДОО

За разходите през 2008 г. в бюджета са заложили 6 059 124,4 хил. лв. В тях са включени социалноосигурителните разходи (пенсии, социални помощи и обезщетения), разходите за издържка на службите за социално осигуряване, разходите за отбранително-мобилизационна подготовка, програми за временна заетост, разходи за лихви от СБ и планиран

* IP свързаност – мрежова свързаност между компютри-адресати за обмяна на информация извън интернет.

резерв за реформата. По отчета на консолидирания бюджет на ДОО за 2008 г. разходите възлизат на **6 451 409,6 хил. лв.** Те включват:

- **Разходи за пенсии – 5 634 271,6 хил. лв.,** или **87,3%** от общите разходи. В тях са включени и **349 852,1 хил. лв.** за еднократно изплащане на допълнителна сума към пенсиите за декември 2008 г., в т.ч. и за минали години, плюс **36 994,2 хил. лв.** пощенска такса и ДДС;

- **Разходи за социални помощи и обезщетения – 735 886,0 хил. лв.,** или **11,4 на сто** от общите разходи. Изплатените суми само за социални помощи и обезщетения по КСО са **735 132,1 хил. лв.,** или **123,4%** от планираните и **11,4%** от общите разходи;

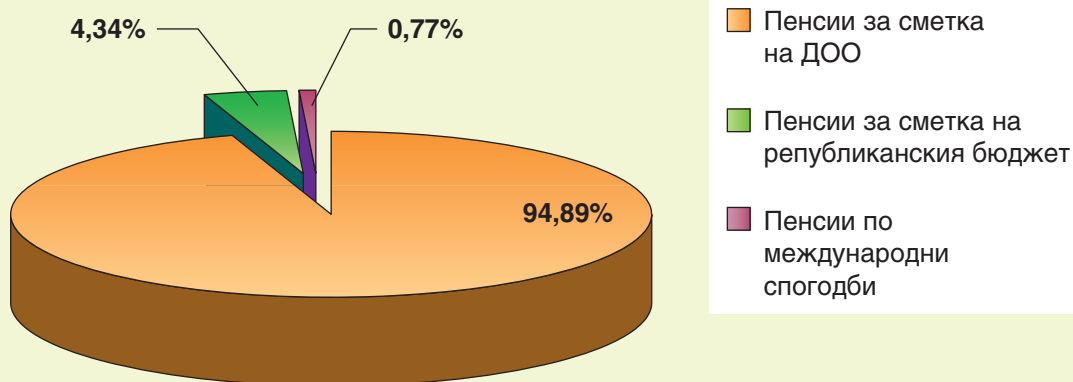
- **Разходи за издръжка на службите по социално осигуряване – 79 746,2 хил. лв.** (при планирани 85 910,2 хил. лв.), или **1,2 %** от общите разходи (план 1,4%);

- **Разходи по програми за временна заетост – 62,8 хил. лв.,** като такива не са планирани в закона за бюджета за 2008 г.;

- **Разходи за отбранително-мобилизационна подготовка – 63,0 хил. лв.,** при планирани 1 200,0 хил. лв.

Изпълнението на плана по разходите е **106,5%**. Преразходът от **392 285,2 хил. лв.** се дължи основно на преразход в средствата, изплатени за пенсии, в т.ч. не планираните разходи за коледната добавка. Без допълнителната сума (349 852,1 хил. лв.) за коледната добавка за месец декември (в т.ч. и за минало време), отчетените общи разходи възлизат на **6 101 557,5 хил. лв.,** с което превишават плана само с **0,7 на сто.**

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ ПРЕЗ 2008 г.



1. В структурата на разходите най-съществен дял заемат **разходите за пенсии**, които по отчета за 2008 г. са **5 634 271,6 хил. лв.** (включително еднократната допълнителна сума към пенсиите и пощенската такса и ДДС), или **87,3 на сто** от общите разходи. Основно перо в този разход са **изплатените суми за пенсии** (без пощенската такса и ДДС) в размер на **5 597 277,3 хил. лв.** В рамките на тези разходи са пенсиите, **финансирани от ДОО** и по **международни спогодби**, и разходът за пенсии от **републиканския бюджет**. Изплатените суми за пенсии са надхвърлили плана с **6,2%**. Основните фактори, влияещи върху разходите за пенсии, са броят на пенсионерите, броят на пенсиите и средният им месечен размер. Преразходът на средствата за пенсии се дължи най-вече на **по-високия среден размер** пенсия спрямо планирания поради по-високия процент от планирания при осъвременяването на пенсиите от 1 юли 2008 г. в т.ч. и по-високите размери на гарантирания минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст и социалната пенсия за старост Дължи се и на не планираното преизчисляване на всички трудови пенсии от 1 октомври на база на средномесечния осигурителен доход за 2007 г.

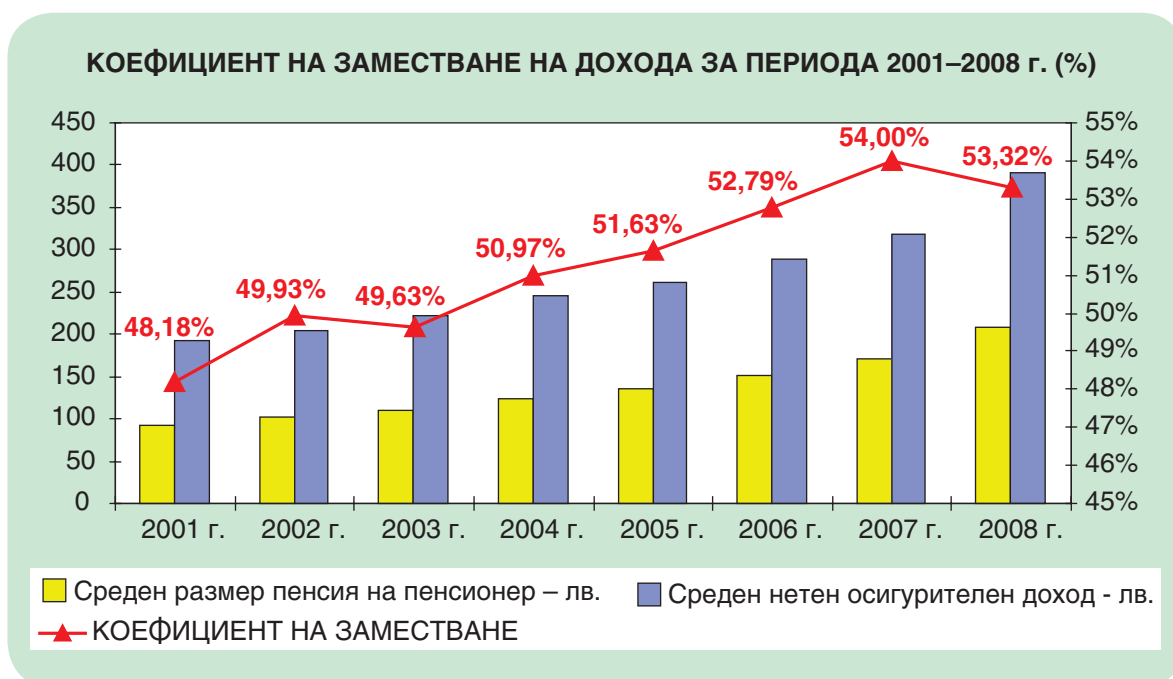
Освен това, изплатените допълнителни средства от 17,5 млн. лв. за еднократната допълнителна сума в размер на 50 лв. към пенсиите за трудова дейност на пенсионерите, получаващи само една пенсия в минимален размер, както и коледната добавка от 337,5 млн. лв. към пенсиите през месец декември, не бяха предвидени в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2008 г. Поради това фактическите разходи за изплатените пенсии са с **6%** над планираните. Без коледната добавка разходите за пенсии са с 0,6% по-малко от планираните за годината.

1.1. За пенсиите и добавките към тях за сметка на ДОО през 2008 г. са изразходвани 5 311 440,7 хил. лв. В тези средства са включени 341 038,6 хил. лв. за еднократна допълнителна сума към пенсиите за месец декември, в т.ч. и за минало време. Те не са предвидени в ЗБДОО за 2008 г., поради което разходът за пенсии от ДОО **надхвърля планирания с 6,9%**. Без коледната добавка превишението над плана е само с **0,02%**. При пенсиите за **трудова дейност** изпълнението на плана е **100,3%**, а при тези за **кадрови военнослужещи** и приравнени на тях – **96,0%**.

Общо разходите за пенсии, **финансирани само от бюджета на ДОО** (трудова пенсия, пенсия по чл. 69 от КСО и по международни спогодби и добавките към тях) са **5 013 338,4 хил. лв.** и са по-малко от планираните с **958,2 хил. лв.** В тези разходи не са включени изплатените суми за коледна добавка, тъй като финансирането им е от РБ.

Увеличението през годината на минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст и обвързването с нея на останалите видове пенсии за трудова дейност, осъвременяването от 1 юли с 10,35 на сто на пенсиите и преизчисляването на всички трудови пенсии от 1 октомври 2008 г. на база на по-висок средномесечен осигурителен доход за страната за 2007 г. в размер на 398,17 лв., обуславят допълнителен разход **1 105,5 хил. лв.** на ДОО над планирания. За пенсиите за трудова дейност преразходът е 15 855,30 хил. лв., а за пенсиите по чл. 69 от КСО (на военнослужещите и приравнените към тях) е реализирана икономия от 14 749,80 хил. лв. Ако прибавим и еднократното изплащане в края на годината на допълнителната сума от 150 лв. на всеки пенсионер общият преразход възлиза на 342 144,1 хил. лв.

1.2. За пенсиите по международни спогодби, които също се финансират от бюджета на ДОО, са изразходвани **42 936,3 хил. лв.** Разходът за тези пенсии е с 4,6 на сто по-нисък от плана, като разликата се дължи на факта, че бяха предвидени средства за плащания по спогодби, някои от които влязоха в сила по-късно.



1.3. Разходът за пенсии и добавките към тях, финансирани от републиканския бюджет, е 242 900,3 хил. лв., при план 254 247,6 хил. лв. В общия разход за пенсии са включени и изплатените средства за еднократната допълнителна сума към тези видове пенсии за декември, в т.ч. и за минало време, в размер **8 813,5 хил. лв.** Фактически разходваните средства за сметка на републиканския бюджет, включително коледната добавка, са по-малко от планираните с **4,5%**. Без нея разходът за сметка на републиканския бюджет е с 20 160,8 хил. лв. по-малко от планирания, или изпълнението е **92,1%**.

- За пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост, социални пенсии за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги и пенсии, отпуснати по отменени закони, през 2008 г. са изразходвани **207 915,0 хил. лв.,** при планирани 225 140,5 хил. лв., или със **7,7 на сто по-малко.** От 1 юли 2008 г. беше определен нов по-висок размер на социалната пенсия за старост, а всички пенсии, несвързани с трудова дейност, се определят в процент от социалната пенсия за старост.
- Реализирана е икономия от **280,6 хил. лв.** (с 1,3 на сто по-малко) от планираната сума за изплащане на добавки към пенсиите на ветераните и на ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на техните наследници, получаващи наследствена пенсия. Разходът е **21 447,5 хил. лв.,** при план 21 728,1 хил. лв. Съгласно чл. 5 от Закона за ветераните от войните те получават към пенсията си добавка в размер на 100% от социалната пенсия за старост, която от 1 юли стана 84,12 лв.
- Разходът за изплащане на добавките към пенсиите на репресираните по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица (ЗПР-ГРРЛ) е в размер **4 724,3 хил. лв.,** при план 7 379,0 хил. лв., или с 36,0% по-малко. Във връзка с прилагането на чл. 9 от този закон от 1 януари 2008 г. всички добавки към пенсиите на правоимащите лица бяха автоматично преизчислени въз основа на по-високата средна пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2007 г. в размер на 174,14 лв.

1.4. За пощенска такса и ДДС през 2008 г. е изплатена сумата 36 994,3 хил. лв., което е 80,8% от предвидените за тази цел разходи. Икономията от 8 799,1 хил. лв. е в резултат на увеличаване броя на пенсиите, изплащани по банков път, при които разходите са значително по-ниски от изплащаните в пощенските клонове. В нея са включени пощенска такса и ДДС за пенсиите и добавките към тях от ДОО в размер 35 183,1 хил. лв., пощенска такса и ДДС за пенсиите от републиканския бюджет, за добавките към пенсиите на ветераните от войните и на репресираните лица в размер 1 809,5 хил. лв., както и пощенска такса и ДДС за коледната добавка на всички пенсионери. Отделно са разходите за изплащане на пенсиите по международни спогодби.

ИЗПЛАТЕНИ СУМИ ЗА ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ през 2008 г.			
	План	Отчет	Изпълнение
	хил. лв.	хил. лв.	%
Парични обезщетения общо, в т.ч.:	571 279,2	710 896,6	124,44
– поради общо заболяване, нетрудова злополука и трудоустрояване	234 366,8	277 925,1	118,59
– трудова злополука и проф. болест	4 631,5	6 467,9	139,65
– бременност, ражд. и трудоустрояване	103 261,0	197 813,7	191,57
– отглеждане на малко дете	132 643,4	129 011,5	97,26
– безработица	96 376,5	99 678,4	103,43
Помощи общо, в т.ч.:	24 281,2	24 235,5	99,81
– профилактика и реабилитация	22 748,0	22 901,1	100,67
– еднократна помощ при смърт	1 531,2	1 331,7	86,97
– за инвал.поради общо заболяване	2,0	2,7	135,00
Общо обезщетения и помощи	595 560,4	735 132,1	123,44

2. Следващи по значимост са **разходите за социални помощи и обезщетения**, които по отчет са **735 886,0 хил. лв.**, или **11,4%** от всички разходи. По план общо за тази група разходи са предвидени 596 240,6 хил. лв., а са изплатени със 139 645,4 хил. лв. повече. От тях разходите по КСО са **735 132,1 хил. лв.**, което е със **139 571,7 хил. лв.** над планираните 595 560,4 хил. лв. Тази група разходи покриват изплатените суми за парични обезщетения и помощи по КСО. Сумата за пощенска такса и ДДС за изплащане на обезщетенията за безработица е **753,9 хил. лв.** и е с 10,8 % над планираната (680,2 хил. лв.).

• Най-голям дял в изплатените парични обезщетения и помощи по КСО заемат обезщетенията за **общо заболяване и трудоустрояване – 37,8%**. При план 234 366,8 хил. лв. са изплатени **277 925,1 хил. лв.**, или с **18,6 на сто повече**. Изплатените обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване са с **91,6% над планираните**. Единствено при обезщетенията за отглеждане на малко дете е реализирана икономия от **3 631,9 хил. лв.**, което е с **2,7% по-малко** от планираната сума.

При останалите парични обезщетения и помощи изплатените суми са близки или малко над планираните, поради което и общият разход за социални помощи и обезщетения по КСО (без издръжката) е с **23,4%** над предвидените средства.

Разходът за парични обезщетения и помощи, изплащани от ДОО, зависи от броя на осигурените лица, размера на среднодневното парично обезщетение на едно осигурено лице и броя на изплатените работни дни на осигурен поради временна неработоспособност.

• Спрямо планираното за 2008 г. (234 366,9 хил. лв.) разходите за **обезщетения при общо заболяване** (включително и нетрудовите злополуки) **и за трудоустрояване** по отчет са с **18,6%** повече от планираните за годината. Преразходът от 43 558,3 хил. лв. се дължи както на отчетените общо с 1,1 повече загубени работни дни на едно осигурено лице спрямо планираните, така и на по-високото с 0,76 лв. среднодневно парично обезщетение. Предвидените работни дни с обезщетение поради **общо заболяване** на осигурен са били 5,93, а отчетените – **6,46**. При този осигурен социален риск изплатеното среднодневно парично обезщетение е **13,62 лв.**, а планираното – 13,52 лв. Преразход с 98,2% се наблюдава при изплатените обезщетения за **нетрудови злополуки**. То е в резултат на почти двойно повече загуби на работни дни във временна неработоспособност и изплатеното по-високо среднодневно парично обезщетение спрямо планираното. Съответно при нетрудовите злополуки беше планирана загуба от 0,57 работни дни на осигурен със среднодневно парично обезщетение 12,65 лв., а по отчет загубените работни дни на един осигурен са **1,04** със среднодневно парично обезщетение **13,52 лв.**

• При **разходите по майчинство (326 825,2 хил. лв.)** също има преразход спрямо плана (235 904,3 хил. лв.). Те включват обезщетенията за бременност, раждане, трудоустрояване поради бременност и кърмене и отглеждане на малко дете.

■ За обезщетенията за **бременност и раждане и трудоустрояване** са изплатени **197 813,7 хил. лв.**, или с **91,6%** повече. Резултатът е сумарен както от почти двойно по-големия (с **71,8%**) среден брой работни дни, ползвани от една жена годишно, така и от по-високото с 10,2% изплатено среднодневно парично обезщетение спрямо планираното.

■ За **отглеждане на малко дете до 2 годишна възраст** на майките са изразходвани **129 011,5 хил. лв.**, при план 132 643,4 хил. лв., или с **2,7%** по-малко. Икономията се дължи на по-малкото работни дни на осигурена (**10,47**) спрямо планираните (11,98), тъй като изплатеното среднодневното парично обезщетение (**9,63 лв.**) е малко по-високо от планираното (8,77 лв.).

Общо преразходът в обезщетенията по майчинство от **90 920,8 хил. лв.** (с 38,5% повече) се дължи основно на изплатените повече с 3,32 работни дни на осигурена жена в майчинство спрямо предвидените в ЗБ за 2008 г.

• Разходите за изплатени парични обезщетения за **трудова злополука и професионална болест и трудоустрояване (6 467,9 хил. лв.)** превишават почти с 40% планираните (4 631,5 хил. лв.). Преразходът от 1 836,4 хил. лв. е в резултат на изплатените с

50% повече работни дни на едно осигурено за този риск лице, тъй като среднодневното парично обезщетение на осигурен за този риск е с 5,1% по-нисък от планирания.

- За дейността по **профилактика и рехабилитация** на осигурените лица за 2008 г. бяха планирани средства за медицински услуги, ношувки и частична парична помощ за хранене в размер на 22 748,0 хил. лв. Изразходвани са **22 901,1 хил. лв.**, или **100,7%**. През годината в заведенията за профилактика и рехабилитация са преминали **57 501** правоимащи лица (при план 58 425). Планираният среден разход за едно лице е в размер на 389,35 лв., а действително изразходваният – **398,27 лв.**, като преразходът е 153,1 хил. лв.

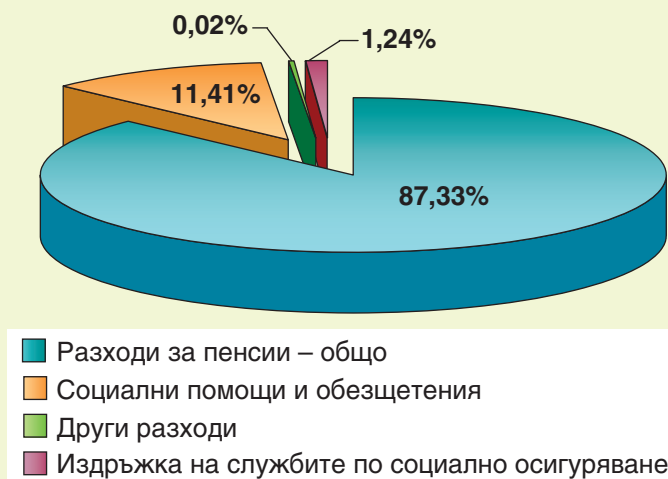
- Направените разходи за обезщетения и помощи за **безработни** са **99 678,4 хил. лв.** и са 103,4% спрямо предвидените за 2008 г. От тях **305,6 хил. лв.** са по Закона за обратната и въоръжените сили на РБ. Преразходът се дължи на изплатеното по-високо средномесечно парично обезщетение на безработно лице (**136,55 лв.**) спрямо планираното в ЗБ (130,75 лв.). Броят на лицата, получили обезщетение, е с близо 1,0% по-малък от планирания с право на обезщетение.

- Анализът на изпълнението на плана по другите видове обезщетения и помощи показва, че е реализирана икономия при еднократната помощ при смърт на осигурено лице, която е незначителна като разход в общата структура на тези разходи.

3. Разходите за службите по социално осигуряване за 2008 г. са в размер **79 746,2 хил. лв.** и са под **1,24%** от общите разходи на ДОО. Спрямо плана са усвоени **92,8%**, като е реализирана икономия от **6 164,0 хил. лв.** За заплати и възнаграждения на персонала направената икономия е 1 031,8 хил. лв., което се отразява и върху изплатените от работодател по-малко с 450,2 хил. лв. задължителни осигурителни вноски.

По всички параграфи на издръжката са изразходвани по-малко от предвидените средства в резултат на оптимизиране на административните разходи и подобрения контрол при тяхното отчитане. Усвояването на капиталовите разходи също е по-ниско от заложеното в Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. (**93,9%**). Основната икономия е от неусвоените средства за придобиване на нематериални дълготрайни активи. От планираните 1 350,0 хил. лв. са усвоени **73,1% (986,9 хил. лв.)**. Икономия от **299,6 хил. лв.** е реализирана също и при средствата за придобиването на дълготрайни материални активи, изразходвани за подмяна на асансьорите в ЦУ на НОИ и за закупуване на телекомуникационни системи и компютърна техника. Усвоени са 92,5% от планираните суми за основен ремонт на дълготрайните материални активи. Средствата бяха усвоени за реконструкция на сградите за Архивно стопанство в градовете Тетевен, Търговище и Перник. Реализираната икономия от 154,9 хил. лв. по това финансово перо е в резултат на отлагането на ремонта за сградата на РУСО Велико Търново.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО през 2008 г.



III. Трансфери (субсидии, вноски)

Получени трансфери / субсидии за ДОО

Всички плащания за сметка на държавата се поемат чрез трансфери от ЦРБ. За тази цел през отчетната 2008 г. по консолидирания бюджет на ДОО е получен трансфер в размер **709 589,7 хил. лв.**, или 40 036,1 хил. лв. по-малко от планираната сума 749 625,8 хил. лв. **Чрез трансфера държавата участва** в поемането на разходи за средства, предвидени за изплащане на нейни социални ангажименти:

➤ Пенсии за военна инвалидност, пенсии за гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност, пенсии за особени заслуги, пенсии по отменените Закон за пенсиите и Закон за общественото осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т.ч. и вдовишките добавки по чл. 84 от КСО (вкл. пощенската такса и ДДС). Планираната и отчетена сума е **227 092,5 хил. лв.**

➤ Добавки към пенсиите на ветераните и ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война (вкл. пощенска такса и ДДС). Изплатената сума **21 916,5 хил. лв.** е равна на планираната 21 916,4 хил. лв.

➤ Добавки към пенсиите по чл. 9 от Закона за политическата и гражданска реабилитация на репресираните лица (вкл. пощенска такса и ДДС). Преведената сума е **7 443,0 хил. лв.** и е равна на планираната.

➤ За здравноосигурителни вноски за пенсионери – 293 933,9 хил. лв. по план, а по отчет – **293 225,6 хил. лв.**, или със 708,3 хил. лв. по-малко, които са разчитания за 2007 г. и са преведени на НЗОК.

➤ За здравноосигурителни вноски за децата до 18-годишна възраст – 138 240,0 хил. лв. по план, а по отчет – **136 666,4 хил. лв.**, т.е. с 1 573,6 хил. лв. по-малко, които също са разчитания за 2007 г. и са преведени на НЗОК.

➤ Осигурителни вноски във фонд „Пенсии“ за осигурителен стаж по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО, зачетен при пенсиониране, които се поемат от държавния бюджет – по план и отчет **700,0 хил. лв.**

➤ Обезщетения по чл. 233 от Закона за отбраната и въоръжените сили на РБ, съгласно чл. 26а, т. 3 от КСО – по план и отчет **300,0 хил. лв.**

➤ Трансфер за резерва за реформата в социалното осигуряване – 60 000,0 хил. лв. по план, а са преведени **22 245,7 хил. лв.** като разходи за пенсии. Действително усвоената сума е 60 000 хил. лв., а разликата от 37 754,3 хил. лв. е за сметка на икономията при разходите и изпълнението на приходите в ДОО.

Разликата между приходите и разходите в консолидирания бюджет се покрива чрез **субсидии от републиканския бюджет**. Реално получените допълнителни субсидии от ЦРБ за покриване на недостига от средства са **1 973 694,3 хил. лв.**, които са равни на планираните за 2008 г.

Предоставени трансфери от ДОО

За уреждане на законово установени обществени отношения с други институции и фондове от средствата на държавното обществено осигуряване през 2008 г. бяха предоставени следните трансфери:

➤ На Агенцията за хората с увреждания към министъра на труда и социалната политика за помощно-технически средства на осигурените лица – **2 231,4 хил. лв.** (при план 3 400,0 хил. лв.).

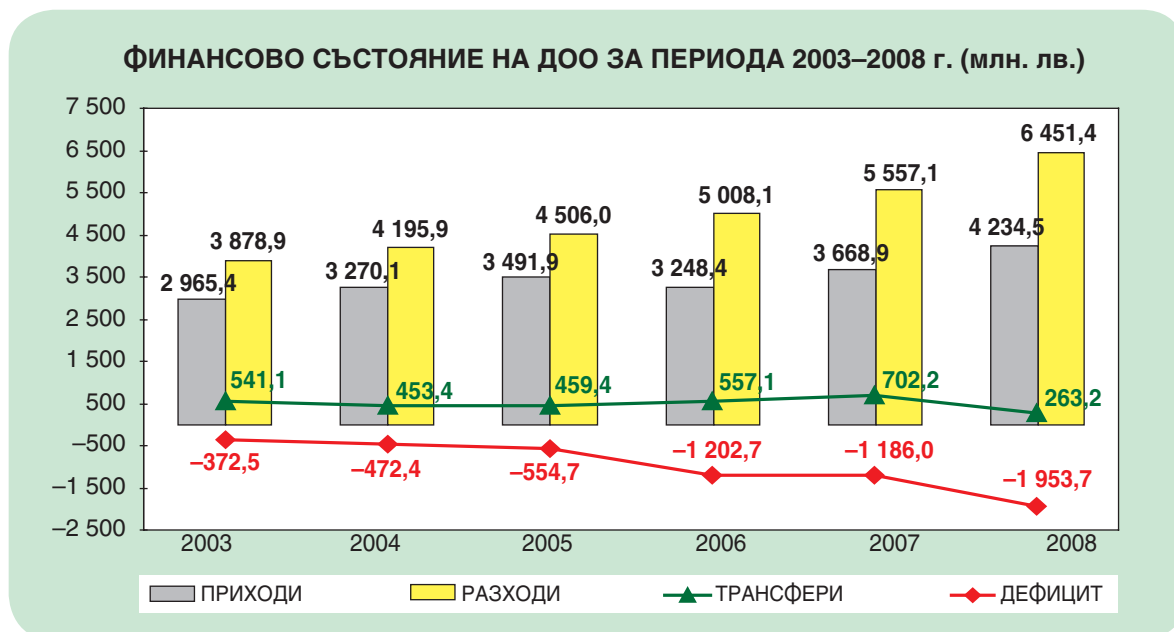
➤ На фонд „Условия на труд“ към МТСП, в т.ч. за намаляване на трудовите злоупотреби и професионалните болести и за диагностика на професионалните болести – **5 750,0 хил. лв.** (планирани 6 000,0 хил. лв.).

➤ На Държавната агенция за информационни технологии и съобщения е преведена сума **1 200,0 хил. лв.** равна на планираната.

➤ Към бюджета на МТСП по програмата „В подкрепа на майчинството“ са преведени **1 567,1 хил. лв.** без планиран за това разход.

➤ Освен трансферните суми от републиканския бюджет на здравноосигурителните вноски за пенсионери и деца до 18-годишна възраст към НЗОК за сметка на ДОО, са преведени **5 771,2 хил. лв.** за здравноосигурителни вноски за безработни лица (по план 5 668,6 хил. лв.).

Изпълнението на консолидирания бюджет на ДОО в края на 2008 г. завърши с остатък от **11 661,0 хил. лв.** по валутните сметки на НОИ.



IV. Дефицит/Излишък

Дефицитът по фондовете на ДОО се финансира с излишъка по бюджета на НОИ и субсидия от републиканския бюджет. Общият финансов резултат е равен на наличността в края на периода по отчета на консолидирания бюджет (11 661,0 хил. лв.).

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ФОНДОВЕТЕ НА ДОО ЗА 2008 г.						
Фондове	Приходи по отчет		Разходи по отчет		Трансфери	Дефицит /-/ Излишък +/-
	хил. лв.	%	хил. лв.	%		хил. лв.
Ф. „Пенсии“	3 364 901,0	79,46%	5 349 612,8	82,92%	22 945,7	-1 961 766,1
Ф. „Пенсии, несвързани с трудова дейност“			244 728,2	3,79%	256 452,0	11 723,8
Ф. „Общо заболяване и майчинство“	576 115,5	13,61%	627 858,1	9,73%	-3 698,5	-55 441,1
Ф. „Трудова злополука и проф. болест“	100 527,3	2,37%	47 526,2	0,74%	-5 850,0	47 151,1
Ф. „Безработица“	159 970,6	3,78%	100 432,3	1,56%	-5 471,2	54 067,1
Бюджет на НОИ	32 971,1	0,78%	81 252,0	1,26%	1 972 557,0	1 924 276,1
ОБЩО	4 234 485,5	100,00%	6 451 409,6	100,00%	2 236 935,0	20 010,9

В изпълнението на бюджетите на отделните фондове през 2008 г. се отчете следното:

- ◆ Фонд „Пенсии“ – при планиран дефицит от 1 967 664,5 хил. лв. бяха отчетени **1 961 766,1 хил. лв.**, или с **5 898,4 хил. лв.** по-малко;
- ◆ Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, който по план е с дефицит от 10,0 хил. лв., завърши с остатък **11 723,8 хил. лв.**;
- ◆ Фонд „Трудова злополука и професионална болест“ – при планиран излишък 39 093,1 хил. лв. се отчете излишък от **47 151,1 хил. лв.**, или с **8 058,0 хил. лв.** повече;
- ◆ Фонд „Общо заболяване и майчинство“ – при планиран недостиг от 11 453,1 хил. лв. отчетеният дефицит е близо 5 пъти повече – **55 441,1 хил. лв.**;
- ◆ Фонд „Безработица“ – при планиран излишък в края на годината от 32 228,5 хил. лв. реализираният е **54 067,1 хил. лв.**, или с **21 838,6 хил. лв.** повече.
- ◆ По бюджета на НОИ (като общ административен фонд) – при планиран излишък в края на периода 1 910 231,8 хил. лв. беше отчетен **1 924 276,1 хил. лв.** След извършените плащания за погашения по заема от Световната банка, по разчети за поети осигурителни вноски и др. на обща стойност **8 349,9 хил. лв.** (планирани 2 425,8 хил. лв.), наличността в края на годината е **1 915 926,2 хил. лв.**, или с **8 120,2 хил. лв.** повече от планираната.

Дефицитите по фондовете на ДОО в рамките на консолидирания бюджет се финансират с наличността в края на периода по бюджета на НОИ. **Общият финансов резултат е равен на наличността в края на периода (11 661,0 хил. лв.)** по отчета на консолидирания бюджет на ДОО.

КОНСОЛИДИРАН БЮДЖЕТ НА ДОО ЗА 2008 г.			
	ПЛАН	ОТЧЕТ	ИЗПЪЛНЕНИЕ
	хил. лв.	хил. лв.	%
1. ПРИХОДИ	3 786 772,6	4 234 485,5	111,82
Осигурителни вноски	3 756 638,9	4 197 954,6	111,75
– Вноски от работници, работодатели и самонаети	3 699 638,9	4 146 525,5	112,08
– Главници по ревизорни актове за начет	47 000,0	33 404,7	71,07
– Приходи от професионалните пенсионни фондове по чл. 157, ал. 7 и § 4, ал. 4 от ПЗР на КСО	10 000,0	18 024,4	180,24
Глоби, санкции и наказателни лихви	22 122,5	28 054,1	126,81
Приходи от ЧОИ за пенсии по международни спогодби	3 850,0	3 526,8	91,61
Приходи и доходи от собственост	4 500,0	5 403,0	120,07
Други данъчни и неданъчни приходи	-338,8	-453,0	133,71
2. РАЗХОДИ	6 059 124,4	6 451 409,6	106,47
Пенсии	5 314 337,6	5 634 271,5	106,02
Пенсии за сметка на държавното обществено осигуряване, в т. ч.:	4 969 296,6	5 311 440,7	106,89
– пенсии за трудова дейност и добавките към тях	4 601 521,7	4 617 377,0	100,34
– пенсии по чл. 69 от КСО и добавките към тях	367 774,9	353 025,1	95,99
– еднократна допълнителна сума към пенсиите - общо за периода 2004–2008 г.		341 038,6	
Пенсии по международни спогодби	45 000,0	42 936,3	95,41
Пенсии за сметка на републиканския бюджет, в т. ч.:	254 247,6	242 900,3	95,54
– пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, пенсии по отменените ЗП и Закон за общ. осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т.ч. и добавките по чл. 84 от КСО	225 140,5	207 915,0	92,35
– добавки към пенсиите на ветераните от войните и на ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците получаващи наследствена пенсия за загиналите в Отечествената война	21 728,1	21 447,5	98,71

– добавки към пенсиите на реприсирани лица по чл. 9 от ЗПГРЛ	7 379,0	4 724,3	64,02
– еднократна допълнителна сума към пенсиите - общо за периода 2004 - 2008 г.		8 813,5	
Разходи по изплащане (пощенска такса и ДДС)	45 793,4	36 994,2	80,79
Социални помощи и обезщетения по КСО	595 560,4	735 132,2	123,44
– обезщетения за общо заболяване и трудоустрояване	234 366,9	277 914,7	118,58
– обезщетения за трудова злополука и професионална болест и трудоустрояване	4 631,5	6 478,4	139,88
– обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване	103 260,9	197 813,7	191,57
– обезщетения за отглеждане на малко дете	132 643,4	129 011,5	97,26
– еднократна помощ при смърт	1 531,2	1 331,7	86,97
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	22 748,0	22 901,1	100,67
– обезщетения и помощи за безработни (ПОБ)	96 376,5	99 678,4	103,43
– парична помощ за инвалидност поради общо заболяване	2,0	2,7	135,00
Разходи по изплащане (пощенска такса и ДДС за изплащане на ПОБ)	680,2	753,9	110,84
Служби по социалното осигуряване	85 910,2	79 746,2	92,83
– Заплати и възнаграждения за персонала, нает по трудови правоотношения	40 687,1	39 655,3	97,46
– Задължителни осигурителни вноски от работодатели (ДОО+НЗОК+ДЗПО)	7 991,9	7 541,7	94,37
– Постелен инвентар, облекло, материали, библиотека, вода, горива и енергия	7 281,1	5 878,3	80,73
– Командировки	1 197,6	926,8	77,39
– Външни услуги	10 724,6	10 209,4	95,20
– Текущ ремонт	1 927,7	1 317,7	68,36
– Други разходи, платени данъци, мита и такси	650,0	415,5	63,92
– Разходи за застраховки и други финансови услуги	1 928,5	1 097,9	56,93
– Членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	61,0	60,5	99,18
– Капиталови разходи	13 460,7	12 643,1	93,93
Лихви по заеми от международни организации и институции (СБ)	1 436,0	1 380,0	96,10
Програми за временна заетост		62,8	
Функция "Отбрана и сигурност"	1 200,0	63,0	5,25
Резерв за реформата в социалното осигуряване	60 000,0		
3. ТРАНСФЕРИ	2 274 777,6	2 236 935,0	98,34
Трансфери между бюджетните сметки	-448 542,5	-446 349,0	99,51
Предоставени трансфери от ДОО +/-:	-10 700,0	-10 748,5	100,45
– на Агенцията за хората с увреждания към МТСП	-3 500,0	-2 231,4	63,75
– за фонд "Условия на труд"	-6 000,0	-5 750,0	95,83
– за държавна агенция за информационни технологии и съобщения (ДАИТС)	-1 200,0	-1 200,0	100,00
– трансфер по бюджета на МТСП за програма "В подкрепа на майчинството"	–	-1 567,1	
Получени трансфери +/-:		62,7	
– трансфер от МТСП по програми за осигуряване на заетост		62,7	
Получени трансфери (субсидии) от ЦРБ +/-	2 723 320,1	2 683 284,0	98,53
Получени трансфери от ЦРБ +/-	749 625,8	709 589,7	94,66
– за извършени плащания за сметка на ЦБ	256 451,9	256 452,0	100,00
– за здравноосигурителни вноски за пенсионери и деца до 18-годишна възраст	432 173,9	429 892,0	99,47
– обезщетения по чл. 233, ал. 1-4 и ал. 6 от ЗОВС, съгласно чл. 26а, т. 3 от КСО	300,0	300,0	100,00
– вноски за ф "Пенсии" за осиг. стаж, зачетен при пенсиониране по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО	700,0	700,0	
– за резерв на реформата в социалното осигуряване	60 000,0	22 245,7	37,08
Допълнителни субсидии от ЦРБ за покриване недостига на средства	1 973 694,3	1 973 694,3	100,00
4. ДЕФИЦИТ /-/ ИЗЛИШЪК +/-	2 425,8	20 010,9	824,92
5. ФИНАНСИРАНЕ	-2 425,8	-20 010,9	824,92
Външно финансиране - погашения по заеми от СБ +/-	-2 425,8	-2 440,5	100,61
Суми по разчети за поети осигурителни вноски		-21 643,8	
Друго вътрешно финансиране		2 742,9	
Наличност в началото на периода +/-		12 826,5	
Наличност в края на периода +/-		11 661,0	
в т.ч.: преоценка на валутни наличности		-165,0	

ПРИХОДИ

Общо постъпилите за 2008 г. приходи в бюджета на държавното обществено осигуряване са **6 244 252,0 хил. лв.** В сравнение с предходната 2007 г. те са с **1 383 747,5 хил. лв.**, или с **28,5 на сто** повече.

Финансирането на държавното обществено осигуряване с приходи от **собствени източници** от 75,8 на сто през 2007 г. намалява на **68 на сто** през 2008 г., а от **външни източници** (субсидии и трансфери) съответно от 24,2 на сто нараства на **32 на сто**.

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ В БЮДЖЕТА НА ДОО ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2005–2008 г.									
	2005 г.		2006 г.		2007 г.		2008 г.		2008/ 2007 г.
	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	хил. лв.	структура	%
Приходи от собствени източници на финансиране	3 501 000,6	85,70%	3 262 026,5	73,13%	3 682 158,0	75,76%	4 248 312,0	68,04%	115,38%
Остатък по валутни сметки от предходния период	9 101,0	0,26%	12 458,4	0,38%	12 458,5	0,34%	12 826,5	0,30%	102,95%
ПОСТЪПЛЕНИЯ ПРЕЗ ГОДИНАТА	3 491 899,6	99,74%	3 249 568,1	99,62%	3 669 699,5	75,50%	4 235 485,5	99,70%	115,42%
Общо от осигурителни вноски, в т.ч. от:	3 422 899,3	98,02%	3 221 563,7	99,14%	3 637 694,7	99,13%	4 197 954,5	99,11%	115,40%
– работодатели/възложители	2 351 290,8	68,69%	2 074 832,9	64,40%	2 379 383,0	65,41%	2 556 853,6	60,91%	107,46%
– лични вноски от работници и служители	804 448,5	23,50%	899 222,5	27,91%	1 039 688,9	28,58%	1 415 237,6	33,71%	136,12%
– самоосигуряващи се	171 007,4	5,00%	158 786,4	4,93%	159 089,5	4,37%	174 434,2	4,16%	109,65%
– главница по ревиз. актове за начет от НОИ	71 420,5	2,09%							
– главница по рев. актове за начет от НАП			51 478,2		22 378,3	0,62%	16 997,6	1,20%	75,96%
– главница по рев. актове за начет от АДВ	12 222,0	0,36%	24 982,7	0,78%	20 722,2	0,57%	16 407,1	0,39%	79,18%
– приходи от проф. пенсионни фондове по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО	12 510,1	0,37%	12 261,0	0,38%	16 432,8	0,45%	18 024,4	0,43%	109,69%
Трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж (по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 и чл. 26а т. 3 от КСО)	1200 0	0,03%	1200 0	0,04%	800 0	0,02%	1 000,0	0,02%	125,00%
Приходи от ЧОИ за пенсии по международни спогодби	3 399,3	0,10%	3 696,5	0,11%	3 309,2	0,09%	3 526,8	0,08%	106,58%
Глоби, санкции и наказателни лихви	60 707,0	1,74%	19 839,8	0,61%	24 001,0	0,65%	28 054,2	0,66%	116,89%
Други приходи	4 894,0	0,14%	3 268,1	0,10%	3 894,6	0,11%	4 950,0	0,12%	127,10%
Приходи от външни източници на финансиране	584 091,5	14,30%	1 198 590,7	26,87%	1 178 346,5	24,24%	1 995 940,0	31,96%	169,38%
Трансфер за резерва за реформата							22 245,7	1,11%	
Субсидии от ЦРБ за покриване на недостига	584 091,5	100%	1 198 590,7	100%	1 178 346,5	100%	1 973 694,3	98,89%	167,50%
ВСИЧКО ПРИХОДИ	4 085 092,1	100%	4 460 617,2	100%	4 860 504,5	100%	6 244 252,0	100%	128,47%

I. Приходи от собствени източници на финансиране

Разполагаемите **собствени приходи** през 2008 г. са **4 248 312,0 хил. лв.**, или с **566 154 хил. лв.** повече в сравнение с 2007 г. (3 682 158,0 хил. лв.). В процентно изражение изпълнението на приходната част на бюджета е с 15,4 на сто повече от отчета за миналата година и с 12,2 на сто повече спрямо заложените параметри в ЗБ на ДОО за 2008 г.

Постъпилите през годината собствени приходи (без бюджетния остатък) в консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване са **4 235 485,5 хил. лв.** В сравнение с предходната 2007 г. те са с **565 786,0 хил. лв.**, или с **15,4 на сто** повече.

През 2008 г. 99,1 на сто от тези приходи са от осигурителни вноски; 0,08 на сто са приходи от чужди осигурителни институти (ЧОИ) по международни спогодби; 0,7 на сто са от глоби, санкции и наказателни лихви и 0,1 на сто – други приходи.

1. Приходи от осигурителни вноски

Приходите от осигурителни вноски са с **11,8 на сто** повече от планираните в ЗБДОО за 2008 г. и с **15,4 на сто** спрямо отчетените през 2007 г. От 1 октомври 2007 г. общата осигурителна вноска беше намалена с 3 процентни пункта (за фонд „Пенсии“ с 1% и за фонд „Безработица“ с 2%) и намалените вноските постъпваха в тези осигурителни фондове през цялата 2008 г. Това се компенсира от нарастването на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и основни групи професии с 28,7% спрямо 2007 г. и от увеличаване на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица на 240 лв. и на максималния осигурителен доход за всички осигурени на 2000 лв. Разширяването на осигурителната база се отрази в номиналното нарастване на средномесечния осигурителен доход на осигурено лице с 25,7% спрямо предходната година.

Поради промяна на съотношението при разпределението на осигурителната вноска между работодател и осигурено лице на **60:40** през 2008 г. (от 65:35 за 2007 г.) се наблюдава тенденция за изпреварващ ръст на приходите от лични осигурителни вноски спрямо тези от работодател/възложител. Той е с **36,1 на сто** повече спрямо предходната година, при ръст **7,5 на сто** на приходите от вноски от работодател/възложител.

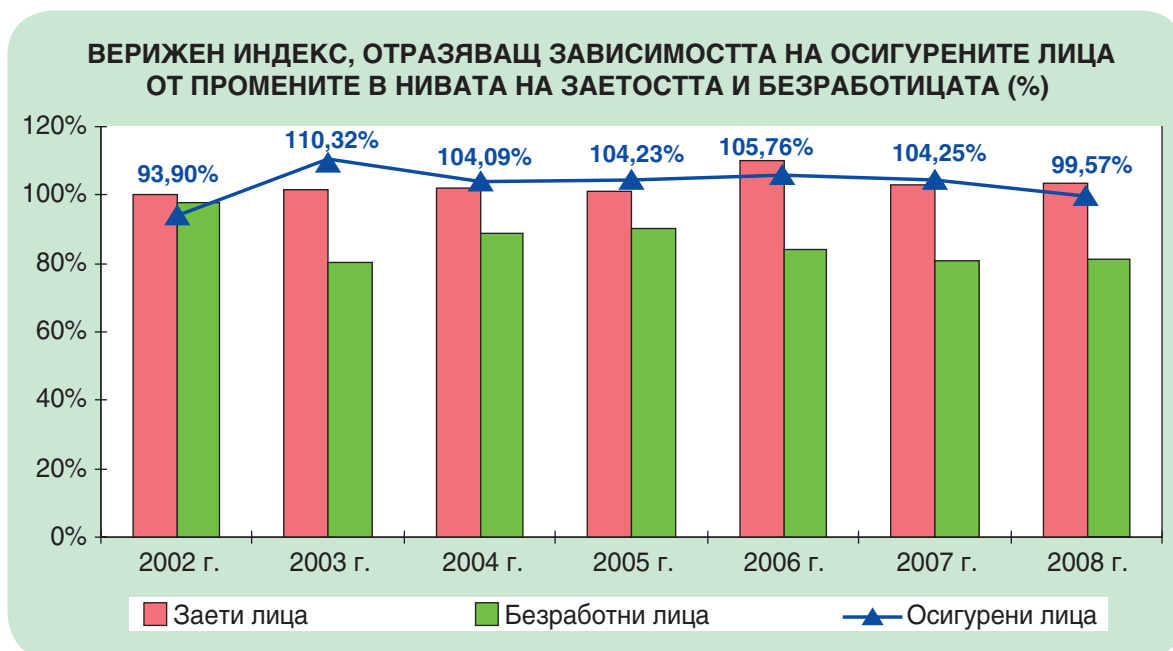
Броят на осигурените лица, средните осигурителни доходи, размерът на осигурителната вноска и нормата на събираемост определят прихода от осигурителни вноски.

СТРУКТУРА НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ЗА ПЕРИОДА 2003–2008 г.						
	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.
	в %	в %	в %	в %	в %	в %
I. Осигурени от работодател/възложител	92,57%	92,32%	91,86%	91,67%	90,97%	91,08%
1. Работещи по трудов договор	87,95%	87,91%	90,65%	88,84%	91,26%	92,42%
– I категория труд	0,59%	0,52%	0,45%	0,42%	0,41%	0,30%
– II категория труд	4,84%	4,73%	4,45%	4,38%	4,38%	3,69%
– III категория труд	94,58%	94,75%	95,10%	95,19%	95,21%	96,02%
2. Осигурени за инвалидност старост, смърт и за тр. злополука и професионална болест	0,89%	0,92%	0,90%	0,94%	0,94%	0,86%
3. Държавни служители и наети в спец. дейности	5,92%	5,27%	5,39%	5,37%	4,71%	5,23%
4. Работещи без трудови правоотношения	2,26%	2,29%	2,29%	2,31%	2,24%	2,38%
5. Лица, включени в програмите „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	2,98%	3,61%	3,06%	2,54%	1,78%	1,37%
II. Самоосигурени лица - общо	7,43%	7,68%	8,14%	8,33%	8,18%	8,92%
– всички социални рискове без трудова злополука	44,27%	43,96%	44,57%	45,94%	48,24%	50,59%
– само за пенсия	55,73%	56,04%	55,43%	54,06%	51,76%	49,41%
Осигурени лица общо	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Забележка: В т. 5. СПОЗ означава „От социални помощи към осигуряване на заетост“.

❖ **Броят на осигурените лица** се влияе от редица икономически и демографски фактори, но най-важните от тях са заетостта, безработицата и дела на сивата икономика с недеklarираната заетост. Броят на осигурените лица нараства успоредно с нарастване броя на заетите лица и намаляване на недеklarираната заетост и обратно – намалява с увеличаването на безработните и дела на сивата икономика. От следващата графика се вижда как двата основни макроикономически параметъра (заетост и безработица) през 2008 г. вече нямат реципрочна връзка с броя на осигурените лица. Броят на заетите лица нараства спрямо 2007 г. с 3,3%, безработните намаляват с 18,6%, а вместо очакваното нарастване на броя на осигурените лица, те намаляват с 0,4% спрямо 2007 г. Това е симп-

том, че през 2008 г. вероятно е нараснал делът на сивата икономика с недеклаирана заетост. Средногодишният брой на осигурените през 2008 г. е **2 851 226 души** и е намалел с **12 315** спрямо 2007 г. Дължи се основно на намалението в броя на осигурените от работодател лица с над 3,1%, от които само работещите по трудови правоотношения са намалели с близо 1%. За това допринася и намаляването в броя на субсидирано осигурените лица по двете програми на МТСП („В подкрепа на майчинството“ и „От социални помощи към осигуряване на заетост“) с 24,4% спрямо предходната година. А именно осигурителните вноски от осигурените от работодател лица за всички социални рискове вливат най-съществените приходи от осигурителни вноски на четирите осигурителни фонда на ДОО. Независимо от увеличени брой на осигуряващите се за собствена сметка с над 6,5% спрямо 2007 г., осигурителните вноски от тях не може да компенсира намалените приходи от осигурените от работодател лица, още повече, че голяма част от вноските от самонаетите са за фонд „Пенсии“ (вкл. и при годишното изравняване на доходите). Само тези, които са избрали да се осигуряват и за общо заболяване и майчинство дават незначителни постъпления от вноски и за този фонд. За това допринася и над два пъти по-ниският среден осигурителен доход, върху който са се осигурявали те през 2008 г., в сравнение с осигурените от работодател лица.



❖ **Осигурителната база** за изчисляване и внасяне на осигурителните вноски включва получените или начислени и неизплатени брутни трудови възнаграждения и други доходи от трудова дейност на осигурените по **трудова правоотношения**, брутни възнаграждения, намалени с нормативно признатите разходи за работещите по **граждански договори**, и избраният размер на осигурителния доход на **самоосигуряващите се** лица (между минималния за тази категория осигурени и максималния, определени със закона за бюджета). Осигурителният доход на **осигурените от работодател** е изплатеното или начислено и неизплатено брутно трудово възнаграждение, но върху не по-малко от минималния месечен осигурителен доход за съответната професия по основната икономическа дейност на осигурителя. Включва всички възнаграждения и други доходи от трудова дейност с ограничение до максималния му месечен размер, определен със ЗБ на ДОО за съответната година. Към тази осигурителната база се включва и първия работен ден от временната неработоспособност, за който работодателят изплаща среднодневното брутно трудово възнаграждение за месеца, в който е настъпила временната неработоспособност. За лицата, които получават доходи от дейности на различни основания, осигурителните вноски се внасят върху сбора от осигурителните им доходи в следния ред:

1) доходи от трудови и/или служебни правоотношения, по договори за управление и контрол на търговски дружества и от трудова дейност като член кооператори;

2) осигурителен доход като ЕТ, собственици или съдружници в търговски дружества, упражняващи свободни професии и/или занаятчийска дейност, и регистрирани земеделски производители и тютюнопроизводители;

3) доходи за работа без трудови правоотношения (популярни като „граждански договори“).

За осигурените от работодател лица минималният осигурителен доход за 2008 г. е диференциран в 73 групи основни икономически дейности и 9 квалификационни групи професии. Най-ниският осигурителен праг от 1.1.2008 г. е 240 лв., а фиксираният максимален размер на осигурителния доход е 2 000 лв. месечно за всички осигурени лица.

Осигурителният доход за самоосигуряващите се лица, упражняващи трудова дейност като **еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и физическите лица – членове на неперсонифицирани дружества**, е декларируваният от тях доход между минималния и максималния месечен размер, определен със ЗБ на ДОО за съответната година.

Осигурителният доход за самоосигуряващите се лица, **регистрирани като упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност**, е облагаемият доход, намален с нормативно признатите разходи за упражняваната дейност.

Окончателният осигурителен доход за самоосигуряващите се лица (без земеделските производители) се определя като разлика между декларирувания въз основа на годишната данъчна декларация и сбора от доходите, върху които авансово са внасяни осигурителни вноски.

Средномесечният осигурителен доход (СОД) за всички осигурени лица през 2008 г. е **500,56 лв.** Спрямо отчетения през 2007 г. (398,17 лв.) бележи ръст с **25,7 на сто**.

Средната месечна работна заплата е основен макроикономически показател, чиято стойност оказва пряко въздействие върху размера на **средния осигурителен доход**, а оттам и върху приходите от осигурителни вноски. Средната работна заплата за страната за 2008 г. е с **92,83 лв.** повече спрямо предходната година. От 431,17 лв. през 2007 г. нараства на **524,0 лв.** през 2008 г., което е 21,5% ръст. **Средномесечният осигурителен доход** на осигурените лица през 2008 г. е със **102,39 лв.** по-голям от този през предходната година. От 398,17 лв. за 2007 г. нараства на **500,56 лв.** за 2008 г., което е 25,7% ръст. Основен двигател за растежа на работната заплата е развитието на частния сектор в икономиката, където номиналният ръст е 20,6%. Работната заплата в общественния сектор също се повиши, като номиналният ѝ ръстът спрямо 2007 г. е 26%.

Номиналното нарастване на средномесечната работна заплата през 2008 г. при база предходната година е **21,5%**, а нарастването на средния осигурителен доход, който е функция от нарастването на работната заплата и нормата на събираемост, е **25,7%**. Разликата между двата темпа от 4,2 процентни пункта е резултат от нарастването с 28,7% на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии. Показателно за това е, че част от скритите доходи вече се отчитат в частния сектор чрез нарастването на средната работна заплата. В общественния сектор средната работна заплата нараства от 521,33 лв. през 2007 г. на **652,17 лв.**, а в частния сектор от 396,67 лв. на **478,33 лв.** за 2008 г. Средномесечната работна заплата за работещите в частния сектор номинално е нараснала с близо 21%, но продължава да е едва **73,3%** от средния размер на отчетената в общественния сектор през 2008 г.

БРОЙ И СРЕДНОМЕСЕЧЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД НА ОСИГУРЕНИТЕ В ДОО ЛИЦА								
	2005 г.		2006 г.		2007 г.		2008 г.	
	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.
ОСИГУРЕНИ ЛИЦА С ВНОСКИ	2 597 197	331,62	2 746 729	354,50	2 863 541	398,17	2 851 226	500,56
I. Осигурени от работодател/възложител	2 390 042	322,72	2 518 021	343,82	2 680 959	399,15	2 596 922	507,46
1. Работещи по трудов договор – общо	2 118 158	302,22	2 236 900	336,80	2 423 982	384,79	2 400 098	494,15
в т.ч: От първа категория труд	9 535	599,28	9 455	666,57	9 857	721,99	7 167	898,15
От втора категория труд	94 175	467,83	98 066	529,79	106 273	595,46	88 453	728,68
От трета категория труд	2 014 448	293,07	2 129 379	326,45	2 307 852	373,65	2 304 478	483,89
2. Държавни служ. и специални дейности	125 995	642,05	135 288	675,29	125 218	840,42	135 815	897,91
3. Членове на кооперации, работещи без трудови правоотношения	3 638	139,99	3 886	136,61	3 430	153,51	3 081	186,89
4. Осигурени от възложител лица, работещи без трудови правоотношения	49 760	162,84	54 182	178,19	56 156	197,82	58 832	264,56
5. Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и трудова злополука	21 001	64,85	23 731	69,31	24 976	74,91	22 246	91,65
6. Лица, включени в програмите „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	71 490	112,03	64 034	143,29	47 197	166,65	35 682	203,47
II. Самоосигуряващи се лица	207 155	200,87	228 708	205,23	238 738	208,14	254 304	226,87
Самоосигурени лица за всички соц. рискове	82 467	224,66	91 481	235,60	100 739	239,51	110 903	264,73
Самоосигурени лица само за пенсия	96 472	222,53	100 191	230,97	100 826	230,83	99 499	253,20
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители (осигурени за всички социални рискове)	9 862	57,16	13 598	58,99	14 420	62,08	17 748	80,09
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители (осигурени само за пенсия)	18 354	57,39	23 438	61,59	22 753	61,31	26 154	65,83
<i>*В броя на осигурените от работодател лица са включени наетите в специалните дейности и Висшия съдебен съвет. В общия брой на осигурените лица не са включени откупилите осигурителен стаж и осигурените от възложител лица, които са осигурени и на друго основание.</i>								

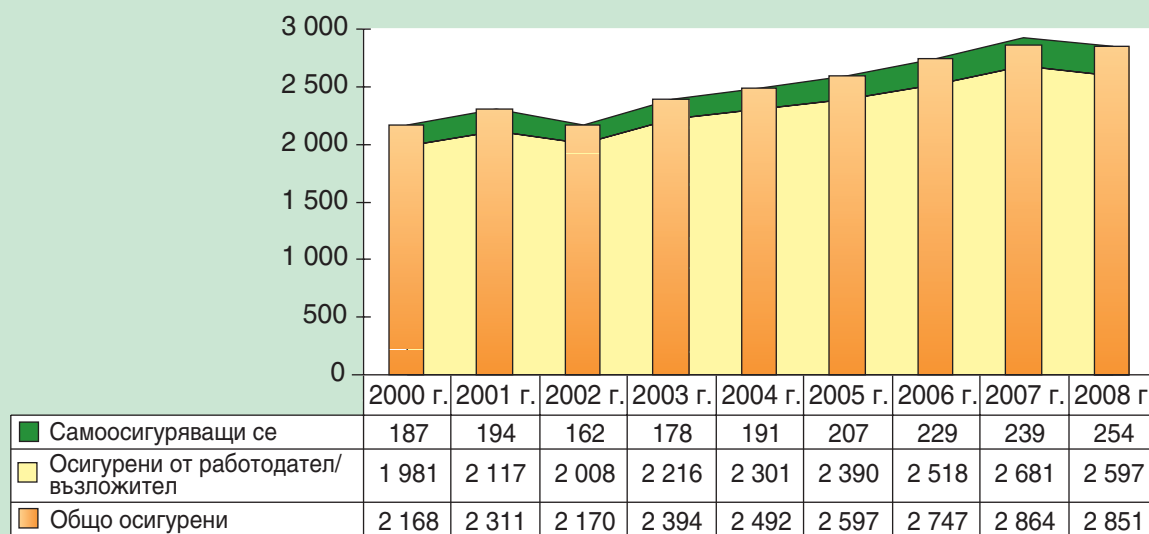
Реалният ръст на средномесечната работна заплата следва темпа на нарастване на производителността на труда и на средногодишната инфлация. **Реалният темп** на нарастване на средната работна заплата за 2008 г. при база предходната година е **8,2%**, а на средномесечния осигурителен доход – **11,9%**.

Всички работодатели законово са задължени да осигуряват наетите при тях лица най-малко върху минималния осигурителен доход за съответната икономическа дейност и професия. Ако реалните им заплати обаче са по-високи от тези осигурителни прагове вноските задължително трябва да се правят върху тях до определената горна граница на осигурителния доход за годината.

Приходите от осигурителни вноски се формират от вноски на работодатели/възложители, осигурени и самоосигуряващи се лица. Съотношението на приходите от осигурителни вноски към brutния вътрешен продукт, като измерител на осигурителното участие, е **6,3%**. Намалението от **0,1%**, в сравнение с предишната година (6,4%), се дължи основно на намалението в размера на осигурителната вношка от 1.10.2007 г. с 3 на сто, което се отрази на приходите само през последното тримесечие на предходната година, но запази негативния си ефект върху постъпленията от осигурителни вноски през цялата 2008 г.

❖ Благоприятните тенденции в макроикономическата среда обусловиха изпълнението с **11,7 на сто** на заложените в плана приходи от осигурителни вноски за 2008 г.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ПО ОСИГУРИТЕЛЕН СТАТУС (хил. бр.)



С **441 315,5 хил. лв. повече** са приходите от осигурителни вноски от планираните. Добрите резултати в изпълнението на Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. се дължат основно на успешното предоговаряне между социалните партньори на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии. С **28,7 на сто** е по-високо нивото на прага спрямо това през 2007 г.

❖ Постъпленията от осигурителни вноски през 2008 г. са **4 197 954,5 хил. лв.** Те са с **15,4 на сто повече** от тези през 2007 г. (3 637 694,7 хил. лв.).

1) В структурата на общите приходи най-голям дял заемат вноските от **работодатели/възложители за наетите от тях лица** – 60,9 на сто, при 65,4 на сто през 2007 г. Намалението на дела с 4,5 на сто на осигурителните вноски по този показател през 2008 г. се дължи на **промененото съотношение в разпределянето на осигурителната вноска** между работодател/възложител и осигурено лице от 65:35 на **60:40**. В приходите от осигурителни вноски от работодателите са включени преведените суми за осигуровки за наетите по трудови правоотношения от първа, втора и трета категория труд, държавните служители и наетите в специални дейности, работещите без трудово правоотношение и други. През 2008 г. тези приходи възлизат на **2 556 853,6 хил. лв.**, като изпълнението спрямо 2007 г. е **107,5 на сто**. През отчетната година **осигурените от работодател/възложител** са намалели с **84 037 души** (с 3,1%) спрямо 2007 г. В структурата на осигурените лица през 2008 г. те заемат най-съществен дял – **91,1 на сто**, колкото и през 2007 г. (91,0%). При повечето групи осигурени от работодател се наблюдава намаляване на броя им в сравнение с отчетеното през предходната година. За тях средният осигурителен доход през 2008 г. е **507,46 лв.**, което е с **27,1 на сто** повече от този през 2007 г. (399,15 лв.). Размерът на средния осигурителен доход при тази категория осигурени е в пряка зависимост от размера на средната работна заплата за страната, която през 2008 г. е 524 лв., или номинален ръст от **21,5 на сто** спрямо предходната година (431 лв.).

ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПО ГОДИНИ							
	2006 г.		2007 г.		2008 г.		2008/ 2007 г.
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%	%
Осиг. вноски от работодател/възложител, в т.ч.:	2 074 832,9	64,40	2 379 383,0	65,41	2 556 853,6	60,91	107,46
1. За работещи по трудови правоотношения	1 614 093,5	77,79	1 879 764,6	79,00	2 011 334,0	78,66	107,00
3-та категория труд	1 470 217,8	91,09	1 714 545,9	91,21	1 867 406,2	92,84	108,92
1-ва и 2-ра категория труд	143 875,7	8,91	165 218,7	8,79	143 927,8	7,16	87,11
2. Държавни служители и наети в специалните дейности	310 656,6	14,97	339 107,2	14,25	366 343,2	14,33	108,03
3-та категория труд	63 202,4	20,34	104 103,6	30,70	122 962,7	33,56	118,12
1-ва и 2-ра категория труд	247 454,2	79,66	235 003,6	69,30	243 380,5	66,44	103,56
3. За осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и проф. болест	2 809,0	0,14	3 074,3	0,13	3 000,7	0,12	97,61
4. Осиг. вноски върху доход без трудови правоотношения	16 547,0	0,80	17 928,2	0,75	22 031,5	0,86	122,89
5. Осиг. вноски върху обезщетенията за оставане без работа – по КТ, Закона за висшето образ. и ЗДС	877,2	0,04	669,0	0,03	1 249,8	0,05	186,82
6. Осиг. вноски за ф „Пенсии“ поради незаконно недопускане или отстраняване от работа	1 798,2	0,09	1 952,3	0,08	3 221,9	0,13	165,03
3-та категория труд	1 504,2	83,65	1 607,5	82,34	2 816,2	87,41	175,19
1-ва и 2-ра категория труд	294,0	16,35	344,9	17,67	405,7	12,59	117,63
7. Осиг. вноски за включените в програми от соц. помощи към осигуряване на заетост и в подкрепа на майчинството	17 374,4	0,84	14 467,2	0,61	12 028,9	0,47	83,15
8. Осиг. вноски, дължими за периода преди 2008 г.	441,7	0,02	291,6	0,01	218,6	0,01	74,97
9. Осиг. вноски върху средствата за социални разходи	47 418,0	2,29	42 986,7	1,81	36 896,2	1,44	85,83
10. Осиг. вноски за ФТЗПБ за осигурените за тр. злополука и проф. болест от работодател - от 0,4 до 1,1%	62 812,3	3,03	79 137,6	3,33	100 527,3	3,93	127,03
11. Осиг. вноски върху изплатени гарантирани вземания	5,0	0,00	4,2	0,00	1,5	0,00	35,71
Лични осигурителни вноски	899 222,4	27,91	1 039 688,9	28,58	1 415 237,6	33,71	136,12
Осиг. вн. от самоосигуряващи се лица, в т.ч. от:	158 786,4	4,93	159 089,5	4,37	174 434,2	4,16	109,65
– осигурени само за пенсия, в т. ч.:	60 855,4	38,33	58 096,4	36,52	60 726,5	34,81	104,53
– земеделски производители	3 638,0	0,06	3 369,8	0,06	3 977,7	0,07	118,04
– осиг. само за пенсия при годишно изравняване	31 602,8	19,90	28 250,8	17,76	27 196,5	15,59	96,27
– осиг. за всички осигурителни рискове, в т. ч.:	64 291,6	40,49	68 802,0	43,25	81 429,1	46,68	118,35
– земеделски производители	2 315,6	0,04	2 462,8	0,04	3 730,5	0,05	151,47
– осиг. вноски за времето на обучение	934,4		1 064,1	0,43	1 013,6	0,27	95,26
– от лицата, на които не им достигат 5 г. осиг. стаж за пенсия	1 102,2	0,69	2 876,2	1,81	4 068,5	2,33	141,45
Главница по ревизионни актове за начет	76 461,0	2,37	43 100,5	1,18	33 404,7	0,80	77,50
Приходи от проф. пенс. фондове по §4 от ПЗР на КСО	12 261,0	0,38	16 432,8	0,45	18 024,4	0,43	109,69
Общо приходи от осигурителни вноски	3 221 563,7	100	3 637 694,7	100	4 197 954,5	100	115,40

◆ Най-съществен дял (78,7%) в групата на приходите от осигурителни вноски от работодател/възложител имат **работещите по трудов договор**. През 2008 г. са постъпили **2 011 334,0 хил. лв.**, или със **7 на сто повече** от предишната година. По **трудови договори** са работили 2 400 098 души, което е с **23 884** по-малко в сравнение с 2007 г. От тях близо **4 на сто**, при 4,8 на сто през 2007 г., са от първа и втора и над **96 на сто** са от трета категория труд. Броят на осигурените от **първа и втора категория** труд през 2008 г. намалява спрямо 2007 г. с **20 510 осигурени**, а от **трета категория** труд – с **3 374**. Работещите по **трудова договор** през 2008 г. са се осигурявали върху осигурителен доход в размер на **494,15 лв.** Нарастването на СОД за тази категория осигурени лица спрямо предходната година е със 109,36 лв., или с **28,4 на сто**. Увеличението се дължи както на отчетената по-висока средна работна заплата (с 21,7%), така и на по-високите размери на определените минимални осигурителни прагове за работещите по трудови правоотношения през 2008 г. спрямо 2007 г. Независимо от намаления брой на работещите по трудов договор с близо **1 на сто** в сравнение с 2007 г., ръстът от **28,4 на сто** на средния осигурителен доход компенсира намаляването в броя им и води до нарастване на приходите от осигурителни вноски при тази категория осигурени лица. По-високият ръст се отразява и в нарастване на постъпленията от осигурителни вноски от тази група осигурени във всички фондове на ДОО. Работещите по трудов договор са основният контингент осигурени в ДОО (**92,4 на сто**) от осигурените от работодател/възложител.

◆ Вноските за **държавните служители и наетите в специални дейности** през 2008 г. са **366 343,2 хил. лв.**, като делът им е **14,3%** в структурата на вноските от работодател/възложител. В сравнение с 2007 г. за тази категория осигурени, за които осигурителните вноски са изцяло за сметка на работодателя (по-точно за сметка на РБ), са постъпили **27 236 хил. лв. повече**. Относителният им дял **5,2 на сто** в структурата на осигурените от работодател е по-висок от този през 2007 г. (4,7%). В абсолютни цифри те са с **10 597** души повече поради създаването на нови структури (ДАНС и др.) в администрацията. Средният осигурителен доход, върху който са осигурявани **държавните служители и наетите в специални дейности**, е **897,91 лв.**, или с **6,8 на сто** по-висок от отчетения през 2007 г. (840,42 лв.), на което заедно с увеличения им брой, се дължат и по-големите приходи от осигурителни вноски през 2008 г.

◆ Приходите от осигурителни вноски общо за работещите **без трудови правоотношения** през 2008 г. (**22 031,5 хил. лв.**) са се увеличили с **22,9 на сто** спрямо 2007 г. Формират се от внесените осигурителни вноски от възложителя за работещите без трудови правоотношения (в т.ч. и за членовете на кооперации, работещи без трудови правоотношения) върху изплатеното им възнаграждение след приспадане на нормативно признатите разходи. Броят им е нараснал с **2 327** души при нарастване на относителния им дял от 2,2% на **2,4%** спрямо 2007 г. в структурата на осигурените от работодател/възложител лица. От тях броят на **работещите без трудови правоотношения** (т. нар. граждански договори) се е увеличил с **4,8 на сто**, а средният им осигурителен доход бележи ръст от **33,7 на сто** в сравнение с 2007 г. **Членовете на кооперации, работещи без трудови правоотношения**, за същия период са намалели с **10,2 на сто** (349 души по-малко), а средният осигурителен доход, върху който са се осигурявали, е нараснал с **21,7 на сто**.

◆ За **наети на работа за не повече от пет работни дни (40 часа)** през един календарен месец, които са осигурени за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест, приходите от осигурителни вноски през 2008 г. (**3 000,7 хил. лв.**) са с **2,4 на сто** по-малко от тези през 2007 г. Това е резултат от намалението на броя им с **2 730** души, или с близо **11,0 на сто** в сравнение с предходната година. Относителният им дял (**0,86 на сто**) в структурата на осигурените от работодател е с 0,07 на сто по-малък от този през 2007 г. (0,93 на сто). През 2008 г. те са осигурявани върху **91,65 лв.**, като спрямо 2007 г. СОД за тях е нараснал с **22,3 на сто**.

◆ Осигурителните вноски за включените лица в програмите на МТСП „**От социални помощи към осигуряване на заетост**“ и „**В подкрепа на майчинството**“ са **12 028,9 хил. лв.** Броят на **осигуряваните лица** по двете програми през 2008 г. е по-малък с **11 515**, като делът им е **1,4 на сто** в структурата на осигурените от работодател/възложител, със среден осигурителен доход 203,47 лв. Отчетените приходи в размер на **12 028,9 хил. лв.** са по-малко от тези през 2007 г. с 2 438,3 хил. лв. Намалението на приходите се дължи на

по-малкия с 24,4 на сто брой на лицата, тъй като средният им осигурителен доход през 2008 г. е нараснал с 22,1 на сто.



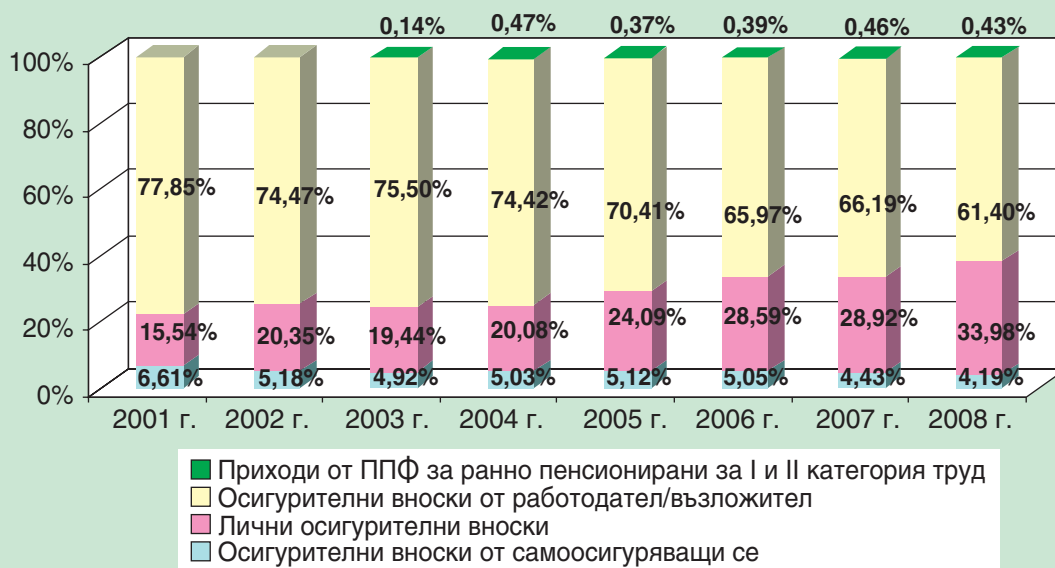
◆ Увеличение на приходите спрямо предходната година има при осигурителните вноски за фонд „Пенсии“, дължими за лицата, които не са работили поради предвидените в кодекса обективни причини. Те са незаконно **недопускане или отстраняване от работа** или оставане без работа поради **уволнение**, което е признато за незаконно от компетентните органи, за **трудоустроени бременни**, на които не е предоставена подходяща работа и пр. За тези лица осигурителната вноска е изцяло за сметка на работодателя и е в размера за фонд „Пенсии“. При постъпления в размер на 1 952,3 хил. лв. през 2007 г., през отчетната година са преведени **3 221,9 хил. лв.**, което е с **65 на сто** повече от предходната година.

2) Следващи в структурата на приходите от осигурителни вноски са **личните вноски** от наетите по трудови и без трудови правоотношения, като техният дял в общите приходи от осигурителни вноски нараства на **33,7 на сто**, при 28,6 на сто през 2007 г. През 2008 г. са внесени **1 415 237,6 хил. лв.**, или **36,1 на сто** повече от предходната година. Увеличените постъпления от лични осигурителни вноски са в резултат както на променното съотношение в разпределението на осигурителната вноска между работодател и осигурен, така и на по-високия среден осигурителен доход на осигурените по трудови и без трудови правоотношения.

3) Приходите от осигурителни вноски на **самоосигуряващите се лица** през 2008 г. са **174 434,2 хил. лв.** В сравнение с 2007 г. е отчетено нарастване с **9,7 на сто**, или с 15 344,7 хил. лв. Делът им в общите приходи от осигурителни вноски през 2008 г. (**4,2 на сто**) е с 0,2 процентни пункта по-малък от този през 2007 г., когато е бил 4,4 на сто. Броят на **осигуряващите се за собствена сметка** се е нараства с **15 566** и това леко увеличава относителния им дял в структурата на общо осигурените лица (от 8,2 на сто през 2007 г. на **8,9 на сто** през 2008 г.). През 2008 г. за самоосигуряващите се лица беше определен **минимален осигурителен доход 240 лв.** и **максимален**, както за всички осигурени лица – 2 000 лв. Осигурителният доход за тази категория осигурени лица е избраният от тях месечен доход между нормативно определения минимален и максимален размер. За земеделските производители и тютюнопроизводителите специалните облекчения се състоят в това, че те могат да се осигуряват месечно върху 50% от минималния размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица (120 лв.), а тези от тях, които упражняват единствено земеделска дейност – върху 25% от този размер (60 лв.). Размерът на **средния осигурителен доход** за всички самоосигуряващи се през 2008 г. е **226,87 лв.**, като спрямо 2007 г. се отчита увеличение от **9 на сто**, което се дължи основно на по-високия осигурителен доход на са-

моосигурените лица за всички социални рискове. Нарастването на приходите от осигурителни вноски при тази категория осигурени е следствие от сумарния ефект от нарастването на броя на осигурените и средния осигурителен доход, както и от увеличението на дела с **2,4 на сто** на осигурените за своя сметка, които са избрали да се осигуряват за всички социални рискове, за сметка на дела на тези, които се осигуряват само за пенсия.

СТРУКТУРА НА СОБСТВЕНИТЕ ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПО ВНОСИТЕЛИ



4) В структурата на осигурените за собствена сметка през 2008 г. най-висок относителен дял (**50,6%**) заемат лицата, осигуряващи се **за всички осигурителни случаи без трудова злополука и професионална болест**. Те са 128 651 души, което е с **13 492** осигурени **повече** от 2007 г. Отчита се нарастване на броя и при двете групи самоосигуряващи се за собствена сметка (вкл. земеделските производители). От тях **самоосигуряващите се за всички осигурителни рискове** през 2008 г. са с **10 164** души повече от 2007 г. (100 739 бр.) Те са се осигурявали върху среден осигурителен доход **264,73 лв.**, който е с **10,5 на сто** по-висок от СОД за предходната година (239,51 лв.). През 2008 г. **земеделски производители и тютюнопроизводители**, които са се осигурявали за всички осигурителни рискове, са с **23,1 на сто**, или с **3 328 повече** от броя им през предишната година, когато са били 14 420 души. Те са внасяли осигуровки върху среден доход от **80,09 лв.**, който също е по-висок с 29 на сто от този през 2007 г. (62,08 лв.). Общо приходите от осигурителни вноски за самоосигуряващите се за всички социални рискове от двете групи са **81 429,1 хил. лв.**, което е с **18,4 на сто повече** от същите за 2007 г.

■ Увеличен е и общият брой с **2 074** на самоосигуряващите се **само за пенсия** спрямо предходната година. Увеличението е в резултат на увеличения с **3 401** брой **земеделски производители и тютюнопроизводители**, което компенсира намаления с **1 327** души брой на самоосигурените лица само за пенсия. Относителният дял, който заемат в структурата на самоосигурените през 2008 г., е съответно **39,1 на сто** (при 42,2 през 2007 г.) за самоосигуряващите се и **10,3 на сто** (при 9,5 през 2007 г.) за земеделските производители. Средният осигурителен доход на избралите да се осигуряват **само за пенсия** е **253,20 лв.** (при 230,83 за 2007 г.), или с **9,7 на сто** е по-висок. **Земеделските производители и тютюнопроизводителите** през 2008 г. са се осигурявали върху по-висок със **7,4 на сто** среден осигурителен доход от предишната година – **65,83 лв.** (при 61,31 лв. за 2007 г.). Общо **приходите от осигурителни вноски** са в размер на **60 726,5 хил. лв.** (58 096,4 хил. лв. за 2007 г.). Увеличението е с **4,5 на сто**, в т.ч. за осигурените за собствена сметка (56 748,8 хил. лв.) ръстът е **3,7 на сто**, а за земеделските производители и тютюнопроизводителите приходите от осигурителни вноски (3 977,7 хил. лв.) са с **18 на сто** повече от тези през 2007 г.

■ При годишното **изравняване на осигурителния доход** за самоосигуряващите се през 2008 г. са постъпили **27 196,5 хил. лв.** В сравнение с предишната година приходите от осигурителни вноски от лицата, които са внасяли авансово вноски върху по-ниски доходи и след това са довели дължимите вноски при годишното изравняване с декларирането на по-високи доходи, са с 1 054,3 хил. лв., или с **3,7 на сто по-малко** от 2007 г. Осигуряването при тях е само за пенсия и то с размера на осигурителната вношка за предходната година.

В резултат от отчетените положителни тенденции на увеличаване с 15 566 души общият брой на **лицата, осигуряващи се за собствена сметка**, и нарастване с 18,73 лв. размера на СОД, върху който са се осигурявали през 2008 г. в сравнение с предходната година, заедно с вноските при годишното изравняване, общо приходите от вноски са нараснали с **14 202,9 хил. лв.**

■ В тази група приходи следва да се отбележи значителното повишение на осигурителните вноски от осигуряващите се за собствена сметка (без земеделски производители и тютнопроизводители). При осигурените за **всички социални рискове** постъпленията са с 11 359,4 хил. лв., или **17,1% повече** от тези през 2007 г., а при осигурените **само за пенсия** с **3,7%** (2 022,2 хил. лв.) повече. Общо увеличеният с 8 837 брой и нарасналият СОД (с 24,11 лв.) при тях води и до съответното нарастване в постъпленията от осигурителни вноски през 2008 г., които са с **13 381,6 хил. лв. повече**. Тъй като относителният дял на приходите **от тази категория самоосигуряващи се лица** е 77,1 на сто от общите приходи от самоосигуряващите се лица, крайният резултат показва ръст на реализираните приходи спрямо 2007 г. с **9,7 на сто**. Основно за това допринася увеличеният спрямо предходната година с **2,7 на сто** брой на избралите да се осигуряват за всички социални рискове за сметка на тези, които се осигуряват само за пенсия.

■ Най-съществено е увеличението (с 41,5 на сто спрямо 2007г.) на приходите от осигурителни вноски за откупуване на **осигурителен стаж за времето на обучение от лицата, на които не им достигат 5 г. осигурителен стаж до пенсия**. Това се дължи на нормативно уредените облекчени условия за разсрочено изплащане на вноските при откупуване на осигурителен стаж за пенсия, както и на нарасналата осведоменост за ползването ѝ. Независимо от високия процент увеличение, поради ниския дял (**2,3%** при 1,8% през 2007 г.), който тези приходи заемат в структурата на приходите от осигурителни вноски от самоосигуряващи се, тяхното влияние е незначително.

■ Постъпилите вноски за откупуване на осигурителен стаж за времето на обучение са **1 013,6 хил. лв.** и са с **4,7 на сто по-малко** от тези през 2007 г. Но поради пренебрежимо малкия дял (**0,3%**), който заемат в структурата на приходите от самоосигуряващи се лица, влиянието им за общите приходи от осигурителни вноски също е незначително.

5) В приходите от осигурителни вноски са включени и тези от **главницата по ревизионните актове за начет**, които през 2008 г. са **0,8 на сто** от общите приходи от вноски през годината. Включват събраните суми от контролните органи на НАП (**16 997,6 хил. лв.**) и от Агенцията за държавни вземания (**16 407,1 хил. лв.**). В сравнение с 2007 г. постъпленията от този приходоизточник са с **22,5 на сто, или 9 695,8 хил. лв.** по-малко. За трета поредна година не се изпълняват планираните приходи от главници по ревизионни актове за начет, събрани от контролните органи на НАП и АДВ. От НАП са едва **68 на сто** от планираните, или неизпълнението е с **8 002,4 хил. лв.**, а събраните суми от АДВ (74,6% спрямо плана), или с **5 592,9 хил. лв. по-малко**. Както от страна на НАП, така и от страна на АДВ, ниската събираемост при тези задължения подронва стабилността на бюджета на ДОО. Това положение повтаря очертавала се в последните години тенденция и подсказва необходимост от разработване на комплексни политики, мерки и технологии за подобряване събираемостта на осигурителните задължения и приходи чрез тези органи, на които НОИ изцяло разчита.

6) Постъпленията **от професионалните фондове** на ДЗПО за ранно пенсиониране се отчитат в групата на приходите от осигурителни вноски. Това са събраните и преведени осигурителни вноски по индивидуалните сметки на осигурените лица от първа и втора категория труд в професионалните пенсионни фондове на ДЗПО, които се пенсионираат с

пенсия за осигурителен стаж и възраст от фонд „Пенсии“ на ДОО. Размерът на осигурителната вноска за първа категория труд е 12%, а за втора е 7% върху изплатените трудови възнаграждения и е изцяло за сметка на работодателя. Съгласно §4, ал. 4 от ПЗР на КСО, когато тези лица се възползват от правото за ранно пенсиониране, набраните средства се прехвърлят от личните им партии в професионалните фондове на ДЗПО във фонд „Пенсии“ на ДОО за изчисляване и изплащане на пенсиите им. Приходите от професионалните пенсионни фондове не зависят от събираемостта през годината, а от броя на лицата в двете категории труд, които се пенсионира през 2008 г. при облекчен режим по временно действащите разпоредби на КСО. Преведените суми (18 024,4 хил. лв.) са **0,43 на сто** от постъпленията от осигурителни вноски през годината. В сравнение с 2007 г. те са нараснали с **9,7 на сто**, или с 1 591,6 хил. лв., което е в резултат на реализираното право за пенсия на повече осигурени лица в тази съвкупност в сравнение с предходната година.

7) Приходите от **чуждестранни осигурителни институти (ЧОИ)** са **3 526,8 хил. лв.** и са с **6,6 на сто повече** от предходната година. Те са за изплащане на пенсиите на пенсионери, живеещи в страната, но придобили право на пенсия или на част от нея в друга държава, с която България има сключена двустранна спогодба или с която прилага европейските регламенти за координация на схемите за социално осигуряване. В структурата на собствените приходи делът им е **0,08 на сто**, при 0,09 на сто за 2007 г.

8) Събраните суми от **глоби, санкции и наказателни лихви (28 054,2 хил. лв.)** представляват **0,66 на сто** в структурата на събраните собствени приходи през годината, което е с **0,01 на сто повече** от тези през 2007 г. Приходите по това перо през 2008 г. са нараснали с **16,9%** (постъпили са 4 053,2 хил. лв. повече). Делът на тези суми остава незначителен в структурата на собствените приходи.

2. Други собствени приходи

■ Делът на **останалите приходи** е **0,14 на сто** от постъпленията през годината и включва:

- 1) **Други приходи** – от 0,11 на сто през 2007 г. нарастват на **0,12 на сто**. В абсолютни стойности те са с 1 055,4 хил. лв. повече от предишната година.
- 2) **Трансфер от РБ за зачетен осигурителен стаж** (по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 и чл. 26а, т. 3 от КСО) по време на задържане от органите на реда, когато се окаже, че лицето е оневинено; когато родител или съпруг, са полагали грижи за инвалид със загубена неработоспособност над 90 на сто и др. Трансферната сума в относителен дял е **0,02 на сто** в структурата на собствените приходи и е идентична с тази от 2007 г., а в абсолютни стойности през 2008 г. е с **200,0 хил. лв.** повече.

■ **Бюджетният остатък** от предходната година в размер на **12 826,5 хил. лв.** в абсолютна сума е с **368 хил. лв. повече** от отчетения в края на 2007 г. (12 458,5 хил. лв.). Като относителен дял в общите приходи от собствени източници на финансиране от 0,34 на сто за 2007 г. намалява на **0,30 на сто** за 2008 г.

II. Приходи от външни източници на финансиране

Приходите от външни източници на финансиране през 2008 г. са с **817 593,5 хил. лв.** повече от тези през 2007 г. и представляват **31,96 на сто** от общите приходи. Тук са включени:

◆ Трансферът от ЦРБ за **резерв на реформата** в размер на 60 000 хил. лв., от който през годината е усвоен **37,1 на сто** (22 245,7 хил. лв.) поради преизпълнение на приходите и реализирани икономии през годината в някои от разходните пера на консолидирания бюджет на ДОО;

◆ Получената **допълнителна субсидия** за покриване недостига от средства във фонд „Пенсии“ в размер на **1 973 694,3 хил. лв.** през 2008 г. е с **67,5 на сто повече** от тази през 2007 г.

Динамика

При анализа на динамиката в броя на осигурените лица, отчетена чрез верижните индекси за периода 2003-2008 г., се наблюдава следното:

През 2003 г. е прекъснатата тенденцията на намаление в броя на осигурените от работодател/възложител лица спрямо предходната година, като започналото нарастване на броя им продължава до 2007 г. През 2008 г. отново има прекъсване на тази тенденция и е отчетен спад от 3,1% спрямо 2007 г. Това до голяма степен се дължи на значителното намаляване (с 23 884) в броя на работещите по трудов договор и с 11 515 на включените в субсидираните програми за трудова заетост „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“.

ВЕРИЖНИ ИНДЕКСИ ЗА БРОЯ НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ЗА ПЕРИОДА 2003 - 2008 г. (в %)							
ПОКАЗАТЕЛИ	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2008/ 2003 г.
I. Осигурени от работодател/възложител	110,38%	103,81%	103,89%	105,35%	106,47%	96,87%	117,19%
1. Работещи по трудов договор	105,40%	103,76%	104,73%	105,61%	108,36%	99,01%	123,14%
– I категория труд	91,81%	91,54%	91,24%	99,16%	104,25%	72,71%	62,78%
– II категория труд	105,45%	101,56%	98,37%	105,71%	108,37%	83,23%	93,83%
– III категория труд	105,49%	103,95%	105,13%	105,71%	108,38%	99,85%	125,01%
2. Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и за тр. злополука и професионална болест	120,59%	107,04%	99,60%	113,00%	105,25%	89,07%	112,93%
3. Държавни служители и наети в спец. дейности	130,10%	92,46%	103,86%	107,38%	92,56%	108,46%	103,51%
4. Работещи без трудови правоотношения	121,86%	107,62%	103,49%	108,89%	103,64%	104,77%	131,67%
5. Членове на кооперации, работещи без тр. правоотн.	120,74%	83,83%	79,38%	106,82%	88,27%	89,83%	56,36%
6. Лица, включени в програмите „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“		125,97%	86,07%	89,57%	73,71%	75,60%	54,12%
II. Самоосигурени лица - общо	109,50%	107,55%	108,30%	110,40%	104,39%	106,52%	142,99%
– самоосигурени за всички социални рискове без тр. злополука и безработица	105,62%	103,04%	105,40%	110,93%	110,12%	110,09%	146,06%
– самоосигурени само за пенсия	109,46%	102,52%	99,50%	103,86%	100,63%	98,68%	105,21%
– земеделски производители, осигурени за всички социални рискове	141,82%	208,68%	168,73%	137,88%	106,05%	123,08%	633,63%
– земеделски производители, осигурени само за пенсия	210,27%	225,16%	179,31%	127,70%	97,08%	114,95%	575,32%
Осигурени лица общо	110,32%	104,09%	104,23%	105,76%	104,25%	99,57%	119,10%

➤ Тенденцията за увеличението в броя на осигурените лица в групата на работещите по трудов договор е за периода до 2007 г. През 2008 г. тя се променя, като отчетеният спад е близо 1 на сто. Най-значително то е при заетите в първа категория труд – с 27,3 на сто и при втора с 16,8 на сто. През 2008 г. броят на работещите при условията на 3-та категория труд бележи също спад с близо 0,2%, а сравнено с базовата 2003 г. темпът на нарастване до 2008 г. е над 25 процентни пункта. Осигурените от 3-та категория труд (над 96 на сто през 2008 г.) са основният контингент от работещите по трудов договор и снижаването в броя им води до общ спад при верижния индекс на работещите по трудов договор.

➤ За разглеждания период прави впечатление, че от 2003 г. през всяка следваща година нараства броят на осигурените, работещи без трудови правоотношения. Разликата от началото и края на периода (2003-2008 г.) е с 14 152 души повече, като ръстът за периода е 31,7%.

➤ При *държавните служители и наетите в специалните дейности* се наблюдава вариране в броя на осигурените спрямо предишната година. През 2003 г. те са се увеличили в сравнение с 2002 г., след което през 2004 г. броят им отново намалява с 9 887 души. За 2005 г. увеличението спрямо 2004 г. е с 4 677, а за 2006 г. – с 9 293 повече осигурени лица. През 2007 г. отново има снижаване спрямо предходната година със 7,4 на сто или с 10 070 души, а през 2008 г. покачването е с 8,5 на сто или с 10 597 осигурени лица.

➤ Общо при *самоосигуряващите се лица (без земеделските производители)* за целия период (2003-2008 г.) се отчита увеличение с близо 40 хил. души, като отчетеният ръст е **23,40 на сто**. Нарастването през всяка следваща година се запазва, като за 2004 г. увеличението спрямо предходната година е с 4 696 души, за 2005 г. – 3 741, за 2006 г. – 12 733, за 2007 г. – 9 893 и за 2008 г. – **8 837**. Нарастването в броя на самонаетите лица се дължи основно на преобладаващия и непрекъснат ръст (**46,1 на сто**) за този период при *осигурените за всички социални рискове*, като увеличението в края и началото на периода е с 34 972 самоосигурени лица. Осигурените за своя сметка *само за пенсия* през разглеждания период варират. През 2005 г. отчетеният спад е от 0,5 на сто спрямо 2004 г., през 2007 г. почти запазват стойностите от предходната година и за 2008 г. отново е отчетен спад спрямо нивата от 2007 г. с **1,3 на сто** (1 327 по-малко). През останалите години броят им нараства, което допринася за ръст от **5,2 на сто (4 928 повече)** в края на периода.

ВЕРИЖНИ ИНДЕКСИ НА СРЕДНИЯ ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА							
ПОКАЗАТЕЛИ	2003 г.	2004 г.	2005 г.	2006 г.	2007 г.	2008 г.	2008/ 2003 г.
I. Осигурени от работодател/възложител	107,82%	112,83%	110,17%	106,54%	116,09%	127,14%	195,47%
1. Работещи по трудов договор в т.ч. от:	105,47%	108,41%	107,63%	111,44%	114,25%	128,42%	190,78%
– I категория труд	105,47%	114,54%	115,66%	111,23%	108,31%	124,40%	198,56%
– II категория труд	105,72%	105,91%	106,71%	113,24%	112,40%	122,37%	176,03%
– III категория труд	108,19%	108,70%	107,90%	111,39%	114,46%	129,50%	193,64%
2. Държавни служители и наети в специални дейности	99,95%	112,99%	106,91%	105,18%	124,45%	106,84%	168,94%
3. Работещи без трудови правоотношения	93,46%	106,50%	110,27%	109,43%	111,02%	133,74%	190,80%
4. Членове на коопер., работещи без тр. правоотношения	107,02%	116,44%	126,86%	97,59%	112,37%	121,74%	197,20%
5. Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест	95,53%	98,64%	111,98%	106,88%	108,07%	122,36%	156,11%
II. Самоосигуряващите се лица - общо	107,07%	100,90%	103,70%	102,17%	101,42%	109,00%	118,17%
– самоосигурени за всички рискове без трудова злополука, професионална болест и безработица	108,76%	104,10%	108,60%	104,87%	101,66%	110,53%	133,21%
– самоосигурени само за пенсия	108,03%	104,47%	108,11%	103,79%	99,94%	109,69%	128,51%
– земеделски производители, осигурени за всички рискове без тр. злополука, проф. болест и безработица	106,72%	93,81%	103,14%	103,20%	105,24%	129,01%	135,56%
– земеделски производители, осигурени само за пенсия	100,34%	101,71%	100,53%	107,32%	99,55%	107,37%	117,28%
Средномесечен осигурителен доход на едно лице	108,09%	109,99%	107,39%	106,90%	112,32%	126,97%	180,07%

➤ При общия брой на осигурените за своя сметка *земеделски производители* се наблюдава тенденция на непрекъснато увеличение. Разликата в началото и в края на разглеждания период е с **36 555** души повече или *ръст от близо 6 пъти*. Положителна тенденция е, че този ръст през разглеждания период се формира основно от самоосигуряващите се земеделски производители за всички социални рискове, за сметка на осигурените само за пенсия. Това ясно личи от разпределението на относителните им дялове през 2003 г., когато съотношението между осигуряващите се за всички социални рискове към тези само за пенсия е 38,1:61,9 на сто и през 2008 г., когато това съотношение е вече **40,4:59,6 на сто**.

➤ Броят на *общо осигурените* в ДОО лица през годините на разглеждания период варира, като до 2007 г. бележи ръст през всяка следваща година в сравнение с предходната. През 2003 г. има съществено увеличение (с 10,3 на сто) спрямо 2002 г., а през следващите четири

години нарастването е плавно в рамките от 4,09 до 5,76 на сто спрямо предшестващата година. Достигнатото ниво през 2008 г. в броя на осигурените лица (**2 851 226**) е по-ниско от 2007 г. с 0,43 процентни пункта, което е в резултат на драстичното намаление в броя на работещите по трудови договори при условията на първа и втора категория труд (общо с 20 510 по-малко). В условията на трета категория труд осигурените също намаляват с 3 374 и още по-чувствително – с 11 515 са по-малко включените в двете програми на МТСП по субсидирана заетост „Социална програма по заетостта“ и „В подкрепа на майчинството“.

От анализа на **верижните индекси на средния осигурителен доход** за периода 2003-2008 г. могат да се открият следните по-важни заключения:

Средният осигурителен доход на **осигурените от работодател/възложел** бележи тенденция на повишаване през целия разглеждан период, като ръста за периода 2003-2008 г. е с **95,5 на сто**, или почти се е удвоил (от 259,61 лв. през 2003 г. нараства на **507,46 лв.** през 2008 г.).

➤ При работещите **по трудов договор**, които са над 90% от осигурените от работодател/възложител, средният осигурителен доход следва същата тенденция на повишаване. Увеличението за периода 2003-2008 г. е с **90,8 на сто**. То е в резултат от намаляването размера на осигурителната вноска, което допринесе за декларирането на част от скритите трудови възнаграждения и разширяване на осигурителната база. Ефективното прилагане на законовите норми за минималните осигурителни прагове гарантира задължително плащане на социални осигуровки върху доходи, по-близки до реално получените, а не върху формално записаните в много от трудовите договори и разплащателните документи. За това допринесе и включването в осигурителния доход на начислените, но неизплатени от работодателя трудови възнаграждения, с което отпадна възможността на работодателите да отсрочват плащането на осигурителни вноски.

➤ Очерталата се тенденция на намаляване на средния осигурителен доход при **работещите без трудови правоотношения** (т. нар. граждански договори) спрямо предходната година се прекъсва през 2004 г. През 2005 и 2007 г. темпът на нарастване спрямо предходната година е почти еднакъв (в рамките на 9-11%), а за 2008 г. годишният ръст се утроява (над **33,7%**). В резултат на това за периода 2003-2008 г. е реализиран ръст от 90,8 на сто.

➤ Средният осигурителен доход на **държавните служители и наетите в специални дейности** в първата година от разглеждания период се задържа почти на същото ниво, като дори има незначително намаление от 0,05 на сто спрямо 2002 г. През 2004 г. нараства с 13 на сто, през 2005-2006 г. плавно расте в рамките на 5-6 на сто, а през 2007 г. отново бележи съществено увеличение от 24,5 на сто спрямо предходната година. През 2008 г. темпът на нарастване се нормализира в рамките на **6,8 на сто** спрямо предходната година. Общо за 6-годишния период е отчетен ръст от 68,9%.

➤ Намаление през 2003-2004 г. се наблюдава при осигурителния доход на **наетите до 5 работни дни** (40 часа) през един календарен месец. През 2005-2008 г. размерът му отново започва да нараства, като реализираният ръст за периода 2003-2008 г. е 56,1 на сто. Тъй като доходът, на който са осигурени е нисък (от 58,71 лв. през 2003 г. нараства на **91,65 лв.** за 2008 г.), а приносят им в приходите от осигурителни вноски от работодател/възложител е в диапазона 0,12–0,14%, влиянието му както върху средния размер на осигурителния доход, така и на общите приходи от осигурителни вноски на осигурените от работодател/възложител, е незначително.

➤ По отношение осигурителният доход на **самоосигуряващите се лица** се наблюдава плавно увеличение през всяка следваща година спрямо предходната. През периода 2004-2007 г. отчетеният среден осигурителен доход е по-висок от нормативно изискуемия минимум, като тенденцията се запазва и през 2008 г. Това се отнася едновременно за осигуряващите се за всички осигурени социални рискове (ръстът за периода 2003-2008 г. е 33,2%) и за осигурените само за пенсия (ръстът за същия период е 28,5%).

➤ За самоосигуряващите се **земеделски производители** през разглеждания период се наблюдава вариране в ръста на СОД. През 2003 г. той е по-висок от този през 2002 г., след което през 2004 г. се изравнява с отбелязания през 2003 г. За 2005-2006 г. нараства както

при осигурените за всички социални рискове, така и за осигурените само за пенсия. През 2007 г. СОД на земеделските производители, осигурени за всички социални рискове, бе лежи ръст 5,2% спрямо 2006 г., а при осигурените само за пенсия (които са над 61 на сто от земеделските производители през 2007 г.) е по-нисък с 0,5%. През 2008 г. има рязък скок на стойностите в сравнение с 2007 г. при осигурените за всички осигурителни рискове (с 29%) и при самоосигуряващите се само за пенсия (със 7,4%). Този ръст не само навакхва спадовете през предходните години, но води и до общо нарастване на средния осигурителен доход в края на разглеждания период спрямо 2003 г. Поради това СОД за 2008 г. е по-висок от този през 2003 г. с **21,01 лв.** за осигурените за всички осигурителни случаи и с **9,70 лв.** за осигурените само за пенсия.

➤ Като цяло тенденцията е към постепенно нарастване на средния осигурителен доход за всички осигурени в ДОО лица. За периода 2003-2008 г. стойността му е нараснала с **80,1 на сто**, а разликата между края и началото на периода е с **219,80 лв.** повече.

Нормативно определеният минимален осигурителен доход за някои категории осигурени лица е доста нисък и не корелира с размера на очакваните обезщетения и пенсии.. Той трябва да е минимум 330 лв., за да обезпечи гарантирания размер на минималната пенсия за ОСВ от 113,49 лв. за 2008 г., например.

Осигурителната система се използва като инструмент за насърчаване на малкия бизнес и самонаемането. Най-показателно е при осигуряването на земеделските производители и тютюнопроизводители, където в рамките на солидарността се изпълнява една социално-защитна функция чрез преразпределение на осигурителен доход от хора, които се осигуряват на високи и средни доходи, към онези, които се осигуряват върху минимален доход. Средният доход, върху който се осигуряват самоосигуряващите се през 2008 г., е 226,87 лв. при 505,56 лв. среден осигурителен доход за страната, или той е над два пъти по-нисък. А това са лица, упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност, едноличните търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и др., т.е. лица (като адвокатите например), чиито трудови доходи едва ли са толкова ниски. Диференцирането на минималния осигурителен доход за различни групи професии сред самоосигуряващите се вече става наложително. Известно е, че болшинството от тях получават много по-високи доходи от тези, върху които внасят осигурителни вноски в крайна сметка, дори след данъчното изравняване.

Диференцирани минимални заплати по браншове и професии, вместо досегашната универсална обща минимална заплата, могат да служат като база за определяне на часови ставки по професии и браншове. Това би позволило повече „флексикюрити“ – гъвкавост на пазара на труда и социална сигурност при почасово наемане срещу адекватно заплащане и натрупване на осигурителни периоди, респективно – права. Би генерирало и по-високи приходи в бюджета на ДОО, както и по-справедливото им разпределение през размерите на пенсиите за трудова дейност.

Размери на осигурителните вноски

Размерите на осигурителните вноски за различните социални рискове са диференцирани по фондове и според статуса на осигуреното лице и на осигурителя – дали е осигурителна вноска, дължима само от работодателя, осигурителна вноска, разпределена в определеното за съответната година съотношение между работодател и наето лице или вноска за сметка на самонаетия/самоосигуряващия се. Размерите на вноските, съотношението при разпределянето между работодател и наето лице и разпределянето им по фондовете на ДОО се определят със Закона за бюджета на ДОО за всяка календарна година и се съобразяват с обхванатите осигурени социални рискове. Това позволява ежегодно определяне оптималния размер на вноските, като по този начин се държи сметка за финансовата стабилност на държавното обществено осигуряване като цяло и в частност на обособените осигурителни фондове. Финансовото състояние на отделните фондове, демографската и макроикономическата обстановка в страната, актюерските разчети относно броя, тежестта и честотата на обхванатите социални рискове и изплатените осигурителни обезщетения

ния са определящи при установяване на оптималния размер на осигурителните вноски.

РАЗМЕР НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ВНОСКИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНОТО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА ПЕРИОДА 1.01–31.12. 2008 г.			
Вид осигуровка	Общ размер на осигурителна вноска	Разпределение между осигурител и осигурен (%)	
Фондове	(%)	осигурител	осигурен
за ДОО		60%	40%
фонд „Пенсии“			
3-та категория труд	22.0	13.20	8.80
2-ра категория труд	25.0	16.20	8.80
1-ва категория труд	25.0	16.20	8.80
фонд „Общо заболяване и майчинство“	3.5	2.10	1.40
фонд „Безработица“	1.0	0.60	0.40
фонд „ТЗПБ“	0,4–1,1	0,4–1,1	
фонд „ГВРС“	0.5	0.5	
„Учителски ПФ“	4.3	4.3	
за ДЗПО			
Универсален ПФ	5.0	3.0	2.0
Професионален ПФ			
за 1-ва категория труд	12.0	12.0	
за 2-ра категория труд	7.0	7.0	

Общо *отчетената средна осигурителна вноска* (без ТЗПБ) за работещите по трудови правоотношения (от I, II и III категория труд) през 2008 г. е **23,96%**. В сравнение с 2007 г. (25,71%) **намалява с 1,75%**. Това се дължи на:

- нормативно намаленият размер общо на осигурителната вноска с 3 процентни пункта (за фонд „Пенсии“ с 1 и за фонд „Безработица“ с 2) от 1.10.2007 г. и остана валиден през цялата 2008 г.;
- намаляване броя на работещите по трудови правоотношения с 23 884 осигурени. Това са осигурените за всички осигурителни рискове и от техните приходи от осигурителни вноски основно се гарантира приходната част на бюджетите на всички фондове в ДОО;
- намаленият брой осигурени лица от първа и втора категория труд с 20 510 (17,7% по-малко) при едновременно намаление с 0,15% за първа и на броя на осигурените от трета категория труд в структурата на работещите по трудов договор;
- нарастване със 107 717, или с 6,1% в броя на осигурените лица, родени след 31.12.1959 г., за които осигурителната вноска за ДОО е с 5 пункта по-ниска от тази за родените преди тази дата.

През 2008 г. разпределението на осигурителната вноска между работодател и осигурен се измени в съотношение **60:40** (при 65:35 през 2007 г.). Определящ фактор при отчитането на общия размер на осигурителна вноска е делът на осигурените, родени преди 31.12.1959 г. и след 01.01.1960 г., а при разпределението ѝ между работодател и осигурено лица през 2007 и 2008 г. – промененото съотношение за разпределението ѝ между тях.

За работещите по трудови правоотношения делът в разпределението на **средногодишната осигурителна вноска за ДОО по отчет** (без осигурителната вноска за ТЗПБ) е както следва:

- за работещите при **I категория труд** е **25,888%**, при 28,041 за 2007 г. Разпределението ѝ между работодател и осигурен е:
 - **работодател** – **16,733%**, при 19,277% през 2007 г.;
 - **лична вноска** – **9,155%**, при 8,764% през 2007 г.
- за **II категория труд** е **31,849%**, при 28,520 за 2007 г.:
 - **работодател** – **20,309%**, при 19,588% през 2007 г.;

- лична осигурителна вноска – **11,540%**, при 8,932% през 2007 г.
- за **III категория труд** е **23,248%**, при 25,480 за 2007 г.:
 - работодател – **13,948%**, при 16,562% през 2007 г.;
 - лична осигурителна вноска – **9,300%**, при 8,918% през 2007 г.

◆ За осигурените изцяло от работодател **държавни служители** общо за трите категории труд средната осигурителна вноска също е **по-ниска с 2,074%**. От 25,811% през 2007 г. намалява на **23,737%**. Причината за отчетената по-ниска осигурителна вноска е същата, както при работещите по трудови правоотношения – нараства делът на родените след 31.12.1959 г., за които е дължима по-ниска вноска във фонд „Пенсии“.

◆ Осигурените от възложител лица, работещи по т. нар. **граждански договори**, могат да се осигуряват **само за пенсия**. Осигурителните вноски за фонд „Пенсии“ се разпределят между възложител и осигурен също в съотношение 60:40. Средната осигурителна вноска е **18,732%**, при 19,475% за 2007 г. За варирането в размера на осигурителната вноска освен нормативно намаления с 1% размер от 1.10. 2007 г., който се прилага през цялата 2008 г., влияние оказва и съотношението между броя на родените преди и след 1960 г. Относителният дял на осигурените лица, родените след 31.12.1959 г., през 2008 г. е **61,02%**, при 60,06% през 2007 г., или в абсолютни цифри през 2008 г. те са **повече с 2 172 души**.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ВНОСКИ МЕЖДУ РАБОТОДАТЕЛ И ОСИГУРЕН ПРЕЗ 2008 (60:40%)												
	ф. „Пенсии“ (%)			ф. „ОЗМ“ (%)			ф. „Безработица“ (%)			Общо ЗА ДОО (%)		
	Общо	работодател	осигурен	Общо	работодател	осигурен	Общо	работодател	осигурен	Общо	работодател	осигурен
3-та категория труд												
– родени преди 01.01.1960 г.	22,0	13,2	8,8	3,5	2,1	1,4	1,0	0,6	0,4	26,5	15,9	10,6
– родени след 31.12.1959 г.	17,0	10,2	6,8	3,5	2,1	1,4	1,0	0,6	0,4	21,5	12,9	8,6
1-ва и 2-ра кат. труд												
– родени преди 01.01.1960 г.	25,0	16,2	8,8	3,5	2,1	1,4	1,0	0,6	0,4	29,5	18,9	10,6
– родени след 31.12.1959 г.	20,0	13,2	6,8	3,5	2,1	1,4	1,0	0,6	0,4	24,5	15,9	8,6
самоосигуряващи се лица												
– родени преди 01.01.1960 г.	22,0		22,0	3,5		3,5				25,5		25,5
– родени след 31.12.1959 г.	17,0		17,0	3,5		3,5				20,5		20,5

◆ Отчетената средногодишна осигурителна вноска за лицата, **осигуряващи се за собствена сметка за всички социални рискове** (без трудова злополука, професионална болест и безработица) от 22,912% през 2007 г. пада на **22,054%**. Размерът на осигурителната вноска при осигуряващите се **само за пенсия** намалява от 19,595% през 2007 г. на **18,771%** за 2008 г. Наблюдаваната тенденция и при другите видове осигурени лица за промяна в съотношението през двете години в структурата на родените преди 1 януари 1960 г. и родените след 31 декември 1959 г., в полза на вторите, най-силно е изразена при самоосигуряващите се лица. Броят на родените след 31.12.1959 г., които задължително се осигуряват и в УнПФ, е нараснал с **8,2%**. Друг фактор, който оказва влияние върху размера на средната осигурителна вноска, е съотношението между осигуряващите се за всички социални рискове и осигуряващите се само за пенсия. За разлика от предходната година, когато съотношението е почти равно, през 2008 г. относителният дял на осигурените за всички социални рискове е 52,71% към 47,29% за осигурените само за пенсия. Делът на осигурените за всички социални рискове е с **5,4% повече** от този на осигурените само за пенсия.

◆ Отчетената средногодишна осигурителна вноска за **земеделските производители и тютюнопроизводители**, осигуряващи се за **всички социални рискове** (без трудова злополука, професионална болест и безработица) намалява от 22,926% на **21,870%** през 2008 г. Размерът на осигурителната вноска при осигуряващите се **само за пенсия** също намалява от 20,131% през 2007 г. на **19,253%** за 2008 г. Върху размера на вноската оказва влияние положителната тенденция на увеличаване с **1,63%** спрямо 2007 г. делът на осигуряващите се за всички осигурителни рискове, както и другата – нарастването с 1,77% на относителният дял на родените преди 01.01.1960 г., в сравнение с 2007 г.

◆ Средносписъчният брой на **осигурените само за инвалидност, старост и смърт и трудова злополука и професионална болест** бележи намаляване. По отчет за 2008 г. е **22 246**, при 24 976 през 2007 г. Средномесечният осигурителен доход, върху който са превеждани осигурителните вноски, е **91,65 лв.**, при 74,91 лв. за 2007 г., а отчетената средна осигурителна вноска е съответно **20,192%**, при 20,665% за 2007 г. Разликата в размера на средната осигурителна вноска през двете години е поради различното структуриране на осигурените лица в тази група по категории труд, както и според това дали са родени преди или след 01.01.1960 г., поради различието в размерите на вноските в единия и в другия случай.

◆ Върху събраните приходи в бюджета на ДОО за 2008 г. влияние оказват нормативните промени, засягащи обхвата на осигурените лица и размера на осигурителния доход, като по-важните от тях касаят следното:

➤ **Разшири се обхвата** на лицата, осигуряващи се за собствена сметка, като към тях се включват съпрузите на дългосрочно командированите служители в дипломатическите служби по време на задграничния им мандат. През това време те могат да се осигуряват като самоосигуряващи се за избрани от тях социални рискове и върху определения за самоосигуряващите се лица със ЗБ на ДОО за съответната календарна година осигурителен доход. За тях не е предвидено в края на календарната година да определят окончателен размер на осигурителния си доход, както е при останалите самоосигуряващи се.

➤ Промени се **осигурителната база**, върху която се начисляват и внасят осигурителните вноски за лицата, упражняващи дейност по **договори за управление и контрол на търговските дружества**. По смисъла на Закона за данъците върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ) правоотношенията с тях са трудови и следователно осигурителните вноски се начисляват върху полученото или начислено брутно трудово възнаграждение без приспадане на нормативно определените разходи за дейността. Този начин на определяне на осигурителния доход е в сила и за доходи, които се отнасят за 2007 г., но се изплащат през 2008 г.;

➤ Промени се определянето на **окончателния годишен размер на осигурителния доход за самоосигуряващите се лица**. При годишното изравняване за облагаем доход преди промяната се вземаше получения от упражняването на съответната дейност доход след намаляването му с разходите за вида дейност по чл. 29 от ЗДДФЛ, като ставките за дейностите бяха различни. От началото на 2008 г. ставките за нормативно признатите разходи се уеднаквиха на 25 на сто, с което се променя и окончателния размер на осигурителния доход за реализираните от лицата доходи през 2008 г. Остава в сила начинът на определянето на облагаемия доход и максималния месечен осигурителен доход, върху който се начисляват осигурителните вноски за ДОО.

➤ Промени относно **определяне вида на осигуряването на самоосигуряващите се лица**. За разлика от преди, когато изборът за вида на осигуряването можеше да става при всяко започване или възобновяване на дейността, от началото на 2008 г. видът на осигуряването може да се променя само веднъж годишно. Това може да стане до края на месец януари на всяка календарна година. Промените, засягащи регистрирането и избора на вида на осигуряването от тази категория осигурени лица, целят установяването на периодите за вида на осигуряването и размера на дължимата осигурителна вноска. Точното установяване на тези обстоятелства ще доведе до правилното отчитане на осигурителния стаж на лицата и осигурителния доход, върху който да се изчисляват и изплащат обезщетенията за временна и трайна неработоспособност от средствата на ДОО.

РАЗХОДИ

Разходите в консолидирания бюджет (КБ) на ДОО са основно за пенсии, за краткосрочни обезщетения и помощи и за издръжка на службите по социално осигуряване. Нивото на разходите на ДОО за изплащане на помощите и паричните обезщетения за временна и трайна неработоспособност реално отразява резултатите от провежданите политики и мястото, което заема тази значителна част от социалната защита на населението, адекватно на социално-икономическото състояние на страната и финансовите възможности на КБ на ДОО.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАСИРАНЕ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО			
	2007 г.	2008 г.	2008/ 2007 г.
	хил.лв	хил.лв	%
1. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ БЮДЖЕТА НА ДОО	4 859 565,2	5 864 155,4	120,67%
Пенсии за сметка на ДОО	4 213 522,0	4 970 402,1	117,96%
Пенсии по международни спогодби	37 544,8	42 936,3	114,36%
Социални помощи и обезщетения по КСО	507 621,6	735 132,2	144,82%
Здравноосигурителни вноски за безработни	5 151,0		
Издръжка на службите по соц. осигуряване	64 598,3	79 746,2	123,45%
Разходи за пощенска такса и ДДС	31 127,5	35 938,6	115,46%
2. РАЗХОДИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ ЦР БЮДЖЕТ	693 896,4	585 748,4	84,41%
Пенсии за сметка на РБ	201 194,2	234 086,7	116,35%
Еднократна допълнителна сума към пенсиите за м. декември	223 179,1	349 852,2	156,76%
Здравноосигурителни вноски за пенсионери и учащи	267 916,7		
Разходи за пощенска такса и ДДС	1 606,4	1 809,5	112,64%
3. ДРУГИ РАЗХОДИ	3 658,9	1 505,8	41,15%
ОБЩО	5 557 120,5	6 451 409,6	116,09%

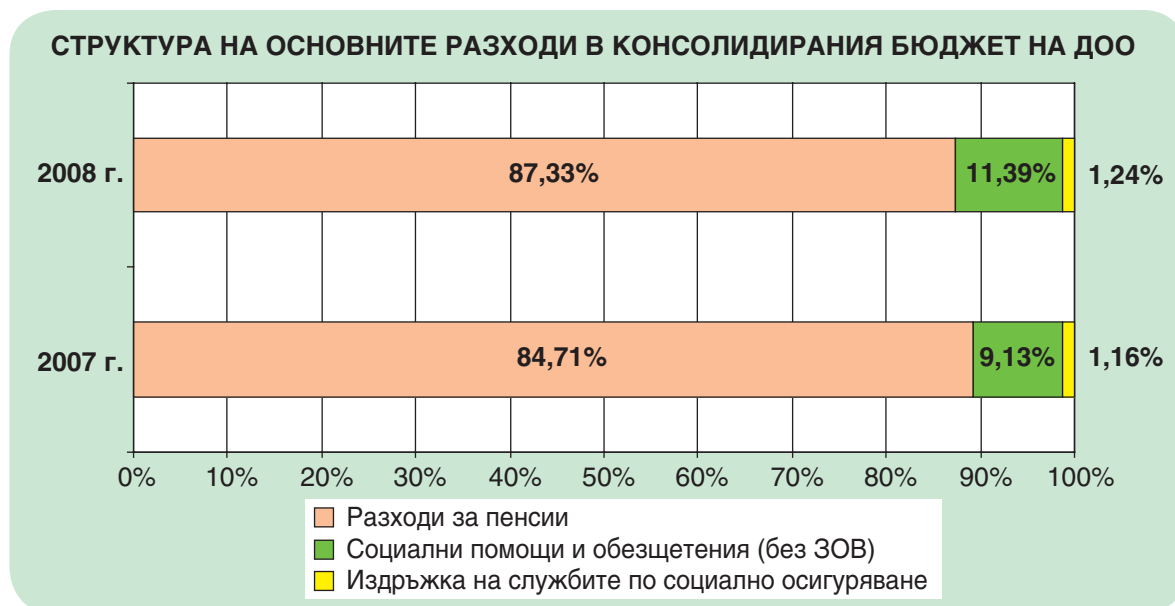
През 2008 г. отчетените разходи в консолидирания бюджет на ДОО са **6 451,4 млн. лв.**, или с **6,5% над** заложените в закона за бюджета. В сравнение с 2007 г. (5 557,1 млн. лв.) **нарастването** в номинално изражение е с 894,3 млн. лв., а в процентно – с **16,1%**. С най-голям относителен дял в общите разходи на консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване (87,3%) са **общите разходи за пенсии – 5 634,3 млн. лв.** Относителният дял на разходите за пенсии расте с 2,6% в сравнение с 2007 г., когато делът им е бил 84,7%, а абсолютната сума се е увеличила с 19,7%.

Следващата по големина група разходи са за изплащане на **социални помощи и обезщетения**. През 2008 г. за тях са изразходени **735,9 млн. лв.**, което е 11,4% от извършените разходи за цялата година. В сравнение с 2007 г. (без здравноосигурителните вноски) те са се увеличили с 44,8%, а относителният им дял е нараснал с 2,3%. От 9,1% през 2007 г. нараства на 11,4% през 2008 г.

Третата основна група разходи са за **издръжка на службите по социално осигуряване – 79,7 млн. лв.**, с относителен дял **1,24%** в структурата на общите разходи, при 1,16% за 2007 г.

От направените 6 451 409,6 хил. лв. разходи през 2008 г. **за сметка на бюджета на ДОО са 5 864 155,4 хил. лв.** Те са основно за пенсии, социални обезщетения и помощи по КСО и за издръжка на службите по социално осигуряване. Представяват **90,9%** от всички разходи и са с 20,7% повече от тези за 2007 г. Финансирането на останалите **9,1%** (585 748,4 хил. лв.) е за сметка на републиканския бюджет (РБ). Делът на разходите за

сметка на РБ през 2008 г. е намалял с 3,4% в сравнение с предходната година, тъй като през 2008 г. в разходите не се включват здравноосигурителните вноски (ЗОВ) за пенсионери и лица до 18 години (те са включени в трансферните суми). Другите разходи, които са съпътстващи основните разходи (за отбранително-мобилизационна подготовка, лихви по заема от Световна банка, програми за временна заетост и др.) заемат едва **0,02%** в структурата на общите разходи за 2008 г.

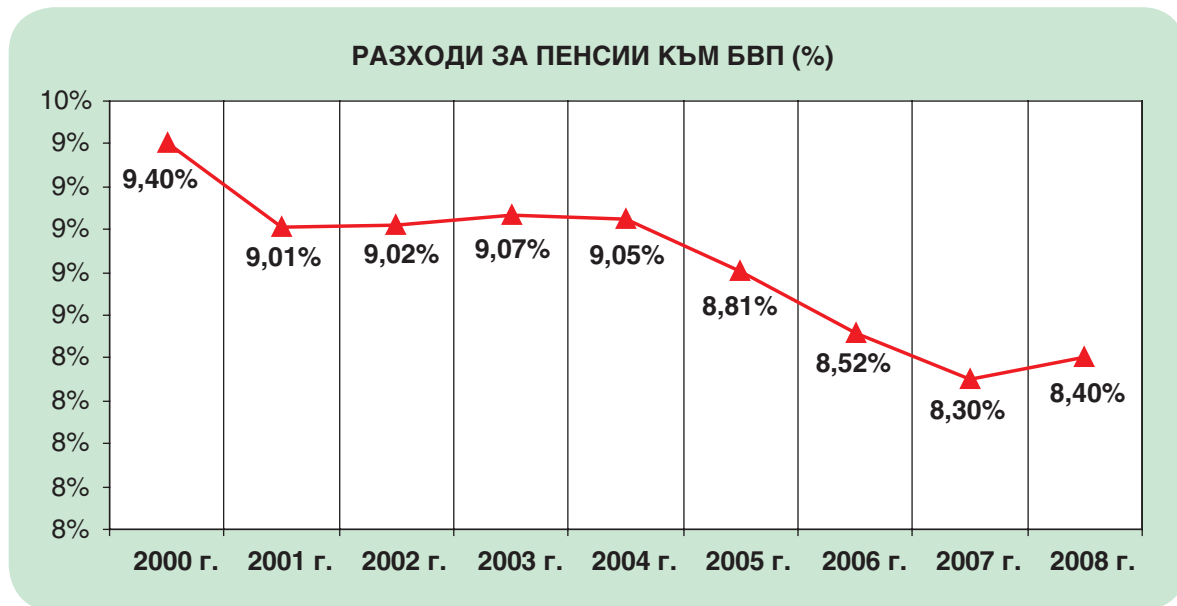


РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ

В структурата на общите разходи най-съществено място заемат разходите за пенсии. През 2008 г. те са **5 634 271,5 хил. лв.** В сравнение с 2007 г., когато са били 4 707 515,3 хил. лв., нарастват с 19,7%. В тази сума са включени разходите за: пенсии за трудова дейност, пенсии по международни спогодби, финансирани от РБ пенсии, издръжка (пощенска такса, ДДС и др. финансови услуги за изплащането на пенсиите) и разходът за еднократна допълнителна сума към пенсиите за месец декември.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА НАПРАВЕНИТЕ РАЗХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО за 2007 и 2008 г. (хил. лв.)			
	2007 г.	2008 г.	2008/ 2007 г.
	отчет	отчет	%
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ – общо	4 707 515,3	5 634 271,5	119,69%
в т. ч.: – за трудови пенсии, изплатени от ДОО	4 430 840,3	5 311 440,7	119,87%
– за пенсии по международни спогодби	37 544,8	42 936,3	114,36%
– за пенсии, финансирани от Републиканския бюджет	207 055,0	242 900,3	117,31%
– за издръжка (пощенска такса и ДДС)	32 075,2	36 994,2	115,34%
СОЦИАЛНИ ПОМОЩИ И ОБЕЗЩЕТЕНИЯ	508 280,3	735 886,1	144,78%
в т. ч.: парични помощи и обезщетения по КСО	507 621,6	735 132,2	144,82%
ИЗДРЪЖКА НА СЛУЖБИТЕ ПО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	64 598,3	79 746,2	123,45%
ДРУГИ РАЗХОДИ	3 658,9	1 505,8	41,15%
ОБЩО:	5 557 120,5	6 451 409,6	116,09%

Чистият разход през 2008 г. само за пенсиите, финансирани от ДОО (в т.ч. и изплатените пенсии по международни спогодби) и от РБ, без пощенската такса и ДДС, е **5 597 277,3 хил. лв.** и представлява **8,4% от БВП.**



Процентното изражение на разходите за пенсии към БВП през 2008 г. е нараснало в сравнение с 2007 г., когато е било 8,3%. Дължи се на по-високия темп на растеж на пенсиите (19,72%) отколкото на растежа на БВП (18,06). След четири поредни години на спад делът на разходите за пенсии, като процент от БВП, бележи покачване.

Върху разходите за пенсии влияние оказват основните параметри на пенсионната система през годината, включително и законодателните промени през 2008 г., пряко влияещи на тези разходи:

- Максималният размер на получаваните една или повече пенсии, без добавките към тях, се запази в размера от 1 юли 2007 г. (490 лв.).
- Отпуснатите до 31 декември 2007 г. пенсии се индексират по т. нар. „златно швейцарско правило“ с по 10,35% от 1 юли 2008 г.
- Минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-3 от КСО беше увеличен на 113,49 лв. от 1 юли до 31 декември 2008 г. Минималните размери на останалите пенсии за трудова дейност са функция от минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст и се определят в процентно съотношение спрямо нея.
- От 1 юли 2008 г. бе определен нов размер на социалната пенсия за старост – 84,12 лв. Тя служи за база при изчисляването на всички минимални, гарантирани размери на пенсиите, несвързани с трудова дейност и на някои от добавките към пенсиите.
- Разшири се обхватът на лицата с право на добавка по чл. 9 от ЗПГРРЛ, като в категорията са включени и лицата, които са били нелегални в периода 12.09.1944 – 10.11.1989 г. Освен това, когато са били получавани от починалия добавки на различни основания и в различни размери по чл. 9, преживелият съпруг вече ги получава в същия размер. Всички добавки с начална дата до 31.12.2007 г. бяха автоматично преизчислени и увеличени от 1.1.2008 г. въз основа на определената средна пенсия за осигурителен стаж и възраст за 2007 г. в размер 174,14 лв.
- Ветераните от войните вече получават към пенсията си месечна добавка в размер на социалната пенсия за старост, докато предишният размер беше 50 на сто от нея.
- Всички пенсии за трудова дейност, отпуснати до 31 декември 2007 г., се преизчислиха от 1 октомври 2008 г., като индивидуалният коефициент на лицето се умножи по средномесечния осигурителен доход за страната за 2007 г. (398,17 лв.), след което размерът на пенсията се определи при условията и по реда на чл. 70, 75 и 79 от КСО. Целта беше пенсиите, отпуснати в различни периоди преди 2008 г., които са определени при еднакъв осигурителен стаж и еднакъв индивидуален коефициент да се приведат в максимално уеднаквени размери с новоотпуснатите през

2008 г. и така да се преодолее изоставането в размерите на по-старите пенсии. Броят на всички преизчислени пенсии е 2 078 731, като от тях увеличение получиха 1 105 367, или 53,2% от броя на преизчислените. От 1 октомври 2008 г. средният изплатен размер пенсия на един пенсионер е 222,31 лв., което е ръст от 8,5%, или размерът им е със 17,35 лв. по-голям от този преди преизчисляването (204,96 лв.). Изоставането на размерите на пенсиите, отпуснати през минали години, до голяма степен беше преодоляно с извършените след 2000 г. десет осъвременявания на пенсиите, в това число и с последното с 10,35 на сто от 1.7.2008 г. Останалите 973 364 пенсионери (46,8%) не получиха увеличение, но следва да се има предвид че:

- ◆ с предишния размер на пенсията си останаха 473 319 пенсионери, чието изоставане беше преодоляно след индексацията от 1.7.2008 г. с 10,35%, тъй като индексиранияте доходи, от които са били преизчислени, са били по-високи от 398,17 лв.;
- ◆ много от пенсиите по трета категория труд при преизчисляването през 2000 г. са останали на запазен размер, който е по-голям от размера при преизчисляването;
- ◆ около 500 000 пенсии са на минимален размер, чийто действителен размер и след преизчисляването отново остава под гарантирания минимален размер;
- ◆ 58 500 пенсии, които към 30.09.2008 г. са били ограничени на максималния размер, продължават да го получават.

➤ Пенсионерите с лични пенсии за осигурителен стаж и възраст към 1.10.2008 г. са били 1 649 000. Увеличение получиха 1 007 000 от тях, или 61,1%. Средният изплатен размер на личната пенсия за осигурителен стаж и възраст след преизчисляването е 233,23 лв. и е с 8,7 на сто, или с 18,63 лв. по-голям от размера преди това (214,60 лв.). При личните трудови пенсии за инвалидност са увеличени 53 582, или 16,9% от общия им брой. Средният изплатен размер на личната пенсия за инвалидност след преизчисляването е 189,13 лв. и е с 5,6% по-голям от размера преди преизчисляването (179,11 лв.).

➤ Пенсиите на около 58 500 пенсионери, чиито пенсии не са свързани с трудова дейност и се изплащат от републиканския бюджет, не бяха преизчислени по този ред, тъй като не са изчислявани въз основа на среден осигурителен доход.

- Допълнителни средства в размер на 17,5 млн. лв. през ноември 2008 г. се изплащаха за еднократна допълнителна сума в размер на 50 лв. към пенсиите за трудова дейност. Тя се изплаща само в случаите, когато пенсионерът получава само една пенсия за трудова дейност без добавките към нея, която след преизчисляването от 1 октомври 2008 г. е определена в размер на 113,49 лв.
- Към пенсията или сбора от пенсиите за декември 2008 г. на всеки пенсионер еднократно беше изплатена допълнителна сума в размер на 150 лв. Право на коледна добавка имаха всички пенсионери, на които пенсията е отпусната с начална дата до 31.12.2008 г. включително. Еднократна допълнителна сума (общ размер от 337,5 млн. лв.) към пенсиите получиха 2 200 595 пенсионери.
- При определянето размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст на лицата, които имат осигурителен стаж без превръщане 37 години за мъжете и 34 години за жените и продължават да работят след навършване на възрастта по чл. 68, ал. 1-3 без да им е отпусната пенсия, за всяка година осигурителен стаж след тази възраст процентът от 1,5 се вдигна на 3 на сто като бонификация за отложеното пенсиониране.
- Разшири се обхвата на лицата, чийто стаж се признава за учителски. За учителски стаж се зачита и осигурителния стаж, положен след 01.01.2007 г. на длъжност „възпитател“ в домовете за деца, лишени от родителска грижа, и осигурителния стаж, положен след 01.01.2008 г. на длъжността „възпитател“ в останалите специализирани институции за предоставяне на социални услуги за деца или в други места за предоставяне на социални услуги в общността.

Разходите за пенсии са най-големият разход на ДОО и тяхното увеличение или намаление влияе реципрочно на общите разходи в КБ на ДОО. *Основните фактори, влияещи върху разхода за пенсии, са броят на пенсионерите, броят на пенсиите и средният им месечен размер.*

СРЕДЕН БРОЙ ПЕНСИОНЕРИ И ПЕНСИИ И СРЕДЕН МЕСЕЧЕН РАЗМЕР ПЕНСИЯ НА ПЕНСИОНЕР ПРЕЗ 2008 г.			
ВИД НА ПЕНСИЯТА	Среден брой пенсионери	Среден брой пенсии	Ср. мес. р-р пенсия на пенсионер
	брой	брой	лева
ВСИЧКО (I + II + III)	2 214 880	2 686 859	208,97
ПЕНСИИ, ИЗПЛАЩАНИ ОТ ДОО (I + II)	2 155 983	2 183 806	211,34
I. ФОНД „ПЕНСИИ“	2 141 561	2 151 765	211,46
1. Пенсии за трудова дейност	2 048 980	124 639	206,09
– Осигурителен стаж и възраст	1 634 991	1 640 884	215,57
– Инвалидност общо заболяване	413 989	418 283	168,64
2. Пенсии за кадрови военнослужещи, офицери и сержанти	92 581	92 598	330,29
– Осигурителен стаж и възраст	92 397	92 413	330,58
– Инвалидност общо заболяване	184	185	187,83
II. ФОНД „ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФ. БОЛЕСТ“	14 422	32 041	194,07
1. Пенсии за трудова дейност	14 394	31 979	194,07
2. Пенсии за кадрови военнослужещи, офицери и сержанти	28	62	195,12
III. ФОНД „ПЕНСИИ, НЕСВЪРЗАНИ С ТРУДОВА ДЕЙНОСТ“	58 897	503 053	122,24
– Военна инвалидност	3 899	8 343	131,68
– Гражданска инвалидност	242	434	134,97
– Социални пенсии за инвалидност	47 121	486 640	124,66
– Персонални пенсии	3 191	3 191	88,64
– Социални пенсии за старост	3 847	3 847	105,84
– Други	597	598	149,34

➤ Средният брой пенсионери през 2008 г. е **2 214 880** души, при 2 251 966 през 2007 г. Броят им през 2008 г. е намалял с 37 086 души спрямо 2007 г., или с **1,7%**, което е следствие от предприетите мерки за покачване на възрастта за пенсиониране и точковия критерий за право на пенсия.

Броят на пенсионерите с пенсии за осигурителен стаж и възраст (вкл. по чл. 69 КСО) е намалял с 29 622, или с **1,7%** поради завишените критерии за достъп до пенсия. Намалението обаче е незначително защото беше удължено прилагането на преходните разпоредби на КСО с облекчените условия за придобиване право на пенсия на по-ниска възраст по първа и втора категория труд.

За втора година **намаление с 1,08%** отбелязва и средният брой на пенсионерите с първи пенсии за инвалидност поради общо заболяване. От общо 418 690 през 2007 г. те са станали **414 173**, или с 4 517 души по-малко.

➤ Средногодишният **брой на изплатените пенсии** през **2008 г.** е **2 686 859**. За трета поредна година общият брой на пенсиите намалява, като за 2008 г. е с 46 708 по-малко спрямо предходната. Намаление с 36 278 (1,6%) бележи и броят на пенсиите, изплащани от ДОО.

Създадената възможност от началото на 2000 г. да се получава социална пенсия за инвалидност към друг вид пенсия провокира много хора със заболявания, и особено въз-

растни пенсионери, да продължават да искат освидетелстване от органите на експертната, за да се възползват от правото си. Средният брой пенсии от този вид през 2008 г. достигна 486 640. Спрямо 2007 г., когато са били 496 078, те са намалели с 1,9%.

За втора поредна година след реформата намаляването на общия брой пенсии е съпроводено и с **намаление в броя на пенсиите за инвалидност**. Средният им брой през 2008 г. е **945 926**, като тук са включени трудовите пенсии за инвалидност поради общо заболяване и трудова злополука и професионална болест, а също и социалните пенсии за инвалидност, военна и гражданска инвалидност. Сnižаването в броя им спрямо 2007 г., когато са били 962 422, е с 1,7%. Най-голям спад спрямо 2007 г. се наблюдава при пенсиите за гражданска и военна инвалидност (съответно 6,06% и 6,05%), трудова злополука и професионална болест (5,03%) и при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване (1,13%). В общата съвкупност на пенсиите за инвалидност се наблюдава спад от 1,42% в броя на трудовите пенсии за инвалидност.

Факторите за намаляване броя на пенсиите за инвалидност са комплексни, с директно или индиректно въздействие. По-съществените за анализирания период са:

- Създадена възможност за получаване на парично обезщетение за дълготрайна безработица за период от 30 месеца за навършилите пенсионна възраст, чийто сбор от възрастта и осигурителния стаж е 60 месеца по-малък от изисквания за съответната година (чл. 54и от КСО). Някои от бенефициентите на новото обезщетение вместо да кандидатстват за пенсия за инвалидност, се насочват към него.
- Подобрен и по-ефективен контрол върху органите на лекарската експертиза чрез участието на доверени лекари от НОИ в ТЕЛК и НЕЛК;
- Въвеждане на допълнителен контрол от специални комисии на НОИ за препотвърждаване на експертните решения за степента на загубена работоспособност преди отпускане на пенсии за инвалидност поради общо заболяване или социални пенсии за инвалидност;
- Засилен контрол в административното пенсионно производство при преценяване на правото за отпускане на пенсии за инвалидност;
- Намалената безработица в страната. (Вместо да кандидатстват за пенсия за инвалидност, дееспособни лица с остатъчна и използвана работоспособност се включват в състава на заетите.);
- Промяната в чл. 74, ал. 3 от КСО, въз основа на която пенсии за инвалидност поради общо заболяване не се отпускат на лица, на които вече е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст;
- Поради трудно защитимата позиция на изискването пенсия за инвалидност поради общо заболяване да се отпуска само при условие, че е обвързано с трайно намалена работоспособност над 50 на сто само за риска „общо заболяване“ в случаите по чл. 58, ал. 3 от КСО се създаде новата ал. 3 към чл. 28 в Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж. С нея от 01.01.2008 г. се уреждат случаите, при които оценката на трайно намалената работоспособност за всеки осигурен социален риск е под 50 на сто (например 35% за общо заболяване и 42% за трудова злополука). Приема се, че в такъв случай лицето няма право на пенсия за трудова злополука, но крайният процент трайно намалена работоспособност е над 50% и лицето има право на пенсия за инвалидност поради общо заболяване. Когато е определен краен процент на трайно намалена работоспособност от органите на медицинската експертиза, в тези случаи правото и размерът на пенсията за инвалидност поради общо заболяване се определят от датата, от която е определен крайният процент на трайно намалена работоспособност.

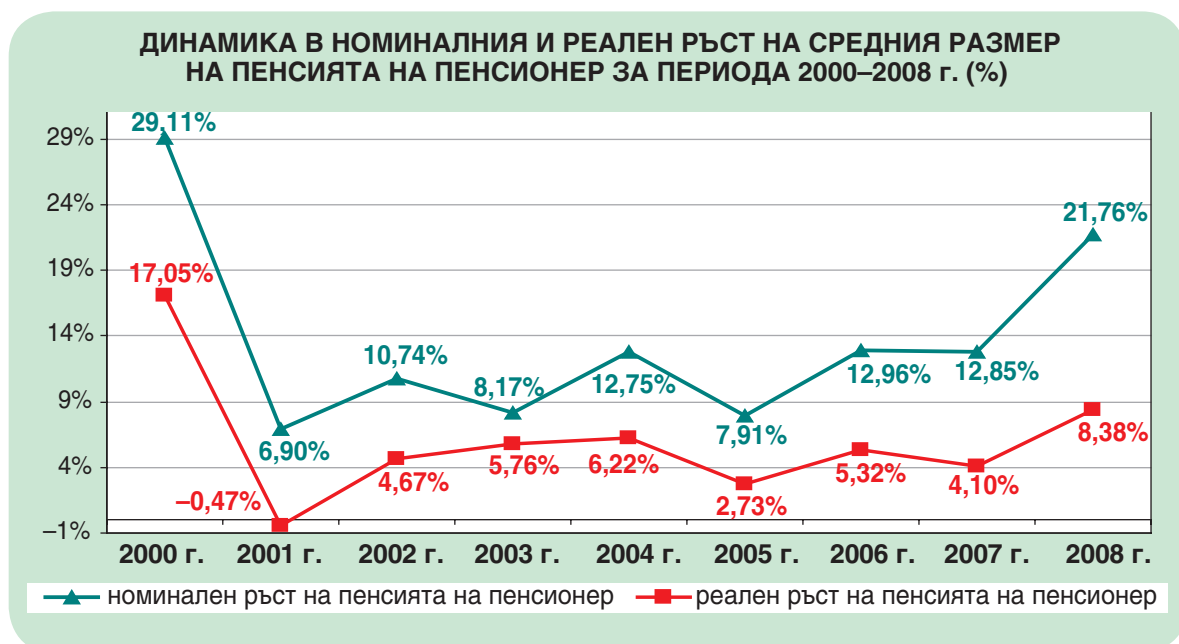
➤ За периода 2000–2006 г. се наблюдаваше увеличаване на **средния брой пенсии, изплащани на един пенсионер**. През 2008 г. този показател се запазва в стойността, отчетена за 2006 и 2007 г. (**1,21**). Изразената тенденция за спиране на растежа по този показател се дължи преди всичко на едновременното намаляване в броя на пенсиите и пенсионерите през трите години. Това намаляване е особено осезателно при броя на

пенсиите за трудова злополука и професионална болест, които могат да се получават с друг вид пенсия. Втора съществена причина е, че намалява темпът на нарастване броя на социалните пенсии за инвалидност, изплащани в размер 25 на сто към друг вид пенсия, трайно наблюдавано до 2007 г. За първи път през 2008 г. те намаляват с 1,9% спрямо предходната година.



Пенсиите, получавани като втора, трета или четвърта, към 31.12. 2008 г. са 469 281, а в края на 2007 г. – 477 264, или за двете години представляват 17,6% от всички пенсии. Пенсионерите, получаващи повече от една пенсия, както и в края на 2007 г. са 17,6%.

➤ През 2008 г. **средният изплатен месечен размер пенсия на пенсионер е 208,97 лв.** В него са включени вдовишки добавки, добавки за чужда помощ, добавки за ветерани от войните, миньорски добавки, изплатени еднократни допълнителни суми към пенсиите през 2008 г. и добавки към пенсиите на участниците и пострадалите от войните. **Номиналното нарастване** спрямо 2007 г., когато средният размер пенсия на пенсионер беше 171,62 лв., е **21,76%**, а **реалното нарастване** – **8,38%**, при средногодишна инфлация за 2008 г. 12,3%.



След индексирването на всички пенсии и преизчисляването на трудовите пенсии през 2008 г., средното общо увеличение на изплащания размер пенсия на един пенсионер е 21,8%, при средногодишна инфлация от 12,3%, или фактическото нарастване е с 8,4%. Дължи се основно на значителното нарастване на гарантираните минимални размери на пенсията за осигурителен стаж и възраст и социалната пенсия за старост, а от тях – и производните гарантирани размери на останалите пенсии. За растежа допринася и изплатената на всички пенсионери в края на годината коледна добавка от 150 лв. Средният размер пенсия, финансирана от ДОО, се увеличи с 37,54 лв. (от 173,81 лв. на **211,35 лв.**), или нарастването е 21,6%. Средният размер на един пенсионер с пенсия за ОСВ се увеличи с 40,15 лв. (от 181,58 лв. стана **221,73 лв.**), или с 22,11%.

➤ През 2008 г. **новоотпуснатите** пенсии са с 2 570 по-малко от същите през 2007 г. Техният среден размер е 135,03 лв. и е със 17,21 лв. по-висок от средния размер на новоотпуснатите пенсии през 2007 г.

➤ **Изменените пенсии** през 2008 г. са с нов среден размер 231,41 лв., при стар размер 208,81 лв. Увеличението им е с 22,60 лв., а през 2007 г. е било с 21,06 лв.

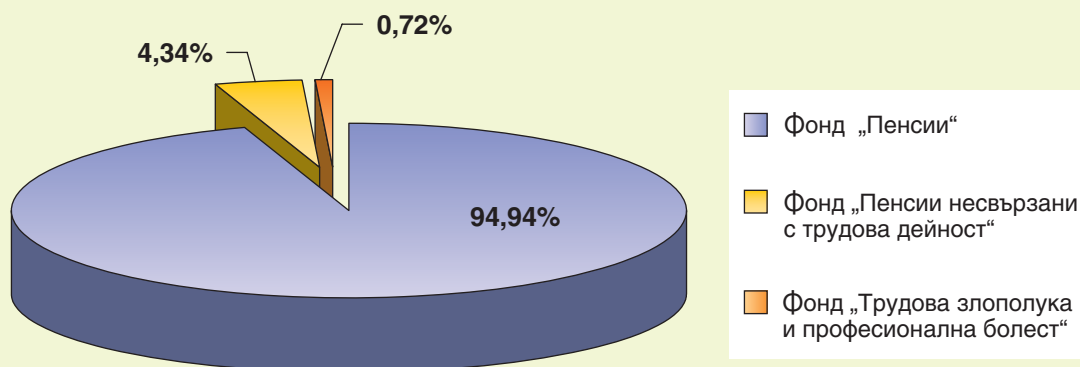
➤ Нарастване с 26,47 лв. отбелязва и средният размер на **прекратените пенсии** – от 123,80 лв. през 2007 г. на 150,27 лв. през 2008 г.

Разходи за пенсии по източници на финансиране

Националният осигурителен институт администрира всички видове пенсии и добавки от първия стълб на пенсионната система в България – за старост, за инвалидност, наследствени и несвързани с трудова дейност.

При администрирането на пенсионната система в България се спазват принципите на задължителност и всеобщност на осигуряването, социалният диалог при управлението на осигурителната система, солидарност и равнопоставеност на осигурените лица и фондова организация на социалните рискове и осигурителните средства.

СТРУКТУРА НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ ПО ФОНДОВЕ ПРЕЗ 2008 г.



Пенсии се изплащат от три фонда на ДОО: фонд „Пенсии“, фонд „Трудова злополука и професионална болест“ и фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“. Чрез първите два се изплащат пенсии за трудова дейност, които са покрити с осигурителни вноски – за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност и наследствени. От фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ се изплащат пенсии, финансирани от републиканския бюджет.

СТРУКТУРА НА ОТЧЕТЕНИТЕ РАЗХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО за 2007 и 2008 г. (хил. лв)					
	2007 г.	Структура	2008 г.	Структура	2008/ 2007 г.
	отчет	%	отчет	%	%
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ – общо	4 707 515,3	84,71%	5 634 271,5	87,33%	119,69%
в т. ч.: за пенсии, финансирани от бюджета на ДОО	4 251 066,8	90,30%	5 354 377,0	95,03%	125,95%
СОЦИАЛНИ ПОМОЩИ И ОБЕЗЩЕТЕНИЯ	508 280,3	9,15%	735 886,1	11,41%	144,78%
в т. ч.: парични помощи и обезщетения по КСО	507 621,6	99,87%	735 886,1	100,00%	144,97%
ИЗДРЪЖКА НА СЛУЖБИТЕ ПО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	64 598,3	1,16%	79 746,2	1,24%	123,45%
ДРУГИ	3 658,9	0,07%	1 505,8	0,02%	41,15%
ОБЩО	5 557 120,5	100%	6 451 409,6	100%	116,09%
ЗДРАВНООСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ	273 067,7	4,91%	429 892,0	6,66%	157,43%
в т. ч.: здравноосигурителни вноски за безработни	5 151,0	1,89%	5 771,2	1,34%	112,04%

➤ В разходите за пенсии най-съществена част заемат разходите за изплащането на пенсии и добавки, финансирани от ДОО. За тях през 2008 г. са изразходени **5 354 377,0 хил. лв.**, а през 2007 г. разходът е бил 4 251 066,8 хил. лв. Нарастването на разходите през 2008 г. в абсолютна сума е с **1 103 310,2 хил. лв.**, или с **26%**. Включени са изплатените суми за трудови пенсии, пенсии за кадрови военнослужещи и пенсии по международни спогодби и добавките към тях, както и еднократната допълнителна сума за декември 2008 г.

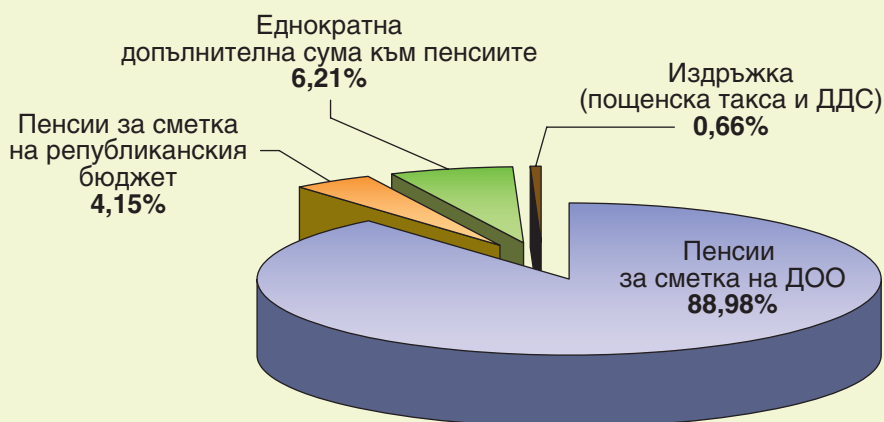
➤ Общата сума, изплатена за **пенсии и добавки от ДОО в страната** (без пенсиите по международни спогодби), е **5 311 440,7 хил. лв.** Нарастването спрямо 2007 г. (4 430 840,3 хил. лв.), е с 19,9%, а в абсолютна стойност – с 880 600,4 хил. лв. В сумата е включена и коледната добавка към пенсиите от ДОО, която е 341 038,6 хил. лв. и е изплатена с трансфер от републиканския бюджет. С нея разходите за тези пенсии надхвърлят планираните с 6,9%, а без нея – с 0,02%.

➤ Разходите за пенсии и добавки, финансирани от републиканския бюджет, през 2008 г. са **242 900,3 хил. лв.** (без еднократната допълнителна сума към пенсиите за м. декември те са 228 086,7 хил. лв.). В тях се включват разходите за изплащане на:

- социални пенсии, пенсии за военна и гражданска инвалидност и пенсии по отменени закони, за които не се изисква осигурителен стаж;
- компенсации и добавки към пенсиите;
- добавки към пенсиите на участниците и пострадалите в Отечествената война, както и на техните наследници;
- добавки към пенсиите на репресирани лица, съгласно чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица;
- еднократна допълнителна сума към пенсиите за месец декември на лицата, чиито пенсии са за сметка на републиканския бюджет.

➤ През 2008 г. разходите за пенсиите, финансирани от републиканския бюджет, са се увеличили със **17,3%** спрямо същите през 2007 г. От 207 055,0 хил. лв. за 2007 г. са станали **242 900,3 хил. лв.** Средногодишно през 2008 г. от този фонд са изплащани с 2,0% по-малко пенсии спрямо 2007 г., но с 21,6% по-висок среден размер.

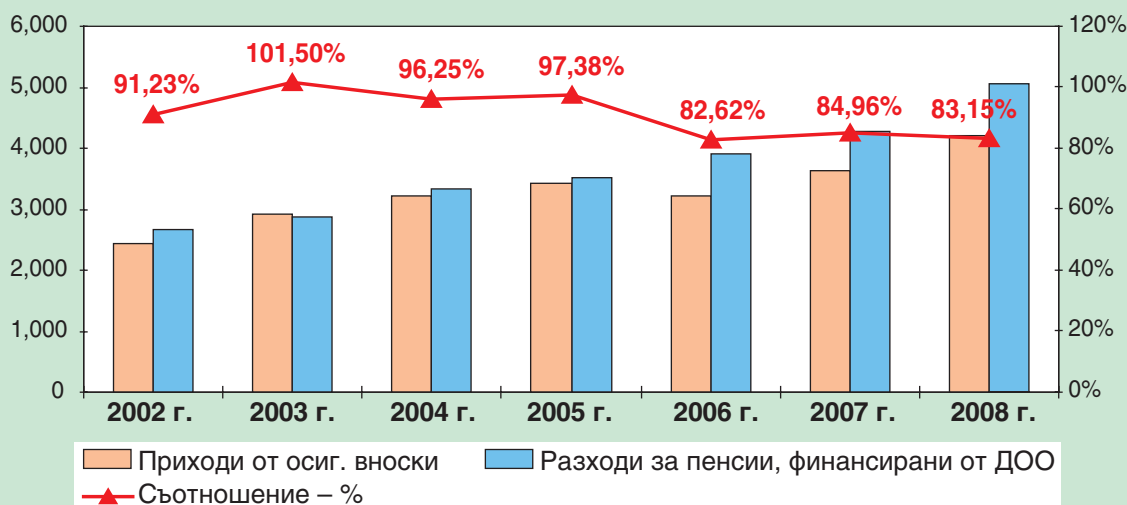
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ ПРЕЗ 2008 г.



❖ Към 31 декември 2008 г. действат **7 двустранни международни договора за социално осигуряване и едно споразумение** за изплащане на пенсиите, отпуснати в България на лица, живеещи на територията на Република Турция.

Всички спогодби в областта на социалното осигуряване с държави-членки на Европейския съюз бяха заместени от Регламент 1408/71 на европейската общност. Останаха да действат само двустранните спогодби с държавите извън ЕС. За пенсии по международни спогодби през 2008 г. са изразходвани **42 936,3 хил. лв.** Разходите са с 14,4% повече в сравнение с изразходваните през 2007 г. (37 544,8 хил. лв.) и представляват 95,4 на сто от планираните 45 000,0 хил. лв. През 2008 г. броят на пенсионерите с пенсии по международни спогодби е 9 703, от които 3 393 живеят в чужбина и 6 310 живеят в България. Освен тях се изплащат 27 223 пенсии на 22 842 пенсионери по споразумението с Турция, което се прилага спрямо лица, преселили се в Турция след 01.05.1989 г., на които са отпуснати пенсии по българското законодателство или са придобили право на пенсия след тази дата съгласно българското законодателство.

ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ, ПОКРИВАЩИ РАЗХОДА ЗА ПЕНСИИ, ФИНАНСИРАН ОТ ДОО



➤ И през 2008 г. **приходите от осигурителни вноски** не могат да покрият **разходите за изплащане на пенсиите**, финансирани от ДОО. Те покриват 83,2% от направените разходи. Негативната тенденция приходите да не покриват разходите за пенсии от ДОО беше прекъсната само през 2003 г., което беше вследствие въведените мерки от началото на 2003 г. за регистрацията на трудовите договори и договарянето на национално ниво минимални осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии. През

2008 г. продължава тенденцията за нарастване на приходите от осигурителни вноски спрямо предходната година (прекъсната през 2006 г.), като се отчита **ръст 15,4%, или с над 560 млн. лв.** повече спрямо 2007 г. За същия период обаче разходите за пенсии, финансирани от ДОО, са нараснали със 767 млн. лв., а при такова съотношение постигането на финансова стабилност и независимост на ДОО се затруднява и забавя.

Покриването на разходите за пенсии от приходите от осигурителни вноски зависи също и от броя и размера на минималните пенсии в гарантиран размер.

➤ **С гарантиран минимален размер** за съответния вид пенсия са **507 371** пенсионери, или 23,1% от общия брой пенсионери към 31 декември 2008 г. В сравнение с края на 2007 г. относителният им дял е намален с 1,4%. Дължи се на: 1) средният основен месечен размер на новоотпуснатите пенсии през 2008 г. (135,03 лв.) е с **14,6% по-висок** от същия за предходната година и значително надвишава нормативно гарантираните минимални размери на пенсиите за 2008 г.; 2) сходна тенденция се наблюдава и при изменените пенсии – средният им нов размер през 2008 г. (231,41 лв.) е с 15,8% по-висок от този през 2007 г., като разликата между новия и стария размер е 22,60 лв., при 21,06 лв. за 2007 г.

- С минимални размери лични пенсии са 449 370 души, или 88,6%, а от получаващите наследствени – 58 001, или 11,4% от пенсионерите с минимални пенсии. Успоредно с намаляването дела на пенсионерите с минимални размери лични пенсии през 2008 г. намалява и делът на пенсионерите с минимални пенсии, отнесен към общия брой пенсионери (от 24,5% през 2007 г. на **23,1%** през 2008 г.).

- От фонд „Пенсии“ минимални размери получават 449 869 души, които са 21,1% от общия брой пенсионери към фонда (22,6% през 2007 г.). От тях 393 637 са с лични (87,5% от пенсионерите с минимални пенсии) и 56 232 са с наследствени пенсии в минимален размер.

- С минимални размери на пенсиите, изплащани от фонд „Трудова злополука и професионална болест“, са 2 896 пенсионери, или 19,7% (23,3% за 2007 г.) от всички пенсионери, получаващи пенсии от този фонд. Разпределението им е в полза на личните пенсии – 65,4%, а наследствените са 34,6%.

- При пенсионерите, получаващи първа пенсия от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, с пенсия в минимален размер са 93,7% от пенсионерите, получаващи пенсия от този фонд.

➤ Максималният ограничен размер на получаваната пенсия или сбор от пенсии, без добавките към тях, се запази на 490 лв. Към 31.12.2008 г. с **максимален размер пенсии** са **75 260** пенсионери. Те заемат дял 3,4% от всички пенсионери, при 1,7% за 2007 г. В сравнение с края на 2007 г. те почти са се удвоили както в абсолютни цифри (с 96,6%), така и като относителен дял (с 1,7%). За това допринесе индексацията от 1 юли на всички пенсии и осъвременяването от 1 октомври 2008 г. на пенсиите за трудова дейност, отпуснати до 31.12.2007 г. От тавана на пенсията са ограничени 75 214 души, като над 75% от тях са в границите между 490 и 700 лв. Основно с ограничен максимален размер са пенсионерите с пенсии от фонд „Пенсии“ (75 095 души) и 102 с пенсии от фонд „ТЗПБ“.

Факторите, влияещи върху разходите за пенсии, са броят на пенсионерите, броят на пенсиите и средният им месечен размер.

➤ **Броят на пенсионерите** към 31.12.2008 г. е **2 200 595**. От тях с лични първи пенсии са 2 075 027 пенсионери (94,3%), а с наследствени – 125 568 (5,7%). Спрямо края на 2007 г. общият брой пенсионери е намалял с 33 102, или с 1,5%. Продължава намаляващата тенденция в броя на пенсионерите след 2000 г. С постепенното увеличаване на пенсионната възраст и въвеждането на точковата система пенсионният натиск спрямо предходната година е намалял с 1,6% при пенсионерите с лични пенсии, тъй като при тези с наследствени пенсии е отчетен незначителен ръст от 0,2%.

➤ През 2008 г. броят на пенсионерите с **новоотпуснати пенсии е 83 180**, като от тях пенсиите за инвалидност поради **общо заболяване** са 32 727, за **осигурителен стаж и възраст** по чл. 68 КСО – 44 465 и 1 803 кадрови военнослужещи с пенсии за осигури-

телен стаж и възраст по чл. 69 от КСО, плюс 310 за трудова злополука и професионална болест. Останалите 3 875 са от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, от които най-многобройни са новоотпуснатите социални пенсии за инвалидност – 3 204.

➤ **Съотношението между жени и мъже в броя на пенсионерите** е в полза на жените – те преобладават значително. Пенсионерите **мъже са 925 375**, а техният дял е **42,1%**. Жените са **1 275 220**, а дялът им е **57,9%**. Обратно е съотношението единствено при пенсионерите с водеща пенсия от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, където дялът на мъжете е 52,3%, а на жените – 47,7%. Тук се включват два от видовете пенсии (за военна и гражданска инвалидност), които поради естеството си получават предимно мъже.

➤ Към 31 декември 2008 г. **пенсионерите**, които получават **лични пенсии за осигурителен стаж** и възраст по чл. 68 от КСО, са **1 584 593**. В резултат от действието на точковата система и постепенното увеличение на пенсионната възраст при тях е отчетено намаление с 1,8% спрямо края на 2007 г. Намаление с над 1,0% се наблюдава и при броя на пенсионерите, получаващи лични пенсии по чл. 69 от КСО (кадрови военнослужещи, офицери и сержанти). Към 31.12.2008 г. техният брой е **86 737**. Намалението на броя на пенсионерите по чл. 69 от КСО се дължи на изтичане на срока на прилагане на преходните разпоредби в КСО за облекчени условия за пенсиониране на тази категория лица по отменения Закон за пенсиите.

➤ Наблюдаваната от 2000 г. **тенденция** към значително **увеличение** в общия брой на пенсионерите с **лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване** за втора година бележи спад. Към 31 декември 2008 г. те са **339 361**, като е констатирано намаление с 0,4 на сто в сравнение с броя им в края на 2007 г. (340 749). За обръщане на тренда влияние оказаха два фактора:

- 1) Промяна в разпоредбата на чл. 74, ал. 3 от КСО, въз основа на която пенсии за инвалидност поради общо заболяване не се отпускат на лица, на които вече е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.
- 2) Засилен контрол от страна на изградените медицински комисии към ТП на НОИ, въз основа на чиито решения се издават разпореждания за пенсиите за инвалидност и за добавките за чужда помощ. Чрез пълноправното си участие в ТЕЛК тези представители на практика упражняват контрол по актовете, отнасящи се до временната и трайно намалената работоспособност. На основание чл. 105, ал. 3 от Закона за здравето в състава на всяка ТЕЛК е включен лекар-представител на съответното ТП на НОИ. Главният експерт по експертизата на трайно намалената работоспособност е равнопоставен член на състава на ТЕЛК и дейността му е насочена към подобряване на качеството на медицинската експертиза на временната и трайно намалената работоспособност. През 2008 г. лекарите, представители на НОИ в ТЕЛК, са постановили 204 144 пълни експертни решения (ЕР), което е с 3 717 по-малко в сравнение с издадените 207 861 броя през 2007 г. Броят на лицата, които са освидетелствани от ТЕЛК за временна неработоспособност, е 11 797, или спрямо 2007 г. с 15% повече. По повод „особено мнение“ са обжалвани 624 експертни решения, което е с 238 по-малко от предходната година. Проследяването на едни и същи показатели в динамика през периода 2005-2008 г. показва, че:
 - Намалява с 13,8% броят на постановените експертни решения;
 - Броят на първично освидетелстваните лица, на които е определен процент трайна неработоспособност (ТНР) в диапазон от 71% до 90%, се увеличава;
 - Броят на преосвидетелстваните лица, на които е определен процент ТНР от 71% до 90% намалява;
 - Нараства броят на преосвидетелстваните лица, на които е определен процент ТНР от 71% до 90%.

На основание чл. 106, ал. 2 от Закона за здравето в специализираните състави на НЕЛК

са включени 9 лекари от отдел „Профилактика, рехабилитация и експертизи“ на НОИ. Лекарите, представители на НОИ в НЕЛК, са участвали в постановяването на 8 356 експертни решения, което е с 6,8% по-малко от постановените експертни решения през 2007 г. От тях 32,2 на сто (при 31,8% за 2007 г.) са обжалвани от контролните органи на НОИ. Количественият сравнителен анализ на контрола по експертната на трайно намалената работоспособност, осъществен от МК за 2007 и 2008 г., показва:

- Намалява броят на обжалваните от МК експертни решения с 28,5%;
- Намалява броят на решенията на МК с 2,4%;
- Намалява процентът на обжалваните ЕР спрямо общият брой решения на МК от 2,8% през 2007 г. на 2,1% за 2008 г.

Контролът, осъществяван от МК, обхваща само една част от ЕР на ТЕЛК, а именно тези, които касаят в най-голяма степен първично освидетелстваните лица. По статистически данни те са около 40% от всички експертни решения. МК вземат отношение и по ЕР на НЕЛК, но те са незначителна част от общия брой и не оказват съществено влияние върху общите резултати. Анализът на обжалваните от МК експертни решения на ТЕЛК пред НЕЛК очертава следните тенденции за 2008 г. спрямо 2007 г.:

- Снижаване в броя на лицата с определен процент трайно намалена работоспособност, който определя правото на пенсия за инвалидност;
- Снижаване в броя на лицата с трайно намалена работоспособност над 70,99 на сто, която носи и допълнителни социални придобивки;
- Запазва се броят на лицата, на които е определена чужда помощ;
- Запазва се тенденцията на намаляване броя на ЕР на ТЕЛК.

Това основно се дължи на осъществявания по-ефективен контрол от страна на НОИ като разпоредител с бюджета на ДОО.

➤ **Прекратените пенсии** през 2008 г. са 126 552, от които 112 661 лични и 13 891 наследствени. Пенсията се прекратява при отпадане на основанието за получаването ѝ. Най-много пенсии са прекратени поради смърт на пенсионера – 100 605, следвани от прекратените поради рехабилитиране на инвалиди – 12 559 и промяна вида на пенсията – 11 603 броя.

➤ **Общо средната продължителност за получаване на лична пенсия е 19,6 години.** За жените е 22,2 години, а при мъжете 17,1 години. За личните пенсии **за осигурителен стаж и възраст** тя е общо 20,8 години, като при жените е 23,2, а при мъжете 18,6 години. От тях работещите при условията на първа категория труд получават пенсия средно 22,2 години, втора категория – 17,0 години и трета категория – 22,3 години. Личните пенсии за инвалидност поради общо заболяване се получават средно 8 година, а тези за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест – 28,6 години.

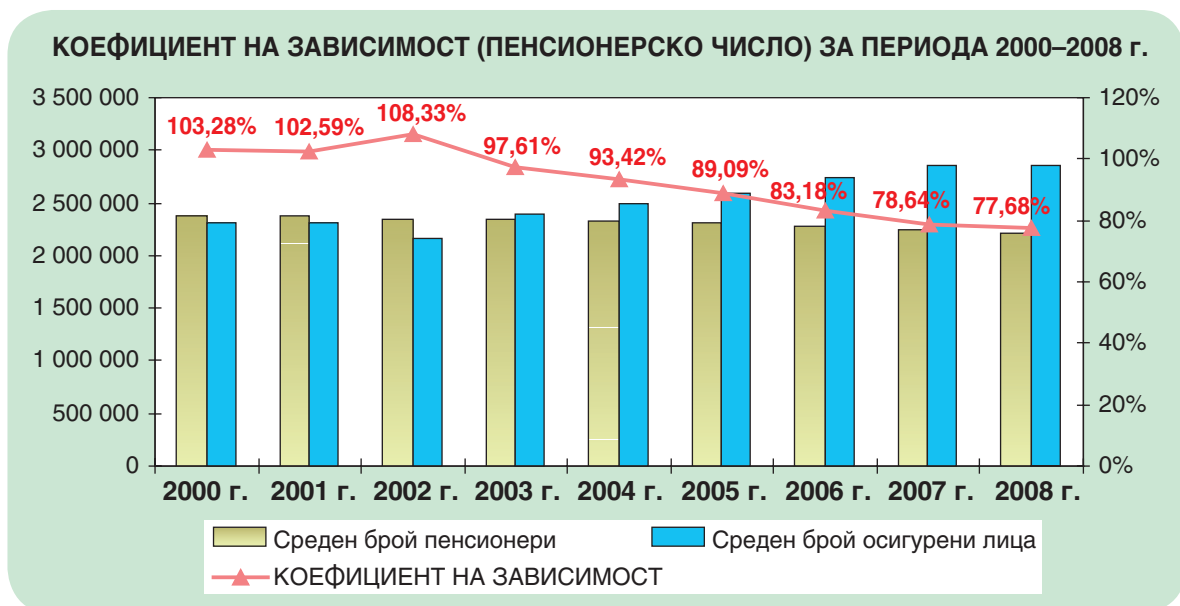
Коефициент на зависимост

Съотношението между среден брой пенсионери и среден брой осигурени лица се нарича коефициент на зависимост. Известен е още като пенсионерско число, тъй като показва колко пенсионери се издържат от 100 работещи, респективно – осигурени лица.

От една страна продължават да действат негативите на наследството от старото законодателство, „произвело“ голям брой млади пенсионери при твърде либерални условия за отпускане на пенсия. Освен това особено в началните години на преходния период пенсионната система удобно беше използвана за временни решения по различни социални проблеми, но с дълготрайни последствия за системата. Заплахата от оставане без работа често беше трансформирана в преждевременно пенсиониране по един или друг начин. Разширяването обхвата на рисковите категории труд с включването на още професии в техните списъци от началото на 90-те години на ХХ век и продължаващото действие на преходните законови разпоредби с облекчени условия за придобиване право на пенсия при първа и втора категория труд, доведоха до допълнително натоваване на пенсионната

система. През 2008 г. **29,1%** от населението на страната са пенсионери, при 29,4 за 2007 г. Ето защо, ако „точковата система“ за преценяване правото на пенсия не се запази във вида, в който функционира, застрашават се не само достиженията на пенсионната реформа, но и адекватността на пенсиите на сегашните и бъдещите пенсионери. Заплахата е толкова по-реална, колкото сравнително по-нисък остава броят на зетите и осигурените лица и колкото по-голям е дялът на скритата икономика и безработицата.

През 2008 г. **средногодишният брой на пенсионерите към зетите лица е 57,75%, а към осигурените – 77,68%**. За 2007 г. тези стойности са били по-неблагоприятни – съответно 60,63% и 78,64%. Индикатор за нарастването на сивата икономика чрез недеklarирани на трудовата заетост през 2008 г., в сравнение с 2007 г., е съотношението между осигурените и зетите лица, което от 77,10% намалява на **74,34%** през 2008 г. Докато от 100 заети през 2007 г. са се осигурявали 77, то през 2008 г. те намаляват на **74** осигурени.



Предприетите нормативни и организационни мерки за ограничаване отпускането на нови пенсии, както и за повишаване броя на осигуряващите се лица, подобриха коефициента на зависимост, но той все още остава с тревожно високи стойности. Неусвоен резерв за подобряване на съотношението между пенсионери и осигурени лица е изкарването на светло на колкото се може повече от трудовата заетост и легализиране на сенчестия бизнес.

Съотношението между среден брой пенсионери и среден брой осигурени лица (**коефициент на зависимост или пенсионерско число**) през **2008 г. е 77,68%**. В сравнение с 2007 г., когато стойността на показателя е 78,64%, има **подобриение от 0,96** процентни пункта. Подобриенето на показателя се дължи на изпреварващото намаляване на средногодишния брой пенсионери с **1,7%** спрямо отчетеното намаляване на средногодишния брой осигурени лица с **0,3%**. За пенсиите, **финансирани от ДОО** (пенсиите за трудова дейност, включително и по чл. 69 от КСО), коефициентът на зависимост за 2008 г. е **75,14%**. През 2007 г. е бил 76,50%, а през 2006 г. – 80,90%.

Подобряването на коефициента на зависимост при трудовите пенсии също е в резултат на кумулативното въздействие на двата фактора – осигурени лица и брой пенсионери. Броят на пенсионерите с трудови пенсии намалява с 1,45% спрямо 2007 г., а факторът осигурени лица, както отчетохме, също намалява с 0,3%. Тенденцията на намаляване с 0,77 процентни пункта спрямо 2007 г. е в резултат на спада в броя на пенсионерите, който спад е почти 5 пъти по-голям от процентното намаление на осигурените лица през 2008 г.

Коефициентът на зависимост може да се подобри също и със създаването на нормативни условия за оставането на хората със запазена или остатъчна работоспособност по-дълго време на пазара на труда и реализация на работната им сила, вместо пенсиониране.

Ранното пенсиониране влошава коефициента на зависимост и застрашава стабилността на пенсионната система. То може да се избегне, ако успешно се прилагат мерки за повишаване на квалификацията, насърчаване на заетостта на трудоспособните възрастни, създаване на благоприятна бизнес-среда за откриване на работни места или за разгръщане на предприемаческа инициатива, подобряване на условията на труд, намаляване дела на сивата икономика и повишаване на декларираната заетост и пр. Специалните мерки за увеличаване заетостта на хората с увреждания с трудов потенциал също благоприятстват коефициента на зависимост. Трудното или невъзможно намиране на работа за хората в пред пенсионна възраст и за голяма част от инвалидите са причините, тласкащи към търсене на по-лесния изход от ситуацията чрез пенсионната система, вместо да се задвижат механизмите за увеличаване на заетостта на тези лица.

Гъвкавите форми за по-ранно пенсиониране може да са добро решение за справяне с бедността днес, но ерозират пенсионната система утре. Една от мерките на Лисабонската стратегия за растеж и заетост е т. нар. обучение през целия живот, което цели да направи възрастните хора по-адаптивни на изискванията на трудовия пазар. Въвеждането на гъвкаво работно време, което повече се асоциира със студенти и майки с малки деца, би могло да се прилага и за работещи пенсионери.

Европейският съюз няма единен пенсионен модел, но в общи линии страните членки прилагат няколко подхода за подобряване коефициента на зависимост – увеличаване на пенсионната възраст, стимули за оставане по-дълго време на пазара на труда във и след пенсионна възраст, активно стареене, учене през целия живот, по-голяма отговорност на работодателите да изпълняват осигурителните задължения, повишаване ефективността на контрола и борба със скритата икономика чрез всички възможни политики и мерки за нейното максимално ограничаване.

В тази посока беше направено съществено изменение в правната уредба за **стимулиране на отложеното пенсиониране** от лицата, които са изпълнили необходимите условия за право на пенсия за осигурителен стаж и възраст и продължат да работят. За тях в пенсионната формула тежестта на годините осигурителен стаж, придобит след **неизползвано** право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, е 3 процента за всяка година стаж при изчисляване размера на пенсията.

Брой на пенсиите

- ◆ **Броят на пенсиите**, изплащани към 31 декември 2008 г., е 2 669 876. Спрямо края на 2007 г. е намалял с 1,5%. Личните пенсии са 2 527 233, а наследствените – 142 643. Освен всички първи пенсии, които са 2 200 595, тук се включва и броят на пенсиите, получавани като втора, трета или четвърта. Продължаващото трета поредна година намаление на броя на пенсиите е в резултат на по-малкия с 2 570 брой новоотпуснати пенсии през 2008 г. в сравнение с предходната година. От тях с 2 102 по-малко са личните и с 468 – наследствените пенсии. Основно намалението е за сметка на отпуснатите по-малко от предходната година 1 666 пенсии за осигурителен стаж и възраст, от които с 1 510 по-малко са личните и със 156 по-малко са наследствените. Намаление в сравнение с 2007 г. е отчетено и при пенсиите за инвалидност поради общо заболяване (общо с 961 по-малко). Незначително (с 11 бр.) са се увеличили новоотпуснатите пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест, като увеличението е за сметка на личните пенсии. Те са с 16 повече, а отпуснатите през 2008 г. наследствени пенсии са с 5 по-малко отколкото предходната година.
- ◆ Към 31.12.2008 г. се изплащат **1 676 754 лични пенсии за осигурителен стаж и възраст**. Те представляват 66,4% от всички лични пенсии. От тях **3,6%** (60 179 броя) са отпуснатите при непълнен осигурителен стаж, при 3,7% за 2007 г.
- ◆ Личните пенсии за осигурителен стаж и възраст са 1 1590 010 и представляват 62,9% от всички лични пенсии. Личните пенсии за осигурителен стаж и възраст на кадровите военнослужещи са 3,4% от личните пенсии, или 86 744 броя. От лич-

ните пенсии за осигурителен стаж и възраст 2,6% са отпуснати на лица, работили при условията на първа категория труд, 6,1% – на работили при условията на втора категория и 57,4% – при трета. Със смесен осигурителен стаж са 33,9% от личните пенсии.

- ◆ От **новоотпуснатите** лични пенсии за осигурителен стаж и възраст 64,27% са със смесен осигурителен стаж, 35,54% – трета категория труд, 0,13% – втора и 0,06% – първа категория труд.
- ◆ Общо **личните пенсии за инвалидност** към 31 декември 2008 г. са **845 035**, което представлява 33,4% от всички лични пенсии. От тях с най-голям дял (49,6%) са пенсиите за инвалидност с намалена работоспособност от 71% до 90%. Те наброяват 419 403. Пенсиите на лица с намалена работоспособност над 90 на сто са 33,3%. Останалите 17,1% са пенсиите с намалена работоспособност от 50 до 70,99%. Личните **трудо**ви пенсии за инвалидност към края на 2008 г. са **356 561**, а **военните** – **139**. Общо личните пенсии за инвалидност **намаляват** спрямо 2007 г. с **1,1%**.
- ◆ Броят на **новоотпуснатите** лични пенсии за инвалидност през 2008 г. е **26 529** и е с 679 по-малко в сравнение с 2007 г. От тях **трудо**вите пенсии за инвалидност (в т.ч. и военните) са **23 308**. Броят им спрямо същите през 2007 г. **намалява с 574, или с 2,4%**.

Добавки към пенсиите

Всички добавки, които се изплащат към пенсиите към 31.12.2008 г. (като състояние – заварени и новоотпуснати), общо са 1 002 633, или с 31 639 по-малко отколкото в края на 2007 г. (1 034 272).

➤ От тях най-голям относителен дял имат **добавките по чл. 84 от КСО**, или така наречените вдовишки добавки. Отпускат се на преживелия съпруг/а в размер 20 на сто от пенсията/те на починалия наследодател. Към 31 декември 2008 г. техният брой е 675 734. Нарастването им спрямо 2007 г. е почти 1,2%. **Жените, получаващи вдовишки добавки (537 720), са близо 4 пъти повече от мъжете** с право на такива (138 274). **Средният им месечен размер** към 31.12.2008 г. е **34,18 лв.**, като при жените е 36,86 лв., а при мъжете – 23,77 лв. Той общо е с 15,1 на сто по-висок от изплатения за 2007 г., като при мъжете нарастването е с 10,7 на сто, а при жените – 15,9 на сто. Статистиката показва, че мъжете получават по-високи пенсии от жените и съответно добавките, изчислени от техните пенсии, също са по-високи.

➤ Пенсионерите със загубена работоспособност над 90 на сто, които постоянно се нуждаят от чужда помощ, имат право на добавка към пенсията в размер 75 на сто от социалната пенсия за старост (от 1 юли – 63,09 лв.). Към края на 2008 г. се изплащат **115 649 добавки за чужда помощ**. В сравнение с края на 2007 г. броят им е намалял с 5,2%. За сметка на ДОО се изплащат 101 288 добавки (87,6% от всички добавки за чужда помощ), а останалите са със средства от републиканския бюджет.

➤ **Добавките по отменени закони** вече не се отпускат, но продължават да се изплащат. Такива са добавките за навършена 75- и 80-годишна възраст, които след деноминацията на лева останаха в пренебрежително малък размер съответно 0,15 лв. и 0,23 лв. Продължава да се изплаща и добавката в размер на 33,30 лв. за лица, пенсионирали се като миньори по отмененото ПМС №40/68 г. или отговаряли на неговите условия. Общо се изплащат **137 834 добавки за старост** и **42 744 миньорски добавки**.

➤ Съгласно **чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица** (пребивавали в затвори, трудово-възпитателни общежития, лагери и места за задържане), получават към пенсията си или към сбора от пенсиите си **месечна добавка в размер от 30 до 50 на сто** от средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната година в зависимост от периода на задържането им. Добавките, отпуснати до 31 декември на предходната година, се преизчисляват автоматично ежегодно от 1 януари на базата на средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната година (средната пенсия за ОСВ за 2007 г. е в размер 174,14 лв.). Към края на 2008 г. се изплащат

9 845 такива добавки, или с 1 121 повече от 2007 г. През 2008 г. за тях са изразходени 4 724,3 хил. лв., което е с 36% по-малко от планираното за годината и с 16,6% повече от изразходеното през 2007 г.

Средни размери на пенсиите

Средният месечен размер пенсия на пенсионер през 2008 г. е 208,97 лв. Нарастването спрямо 2007 г. е с **21,76% в номинално изражение** и **8,38% в реално изражение**. Средният размер на изплащаните за сметка на ДОО пенсии (включително за трудова злополука и професионална болест) от 173,81 лв. за 2007 г. е станал 211,35 лв. за 2008 г., или е нараснал с **21,6%**.

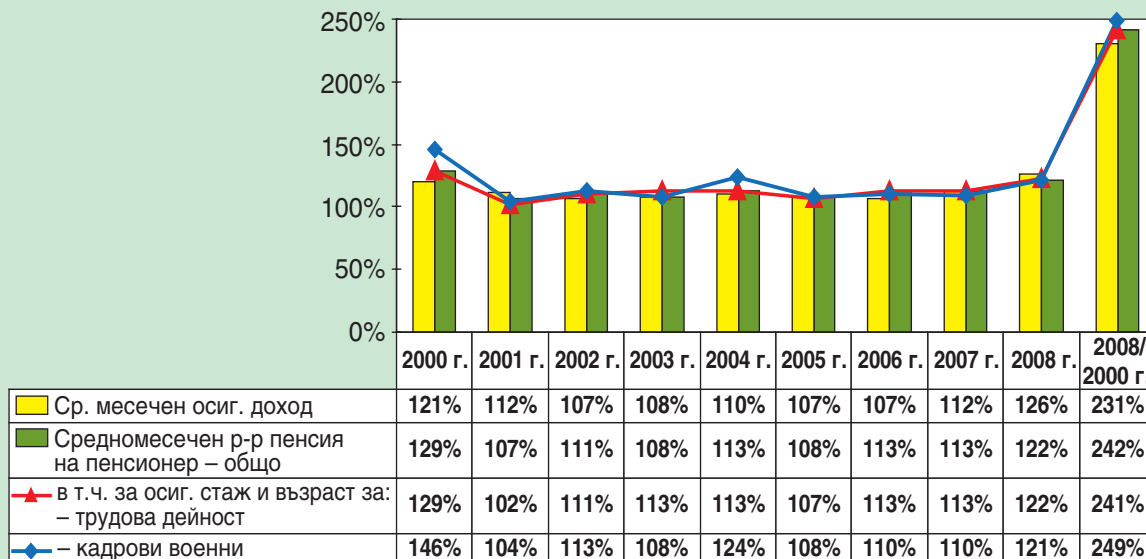
Най-голямото нарастване на средния размер пенсия на пенсионер през 2008 г. спрямо предходната година бележат пенсиите за ТЗПБ – 22,6%, следвани от пенсиите за ОСВ – 22,2%, и пенсиите за ИОЗ – 19,9%. Ръстът при трудовите пенсии се дължи основно на индексирането им с 10,35 на сто от 1 юли и преизчислението от 1 октомври 2008 г. със средномесечния осигурителен доход за страната за 2007 г. (398,17 лв.).

През 2008 г. за изплащането на пенсиите на кадровите военнослужещи и добавките към тях са изразходвани 353 025,1 хил. лв., което е със 18,8% повече от изразходените през 2007 г. за тях 297 109,3 хил. лв. Средният размер пенсия на пенсионер на кадровите военнослужещи, изплащана от фонд „Пенсии“, през 2008 г. е 330,29 лв. Нарастването спрямо 2007 г. е 21%.

Средният размер пенсия на пенсионер от фонд „Трудова злополука и професионална болест“ е нараснала с 35,81 лв. (от 158,26 лв. на 194,07 лв. през 2008 г.), или с 22,6%.

С 21,72 лв., или с 21,6% са нараснали средните месечни размери на пенсиите на пенсионерите, получаващи пенсии от фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ (от 100,52 лв. на 122,24 лв.).

ВЕРИЖЕН ИНДЕКС, ОТРАЗЯВАЩ ПРОМЕНЕТЕ В СРЕДНОМЕСЕЧНИТЕ РАЗМЕРИ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД И ПЕНСИИТЕ



Коефициент на заместване на дохода

Коефициентът на заместване на дохода е съотношението на средната пенсия на пенсионер към средния осигурителен доход за страната.

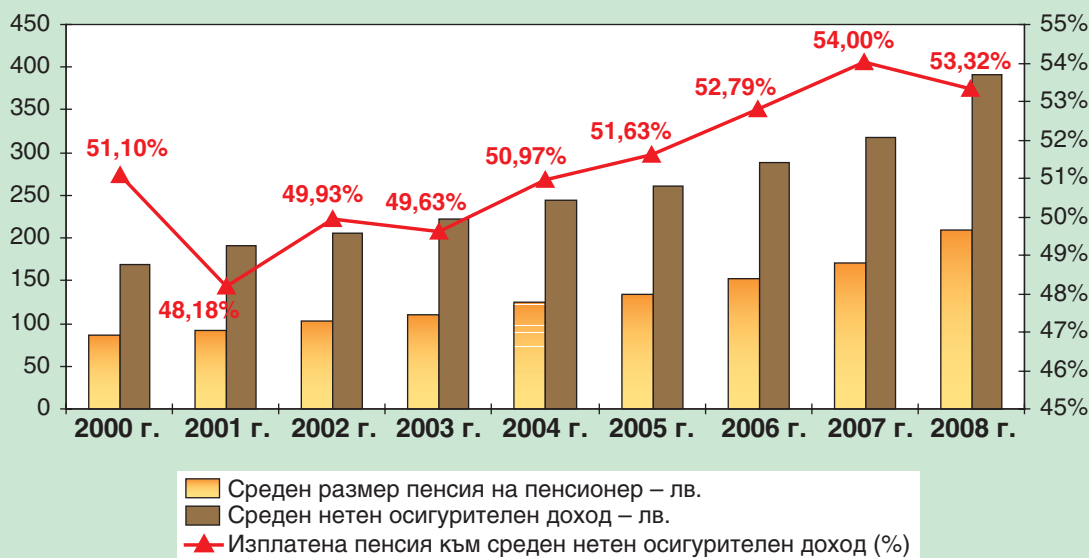
Един от проблемите на пенсионните системи е как да се постигне задоволително ниво

на заместване на трудовите доходи на осигурените лица след излизането им в пенсия. Измерител за това е **коэффициентът на заместване** на доходите от трудова дейност с пенсионните доходи. Той отразява до каква степен след пенсиониране средностатистическият пенсионер запазва или намалява жизнения си стандарт, измерен чрез нивото на средната пенсия. **Нарастването на коефициента на заместване е в пряка зависимост от нарастването на средните основни месечни размери на пенсиите, броя на получаваните пенсии от един пенсионер и нарастването на нетния доход от пенсия.**

Коефициентът на заместване за 2008 г., изчислен чрез съотношението на средната пенсия на пенсионер към средния брутен осигурителен доход (с включени лични осигурителни вноски и данък общ доход, които се удържат от brutното трудовото възнаграждение) е **41,8%**, при 43,1% за 2007 г. и 42,9% за 2006 г. При **пенсиите, финансирани от ДОО**, коефициентът на заместване на дохода през 2008 г. е **42,2%**. За сравнение: през 2007 г. е бил 43,7%, а през 2006 г. – 43,4%.

По-прецизното е определянето на коефициента на заместване на дохода чрез съотношението на средномесечния размер на пенсията на пенсионер и **средния нетен осигурителен доход** (без задължителните лични удържки върху заплатата). През 2008 г. общо коефициентът на заместване на нетния доход е **53,3%**, а само за пенсиите, финансирани от ДОО – **53,9%**. Това съпоставяне се прави предвид обстоятелството, че пенсиите са чист доход без удържки и би следвало да се съотнасят също към чист, или нетен трудов доход. Това показва, че средният размер на пенсията замества 53,3% от средните нетни доходи преди пенсионирането, а пенсионерите с трудови пенсии от ДОО, получават средно 53,9% от нетните си доходи от трудова дейност.

КОЕФИЦИЕНТ НА ЗАМЕСТВАНЕ НА ДОХОДА ЗА ПЕРИОДА 2000–2008 г. (%)



При равни базови стойности коефициентът на заместване се подобрява, ако нарастването на средната пенсия е близко до темповете на нарастване на средния осигурителен доход. През периода 2003-2007 г. се наблюдава трайна тенденция на нарастване коефициента на заместване на доходите в резултат на реализираните политики за ежегодно повишаване размера на пенсиите паралелно с покачването на средния осигурителен доход. Годишното нарастване през 2008 г. на средния размер пенсия на пенсионер (ръст 21,8%) е по-ниско от нарастването на средния нетен осигурителен доход (ръст 23,3%), в резултат на което и коефициентът на заместване на дохода след четиригодишен ръст бележи спад от 0,68% спрямо предходната година.

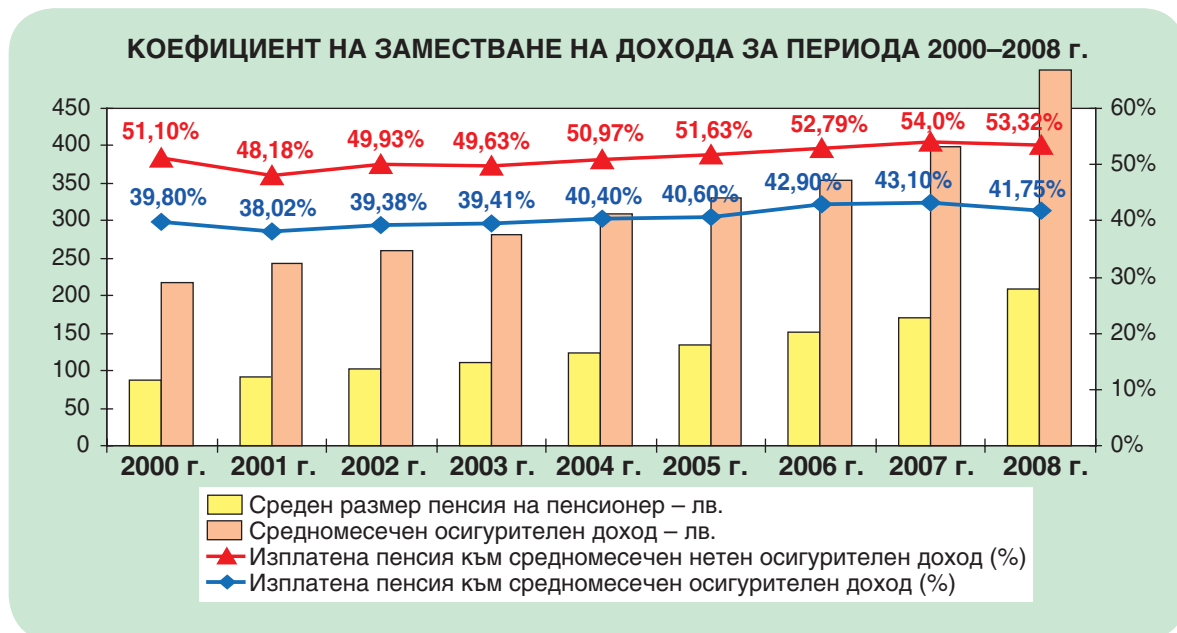
Въпреки нарастването на доходите от пенсии и стойностите на средните пенсии, широко разпространено и затвърдено е мнението, че пенсиите са изключително ниски и не

се прави достатъчно от органите за управление на държавата за значителното им повишаване, адекватно на поскъпналата издръжка на живота. Независимо доколко обществеността приема обясненията и причините за незадоволителното нарастване на пенсиите за по-голямата част от тях, ниските им размери в масовия случай демотивират работещите за доброволно изпълнение на осигурителните задължения, тласкат ги към скритата икономика и използване на всякакви начини за избягване на осигуряването. От една страна негативното действие на този фактор води до финансово дестабилизиране на пенсионната система. От друга страна, когато за целите на борбата с бедността се прибегва до уравниловъчни мерки и се загърбва принципа за тясна връзка между участието в осигуряването и размера на пенсията, това демотивира осигуряване върху по-високи трудови възнаграждения. Тези фактори влошават коефициента на заместване на дохода и трябва да се имат предвид при определянето на политиките в ДОО.

Повишаването събираемостта на осигурителните вноски и задълженията към ДОО от НАП и АДВ, увеличаването на минималния месечен осигурителен доход на самоосигуряващите се, както и изкарването на светло на скритата заетост и доходите на този етап са основни фактори за подобряване коефициента на заместване и финансовата устойчивост на пенсионната система.

Поддържането на пенсиите в актуално състояние, чрез индексирването им с балансиран коефициент между инфлацията и нарастването на осигурителния доход с прилагане на „швейцарското правило“, както и преодоляване изоставането в размерите на пенсиите на по-старите генерации пенсионери чрез редовно осъвременяване с осигурителния доход от последните години, е подход който повишава доверието към осигурителната система и намалява дела на сивия сектор в икономиката. Впрочем, както при коефициента на зависимост, така и при коефициента на заместване на дохода, размерът на скритата икономика, или сивия сектор, има определящо влияние за стойностите на двата коефициента в настоящите и бъдещите социално-икономически условия.

Показателят **коефициент на заместване на доходите** все още е в незадоволително ниска стойност и ще са необходими целенасочени политики и мерки за повишаването му. Следва обаче да се вземе предвид, че той отразява доходи от пенсии само от първия стълб на пенсионната система – основното задължително пенсионно осигуряване. В изчисления коефициент на заместване не са включени доходите от пенсии от допълнителното задължително и доброволно пенсионно осигуряване, които допълват пенсионните доходи от първия стълб. Значителни средства, които до скоро постъпваха в ДОО за пенсии, вече ежегодно се пренасочват към втория стълб на пенсионната система за допълнително задължително пенсионно осигуряване в универсални и професионални фондове.



Процентът на осигурителната вноска за универсалния фонд в ДЗПО се увеличава за сметка на вноската за фонд „Пенсии“ и това ще продължи и през следващите години. Всъщност един от водещите мотиви при създаване на тристълбовия пенсионен модел беше, че с пенсии от допълнителното осигуряване може да се повиши значително коефициента на заместване на дохода преди пенсионирането, релевантен на тристълбовата пенсионна система, а не само на частта, управлявана от НОИ.

Среден индивидуален коефициент (ИК)

◆ Средният индивидуален коефициент на пенсионер за личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2008 г. е **1,312**, като при мъжете е 1,603, а при жените – 1,090. Общо при новоотпуснатите пенсии средният индивидуален коефициент е по-висок – 1,323, като за мъжете е 1,450, а за жените – 1,100.

➤ С индивидуален коефициент **до 1 са 32,1%** (532 644) от общия брой лични първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** (ОСВ). От тях 16,7% (89 099) се получават от мъже, а останалите 83,3% (443 545) – от жени.

➤ С коефициент **от 1 до 2 са 56,5%** (936 454 пенсионера). От тях мъжете са 51% (477 997), а жените – 49% (458 457).

➤ Получаваните пенсии с индивидуален коефициент **от 2 до 3 са 8,9%** (147 306) от личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст. Получавани от мъже са 119 782 (81,3%), а от жени – 27 524 (18,7%).

➤ С коефициент **от 3 до 4 са 1,4 %** (23 615) от пенсиите. От тях мъжете са 82,3% (19 444), а жените – 17,7% (4 171).

➤ С коефициент **над 4 са 0,3%** (5 513) от получаваните лични пенсии за ОСВ. От тях 80,1% (4 417) са мъжете и 19,9% (1 096) са жените.

➤ Без индивидуален коефициент (отпуснати на минимален размер) са **0,7%** (11 356) от получаваните лични пенсии за ОСВ. От тях 41,5% (4 711) са мъжете и 58,5% (6 645) са жените.

◆ По **категории труд** средният индивидуален коефициент на личните първи пенсии за **осигурителен стаж и възраст** към 31.12.2008 г. е както следва:

➤ Общо за работилите при условията на **първа категория труд** ИК е **1,754**. При мъжете е 1,822, а при жените – 1,535. За **новоотпуснатите** пенсии ИК е **1,916** (1,825 за мъжете и 2,232 за жените).

➤ Общо за **втора категория труд** средният ИК е 1,449 (мъже – 1,553 и жени – 1,256). При **новоотпуснатите** пенсии средният ИК намалява на 1,387 (за мъжете нараства на 1,568, а за жените – на 1,332).

➤ За работилите при най-масовата **трета категория труд** средният ИК е 1,149 (1,442 – мъже и 1,051 – жени). При **новоотпуснатите** пенсии ИК нараства на 1,210 (за мъже – 1,404, за жени – 1,111).

◆ На пенсионерите с лични пенсии за инвалидност поради **трудова злополука и професионална болест** средният индивидуален коефициент е **1,154** (мъже – 1,248 и жени – 0,940), като за новоотпуснатите пенсии е **1,085** (мъже – 1,193 и жени – 0,736). Средният индивидуален коефициент на пенсионерите с намалена работоспособност над 90% е 1,197, от 71 до 90% е 1,190 и с намалена работоспособност от 50 до 70,99% е 1,140.

◆ Средният индивидуален коефициент на личните първи пенсии за **инвалидност поради общо заболяване** е **0,968** (мъже – 1,098 и жени – 0,867), като за новоотпуснатите е 1,073 (мъже – 1,180 и жени – 0,952). С индивидуален коефициент 0,994 са пенсионерите с намалена работоспособност над 90%, с коефициент 0,979 са пенсионерите със загубена работоспособност от 71 до 90% и с 0,939 са тези с намалена работоспособност от 50 до 70,99%.

При по-голяма част от новоотпуснатите пенсии ИК бележи увеличаване поради изпреварващо нарастване на доходите на осигурените лица спрямо средните доходи за

страната. За това влияние оказаха и някои мерки за ограничаване дела на сивата икономика. За по-пълно деклариране доходите на работниците и служителите спомага ежегодното тристранно договаряне за увеличаване на минималните осигурителни прагове по икономически дейности и квалификационни групи професии, намаляването размера на осигурителната вноска за ДОО и намаляването дела на осигурителната вноска от работодателя за сметка на осигуреното лице. За нарастването на осигурителната база допринесе и нормативната промяна, с която за осигурителен доход се вземат и начислените, но неизплатени на лицето трудови възнаграждения. Тези мерки благоприятстват доближаването на осигурителния доход до действително изплатените трудови възнаграждения, което пряко рефлектира и върху нарастването на индивидуалния коефициент.

Запазва се преобладаващата тенденция индивидуалните коефициенти на мъжете да са по-високи от тези на жените. Мъжете работят в по-тежки условия на труд или по-често заемат ръководни длъжности в икономиката или в управлението на държавата, получават по-високо заплащане в сравнение с жените и формират по-високи индивидуални коефициенти и пенсии.

Среден осигурителен стаж

Средният осигурителен стаж, превърнат към трета категория труд, към 31 декември 2008 г. при личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст е 36,3 години, а при новоотпуснатите – 39,6 години. За мъжете е 42,8, като при новоотпуснатите намалява на 41,6 години. При жените е 31,4, а при новоотпуснатите нараства до 36,4 години. **Действителният стаж** при личните първи пенсии за осигурителен стаж и възраст е 32,4 години (мъже – 35,4; жени – 30,2). При новоотпуснатите действителният стаж е 35,5 години (мъже – 35,9; жени – 34,8).

◆ При пенсиите за **инвалидност поради общо заболяване** към 31.12.2008 г. действително положеният осигурителен стаж е средно 22,5 години, а признатият – 12,1 години. За **мъжете** се увеличава както средният действителен стаж (22,9 години), така и средният признат стаж (14,5 г.). При жените продължителността и на двата вида стаж намалява – действителният е 22,3 г., а признатият – 10,2 година. При новоотпуснатите пенсии тези величини са с доста по-ниски стойности, като действителният среден трудов стаж е 18,9 години, а признатия – 10,8 години.

Средна възраст на пенсионерите

Върху средната възраст на пенсионерите влияние оказват редица фактори като: средна продължителност на живота в България, средна възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии, нормативно определената възраст за придобиване право на пенсия и др. През 2008 г. възрастта за придобиване **право на пенсия за мъжете е 63 г., а за жените – 59 години и 6 месеца**. От 2000 г. беше заложено постепенното ѝ увеличаване всяка година с 6 месеца до достигане на 63 години за мъжете и 60 за жените. Това се наложи вследствие задълбочилата се демографска криза и негативната тенденция на увеличаване на пенсионерите, докато в същото време броят на осигурените лица намаляваше.

◆ **Средната възраст** на пенсионерите с лични пенсии към 31.12.2008 г. е **68,3 години**. В края на 2007 г. тя е била 68,0 години, а в края на 2006 г. – 67,7. След рязкото повишаване на средната възраст през 2000 г. спрямо 1999 г., през следващите години се наблюдава по-плавно ѝ покачване. На мъжете пенсионери средната възраст е 67,1 години, а на жените – 69,2. Или разликата е с 2,1 години повече за жените, което се дължи основно на по-голямата средна продължителност на живота при жените. Средната възраст на пенсионерите, получаващи **лични пенсии за осигурителен стаж и възраст**, е 70,9 години, като при мъжете е 70,3, а при жените – 71,3 години. От тях пенсионерите по **чл. 68 от КСО** са на възраст 71,3 години, като за мъжете е 71,4, а за жените – 71,3 години, а за тези по **чл. 69 от КСО** съответно е 62,3 години при мъжете и 64,0 години при жените.

◆ Средната възраст на **пенсионерите с новоотпуснати** лични пенсии през 2008 г. е **56,1 години**. Мъжете средно са се пенсионирали на 57,0 години, а жените – на 54,7 го-

дини. Тук се включват пенсионерите, получаващи всички видове пенсии. Възрастта, на която са придобивали право на лична пенсия за **осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО**, средно през 2008 г. е 60,2 години – мъжете на 60,6 години, а жените на 59,6 години. През 2007 г. средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии е 60,2, а през 2006 г. – 59,6 години. Средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии все още е ниска, защото през 2008 г. се създадоха нови нормативни условия за това, като:

- се удължи срока (до 31.12.2010 г.) за ранно пенсиониране на работилите при условията на първа и втора категория труд по §4 от преходните разпоредби на КСО;
- се даде нов срок (до 31.12.2014 г.) за ползване на преференциални права за пенсиониране на работилите в миннодобивната промишленост, като лицата придобили право на пенсия в периода от 1.01.2007 г. до влизането в сила на новия срок могат да се пенсионират от датата на придобиване на правото, т.е. със задна дата и много лица се възползваха от тази възможност;
- допълнително се включиха нови длъжности към привилегированите условия при пенсиониране (агенция „Национална сигурност“).

◆ **Средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии за осигурителен стаж** и възраст по реда на **чл. 69 от КСО** на кадрови военнослужещи, офицери и сержанти е 50,0 години. В сравнение с 2007 и 2006 г., когато е съответно 51,3 и 50,4 години, тя намалява. Преходната разпоредба на КСО за пенсиониране по условията на отменения Закон за пенсиите на тази категория лица действаше до 31.12.2003 г., но след промените (ДВ, бр. 67 от 2003 г.) офицерите и сержантите от МВР можеха да се пенсионират по отменения Закон за пенсиите до края на 2005 г., ако до 31.12.2003 г. имат необходимия осигурителен стаж за придобиване право на пенсия. С допълнителни промени на чл. 69 от КСО от 01.01.2008 г. (ДВ, бр. 109 от 2007 г.) списъкът на лицата, които могат да се пенсионират по реда на чл. 69 от КСО се допълни с държавните служители от Държавна агенция „Национална сигурност“, като се даде възможност на лицата, които имат право да се пенсионират по реда на чл. 69 от КСО да се възползват от това си право при уволнение, независимо от възрастта, при наличие на 25 години осигурителен стаж, от които две трети да са действително изслужени на определени длъжности.

Това са и основните причини за намаляване на средната възраст при пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии през 2008 г. в сравнение с 2007 г.

◆ **Средната възраст** на получаващите лична пенсия за **инвалидност** поради общо заболяване през 2008 г. е нараснала на 58,5 години (за 2007 г. е 58,2 години). При новоотпуснатите пенсии средната възраст е 51,3 години (за 2007 г. е 50,9 години). По групи намалена работоспособност средната възраст през 2008 г. се увеличава в сравнение с предходната година при новоотпуснатите пенсии с намалена работоспособност над 90% (от 52,8 на 53,1 години), от 71 до 90% (от 51,2 на 51,5 години) и при групата от 50 до 70% намалена работоспособност (от 50,2 на 50,7 години).

РАЗХОДИ ЗА ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ПО КСО

Следващата по значимост и големина група разходи в консолидирания бюджет на ДОО, след разходите за пенсии, са тези за изплащане на социално-осигурителни обезщетения и помощи. Техният дял е **11,4%** от общите разходи, а преразходът за тях спрямо планираното в закона за бюджета е 23,4%.

През 2008 г. разходите за **социални помощи и обезщетения** са **735 886,0 хил. лв.** В сравнение с 2007 г., когато са били 508 280,3 хил. лв., те са нараснали с 44,8%. В тях са включени разходите за парични обезщетения и помощи по КСО в размер на 735 132,1 хил. лв. (507 621,6 хил. лв. за 2007 г.) плюс пощенска такса и ДДС – 753,9 хил. лв. (658,7 хил. лв. за 2007 г.) за изплащане на обезщетенията при безработица. Общо планираните средства за тази група разходи са 596 240,6 хил. лв., като са изразходвани с 23,4% повече или направеният преразход е 139 645,4 хил. лв.

Изразходваните средства за изплащане на **паричните обезщетения и помощите** по КСО през 2008 г. са **735 132,1 хил. лв.** и са с 44,8% повече от отчетените за 2007 г. При планирани 595 560,5 хил. лв. изпълнението на плана е 123,4%. Направените разходи за обезщетения са над планираните суми, а тези за помощи съответстват на планираните. Общият преразход по това перо в размер на 139,6 млн. лв. се равнява на преразхода за изплатените парични обезщетения за временна неработоспособност.

ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ЗА ВРЕМЕННА НЕРАБОТОСПОСОБНОСТ							
	Отчет 2006 г.		Отчет 2007 г.		Отчет 2008 г.		2008/ 2007 г.
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%	%
Парични обезщетения общо, в т.ч.:	446 080,0	96,13	489 072,2	96,35	710 896,6	96,70	145,36%
– болест поради общо заболяване	201 356,4	45,14	188 373,5	38,52	277 854,0	39,09	147,50%
– трудова злополука и проф. болест	4 010,9	0,90	4 086,6	0,84	6 467,9	0,91	158,27%
– бременност, раждане и отгл. на дете	151 378,8	33,94	210 121,3	42,96	326 819,2	45,97	155,54%
– трудоустрояване	170,2	0,04	138,1	0,03	77,1	0,01	55,83%
– безработица	89 163,7	19,99	86 352,7	17,66	99 678,4	14,02	115,43%
Помощи общо, в т.ч.:	17 939,1	3,87	18 549,4	3,65	24 235,5	3,30	130,65%
– за профилактика и рехабилитация	17 071,0	95,16	17 623,1	95,01	22 901,1	94,49	129,95%
– еднократни помощи при смърт	868,1	4,84	926,3	4,99	1 331,7	5,49	143,77%
– за инвалидност поради общо заболяване					2,7	0,01	
Всичко парични обезщетения и помощи	464 019,1	100,0	507 621,6	100,0	735 132,1	100,0	144,82%

- Спрямо планираните 571 279,3 хил. лв. за **парични обезщетения по КСО** през 2008 г. са изразходени с 24,4% повече, или общият разход е **710 896,6 хил. лв.** По-малко с 2,7% от планираните са само изразходваните средства за отглеждане на малко дете, а при всички останали парични обезщетения има преразход над планираните суми. Най-голям е преразходът при паричните обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване на бременни – 91,6%, следван от изплатените суми за трудова злополука и професионална болест – 39,7%, за общо заболяване, нетрудова злополука и трудоустрояване – 18,6% и за безработица – 3,4% над планираните разходи.

- Изразходваните **средства за помощи** са по-малко от планираните с 0,2%. През 2008 г. са изразходени **24 235,5 хил. лв.**, или с 45,7 хил. лв. по-малко от планираните. Икономия на разходите за помощи се наблюдава само при еднократната помощ при смърт, при помощите за профилактика и рехабилитация, чийто дял в общите разходи за помощи е най-голям (94,5%), а изплатената сума е почти равна на планираната. Изплатените суми за помощи за инвалидност поради общо заболяване, когато няма основание за отпускане на пенсия на осигуреното лице, са с 35,0% над планираните, но тъй като делът им е пренебрежимо малък (0,01%), този преразход не оказва влияние на общото изпълнение.

През 2008 г. за **парични обезщетения и помощи по КСО** са изплатени **735 132,1 хил. лв.**, като от тях за парични обезщетения са изплатени 710 896,6 хил. лв. и 24 235,5 хил. лв. за помощи. Нарастването на разходите за изплащане на обезщетения и помощи е в резултат на отчетените през 2008 г. по-големи загуби на работни дни във временна неработоспособност на един осигурен и на изплатеното по-високо среднодневно парично обезщетение в сравнение с планираното.

- ❖ През 2008 г. разходите за **обезщетения по КСО** са **710 896,6 хил. лв.** и са се **увеличили с 221 824,4 хил. лв.** (или с 45,4%) спрямо 2007 г., когато са били 489 072,2 хил. лв.

Средногодишното парично обезщетение за временна неработоспособност на едно осигурено лице за всички осигурителни рискове (с изключение на работещите без трудови правоотношения и самоосигуряващите се само за пенсия) е **263,27 лв.** Увеличението е с 46,0% спрямо 2007 г., когато е било 180,37 лв.

- Най-голям относителен дял в тези разходи заемат изплатените **обезщетения за майчинство**, които включват бременност, раждане, трудоустрояване поради бременност и кърмене и отглеждане на дете до 2-годишна възраст. За тях са изплатени **326 826,2 хил. лв.** и представляват 46,0% от разходите за парични обезщетения по КСО и 44,5% от общите разходи за временна неработоспособност. През 2007 г. за тези обезщетения са изразходени 210 154,6 хил. лв. Нарастването през 2008 г. спрямо 2007 г. е с 55,5%. Дължи се, от една страна, на нарастването на средния осигурителен доход, от който се изчислява обезщетението за бременност и раждане, а оттам и среднодневния размер на обезщетението (от 12,74 лв. през 2007 г. е нараснал на **16,07 лв.** през 2008 г.). От друга страна е отчетено и увеличение с 65,9% на изплатените работни дни на една осигурена жена – от 5,80 работни дни за 2007 г. на **9,62** за 2008 г. Обезщетението за отглеждане на дете до 2-годишна възраст, чийто размер е фиксиран и се определя ежегодно със Закона за бюджета на ДОО, също се увеличи от 180 лв. за 2007 г. на 220 лв. за 2008 г. С колкото се увеличава периода за бременност и раждане, с толкова се намалява периода за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст. В резултат на това изплатените работни дни за отглеждане на малко дете на осигурена жена през 2008 г. са 10,47, при изплатени през предходната година 11,10, или намаляват с близо 6%.

- Следващата по големина група (39,1%) в структурата на изплатените парични обезщетения е на обезщетенията за **болест поради общо заболяване (ОЗ)**. В тях се включват обезщетенията за временна неработоспособност поради общо заболяване, поради нетрудови злополуки, трудоустрояване и гледане на болен член от семейството. За тези обезщетения през 2008 г. са изплатени **277 854,0 хил. лв.**, които са 37,8% от общите разходи за временна неработоспособност. **Увеличението** им спрямо 2007 г. е с **47,5%** и се дължи основно на изплатените с 43,3% (с 69 061,3 хил. лв.) повече парични обезщетения поради общо заболяване, тъй като изразходваните суми за този осигурителен риск са структуроопределящи в групата (82,3%). Увеличение на разходите отбелязват и останалите два вида обезщетения, като от тях с най-висок процент (80,4%) са нараснали обезщетенията за нетрудови злополуки, а за гледане на болен член от семейството и карантина – с 48,4%.

- За **обезщетения за безработни** през 2008 г. са изплатени **99 678,4 хил. лв.**, при планирани 96 376,5 хил. лв. Отчетен е преразход от 3,4% от предвидените средства. В тях са включени обезщетения и помощи за безработни по КСО и обезщетения по чл. 233 от Закона за отбраната и въоръжените сили, еднократна парична сума по Закона за насърчаване на заетостта и възстановени обезщетения и помощи на безработни. Планирано е било 61 235 лица да получат обезщетение за безработица със средномесечен размер 130,75 лв. (при норматив от 100 до 200 лв. месечно). Отчетните данни показват, че през 2008 г. средномесечно са изплащани обезщетения на **60 645 лица**, а средният размер на обезщетението е 136,55 лв. По-голям разход за безработица се отчита и спрямо 2007 г., когато са изплатени 86 352,7 хил. лв. Увеличението на разходите през 2008 г. спрямо предходната година е в резултат на завишения минимален (от 90,0 на 100,0 лв.) и максимален (от 180 на 200 лв.) размер на обезщетението за безработица. Усвоените суми са с 3,4% над планираните, като причината за преразхода е изплатеното по-високо с 4,4% средномесечно парично обезщетение, тъй като броят на лицата с право на парично обезщетение е с близо 1% по-малко от планирания. Разходите за изплащане на обезщетенията за безработица са **14%** от разходите за обезщетения по КСО и 13,6% от общите разходи за временна неработоспособност.

**ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ЗА ВРЕМЕННА НЕРАБОТОСПОСОБНОСТ
(% спрямо предходна година и изпълнение спрямо плана)**

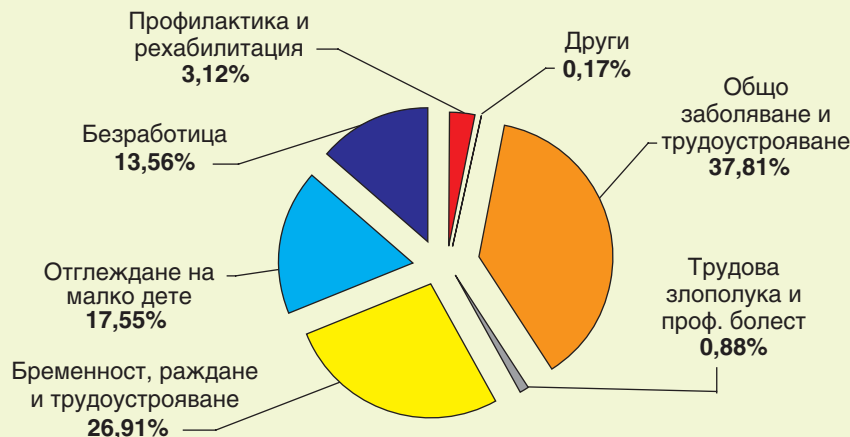


❖ За **помощи по КСО** през 2008 г. са изплатени **24 235,5 хил. лв.** (при план 24 281,2 хил. лв.), което заема 3,3% в структурата на изплатените обезщетения и помощи. В сравнение с 2007 г., когато са изразходени 18 549,4 хил. лв., те са се увеличили с 30,7%.

- С най-висок относителен дял в структурата на тези разходи са **помощите за профилактика и рехабилитация**. За тях през 2008 г. са изплатени **22 901,1 хил. лв.**, което представлява 94,5% от общите разходи за помощи и 3,1% от общите разходи за обезщетения и помощи. Те са нараснали спрямо 2007 г. (17 623,1 хил. лв.) с близо 30%. Използвалите програмата през 2008 г. са 57 501 осигурени лица, което е с 19,8% повече в сравнение с 2007 г. – 48 008 лица. **Средният разход на едно лице** за профилактика и рехабилитация през 2008 г. е **398,27 лв.** и е нараснал с 8,5% спрямо 2007 г., когато е бил 367,09 лв. За осъществяване на профилактиката и рехабилитацията на осигурените лица през 2008 г. НОИ е сключил договори с 22 юридически лица за 52 изпълнители на дейността. Размерът на паричната помощ за едно лице включва средствата за не повече от 5 основни диагностични и терапевтични процедури дневно, нощувки и частична парична помощ за хранене. От преминалите през 2008 г. 57 501 правоимащи лица по програмата за профилактика и рехабилитация с най-голям относителен дял са лицата със заболявания на опорно-двигателния апарат – 31 550, на периферната нервна система – 13 064 и на централната нервна система – 3 018.

- Следващата по големина група разходи са за изплащане на **еднократна помощ при смърт** на осигурено лице в размер на две минимални работни заплати общо за всички наследници. За тях през 2008 г. са **изплатени 1 331,7 хил. лв.** за 7 454 смъртни случая със среден размер на помощта 178,66 лв. Спрямо 2007 г. разходът е нараснал с 405,4 хил. лв., или с 43,8%. Дължи се на по-големия брой смъртни случаи (4 458 повече), тъй като средно изплатената помощ е почти на половината (57,8%) от изплатената през 2007 г.

**СТРУКТУРА НА ИЗПЛАТЕНИТЕ ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТИЯ И ПОМОЩИ
ЗА ВРЕМЕННА НЕРАБОТОСПОСОБНОСТ ПРЕЗ 2008 г.**



• През 2008 г. са планирани 2,0 хил. лв. за **парични помощи за инвалидност поради общо заболяване**, когато няма основания за отпускане на пенсия, или по-точно осигуреното лице няма необходимия осигурителен стаж за отпускане на пенсия за инвалидност поради общо заболяване. Нормативно размерът на помощта е 60-дневното обезщетение за временна неработоспособност (или 60-кратния размер на обезщетението за един ден). По отчет са изплатени **2,7 хил. лв.**, или 35% повече.

➤ **Общият брой на изплатените работни дни** за временна неработоспособност поради общо заболяване, бременност, раждане, отглеждане на малко дете и трудова злополука и професионална болест през 2008 г. е **46 581 649**, при планирани 39 905 057 работни дни. Спрямо плана са изплатени 6 676 592 работни дни повече, а спрямо 2007 г. те са със 7 964 446 повече. Нарастването в броя на изплатените работни дни спрямо плана и спрямо предходната година се дължи на нарастване броя на изплатените работни дни на едно осигурено лице. При паричните обезщетения за бременност и раждане броят на изплатените работни дни на една осигурена жена е почти двойно повече от изплатените през предходната година и планираните за 2008 г. работни дни. Основната причина за този ръст е нарастването на раждаемостта през 2008 г. За това допринася също и нарасналият брой на самоосигуряващите се за всички социални рискове, без ТЗПБ и безработица. Нарастването в броя им спрямо 2007 г. е с 13 492, а спрямо плана – с 27 189 осигурени. Увеличаването в броя на тази категория осигурени лица предполага увеличаването на изплатените работни дни през 2008 г. за временна нетрудоспособност.

➤ **Общо изплатените работни дни на осигурено лице** във временна неработоспособност и трудоустрояване (без дните за майчинство) през 2008 г. са **8,03**, при планирани 6,90 дни. Загубените работни дни средно на едно лице през 2008 г. са с 1,13 повече от планираните и с 1,55 повече от отчетените за 2007 г. При отчетена средногодишна заетост 239,53 работни дни на едно осигурено лице, условният брой на лицата, получаващи обезщетения за временна неработоспособност целогодишно е 87 153 души. Техният брой се е увеличил с 23,3% спрямо 2007 г. и със 17,8% спрямо заложеното в плана за 2008 г. През 2008 г. на всеки 100 осигурени лица с право на обезщетение над 3 души (по отчет 3,2) целогодишно са разчитали на доход от парични обезщетения.

➤ За осигурителния риск **майчинство** през 2008 г. са направени разходи в размер **326 825,2 хил. лв.** В тях са включени **паричните обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване (197 813,7 хил. лв.)** и **обезщетенията за отглеждане на**

малко дете (129 011,5 хил. лв.). Общият разход за обезщетения за майчинство е нараснал спрямо 2007 г. със 116 697,9 хил. лв., или с 55,5%, което се дължи на нарастването на разходите за двата вида обезщетения. Изплатените суми за обезщетенията при бременност и раждане са двойно по-големи (ръст от 107,5 %) в сравнение с тези за предходната година, а за отглеждането на малко дете нарастват с 12,4%. Значително по-малко (с 81,7%) спрямо предходната година са разходите за обезщетенията за трудоустрояване поради бременност и кърмене. При 33,3 хил. лв. през 2007 г. отчетените през 2008 г. са 6,1 хил. лв., но поради малкото си относително тегло в общите разходи за майчинство влиянието от икономията в общото изпълнение е незначително. В сравнение с планираното в Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. преразходът при паричните обезщетения за бременност, раждане и трудоустрояване е с 91,6%, а при паричните обезщетения за отглеждане на малко дете е реализирана икономия от 3 631,9 хил. лв., или с 2,7% по-малко от планираните. Общо изплатените суми за парични обезщетения за майчинство през 2008 г. са с 90 920,8 хил. лв. повече от планираните (с 38,5% повече).

- Поemanето изцяло от НОИ на обслужването по изчисляване и изплащане на краткосрочните обезщетения и помощи създаде предпоставки за засилване на контрола в областта на експертизата на временната неработоспособност. НОИ осъществява перманентен контрол върху издаването на първичните документи. Контролната дейност по експертизата на временната неработоспособност се осъществява от лекари-експерти в териториалните поделения на НОИ. За намаляване на загубите при временна неработоспособност, в т.ч. и злоупотребите с издаването на болнични листове, през 2008 г. са извършени **1 583** методично-контролни проверки на лечебни заведения по законосъобразността на провежданата медицинска експертиза за временна неработоспособност. Направени са 14 134 проверки по обжалвани болнични листове, които са с 3 736 повече от 2007 г. Лекарите представители на НОИ са извършили 1 967 проверки съвместно с експерти към регионалните центрове по здравеопазване (с 444 повече от 2007 г.).
- По реда на условията на чл. 112 от Закона за здравето от ТП на НОИ са обжалвани 11 550 болнични листове за временната неработоспособност (за 205 212 дни), което е с 67% повече отколкото през 2007 г. От тях, въз основа на решение на органите за медицинска експертиза, са отменени **3 900 болнични листове** за **35 599** дни. Броят на отменените болнични листове е с 23% повече от 2007 г.
- През 2008 г. е проведена активна методична дейност по разясняване на нормативните документи и по решаване на отделни случаи от практиката. Отговорено е на 6 277 преписки по сигнали, молби и жалби на заинтересовани лица и органи. Извършени са 610 мероприятия за обучение на лекари в лечебните заведения. Направени са и 5 188 проверки на документи за получаване и отчитане на бланките болнични листове от лечебните заведения.

Подобрена е организацията на контрола върху общопрактикуващите лекари от контролните органи на НОИ и НЗОК с цел ограничаване необоснованото и незаконосъобразно нарастване на разходите за краткосрочни обезщетения.

РАЗХОДИ ЗА ИЗДРЪЖКА НА СЛУЖБИТЕ ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ

Разходите за издръжка на службите за социално осигуряване заемат най-малък дял в структурата на разходите на ДОО. В тях са включени изплатените суми за заплати, осигуровки, издръжка на административната структура на системата, членски внос и капиталовите разходи. През 2008 г. направените разходи са **79 746,2 хил. лв.** и представляват **1,2%** от общите разходи на ДОО. Спрямо плана са усвоени 92,8%, като е реализирана икономия от **6 164,0 хил. лв.** По всички параграфи на издръжката са изразходвани по-малко от предвидените средства в резултат на постигнатата ефективност и оперативност в организация-

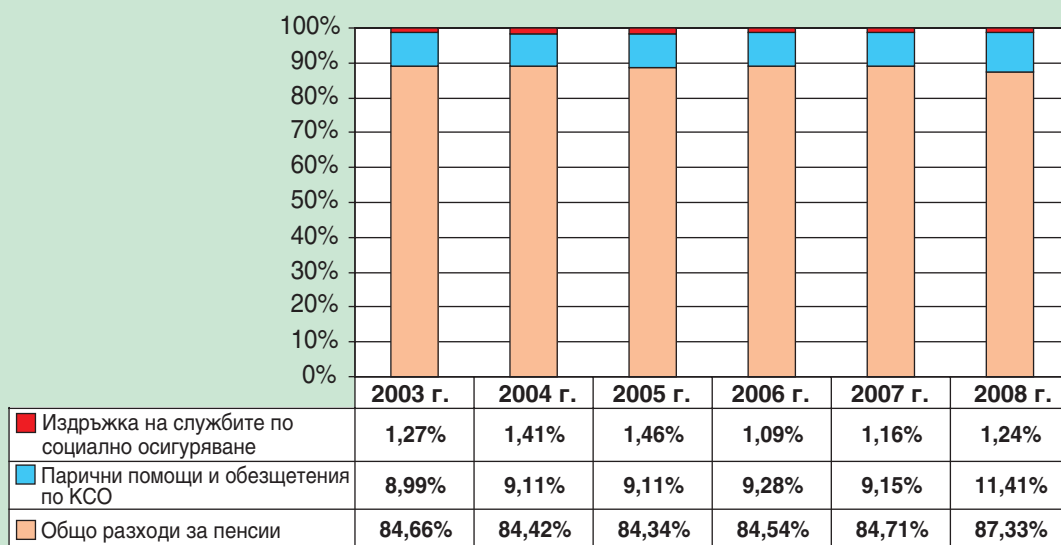
та и управлението на системата както и от завишения вътрешен финансов контрол.

Спрямо 2007 г. разходите за обслужване дейността на цялата администрация на Националния осигурителен институт **са нараснали с 23,4%**. Съпоставянето с отчета за предходната година показва, че по всички пера за **издръжката на администрацията** направените разходи са с 15 147,9 хил. лв. повече, което се дължи основно на завишените разходи за външни услуги, финансови услуги (застраховки, платени данъци, мита и такси), индексацията на трудовите възнаграждения на персонала съобразно инфлацията и увеличените разходи за капиталови вложения. Изплатените суми за възнаграждения на наетите по трудови договори са с 13,7% повече от тези през 2007 г. и с 0,8% по-малко от планираните за 2008 г. От това следва покачване или снижаване на разхода за осигурителни вноски за сметка на работодателя (ДОО+НЗОК+ДЗПО) съответно с 1,2% повече спрямо 2007 г. и с 5,6% по-малко от планираното.

Националният осигурителен институт и териториалните му поделения в страната администрират задължителните осигурителни програми за инвалидност, старост и смърт, болест и майчинство, трудови злополуки и професионални заболявания, безработица, гарантирани вземания на работниците при несъстоятелност на работодателя, както и информационното обслужване на осигурителите и осигурените лица, в това число и в интернет среда. Наред с това институтът обслужва и други държавни органи и структури като предоставя или извършва обработка на информация, участва с експертна подкрепа в различни междуведомствени комисии и работни групи на национално ниво и др.

Най-голям относителен дял (15,9%) в разходите за издръжка на службите за социално осигуряване през 2008 г. имат **капиталовите разходи**. Отчетените средства са с 60,6% над тези през 2007 г. и с 6,1% по-малко от заложените в бюджета за 2008 г. Икономията от 817,6 хил. лв. спрямо плана за 2008 г. се дължи основно на неусвоените суми за придобиване на **дълготрайни материални активи**, тъй като те заемат най-голям относителен дял (77,2%) в структурата на капиталовите разходи. Те са изразходвани за подмяна на асансьорите в сградата на ЦУ на НОИ, както и за закупуване на телекомуникационни системи и компютърна техника. За икономията при капиталовите разходи допринася и реализираните със 7,5% по-малко разходи за **основен ремонт на дълготрайни материални активи**. Усвоените средства са за извършване на реконструкция на сградите за Архивно стопанство в районните управления в Търговище, Тетевен и Перник, а за сградата на РУСО Велико Търново строителството е отложено.

СТРУКТУРА НА ОСНОВНИТЕ РАЗХОДИ ПО ОТЧЕТ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ЗА ПЕРИОДА 2003–2008 г.



Следващи (12,8%) в структурата на издръжката са разходите за **външни услуги**. Те са с 47,8% повече отколкото за 2007 г., а усвоените средства спрямо плана за 2008 г. са с 4,8% по-малко. В тези разходи са включени изплатените суми за телекомуникационни и транспортни услуги, наеми, разходи за поддръжка и ремонт на хардуер и софтуер, за сканиране и индексирание на разплащателните документи в архивното стопанство и други разходи за външни услуги.

Разходите за **членски внос и участие в нетърговски организации** са за членски внос в МАСО и в Българския институт за стандартизация. Отчетените 60,5 хил. лв. са 0,8% по-малко от планираните за 2008 г. и с 87,9% повече от преведените през 2007 г.

Чрез оптимизиране и реструктуриране на административния капацитет, през 2008 г. на НОИ, като компетентна държавна институция по социално осигуряване, бяха поставени нови изисквания:

- От началото на годината започна практическата работа по изпълнение на разпоредбите на регламент №1408/71 на ЕС за прилагане на схеми за социална сигурност на наети и самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в рамките на общността. Регламентът се основава на принципите за еднакво третиране на гражданите при спазване на придобити социалноосигурителни права; приложимо законодателство само на една страна относно задължението за осигуряване; сумиране на осигурителните периоди, придобити съгласно правните разпоредби на всяка държава при преценяване правото на обезщетение, помощи и пенсия. Материалният обхват на приложение включва изплащането на паричните обезщетения и пенсиите, които държавното обществено осигуряване предоставя при временна и трайна неработоспособност.
- От 1 април 2008 г. се въведе два пъти седмично изплащане на дължимите суми с цел двойното съкращаване на сроковете за изплащане на паричните обезщетения и помощите за временна неработоспособност на правоимащите лица. Определен е срок от 15 работни дни за изплащане или за издаване на разпореждане за отказ (когато се установи, че лицето няма право на парично обезщетение или помощ). В тази връзка се извършиха съществени промени в организацията на работата по плащанията на обезщетенията и помощите, като за нормалното функциониране на новата схема за плащания, бяха направени и промени в новия програмен продукт „Парични обезщетения и помощи от ДОО“. Приемането на документите за тези плащания се извършва в 107 населени места, а за изплащането на дължимите суми по банков път НОИ е сключил договори с 27 търговски банки. Разработеният и прилаган механизъм гарантира защита интересите на осигурените лица и осъществява контрола по плащанията на входа на системата.
- С цел улесняване контактите с клиентите и тяхното бързо и компетентно обслужване през 2008 г. НОИ обогати предлагането на електронни услуги. Добави към информационната си система нов вид услуга – „Интерактивна карта на НОИ“. Тя е ориентирана към клиентите на НОИ (осигурени лица, осигурители, други администрации) за подпомагане на техните контакти с осигурителната администрация. С нея се предлага информация за предоставяните услуги от НОИ на национално ниво в централното управление, на регионално ниво в териториалните поделения на НОИ и на ниво филиали и изнесени работни места в общинските центрове или други по-големи населени места в региона. В удобен интерфейс и диалогов режим клиентите могат да получават информация в реално време за предоставяните услуги от НОИ. Всичко това, добавено към документите, които могат да се ползват от сайта на НОИ, позволява по-удобно да се контактува с администрацията на института, да се получават информации и услуги.

ОТЧЕТ НА БЮДЖЕТА НА НАЦИОНАЛНИЯ ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ ЗА 2007 и 2008 г.			
	Отчет 2007 г. (хил. лв.)	Отчет 2008 г. (хил. лв.)	2008/ 2007 г. %
ПРИХОДИ	27 895,6	32 971,1	118,19
Приходи и доходи от собственост	4 497,9	5 403,0	120,12
Нетни приходи от продажба на услуги, стоки и продукция	3 732,8	4 445,6	119,10
Приходи от наеми на имущество	192,0	210,1	109,43
Приходи от лихви по текущи банкови сметки	22,9	25,3	110,48
Приходи от лихви по срочни депозити	282,7	352,8	124,80
Приходи от други лихви	267,5	369,2	138,02
Глоби, санкции и наказателни лихви	24 001,0	28 021,1	116,75
Други неданъчни приходи	148,5	347,8	234,21
Постъпления от продажба на нефинансови активи	0,6	119,6	19 933,33
Внесени ДДС и др. данъци върху продажбите	-752,4	-920,4	122,33
РАЗХОДИ	93 234,5	81 252,0	87,15
СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ, ПОДПОМАГАНЕ И ГРИЖИ	89 617,5	79 746,2	88,99
СЛУЖБИ ПО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	64 598,3	79 746,2	123,45
Заплати и възнаграждения на персонала	31 380,3	35 688,0	113,73
Други възнаграждения и плащания на персонала	3 245,2	3 967,3	122,25
Задължителни осигурителни вноски от работодателя	7 450,0	7 541,7	101,23
Издържка, в т. ч.:	14 619,8	32 549,2	222,64
Постелен инвентар, облекло, материали, библиотека, вода, ел. енергия и горива	4 914,2	5 878,3	119,62
Командировки	715,4	926,8	129,55
Външни услуги	6 907,2	10 209,4	147,81
Текущ ремонт	883,6	1 317,7	149,13
Други разходи, платени данъци, застраховки, мита и такси	1 199,4	1 513,4	126,18
Членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	32,2	60,5	187,89
Капиталови разходи	7 870,5	12 643,1	160,64
Основен ремонт на ДМА	574,8	1 900,8	330,69
Придобиване на материални и нематериални дълготрайни активи	7 295,7	10 742,3	147,24
Разходи за лихви по заеми от межд. организации и институции и др. разходи за лихви	1 200,9	1 380,0	114,91
Програми за временна заетост	41,9	62,8	149,88
Отбранително-мобилизационно подготовка	2 416,1	63,0	2,61
ТРАНСФЕРИ	1 202 565,7	1 972 557,0	164,03
ТРАНСФЕРИ МЕЖДУ ЦРБ И ДРУГИ БЮДЖЕТИ	1 203 323,8	2 110 360,7	175,38
Получени трансфери от ЦБ за ДОО	24 977,3	2 110 360,7	8 449,11
Здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст	24 977,3	136 666,4	547,16
Допълнителна субсидия от ЦРБ за покриване на недостига от средства	1 178 346,5	1 973 694,3	167,50
ТРАНСФЕРИ МЕЖДУ БЮДЖЕТНИ СМЕТКИ	-758,1	-137 803,7	18 177,51
Получен трансфер от МТСП по програми за осигуряване на заетост	41,9	62,7	149,64
Предоставен трансфер за Д А за информационни технологии и съобщения	-800,0	-1 200,0	150,00
Трансфери за здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст	-138 240,0	-136 666,4	
ФИНАНСИРАНЕ	-1 137 226,8	-1 137 226,8	100,00
Погашения по заеми от СБ и МБВР	-2 285,3	-2 440,5	106,79
Суми по разчети за поети осигурителни вноски	12 508,8	-21 643,8	-173,03
Друго вътрешно финансиране	-1 733,8	2 742,9	-158,20
Наличност в началото на периода	12 458,5	12 826,5	102,95
Наличност в края на периода	1 157 745,0	1 915 926,2	165,49
Преоценка на валутни наличности (нереализирани курсови разлики (+-))	430,0	-165,0	-38,37
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	1 137 226,8	1 924 276,1	169,21

БЮДЖЕТ НА ФОНДОВЕТЕ НА ДОО

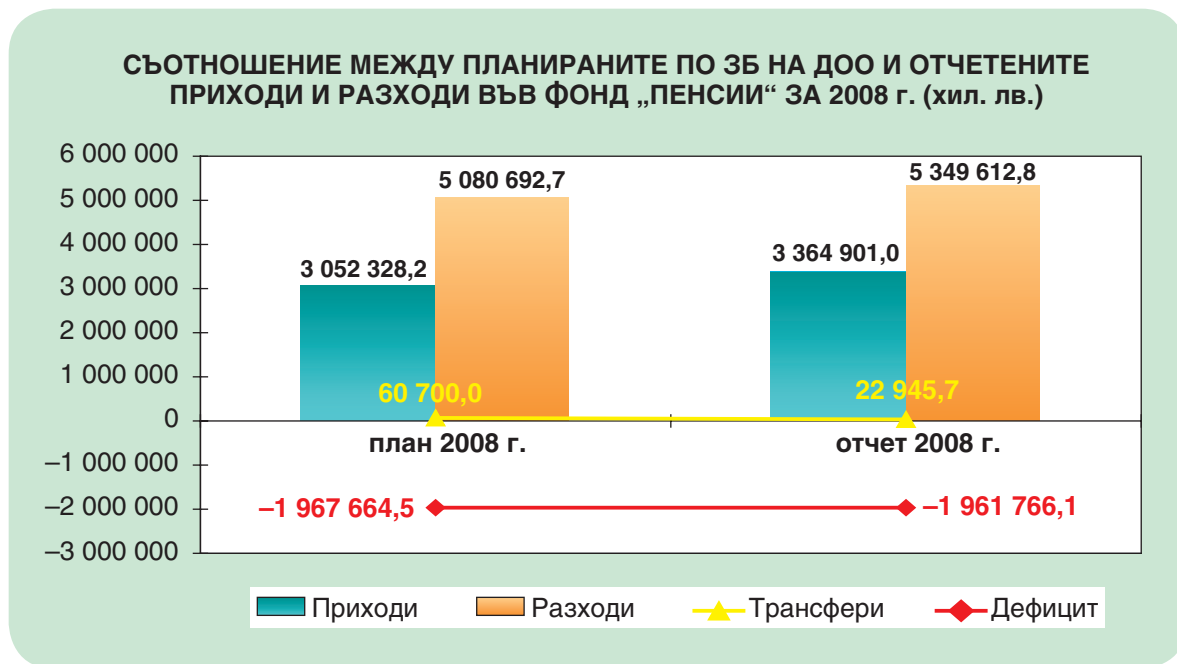
Една от основните функции на Националния осигурителен институт е да управлява средствата на ДОО съобразно спецификата на осигурителните рискове на фондовия принцип и съвкупностите на осигурените лица и бенефициентите.

Анализът и последващият контрол върху изпълнението на бюджета в неговите съставни части по осигурителни фондове и социално-осигурителни програми, финансирани от тези фондове, позволява прозрачност за изразходването на бюджетните средства, за отчетените резултати и ефекти на приложените мерки и за определяне на бъдещите насоки и приоритети в социално-осигурителната политика.

Фондовата структура на бюджета на държавното обществено осигуряване включва бюджетите на петте осигурителни фонда: 1) „Пенсии“, 2) „Трудова злополука и професионална болест“, 3) „Общо заболяване и майчинство“, 4) „Безработица“, 5) „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, както и бюджета на НОИ като негов административен план.

Фонд „Пенсии“

Бюджетът на фонд „Пенсии“ включва приходите, разходите, трансфера от републиканския бюджет за здравноосигурителни вноски на пенсионерите, вноски за зачетен осигурителен стаж и резерв за реформата в социалното осигуряване.



Приходите в бюджета на фонд „Пенсии“ се набират от:

- осигурителни вноски от работодатели, наети и самонаети;
- суми от държавния бюджет за времето, зачетено за стаж при пенсиониране, през което родител/осиновител или съпруг/а са полагали грижи за инвалиди със загубена работоспособност над 90 на сто;
- суми от държавния бюджет за времето, зачетено за стаж при пенсиониране на лицата, отслужили наборна или мирновременна алтернативна служба и на неработещите майки, гледали дете до 3-годишна възраст;
- суми от държавния бюджет за времето, зачетено за стаж, през което уволненият, поради задържане от органите на властта, установено в следствие като неоснователно, е останал без работа;

- приходи от професионалните пенсионни фондове (ППФ) за лицата от I и II категория труд, упражнили правото да се пенсионират по условията на отменения Закон за пенсиите. (За лицата, пенсионирали се по-рано по условията на §4 от ПЗР на КСО, набраните средства по индивидуалните им партиди в ППФ се прехвърлят във фонд „Пенсии“ на ДОО);
- главницата по ревизионни актове за начет, събирани от контролните органи на Националната агенция за приходите (НАП) и от Агенцията за държавни вземания (АДВ);
- приходи от чуждестранни осигурителни институти за изплащане на пенсии по международни спогодби;
- субсидии от РБ, предвидени в Закона за държавния бюджет за съответната година.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2008 г.			
	ЗБ – план (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение %
ПРИХОДИ	3 052 328,2	3 364 901,0	110,24
1. Осигурителни вноски - общо	3 048 478,2	3 361 341,2	110,26
1.1. Вноски от работодатели/възложители	1 852 775,2	1 998 868,4	107,89
1.2. Вноски от работници и служители (лични вноски)	988 175,6	1 149 537,4	116,33
1.3. Вноски от самонаети (самоосигуряващи се) лица	150 527,4	161 506,3	107,29
1.4. Главница по ревиз. актове за начет в приход на ДОО от НАП	25 000,0	16 997,6	67,99
1.5. Главница по ревиз. актове за начет в приход на ДОО от АДВ	22 000,0	16 407,1	74,58
1.6. Приходи от ППФ по §4, ал. 4 от ПЗР на КСО	10 000,0	18 024,4	180,24
2. Глоби, санкции и наказателни лихви		33,0	
3. Приходи от ЧОИ за пенсии по международни спогодби	3 850,0	3 526,8	91,61
РАЗХОДИ	5 080 692,7	5 349 612,8	105,29
1. Пенсии	5 018 258,7	5 348 554,3	106,58
1.1. Пенсии за сметка на ДОО	4 930 010,2	5 270 716,5	106,91
– пенсии за осиг. стаж и възраст, пенсии за			
– инвалидност поради общо заболяване и добавките към тях	4 562 320,6	4 578 939,9	100,36
– пенсии по чл. 69 от КСО и добавките към тях	367 689,6	352 948,3	95,99
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за м. XII. 2004 - 2007 г.		5 385,9	
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за м. декември 2008 г.		333 442,4	
1.2. Пенсии по международни спогодби	45 000,0	42 936,3	95,41
1.3. Издръжка (пощенска такса и ДДС)	43 248,5	34 901,5	80,70
2. Резерв за реформата в социалното осигуряване	60 000,0		
3. Социални помощи и обезщетения	2 434,0	1 058,5	43,49
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	2 434,0	1 058,5	43,49
4. ТРАНСФЕРИ	60 700,0	22 945,7	37,80
4.1. Получен трансфер от ЦРБ	354 633,9	316 171,3	89,15
– за здравноосигурителни вноски за пенсионери	293 933,9	293 225,6	99,76
– вноски за фонд “Пенсии” за осиг. стаж, зачетен при пенсиониране по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО	700,0	700,0	100,00
– резерв за реформата в социалното осигуряване	60 000,0	22 245,7	37,08
4.2. Трансфер за здравноосигурителни вноски за пенсионери към НЗОК	-293 933,9	-293 225,6	99,76
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	-1 967 664,5	-1 961 766,1	99,70

Във фонд „Пенсии“ задължително се осигуряват всички лица, получаващи трудово възнаграждение. Размерът на осигурителната вноска е 22 на сто за работещите при условията на трета категория труд и 25 на сто за работещите при условията на първа и втора

категория труд, в т.ч. кадровите военнослужещи от Министерство на отбраната (МО) и държавните служители – офицери, сержанти и граждански лица по Закона за министерство на вътрешните работи (ЗМВР) и Закона за изпълнение на наказанията (ЗИН). Разликата от 3 на сто над определената за фонда вноска за тези лица е за сметка на осигурителя и също се внася във фонд „Пенсии“.

За учителите вноска от 22 на сто се внася във фонд „Пенсии“ и още 4,3 на сто се внася в Учителския пенсионен фонд за сметка на осигурителя.

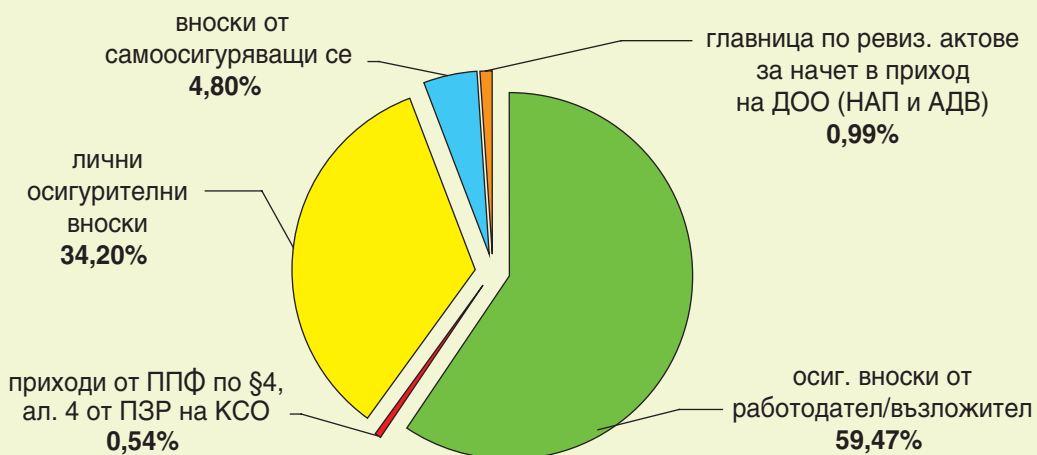
За допълнително задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО) на лицата, родени след 31 декември 1959 г., се заделя 5 на сто от осигурителната вноска и вместо за фонд „Пенсии“ се пренасочва към универсалните пенсионни фондове на ДЗПО. Тя се разпределя между работодател и осигурен в съотношение 60:40.

За осигуряване в професионален фонд на ДЗПО се запазиха същите условия както и през 2007 г. Вноските са 12% за лицата, работещи при условията на първа категория труд и 7% за лицата, работещи при условията на втора категория труд. Те са изцяло за сметка на работодателя.

Осигурителната вноска за наетите лица се разпределя между работодател и осигурен в съотношение 60:40.

Самоосигуряващите се лица задължително се осигуряват във фонд „Пенсии“. Осигурителната вноска е изцяло за тяхна сметка. Размерът на осигурителната вноска е същият както при работещите при условията на трета категория труд – 22 на сто, а за родените след 31 декември 1959 г. е 17, тъй като 5 на сто от осигурителната вноска отива по персонална партия на самоосигурения в универсален фонд на ДЗПО. Месечният осигурителен доход на тази категория лица не може да бъде по-малък от 240 лв. и по-голям от 2 000 лв.

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ВЪВ ФОНД „ПЕНСИИ“ ПРЕЗ 2008 Г.



Осигурителните вноски за държавните служители и за кадровите военнослужещи, офицерите, сержантите и гражданските лица от МО и МВР, Националната следствена служба, Специалната куриерска служба на Министерство на транспорта и съобщенията, ГД „Изпълнение на наказанията“ и за съдии, прокурори, държавните съдебни изпълнители, съдии по вписванията и съдебни служители са за сметка на държавния бюджет. За родените след 31 декември 1959 г. се внасят вноски и за ДЗПО в универсален пенсионен фонд.

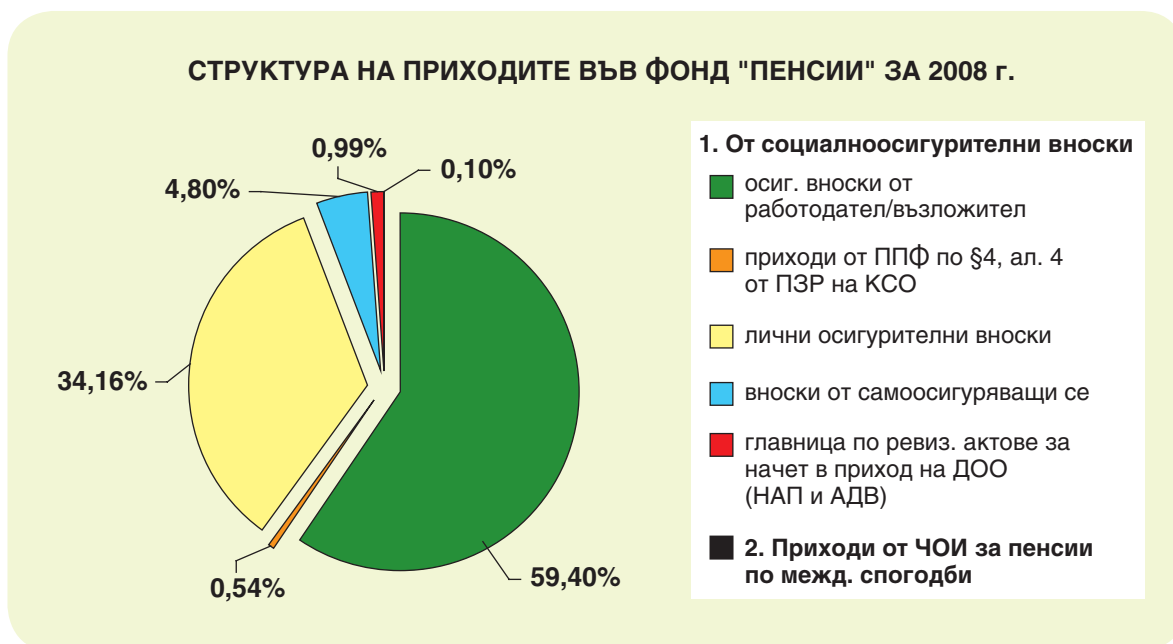
Приходите в бюджета на фонд „Пенсии“ са **3 364 901,0 хил. лв.** при планирани 3 052 328,2 хил. лв., или **110,2% изпълнение**. Постъпленията от осигурителните вноски заемат **99,89 на сто** от приходите във фонда.

◆ В структурата на приходите от **осигурителни вноски 59,5%** (при план 60,8%) са от **вноски на работодатели и възложители** за осигурените от тях лица. Те включват приходите от осигурителни вноски върху изплатените и начислени трудови възнаграждения на наетите по трудови договори и само върху изплатените възнаграждения за работещите без трудови правоотношения. Събраните суми са със **7,9%**, или със **146 093,2 хил. лв. повече** от планираните.

◆ Останалите приходи от осигурителни вноски върху изплатените трудови възнаграждения са от **личните вноски** на наетите лица – **34,2%** в структурата на приходите от осигурителни вноски, при план 32,4%. Постъпленията от тях са със **161 361,8 хил. лв.**, или **16,3 на сто повече** от планираните.

◆ Приходите от осигурителни вноски от **самонаети лица** са **161 506,3 хил. лв.** и са с **10 978,9 хил. лв.**, или **7,3 на сто повече** от планираните. Относителният им дял в структурата на приходите от осигурителни вноски е **4,8%**, при планиран **4,9%**.

След годишното изравняване на доходите на самоосигуряващите се лица за 2007 г. върху разликата между декларираните в края на годината трудови доходи и тези, за които авансово са внесени осигурителни вноски, се дължат осигуровки само за фонд „Пенсии“ и ДЗПО. Постъпилите вноски по този ред са 27 196,5 хил. лв. и представляват **16,8%** от вноските на осигуряващите се за собствена сметка (при планирани 20,3%). Този приход е с **10,9 на сто по-малко** от планирания.



◆ Общо събраните от контролните органи на Националната агенция за приходите (НАП) и от Агенцията за държавни вземания (АДВ) **приходи от главницата по ревизионни актове за начет** възлизат на **33 404,7 хил. лв.** (по план 47 000 хил. лв.) и са под **1,0%** от събраните осигурителни вноски. **Неизпълнението** на плана е общо с **28,9 на сто** и се дължи на голямото неизпълнение на планираните по това перо приходи от НАП. При план 25 000,0 хил. лв. са събрани 16 997,6 хил. лв., или с 8 002,4 хил. лв. по-малко. Изпълнението е само 68 на сто.

◆ Прехвърлените към фонд „Пенсии“ средства от професионални пенсионни фондове по ДЗПО (**18 024,4 хил. лв.**) за пенсионираните се лица **по §4 от ПЗР на КСО** са с **80,2 на сто** повече от планираните в закона за бюджета 10 000,0 хил. лв.

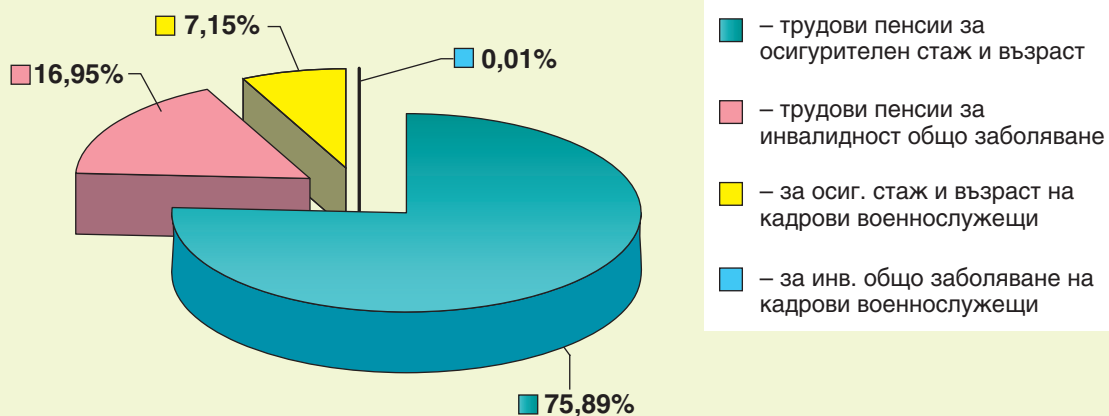
◆ В приход на фонда са и постъпилите **3 526,8 хил. лв.** от **чуждестранни осигурителни институти** за изплащането на пенсиите на живеещи в България, но осигурени в държави от ЕС и държави извън него, с които България има сключени двустранни спогодби. Те са **0,1%** от общите приходи. Постъпили са с **8,4 на сто по-малко** от планираните суми за изплащане пенсиите на тези лица.

Разходите в бюджета на фонд „Пенсии“ са за изплащане на:

- пенсии за сметка на ДОО и добавките към тях (пенсии за осигурителен стаж и възраст и за инвалидност поради общо заболяване);
- пенсии по международни спогодби;
- осъвременяване, индексирание и компенсиране на тези пенсии;
- парични помощи за профилактика и рехабилитация;
- здравноосигурителни вноски за пенсионери;
- помощно-технически средства, свързани с увреждане при общо заболяване;
- еднократна допълнителна сума към пенсиите за месец декември;
- резерв за реформата в социалното осигуряване;
- издръжка – разходи по изплащане на пенсиите, включващи пощенска такса (в т.ч. подмяна на изплащателните картони) и ДДС за услугата.

Разходите, покриващи всички плащания в бюджета на фонд „Пенсии“, са **5 349 612,8 хил. лв.** и представляват **82,9%** от общите разходи на консолидирания бюджет на ДОО. Те са с **268 920,1 хил. лв. повече** от планираните, или преразходът е 5,3 на сто.

РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ ОТ ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2008 г.



◆ Разходите за пенсии са **5 348 554,3 хил. лв.**, или **99,98 на сто** от общите разходи на фонд „Пенсии“. Изразходвани са **330 295,6 хил. лв.** повече от планираните. За пенсиите за сметка на ДОО изплатените суми са с **6,9 на сто повече**, а за пенсиите по международни спогодби – с **4,6 на сто по-малко** от планираните. В разходите за пенсии е отнесена и издръжката, включваща **пощенска такса и ДДС** за обслужване изплащането на пенсиите в размер на **34 901,5 хил. лв.** Изпълнението спрямо плана – 43 248,5 хил. лв., е **80,7 на сто**. Относителният дял на издръжката спрямо разхода за пенсии е **0,7%**. В структурата на общите разходи за пенсии в КБ на ДОО съществен дял **98,5%** (при план 98,2%) заемат разходите за изплащане на **пенсиите, добавките и компенсациите към тях, финансирани от ДОО**.

◆ За **пенсии, финансирани от ДОО**, са изразходвани **5 270 716,5 хил. лв.**, или с **340 706,3 хил. лв. повече** от планираните. Тук са включени еднократните добавки към пенсиите за декември 2008 г. – **333 442,4 хил. лв.** Включени са също средствата в размер на **5 385,9 хил. лв.** за изплащане на еднократна допълнителна сума към пенсии, дължими за декември 2004-2007 г., отпуснати със стара дата или със забавено отпускане по международни спогодби поради удължаване процедурата при администрирането им от оторизираните чуждестранни институции. Сумите за еднократни добавки към пенсиите за месец декември не са предвидени в бюджета на фонд „Пенсии“. Това е и основната причина разходът за пенсии от ДОО да надхвърли планирания със **6,9 на сто**. Без еднократната сума превишението над плана е само с 0,04 на сто.

Разходите за пенсии за осигурителен стаж и възраст, за пенсии за инвалидност поради общо заболяване и добавките към тях и за индексирани на пенсиите (**4 931 888,2 хил. лв.**) **превишават** планираните (4 930 010,2 хил. лв.) с **0,04 на сто**. Преразходът от **1 878,0 хил. лв.** се дължи основно на общото нарастване на средните размери на новоотпуснати, изменени и преизчислени пенсии в сравнение с прекратените през годината пенсии.

Изразходваните средства за изплащане на пенсиите за **трудова дейност** са **4 578 939,9 хил. лв.** и са с 16 619,3 хил. лв., или с 0,4 на сто повече от планираните.

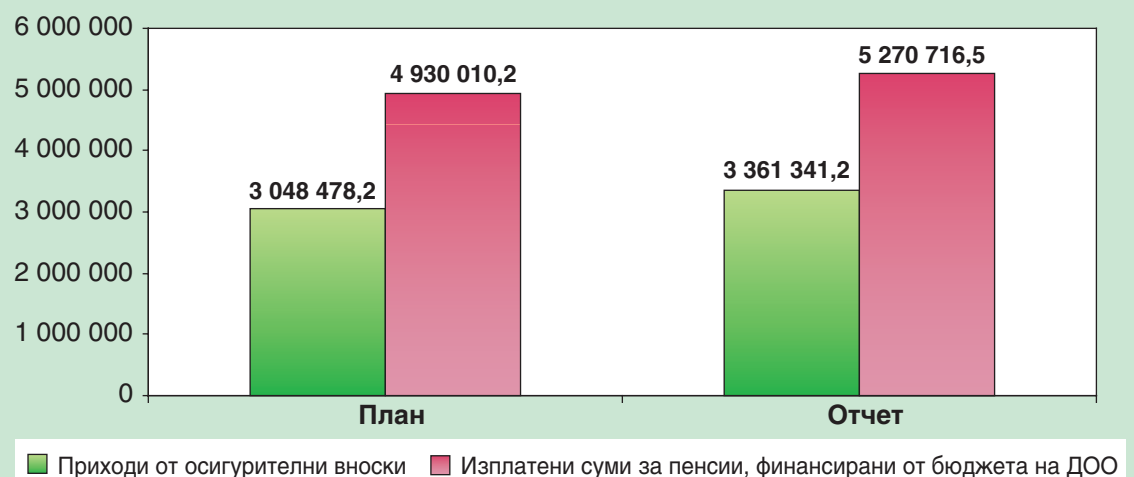
За пенсиите по **чл. 69 от КСО** (на кадровите военнослужещи по Закона за отбраната и въоръжените сили и държавните служители – офицери, сержанти и граждански лица по ЗМВР и други от подобни специализирани ведомства), са изплатени **352 948,3 хил. лв.** Те са с 14 741,3 хил. лв., или с **4 на сто по-малко** от планираните.

♦ За **пенсии по международни спогодби** са изплатени **42 936,3 хил. лв.**, при план 45 000,0 хил. лв. Те заемат **0,80%** от разходите за пенсии и от общите разходи на фонда. Разходът за тях е с **2 063,7 хил. лв.**, или 4,6 на сто по-нисък от планирания. Разликата се дължи на това, че бяха предвидени средства за плащания по спогодби, някои от които влязоха в сила по-късно.

♦ Изплатената сума за финансиране на дейността за **профилактика и рехабилитация** от фонд „Пенсии“ е **0,02%** от общите разходи на фонда. Изпълнението на разходите за тези парични помощи е **43,5 на сто**, като изплатената сума е с **1 375,5 хил. лв. по-малка** от планираната.

♦ Полученият **трансфер от републиканския бюджет** е **316 171,3 хил. лв.** при план 354 633,9 хил. лв., или със **38 462,6 хил. лв. по-малко**. В него са включени трансфера за здравноосигурителни вноски за пенсионерите, дължимите вноски за фонд „Пенсии“ за зачетен осигурителен стаж при пенсиониране (по чл. 9, ал. 3, т. 3 и ал. 6 и 7 от КСО) и преведените суми за резерв за реформата в социалното осигуряване. Преведените суми за здравноосигурителни вноски за пенсионерите и дължимите осигурителни вноски за зачетен осигурителен стаж при пенсиониране са почти равни на планираните. Трансферните суми за здравноосигурителни вноски на пенсионерите се превеждат от НОИ на НЗОК. За първи път откакто е предвиден резервът в размер на 60 000,0 лв. за провежданата реформа в социалното осигуряване са преведени **22 245,7 хил. лв.** (при план 60 000,0 лв.). Разходите за пенсии са усвоени в обема на 60 000,0 хил. лв., като разликата от планирания трансфер от ЦРБ от 37 754,3 хил. лв. по-малко е за сметка на изпълнението на приходната част и направените икономии в разходната част от КБ на ДОО.

ИЗПЛАТЕНИ СУМИ ЗА ПЕНСИИ, ФИНАНСИРАНИ С ПРИХОДИТЕ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ВЪВ ФОНД „ПЕНСИИ“ ЗА 2008 г. (хил. лв.)



Планираните приходи от осигурителни вноски покриват **61,8 на сто** от очакваните разходи за пенсии от ДОО. Постъпленията от осигурителни вноски са обезпечили **63,8 на сто** (при 64,4 на сто през 2007 г.) от направените разходи за изплащане на пенсиите за

сметка на ДОО. Разликата от 2 процентни пункта (при 1,6 през 2007 г.) се дължи на сумарния ефект от постъпилите с 10,3 на сто повече от планираните суми от осигурителни вноски и изплатените с 6,9 на сто повече от предвидените със Закона за бюджета суми за пенсии от ДОО.

Планираният **дефицит** на фонд „Пенсии“ е 1 967,7 млн. лв., а отчетеният в края на 2008 г. е **1 961,8 млн. лв.** Отчетът показва, че дефицитът е с **5,9 млн. лв.**, или с 0,3 на сто **по-малко** от планирания.

Планираният дефицит е 2,95% от БВП. Благодарение на изпълнението на приходите в бюджета на НОИ отчетеният дефицит е 2,94% от БВП, или по-малко с 0,01%.

Фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“

От фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“ се изплащат пенсиите, несвързани с осигурителен принос и независещи от полагането на труд и зачитането на стаж. Фондът изцяло се финансира чрез трансфери от републиканския бюджет.

◆ **Приходите** в бюджета на фонда се формират от получените трансфери от ЦРБ за изплащане на **пенсиите за военна и гражданска инвалидност, за социални пенсии поради старост и/или инвалидност, както и за индексациите и добавките към тях.** Тук са включени и средствата, необходими за изплащане добавките на ветераните от войните и ветераните инвалиди от Отечествената война и наследствените пенсии от загиналите в Отечествената война, добавките към пенсиите на репресираните лица по чл. 9 от Закона за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица (ЗПГРРЛ). Отчетените приходи от направените трансфери от ЦРБ за тези плащания през 2008 г. са **256 452,0 хил. лв.** и са равни на планираните трансфери в Закона за бюджета на ДОО.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ПЕНСИИ, НЕСВЪРЗАНИ С ТРУДОВА ДЕЙНОСТ“ ЗА 2008 Г.			
	ЗБ – план (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълне- ние (%)
ТРАНСФЕРИ	256 451,9	256 452,0	100,00
Получени трансфери от ЦРБ	256 451,9	256 452,0	100,00
– за пенсии за военна инвалидност, за гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, пенсии по отм. ЗП и Закон за общественото осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т. ч. и добавките по чл. 84 от КСО и за ПТ и ДДС	227 092,5	227 092,5	100,00
– за добавки към пенсиите на ветераните от войните и ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война (вкл. ПТ и ДДС)	21 916,4	21 916,5	100,00
– добавки към пенсиите на репресираните по чл. 9 от ЗПГРРЛ (вкл. ПТ и ДДС)	7 443,0	7 443,0	100,00
РАЗХОДИ	256 461,9	244 728,2	95,42
Пенсии за сметка на републиканския бюджет	254 247,6	242 900,3	95,54
– за пенсии за военна инвалидност, за гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и за инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги, пенсии по отм. ЗП и Закон за общественото осигуряване, за които не се дължат осигурителни вноски, както и за индексациите, компенсациите и добавките към тях, в т. ч. и добавките по чл. 84 от КСО	225 140,5	207 915,0	92,35
– за добавки към пенсиите на ветераните от войните и ветераните-инвалиди от Отечествената война, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война	21 728,1	21 447,5	98,71
– добавки към пенсиите на репресираните по чл. 9 от ЗПГРРЛ	7 379,0	4 724,3	64,02
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за декември 2004–2007 г.	–	362,5	
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за декември 2008 г.	–	8 451,0	
Издържка (пощенска такса и ДДС)	2 204,3	1 809,5	82,09
Парични помощи за профилактика и реабилитация	10,0	18,4	184,00
ДЕФИЦИТ (–), ИЗЛИШЪК (+)	–10,00	11 723,8	

◆ **Разходите на фонда са 244 728,2 хил. лв.** В сравнение с планираните те са с 11 733,7 хил. лв., или 4,6 на сто по-малко. Икономията се дължи на изплатените по-малко от планираните 17 225,5 хил. лв. за пенсии за военна и гражданска инвалидност, за социални пенсии поради старост и/или инвалидност, както и за индексациите и добавките към тях и с 2 654,7 хил. лв. по-малко от планираните за изплащане на добавки към пенсиите на репресираните по чл. 9 от ЗПГРРЛ. Изплатената сума за добавки към пенсиите на ветераните и пострадалите от войните, както и на наследниците, получаващи наследствена пенсия от загиналите в Отечествената война, е почти равна на планираната – 98,7% от планираните средства са усвоени. Изплатените, но не планирани 8 813,5 хил. лв. за еднократна допълнителна сума към пенсиите намалява отчетената обща икономия на разходите за пенсии и добавки в сравнение с планираните. Общо за пенсиите, несвързани с трудова дейност, са изразходвани **234 086,8 хил. лв.**, което е с близо **8 на сто по-малко от плана**, като се изключат непланираните разходи за еднократна допълнителна сума (ЕДС).

Изплатените суми за пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги и други пенсии са **207 915,0 хил. лв.**, което е **85,6%** от общо отчетените разходи за пенсии за военна и гражданска инвалидност, социални пенсии за старост и инвалидност, персонални пенсии, пенсии за особени заслуги и други пенсии и 92,4% от планираните средства за изплащането на тези пенсии.

◆ Изплатените суми за **социалните пенсии за инвалидност са 190 845,4 хил. лв.** и съставляват **78,6%** от изплатената сума за пенсии в групата на нетрудовите пенсии. В сравнение с края на 2007 г. като абсолютен брой намаляват със 7 240, но в резултат на намаляването с 1,6% на общия брой през 2008 г., относителният им дял в общия брой на пенсиите, несвързани с трудова дейност, се е увеличил с **0,1%**. И за двете години над 90 на сто от броя на тези пенсии се получават като втора и трета пенсия. Продължава да расте и разходът за тези пенсии през всяка следваща година. В сравнение с 2007 г. ръстът е **15,5 на сто**.

◆ Сумите, изразходвани за **добавки на ветераните и пострадалите от войните** и за наследствени пенсии от загиналите в Отечествената война, са **21 447,5 хил. лв.**, или с **1,3 на сто по-малко** от предвидените 21 728,1 хил. лв. Разходите за изплащане на тези добавки са 8,76% от общите разходи и **8,83%** от изплатените суми за нетрудови пенсии. От 2007 г. се забелязва тенденцията на нарастване на разходите, като изплатените суми са с 4 371,6 хил. лв., а през 2008 г. – с 4 790,5 хил. лв. повече спрямо предходната година. Това е в резултат на нормативната промяна в чл. 5 от Закона за ветераните от войните, съгласно която от 1 юли 2007 г. тези лица получават към пенсията си добавка в размер **равен** на социалната пенсия за старост, която от 1 юли е 84,12 лв.



◆ Изплатените суми за **добавки към пенсиите на репресираните лица** по чл. 9 от ЗПГРРЛ са в размер на **4 724,3 хил. лв.** Те съставляват **1,9%** от действителните разходи за пенсии и 64% от планираните. Увеличеният с 1 121 брой на правоимащите и по-големият с 10,5 на сто среден размер на добавката спрямо отчета през 2007 г. обуславя по-големия с 672,1 хил. лв. разход за 2008 г. Тъй като размерът на тази добавка към пенсията се определя от средната пенсия за осигурителен стаж и възраст за предходната година, то с нарастването ѝ с над 10,5 на сто от 1 януари 2008 г. със същия процент автоматично са индексирани отпуснатите до края на 2007 г. добавки по чл. 9 от ЗПГРРЛ.

◆ За **еднократната допълнителна сума** към пенсиите са изразходвани **8 813,5 хил. лв.**, или **3,6%** от общите разходи за пенсии, несвързани с трудова дейност. Тези плащания продължават и през 2009 г. за лицата, на които правото на пенсия е възникнало през 2008 г., но отпускането е забавено по различни причини.

◆ Разходите по изплащане на пенсиите – **пощенска такса и ДДС**, са в размер на **1 809,5 хил. лв.**, което е с 394,8 хил. лв. по-малко от планираните в бюджета на фонда. Сумата за издръжка при обслужване изплащането на пенсиите и добавките съставлява **0,7%** от общите разходи. Изразходвани са със **17,9 на сто по-малко** от планираните средства.

◆ Направените разходи за изплащане на **парични помощи за профилактика и рехабилитация** са **18,4 хил. лв.** при планирани 10,0 хил. лв., но тъй като те са едва 0,008% от общите разходи, преразходът от 84% не оказва влияние върху тях.

Изпълнението на бюджета на фонд „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, който по план е с дефицит от 10,0 хил. лв., завършва с **остатък от 11 723,8 хил. лв.**

Фонд „Трудова злополука и професионална болест“

Приходите на фонд „Трудова злополука и професионална болест“ се набират от осигурителните вноски от работодателите за наетите от тях лица. Осигурителната вноска за 2008 г. е в диференциран размер в диапазона от 0,4% до 1,1% според икономическата дейност на осигурителя. Начислява се върху brutното трудово възнаграждение на работещите по трудови, служебни и приравнени към тях правоотношения, в т. ч. и за наетите до 5 работни дни (40 часа) в един календарен месец и е изцяло за сметка на работодателя.

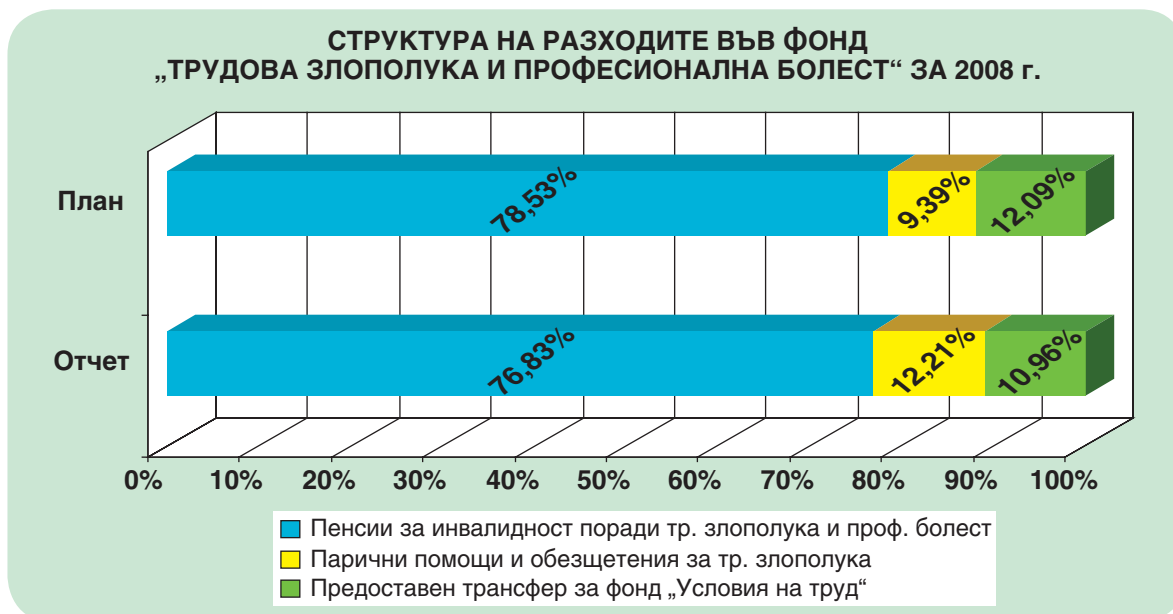
БЮДЖЕТ НА ФОНД „ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ“ ЗА 2008 г.			
	ЗБ – План (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълне- ние (%)
ПРИХОДИ	89 556,3	100 527,3	112,25
Осигурителни вноски от работодатели за наетите от тях лица по трудови и служебни правоотношения	89 556,3	100 527,3	112,25
РАЗХОДИ	44 363,2	47 526,2	107,13
Пенсии за сметка на ДОО	39 286,4	40 724,2	103,66
– пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест и добавките към тях	39 201,1	38 437,1	98,05
– пенсии по чл. 69 от КСО и добавките към тях	85,3	76,8	90,04
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за м. XII. 2004–2007 г.		41,7	
– еднократна допълнителна сума към пенсиите за декември 2008 г.		2 168,6	
Издръжка (пощенска такса и ДДС)	340,6	283,3	83,18
Социални помощи и обезщетения	4 736,2	6 518,7	137,64
Парични обезщетения за временна неработоспособност поради:	4 659,4	6 478,5	139,04
– трудова злополука и професионална болест	4 631,5	6 467,9	139,65
– трудоустрояване поради временно намалена работоспособност	27,9	10,6	37,99
Еднократна помощ при смърт поради тр. злополука и проф. болест	41,3	21,6	52,30
Парични помощи за профилактика и рехабилитация	35,5	18,6	52,39
ПРЕДОСТАВЕНИ ТРАНСФЕРИ	-6 100,0	-5 850,0	95,90
– предоставени трансфери за ф. „Условия на труд“ (-)	-6 100,0	-5 850,0	95,90
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	39 093,1	47 151,1	120,61

Работещите по трудови или служебни правоотношения, както и наетите на работа при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец, независимо от размера на полученото месечно възнаграждение, са задължително осигурени за трудова злополука и професионална болест. Самоосигуряващите се лица и работещите без трудови правоотношения не се осигуряват за този риск.

Събраните средства във фонд „Трудова злополука и професионална болест“ се изразходват за изплащане на парични обезщетения, пенсии, помощи, както и за осъвременяването и индексирането на тези плащания; парични помощи за профилактика и рехабилитация; за мероприятия за предотвратяване на трудовете злополуки и професионалните болести; за помощно-технически средства, свързани с увреждането, и други произтичащи от осигуряването за този социален риск разходи.

◆ **Приходите** от осигурителни вноски, постъпили във фонда през 2008 г., са **100 527,3 хил. лв.**, или с **12,3 на сто** над планираните в Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. Спрямо предходната година бележат ръст над 27 на сто.

◆ **Разходите** на фонда, отчетени в края на 2008 г., възлизат на **47 526,2 хил. лв.** Преразходът спрямо плана е **3 163,0 хил. лв.**, или 7,1 на сто. От тях: 40 724,2 хил. лв. за изплащане на пенсии, 6 518,7 хил. лв. за социални помощи и обезщетения и 283,3 хил. лв. за издръжка. Ако се прибави и направеният трансфер за фонд „Условия на труд“ в размер на 5 850,0 хил. лв. (при планиран в бюджета 6 100,0 хил. лв.) общо отчетените разходи стават **53 376,2 хил. лв.** (при план 50 463,2 хил. лв.), като излишъкът е 47 151,1 хил. лв. От тези разходи **76,8%** (при план 78,5%) са реализирани за изплащане на пенсиите за трудова злополука и професионална болест (включително пощенска такса и ДДС); **12,2%** (при план 9,4%) са за изплащане на социални помощи и обезщетения и **11,0%** (при план 12,1%) са предоставени на фонд „Условия на труд“ към МТСП.



Намаляването с 1 664 броя на получаваните като втора, трета и повече пенсии към друг вид пенсия води и до намаляване на общия брой на пенсиите за ТЗПБ с 1 597 в сравнение с 2007 г. За същия период се е увеличил броят на пенсионерите с новоотпуснати пенсии с 11 и изменени пенсии с 31, а е намалял броят на пенсионерите с прекратени пенсии със 160, в резултат на което се наблюдава незначително нарастване (с 67) на общия брой на пенсионерите с този вид пенсия през 2008 г.

Средният размер на пенсията на един пенсионер за 2008 г. е **194,07 лв.**, като се отчита повишение с 22,6% спрямо предходната година. То се дължи на нарастването с 23,3% на средния нов размер на изменените пенсии и на новоотпуснатите в по-висок размер с 12,5% спрямо 2007 г.

От общо направените разходи за пенсии за инвалидност поради трудова злополука и

професионална болест **94,4%** са за изплащане на **пенсии за трудова дейност** и за индексирание и компенсирание на добавките към тях. Изплатените суми са с близо **2%** по-малко от планираните, като е реализирана **икономия от 36 914,0 хил. лв.** за 2008 г. **Средният размер** на пенсията за трудова дейност се е увеличил с близо **22,6 на сто** в сравнение с 2007 г. (от 158,28 на **194,07 лв.**), а **средният брой на пенсиите и пенсионерите** е намалял съответно с 1 690 и 625 за същия период.

Направените разходи за изплащане на пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест на **кадровите военнослужещи, офицери и сержанти** са близо **0,2%** от общите разходи за пенсии и с **10%** по-малко от планираните за тях суми. При тези пенсии тенденцията общо взето е към запазване броя на пенсионерите (с 5 по-малко) и на пенсиите (с 8 по-малко) в сравнение с предходната година. **Средният размер** на пенсията на пенсионер се **увеличава с 28,2%**.

За изплащане на **еднократната допълнителна сума към пенсиите за декември** (коледна добавка) е предоставен трансфер от **2 210,3 хил. лв.**, от които 2 168,6 хил. лв. са за 2008 г. и 41,7 хил. лв. се отнасят за дължими добавки за минал период 2004-2007 г. Делът на изплатената сума е **5,4%** от разходите за пенсии от този фонд.



За **пощенска такса и ДДС**, във връзка с изплащане на пенсиите за трудова злополука и професионална болест и добавките към тях, са изразходвани **283,3 хил. лв.**, които са с 16,8% по-малко от планираните в ЗБ. В сравнение с предходната година тези разходи се увеличават с 11,9 на сто въпреки намалението на броя на пенсиите и пенсионерите във фонда. Това е поради обслужването на голям брой изменени и преизчислени в по-висок размер пенсии през годината.

Средствата, които са изплатени за **социални помощи и обезщетения** за временна неработоспособност от този фонд през 2008 г. са с **37,7% повече** от планираните (презразход **1 782,5 хил. лв.**). Дължи се на преразхода с 39,7% при изплатените парични обезщетения за трудова злополука и професионална болест, чийто относителен дял е над 99,2% от тези разходи. При всички останали обезщетения и помощи отчетеният разход е по-малък от планирания в ЗБ, но тъй като техният дял е едва 0,8%, реализираната икономия не може да компенсира преразхода за изплатените парични обезщетения за трудова злополука и професионална болест. Най-голяма икономия спрямо плана (62%) се отчита при паричните обезщетения за трудоустрояване, следвани от еднократната помощ при смърт на осигурено лице (с 47,7%) и помощите за профилактика и рехабилитация (с 47,6%). Спрямо предходната година разходът за обезщетения и помощи е нараснал с

57,8%. Преразходът спрямо плана е в резултат на едновременното нарастване на два от трите формиращи го фактора. Първият е нарастване с **93 330** броя на осигурените за този риск лица. Вторият е отчетената по-голяма загуба на работни дни на едно осигурено лице (при план 0,10 отчетената загуба е **0,15** работни дни). Изплатеното среднодневно парично обезщетение е с **0,94 лв. по-ниско** от планираното (18,29 лв.).

Бюджетът на фонд „Трудова злополука и професионална болест“ за 2008 г. приключи с излишък **47 151,1 хил. лв.**, или с **20,6% повече** спрямо планирания излишък от 39 093,1 хил. лв.

Фонд „Общо заболяване и майчинство“

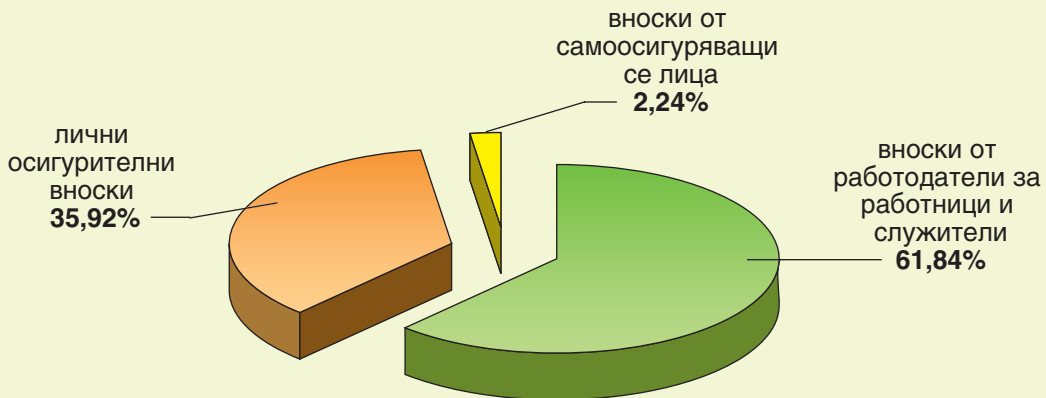
В бюджета на фонд „Общо заболяване и майчинство“ се включват приходите от осигурителни вноски на работодатели, осигурени и самоосигуряващи се, разходите за помощи и парични обезщетения за временна неработоспособност поради общо заболяване, бременност, раждане и отглеждане на малко дете и трансферът към Агенцията за хората с увреждания.

Задължително осигурени в този фонд са **работещите по трудови и служебни правоотношения** и приравнените към тях, както и наетите на работа за повече от пет работни дни (40 часа) през един календарен месец, независимо от характера на работата, от начина на заплащането и от източника на финансиране, както и лицата, включени в програми за стимулиране на заетостта „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“. Размерът на осигурителната вноска е **3,5 на сто**, разпределена между работодател и осигурено лице в съотношение **60:40**. Самоосигуряващите се могат да се осигуряват за този риск **по свое желание** като осигурителната вноска от 3,5 на сто е **за тяхна сметка**.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“ ЗА 2008 г.			
	ЗБ – план (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение %
ПРИХОДИ	483 950,6	576 115,5	119,04
Социалноосигурителни вноски – общо	483 950,6	576 115,5	119,04
– вноски от работодатели за работници и служители	297 213,0	356 239,4	119,86
– лични осигурителни вноски	176 939,1	206 948,2	116,96
– вноски от самоосигуряващи се лица	9 798,5	12 927,9	131,94
РАЗХОДИ	492 003,7	627 858,1	127,61
Парични обезщетения и помощи за временна неработоспособност за сметка на ДОО:	492 003,7	627 858,1	127,61
– обезщетения поради общо заболяване	205 656,1	228 672,5	111,19
– обезщетения за гледане на болен и карантина	10 073,3	12 564,9	124,73
– обезщетения поради нетрудови злополуки	18 474,6	36 616,6	198,20
– доплащане разликата за трудоустроени болни	134,9	60,5	44,85
– обезщетения при бременност и раждане	103 187,3	197 807,7	191,70
– доплащане разликата при трудоустрояване поради бременност и кърмене	73,7	6,0	8,14
– обезщетения за отглеждане на малко дете	132 643,4	129 011,5	97,26
– еднократна помощ при смърт	1 489,9	1 310,1	87,93
– парични помощи за профилактика и рехабилитация	20 268,5	21 805,6	107,58
– парични помощи за инвалидност поради общо заболяване по чл. 11, ал. 3 от КСО	2,0	2,7	135,00
ТРАНСФЕРИ	-3 400,0	-3 698,5	108,78
– предоставен трансфер /-/ на Агенцията за хората с увреждания към МТСП	-3 400,0	-3 698,5	108,78
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	-11 453,1	-55 441,1	484,07

◆ **Приходната част** в бюджета на фонда се формира изцяло от постъпления от осигурителни вноски. Отчетени са приходи в размер на **576 115,5 хил. лв.** Реализираното изпълнение на плана с **19,04 на сто** се дължи на постъпилите в повече от планираните суми както от работодателите, така и от наетите и самоосигуряващите се лица. Превишението над очакваните постъпления е в резултат на по-високия със **7,8%** от планирания средномесечен осигурителен доход и с близо **92 хил. души повече** от планирания брой осигурени за всички социални рискове лица. В постъпленията от вноски 356 239,4 хил. лв. са от работодатели, 206 948,2 хил. лв. са лични осигурителни вноски и 12 927,9 хил. лв. са от осигурени за собствена сметка лица.

СТРУКТУРА НА ПРИХОДИТЕ ВЪВ ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“ ЗА 2008 г.



➤ Осигурителните **вноски от работодатели** съставляват **61,8%** от приходите на фонда, при план 61,4%. Постъпили са с 59 026,4 хил. лв. повече от планираните, като изпълнението е **119,9 на сто**.

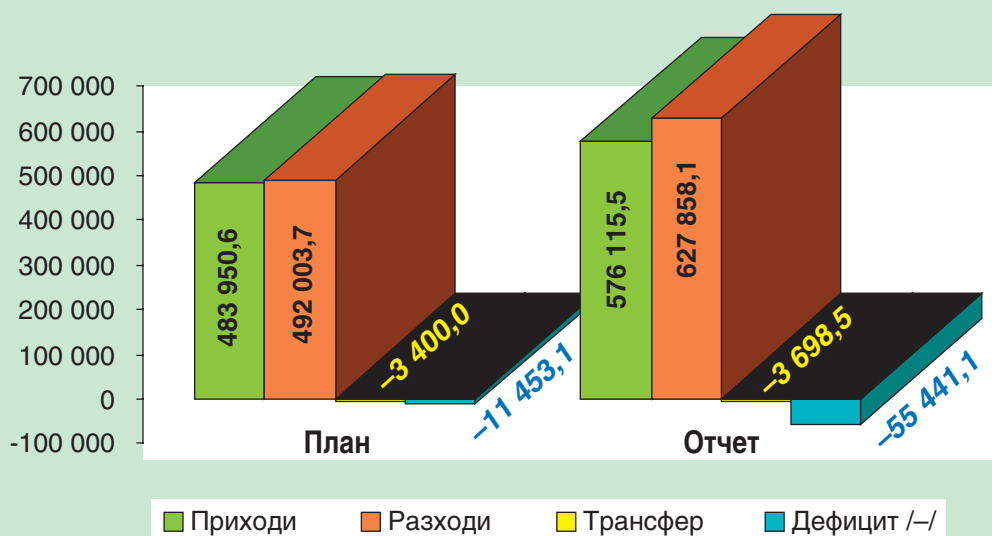
➤ От **лично осигурителни вноски** постъпленията са **35,9%**, при план 36,6% от приходите на фонда. Отчетени са **206 948,2 хил. лв.** приходи от лични осигурителни вноски, при планирани 176 939,1 хил. лв., с което планът е изпълнен със **17,0 на сто**.

➤ В структурата на общо отчетените приходи **вноските от самоосигуряващи се лица** са **2,2%**, при планирани 2,0%. Те са с **3 129,4 хил. лв. повече** от планираните, или изпълнението е 131,9 на сто. Дължи се основно на по-големия с 27 189 брой самоосигуряващи се лица за всички социални рискове спрямо планирания брой. Това е показателно и от съотношението между осигуряващите се за всички осигурителни случаи и осигуряващите се само за пенсия в рамките на общия брой самоосигуряващи се лица – съответно по план 44:56 и отчет **51:49**.

◆ **Отчетените разходи** са **627 858,1 хил. лв.** при планирани 492 003,7 хил. лв. Изразходваните средства са с **27,6 на сто повече**.

Извършените за сметка на ДОО разходи на фонда основно **се разпределят за:** помощи и парични обезщетения за общо заболяване и майчинство; дейности за намаляване на заболеваемостта чрез профилактика и рехабилитация; осигуряване с помощно-технически средства на осигурените лица чрез предоставен трансфер на Агенцията за хората с увреждания към МТСП.

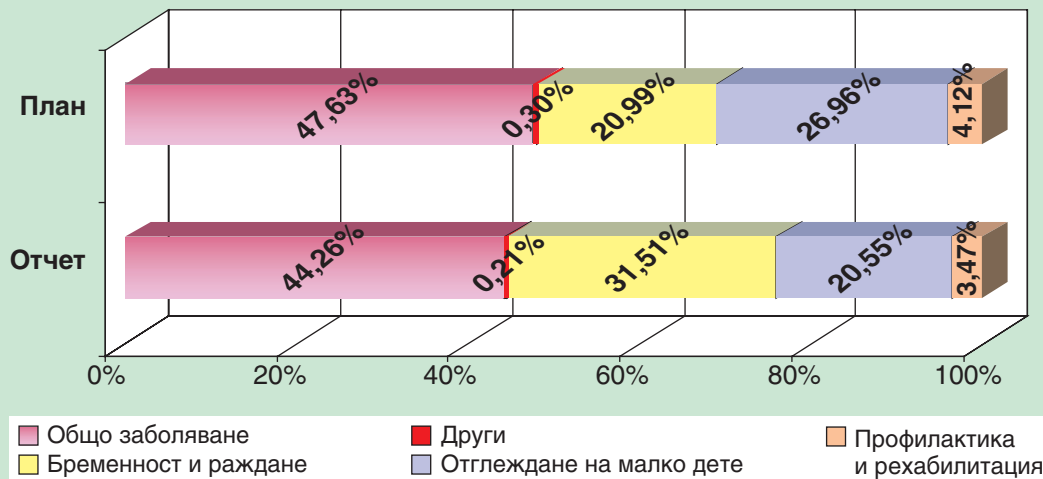
Най-голям относителен дял в разходите за обезщетения при временна неработоспособност заемат изплатените обезщетения поради общо заболяване (36,4%), следвани от паричните обезщетения за бременност и раждане (31,5%) и за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст (20,6%).

**СЪОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ПЛАНИРАНИТЕ И ОТЧЕТЕНИ ПРИХОДИ И РАЗХОДИ
ВЪВ ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“ ЗА 2008 г. (хил. лв.)**


Изплатените суми за помощи и парични обезщетения за временна неработоспособност, финансирани от ДОО, са със **135 854,4 хил. лв.** повече от планираните. Преразходът се дължи основно на изплатените с **18,6 на сто** повече обезщетения поради **общо заболяване**. Включва обезщетения за общо заболяване, за гледане на болен и карантинна, трудоустрояване и обезщетения за нетрудова злополука. От тях единствено с **55,2 на сто** по-малко от планираните са изплатените обезщетения за **доплащане разликата при трудоустрояване**, но тъй като делът им в разходите за обезщетения поради общо заболяване е пренебрежимо малък (0,02%), направената икономия не оказва влияние. Икономията при трудоустрояване е в резултат на по-малко изплатените (с 5 819) работни дни и с 3,13 лв. доплащане на по-ниска от планираната среднодневна разлика. Най-голям преразход е отчетен при нетрудовата злополука (с 98,2%), следван от гледане на болен и в карантинна (с 24,7%) и общото заболяване (с 11,2%). Разходът за тях възлиза на **277 854,0 хил. лв.** при план 234 204,0 хил. лв. Изплатените суми за изброените три осигурителни риска са 99,98 на сто от разходите за обезщетения поради общо заболяване и представляват 44,3% от общия разход за помощи и парични обезщетения за временна неработоспособност. Преразходът при тях се отразява върху изпълнението на плана общо за обезщетения поради общо заболяване и е определящ при общото изпълнение на плана за разходите. Средната загуба на работни дни на едно осигурено лице за временна неработоспособност поради общо заболяване, гледане на болен член от семейството и нетрудови злополуки през 2008 г. е **7,88 работни дни** (при планирани 6,80 и отчетени 6,38 работни дни за 2007 г.).

Почти двойна спрямо плана е изплатената сума за обезщетения **при бременност и раждане**. Включва изплатените обезщетения за бременност и раждане и трудоустрояване поради бременност и кърмене. Относителният им дял в общите разходи е **31,5 на сто** (план – 21,0%), поради което и влиянието на отчетения преразход от 94 552,7 хил. лв. върху общия разход също е значително. Преразходът е в резултат на изплатените с 4,02 работни дни повече от планираните (5,60) на осигурена жена и по-високото с 1,49 лв. среднодневно парично обезщетение спрямо планираното за 2008 г. (14,58 лв.).

СТРУКТУРА НА ПЛАНИРАНИТЕ И ОТЧЕТЕНИ РАЗХОДИ ЗА 2008 г. ВЪВ ФОНД „ОБЩО ЗАБОЛЯВАНЕ И МАЙЧИНСТВО“



Икономия от **2,7 на сто** е реализирана спрямо планираните обезщетения за **отглеждане на дете до 2-годишна възраст**. Те съставляват **20,6 на сто** от общия разход на фонда. Месечният размер на това обезщетение за цялата година се определя със закона за бюджета на ДОО. За 2008 г. е фиксиран на **220 лв.** Реализираната икономия е в резултат на изплатените с 1,91 по-малко работни дни на осигурена жена от планираните (11,98), при среднодневно парично обезщетение близко до планираното (9,63 лв. при план 8,77 лв.). Общо изплатените работни дни за майчинство (за бременност и раждане и отглеждане на малко дете) на осигурена жена са **20,09**, при планирани 17,58 и изплатени 16,83 работни дни през 2007 г.

Отчетеният преразход от 1 358,0 хил. лв. за изплатените **парични помощи** се дължи преимуществено на преразхода за профилактика и рехабилитация в размер на 1 537,1 хил. лв., чийто относителен дял от изплатените суми за помощи е 94,3 на сто. За помощ за инвалидност поради общо заболяване също има преразход от 0,7 хил. лв. спрямо плана (2,0 хил. лв.). Само за изплатената еднократна помощ при смърт на осигурено лице е реализираната икономия от 179,8 хил. лв.

Общият преразход на бюджета на фонд „Общо заболяване и майчинство“ е 135 854,4 хил. лв., или изразходваните средства са с **27,6 на сто повече** от планираните за 2008 г.

С **трансфер** от ДОО за 2008 г. за ортопедични средства на осигурените лица са предоставени на Агенцията за хората с увреждания към МТСП **3 698,5 хил. лв.** Усвоените средства по тона перо са с **8,8 на сто повече** от планираните 3 400,0 хил. лв.

В бюджета на фонда е планиран **недостиг** от 11 453,1 хил. лв., а в края на годината е отчетен дефицит от **55 441,1 хил. лв.**

Съпоставяйки **общо изплатените** суми за парични обезщетения и помощи от бюджета на ДОО и **по отделните видове** помощи и обезщетения с тези от 2007 г. се вижда, че всички структуроопределящи разходи през 2008 г. превишават съответните през предходната година. Най-голяма е разликата при паричните обезщетения за бременност и раждане, като за 2008 г. изплатените суми са над два пъти от изплатените през 2007 г. (**197 807,7 хил. лв.** при 95 324,0 хил. лв. през 2007 г.), или със 102 483,7 хил. лв. повече от тези през 2007 г. Голямата разлика идва от това, че през 2008 г. едновременно нараства както броят на изплатените дни на осигурена жена (с 3,52 работни дни), така и среднодневното парично обезщетение (с 3,33 лв.). Общо направените разходи през 2008 г. са с 211,7 млн. лв. повече от тези за 2007 г. Тенденцията през периода 2001-2008 г. е на непрекъснато нарастване на тези разходи спрямо предходната година както следва: с 20,4 млн. лв. – 2002/2001 г., с 33,3 млн. лв. – 2003/2002 г., с 56,1 млн. лв. – 2004/2003 г., с 38,2 млн. лв. – 2005/2004 г., с 55,4 млн. лв. – 2006/2005 г., с 46,8 млн. лв. – 2007/2006 г. и с 211,7 млн. лв. 2008/2007 г.

По-големите разходи за краткосрочни обезщетения и помощи по КСО са свързани основно с нарастване на средния размер на паричните обезщетения заради по-високите трудови възнаграждения, а от там и нарасналият осигурителен доход, върху който са плащани осигурителни вноски. Средният осигурителен доход е по-висок не само от предходната година (**500,56 лв.** при 398,17 лв. за 2007 г.), но и от планирания за 2008 г. (464,52 лв.), което е и причината за отчетения преразход във фонда за 2008 г. Едновременно с това в структурата на осигурените за всички социални рискове значително се увеличи делът на осигурените жени във фертилна възраст, ползващи парични обезщетения за бременност и раждане, трудоустрояване поради бременност и кърмене и отглеждане на малко дете. Нормативното удължаване от 135 на 315 календарни дни на отпуска за бременност и раждане считано от 01.01.2007 г. и отчетеното напоследък нарастване в раждаемостта пряко увеличават разходите за тези обезщетения през 2008 г.

Фонд „Безработица“

В периода 2000-2008 г. се наблюдава положителна тенденция на спад на безработицата в страната. Обективни предпоставки за това са благоприятната бизнес среда и макроикономическата стабилност в страната, характеризираща се с висок икономически ръст и значителни инвестиции, пряка последица от които е и отчетеното намаление на съкратените лица от икономиката. Реализиращите се активни програми, мерки и професионална квалификация, както и ефективното трудово посредничество на първичния пазар също дават своя принос за намаляване на безработицата.

Продължава трайно оформилата се тенденция през последните осем години на спад на безработицата, като през 2008 г. средногодишният брой на безработните достигна най-ниската си численост – 233 719 души. Намаляването спрямо предходната година е с 53 261 безработни, или с 18,6%. През 2008 г. равнището на безработица е 6,31%, а отчетеният спад е 1,44% спрямо предходната година. Динамиката в равнището на безработицата е подобна на тази от последните години, но е с по-ниски стойности. Активната политика за насърчаване на заетостта и посредничеството при започване на работа, квалификация и преквалификация на безработните се провежда от Агенцията по заетостта. Пасивната политика по заетостта се реализира чрез мерки, насочени към социалната защита на осигурените безработни лица, които се финансират от фонд „Безработица“ в ДОО.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „БЕЗРАБОТИЦА“ ЗА 2008 г.			
	ЗБ – план (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение (%)
ПРИХОДИ	134 653,8	159 970,6	118,80
1. Осигурителни вноски – общо	134 653,8	159 970,6	118,80
1.1. Вноски от работодатели	84 427,1	101 218,5	119,89
1.2. Вноски от работници и служители (лична вноска)	50 226,7	58 752,1	116,97
РАЗХОДИ	97 056,7	100 432,3	103,48
Обезщетения за безработица	96 076,5	99 372,8	103,43
Обезщетения по чл. 233, ал. 1-4 и ал. 6 от ЗОВС на РБ	300,0	305,6	101,87
Издръжка (пощ. такса и ДДС за изплащане на обезщ.)	680,2	753,9	110,84
ТРАНСФЕРИ	-5 368,6	-5 471,2	101,91
Получен трансфер от РБ за обезщетения по чл. 233, ал. 1-4 и ал. 6 от ЗОВС на РБ	300,0	300,0	100,00
Здравноосигурителни вноски за безработни	-5 668,6	-5 771,2	101,81
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	32 228,5	54 067,1	167,76

Лицата, осигурени за всички социални рискове по КСО, задължително се осигуряват и за безработица. Вноската е **1 на сто**, като се разпределя между работодател и осигурен в съотношение 60:40.

Самоосигуряващите се лица, работещите без трудови правоотношения и наетите лица по програмите за заетост и в подкрепа на майчинството не подлежат на осигуряване за безработица.

От регистриралите се 233 719 безработни лица средногодишно с право на парично обезщетение са 67 473, или 28,9% от тях. Правоимащи са осигурените лица, за които са внесени или дължими осигурителни вноски за всички социални рискове най-малко 9 месеца през последните 15 месеца преди прекратяване на осигуряването и са изпълнили останалите условия на чл.54а от КСО. Средногодишният брой на регистрираните лица, които през 2008 г. не са покрили тези изисквания и нямат право на обезщетение, е 166 246 или 71,1% от общо регистрираните безработни.



◆ **Приходите** във фонда се набират от осигурителните вноски на работодателите и осигурените лица.

Постъпилите през 2008 г. приходи са в размер на **159 970,6 хил. лв.** при планирани в закона за бюджета 134 653,8 хил. лв. Преизпълнението на приходната част на бюджета с 18,8% се дължи на събраните с 19,9% повече от планираните осигурителни вноски от работодатели и със 17,0% повече от лични вноски. Осигурителните вноски от работодателите формират 63,3% от отчетените общи приходи на фонда, а вноските за сметка на осигурените – 36,7%.

◆ Средствата на фонд „Безработица“ се разходват за изплащане на обезщетения за безработица по КСО, обезщетения по чл. 233 от Закона за отбраната и въоръжените сили (ЗОВС) на РБ, както и за здравноосигурителни вноски на безработните за периода на получаване на паричното обезщетение. Базата за определяне размера на паричното обезщетение за безработица е средномесечният осигурителен доход от последните 9 месеца, през които лицата са подлежали на задължително осигуряване за всички осигурителни рискове, върху които са внесени или дължими осигурителни вноски.

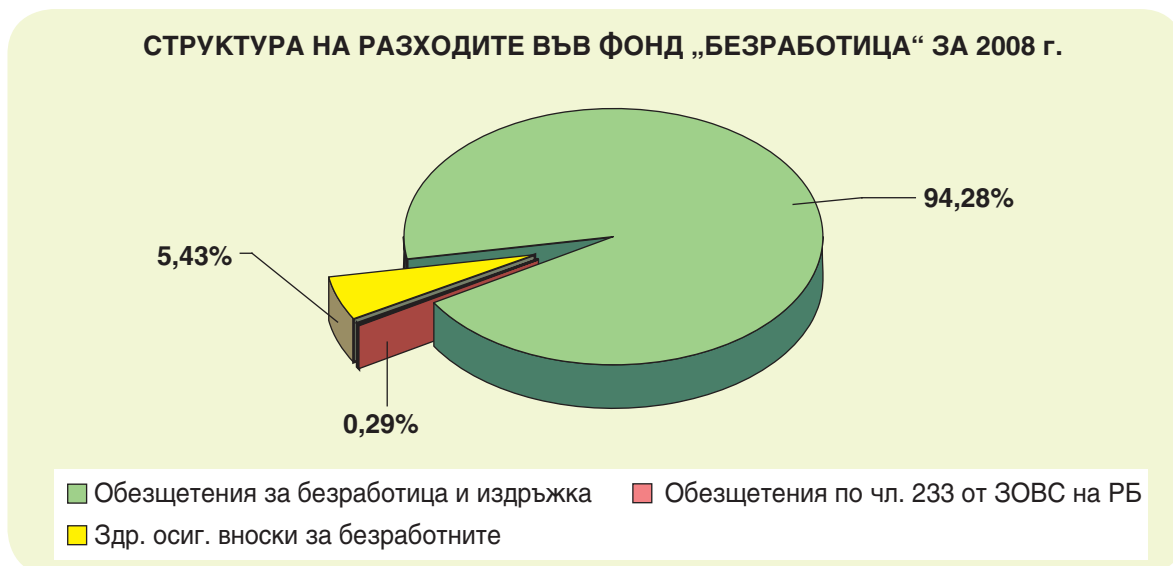
Общо **отчетените разходи** за изплащане на обезщетенията възлизат на **99 678,4 хил. лв.** и са с **3,4% повече** от планираните в Закона за бюджета. **Преразходът** от **3 301,9 хил. лв.** се дължи на изплатените по-големи от планираните суми за паричните обезщетения за безработица по КСО с 3,4 на сто и за обезщетения по чл. 233, ал. 1-4 и ал. 6 от ЗОВС – с 1,9 на сто.

При разходите за издръжка, включващи **пощенска такса и ДДС** за изплащане на обезщетенията преразходът е 73,7 хил. лв., или 10,8 на сто.

Изплатените обезщетения за безработица по КСО заемат най-голям дял – 98,9%, а обезщетенията по чл. 233 от ЗОВС – 0,3% от извършените разходи. **Преразходът** при

обезщетенията за безработица от **3 375,6 хил. лв.** включва: усвоени над планираните средства в размер на **3 296,3 хил. лв.** за обезщетения по КСО, **73,7 хил. лв.** от издръжката за пощенска такса и ДДС и **5,6 хил. лв.** за обезщетения по чл. 233 от ЗОВС на РБ. По план се предвиждаше да се изплатят обезщетения на 61 235 безработни със среден месечен размер 130,75 лв. (при нормативно определени от 100 до 200 лв. месечно). Изплатени са обезщетения на 60 645 лица със среден месечен размер 136,55 лв., който е по-близък до долната граница на норматива.

СТРУКТУРА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ФОНД „БЕЗРАБОТИЦА“ ЗА 2008 г.

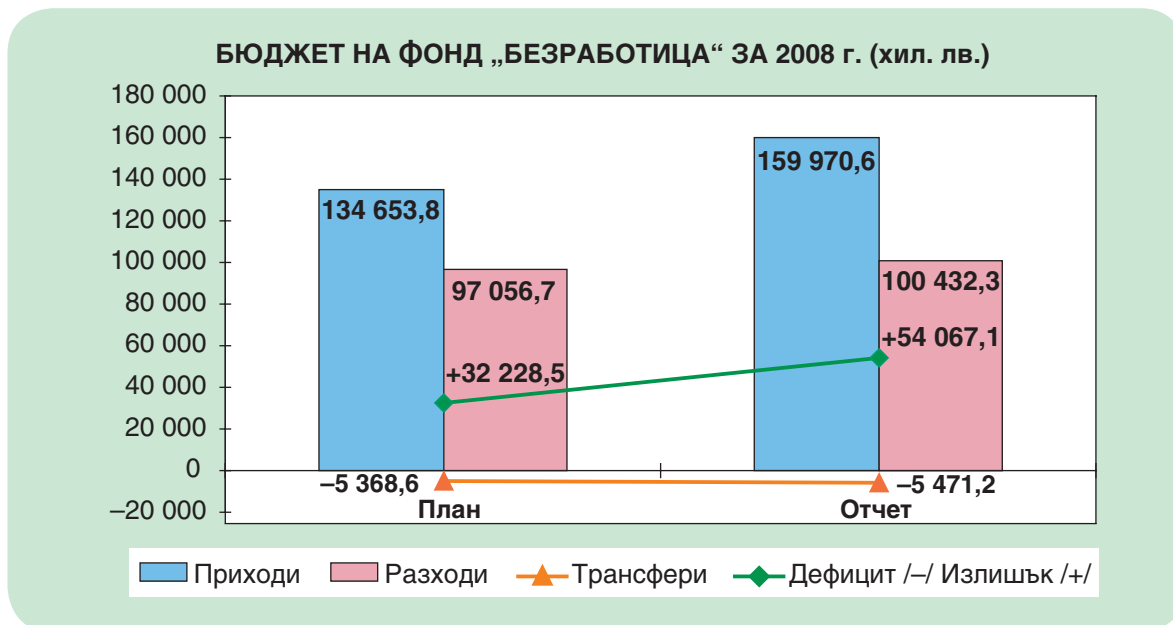


С **трансфер** от републиканския бюджет се покриват разходите за обезщетения, дължащи се по реда на чл. 233 от Закона за отбрана и въоръжените сили на Република България. Полученият трансфер за изплащане на тези обезщетения е равен на планирания **300 хил. лв.**

С трансфер от НОИ на НЗОК са преведени здравноосигурителни вноски в размер на 5 771,2 хил. лв. за безработните лица. Те са начислени върху изплатените обезщетения по КСО, които са с 3,4% над планираните. Това обяснява направения с 1,8% по-голям разход от планирания при трансферните суми за здравноосигурителни вноски за безработни.

Независимо от отчетения преразход, бюджетът на фонд „Безработица“ в резултат на изпълнението на приходната част завършва с излишък от **54 067,1 хил. лв.**, при планиран 32 228,5 хил. лв., или с 67,8% повече.

БЮДЖЕТ НА ФОНД „БЕЗРАБОТИЦА“ ЗА 2008 г. (хил. лв.)



Бюджет на Националния осигурителен институт

Бюджетът на НОИ е част от консолидирания бюджет на държавното обществено осигуряване и обезпечавя неговото администриране. Разработва се по приходните и разходните параграфи на бюджетната класификация. Приема се ежегодно от Народното събрание със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване и действа за срок от една година.

БЮДЖЕТ НА НАЦИОНАЛНИЯ ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ ЗА 2008 г.			
	ЗБ - План (хил. лв.)	Отчет (хил. лв.)	Изпълнение %
ПРИХОДИ	26 283,7	32 971,1	125,44
Приходи и доходи от собственост	4 500,0	5 403,0	120,07
Нетни приходи от продажба на услуги, стоки и продукция	3 772,0	4 445,6	117,86
Приходи от наеми на имущество	160,0	210,1	131,31
Приходи от лихви по текущи банкови сметки	13,0	25,3	194,62
Приходи от лихви по срочни депозити	280,0	352,8	126,00
Приходи от други лихви	275,0	369,2	134,25
Глоби, санкции и наказателни лихви	22 122,5	28 021,1	126,66
Други неданъчни приходи	420,5	347,8	82,71
Постъпления от продажба на нефинансови активи		119,6	
Внесени ДДС и др. данъци върху продажбите	-759,3	-920,4	
РАЗХОДИ	88 546,2	81 252,0	91,76
СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ, ПОДПОМАГАНЕ И ГРИЖИ	85 910,2	79 746,2	92,83
СЛУЖБИ ПО СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	85 910,2	79 746,2	92,83
Заплати и възнаграждения на персонала	35 987,1	35 688,0	99,17
Други възнаграждения и плащания на персонала	4 700,0	3 967,3	84,41
Задължителни осигурителни вноски от работодателя	7 991,9	7 541,7	94,37
Издържка, в т. ч.:	37 231,2	32 549,2	87,42
Постелен инвентар, облекло, материали, библиотека, вода, ел. енергия и горива	7 281,1	5 878,3	80,73
Командировки	1 197,6	926,8	77,39
Външни услуги	10 724,6	10 209,4	95,20
Текущ ремонт	1 927,8	1 317,7	68,35
Други разходи, платени данъци, застраховки, мита и такси	2 578,4	1 513,4	58,70
Членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	61,0	60,5	99,18
Капиталови разходи	13 460,7	12 643,1	93,93
Основен ремонт на ДМА	2 055,7	1 900,8	92,46
Придобиване на материални и нематериални дълготрайни активи	11 405,0	10 742,3	94,19
Разходи за лихви по заеми от межд. организации и институции и др. разходи за лихви	1 436,0	1 380,0	96,10
Програми за временна заетост		62,8	
Отбранително-мобилизационно подготовка	1 200,0	63,0	5,25
ТРАНСФЕРИ	1 972 494,3	1 972 557,0	100,00
ТРАНСФЕРИ МЕЖДУ ЦРБ И ДРУГИ БЮДЖЕТИ	2 111 934,3	2 110 360,7	99,93
Получени трансфери от ЦБ за ДОО	2 111 934,3	2 110 360,7	99,93
Здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст	138 240,0	136 666,4	98,86
Допълнителна субсидия от ЦРБ за покриване на недостига от средства	1 973 694,3	1 973 694,3	100,00
ТРАНСФЕРИ МЕЖДУ БЮДЖЕТНИ СМЕТКИ	-139 440,0	-137 803,7	98,83
Получен трансфер от МТСП по програми за осигуряване на заетост	-	62,7	
Предоставен трансфер за Д А за информационни технологии и съобщения	-1 200,0	-1 200,0	100,00
Трансфери за здравноосигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст	-138 240,0	-136 666,4	
ФИНАНСИРАНЕ	-1 394 491,3	-1 137 226,8	81,55
Погашения по заеми от СБ и МБВР	-2 425,8	-2 440,5	100,61
Суми по разчети за поети осигурителни вноски		-21 643,8	
Друго вътрешно финансиране		2 742,9	
Наличност в началото на периода		12 826,5	
Наличност в края на периода	1 907 806,0	1 915 926,2	100,43
Преоценка на валутни наличности (нереализирани курсови разлики (+ -))	-	-165,0	
ДЕФИЦИТ (-), ИЗЛИШЪК (+)	1 910 231,8	1 924 276,1	100,74

Като общ административен фонд бюджетът на НОИ включва неданъчните приходи, разходите за административната издръжка на института, трансферите между бюджета на НОИ и други бюджети и външното финансиране.

Средствата в бюджета на НОИ се набират основно от: 1) приходи и доходи от собственост; 2) глоби, санкции и наказателни лихви; 3) други неданъчни приходи.

◆ **Постъпилите приходи** през 2008 г. в бюджета на НОИ са 33 891,5 хил. лв., но от тях като се приспаднат внесените суми за ДДС и др. данъци върху приходите от стопанска дейност (920,4 хил. лв.) **общите приходи са 32 971,1 хил. лв.** при планирани 26 283,7 хил. лв. Отчетено е **преизпълнение** спрямо заложените в закона за бюджета суми с **25,4 на сто**. Към тези приходи трябва да прибавим и наличността в началото на годината (12 826,5 хил. лв.) и получаваме действителните приходи – **45 797,6 хил. лв.**, при планирани 26 283,7 хил. лв.

Най-голям относителен дял от общите приходи имат приходите от **глоби, санкции и наказателни лихви (85,0%)**. При план 22 122,5 хил. лв. са постъпили **28 021,1 хил. лв.** Изпълнението е **126,7 на сто**.

Приходите и доходите от собственост (5 403,0 хил. лв.) формират **16,4%** от годишните постъпления в бюджета на НОИ. Планирано е да постъпят приходи и доходи от собственост в размер на 4 500,0 хил. лв., или изпълнението е 120,1 на сто. **Другите приходи** са 1,37% и включват сумите от неданъчните приходи (347,8 хил. лв.), продажба на нефинансови активи (119,6 хил. лв.) и внесени ДДС и др. данъци върху продажбите (-920,4 хил. лв.). При план (-338,8 хил. лв.) са отчетени **(-453,0 хил. лв.)**, т.е. по-високото спрямо плана изпълнение на продажбата на услуги, стоки и продукция със 17,9% води и до по-големия разход за дължимите данъци, като изпълнението е **133,7 на сто**.



◆ **Разходите в бюджета на НОИ** се утвърждават от Надзорния съвет по предложение на управителя и са определени основно за: 1) издръжка на дейностите по ДОО; 2) капиталови разходи за придобиване на дълготрайни материални и нематериални активи и за основни ремонти, свързани с цялостната дейност на института; 3) погасяване на задължения по заеми; 4) програми за временна заетост; 5) разходи за отбранително-мобилизационна подготовка и др.

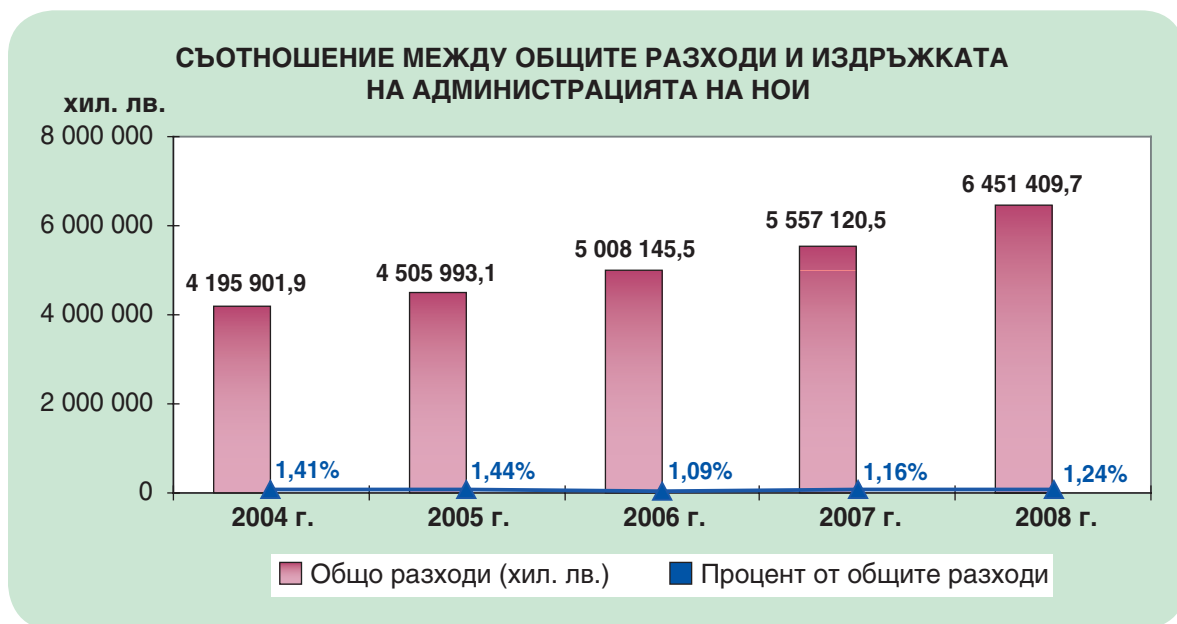
Общите разходи за 2008 г. са в размер на **81 252,0 хил. лв.** Спрямо плана са усвоени **91,8 на сто** от разходите и е реализирана икономия от **7 294,2 хил. лв.**

Изразходваните за **издръжка на службите по социално осигуряване** средства в размер на **79 746,2 хил. лв.** са под **1,24 на сто** от общите разходи на ДОО. Спрямо плана са усвоени **92,8 на сто**, като е реализирана **икономия от 6 164,0 хил. лв.** По всички параграфи на издръжката **са изразходвани по-малко от предвидените средства**, което е в

резултат както на оптимизиране на административните разходи, така и на упражнения контрол при тяхното извършване.

Усвояването на **капиталовите разходи** също е по-ниско от заложеното в Закона за бюджета на ДОО за 2008 г. (93,9 на сто). Планираните средства за основен ремонт на дълготрайните материални активи са усвоени 92,5 на сто. Реализирана е икономия от **299,6 хил. лв.** и при придобиване на **дълготрайни материални активи**. Усвоените средства за придобиване на **нематериални дълготрайни активи** са **73,1 на сто** от планираните, като е реализирана икономия от **363,1 хил. лв.** Общата икономия от основен ремонт и придобиване на материални и нематериални дълготрайни активи е **817,6 хил. лв.** Капиталовите разходи са на стойност **12 643,1 хил. лв.** и представляват **15,9 на сто** от общите разходи за издръжка на службите по социално осигуряване (79 746,2 хил. лв.).

За **заплати, възнаграждения и други плащания** на персонала са изразходвани **39 655,3 хил. лв.** Спрямо плана е реализирана икономия от **1 031,8 хил. лв.**, като изпълнението е **97,5 на сто**. Тези разходи представляват едва **0,6%** от общите разходи в бюджета на НОИ и **49,7%** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване.



Разходите, покриващи **осигурителните вноски** за сметка на работодателя (за ДОО, ДЗПО и здравно осигуряване) на заетите лица в системата на НОИ, са **7 541,7 хил. лв.** Те са с **5,6 на сто по-малко** от планираните и заемат **9,5%** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване.

Отчетените **разходи за издръжка** (горива, електроенергия, текущ ремонт, командировки, външни услуги и др.) са в размер на **19 845,6 хил. лв.** Те представляват **24,9%** от разходите за издръжка на службите по социално осигуряване и **83,7%** от планираната сума в Закона за бюджета.

В издръжката на службите по социално осигуряване са включени още дължимите лихви по заема от Световната банка за административната реформа и други разходи за лихви в размер на **1 380,0 хил. лв.**; членски внос и участие в нетърговски организации (МАСО) – **60,5 хил. лв.**; **62,8 хил. лв.**, изразходвани по програми за временна заетост; и **63,0 хил. лв.** за отбранително-мобилизационна подготовка.

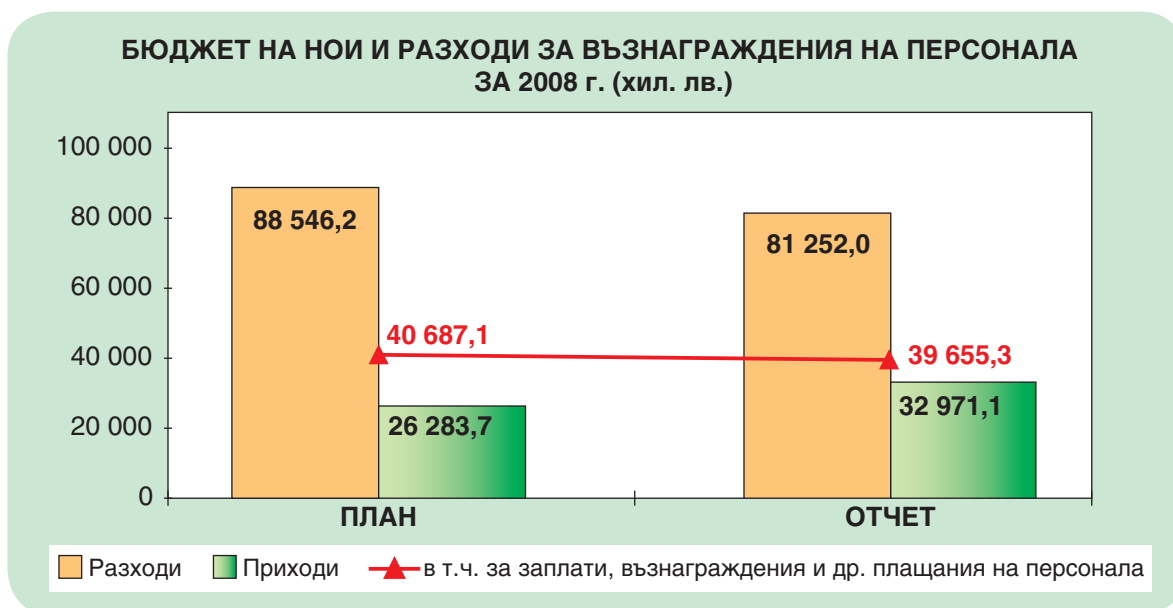
Общата сума за издръжка на НОИ (без възнагражденията на персонала и задължителните осигурителни вноски) е **32 549,2 хил. лв.** и е **40,8%** от издръжката на службите по социално осигуряване и **87,4%** от планираната. Реализираната икономия в края на годината е **4 682,0 хил. лв.**

◆ **Трансферите** между бюджета на НОИ и други бюджети, съгласно Закона за бюджета на ДОО за 2008 г., са в размер **1 972 494,3 хил. лв.** Отчетената сума възлиза на

1 972 557 хил. лв. Тя е **по-голяма с 62,7 хил. лв.** и изпълнението е почти равно на плана (100%).

Разходите по програми за временна заетост се покриват чрез трансфер от МТСП. Предоставената сума от 62,7 хил. лв. е равна на планираната със ЗБ на НОИ (62,8 хил. лв.). Плащането на здравните осигурителни вноски за лицата до 18-годишна възраст и след това, ако учат редовно, до завършване на средно образование, също се покрива чрез трансфер от ЦБ. Предоставена е сума от 136 666,4 хил. лв., при план 138 240,0 хил. лв., или с 1,1 на сто по-малко от планираната.

Направен е трансфер за сметка на НОИ към Държавната агенция за информационни технологии и съобщения в размер равен на планирания – 1 200,0 хил. лв.



◆ В бюджета на НОИ при планиран **излишък** в края на периода 1 910 231,8 хил. лв. беше отчетен такъв в размер **1 924 276,1 хил. лв.**, или с 14 044,3 хил. лв. повече. Реализираният излишък е по-голям от планирания в резултат най-вече на преизпълнението на приходната част на КБ на ДОО с 11,8% и **реализираната икономия от 6 164 хил. лв. за издръжката на службите по социално осигуряване.**

Като се включат операциите по финансирането и бюджетния остатък от 2007 г., наличността по бюджета на НОИ в края на периода е **1 915 926,2 хил. лв.**, при план 1 907 806,0 хил. лв. Реализираният излишък е с **0,4 на сто по-голям** от планирания.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА ПЕРИОДА 01.01.2008 г. – 31.12.2008 г. (БЕЗ ТЗПБ И ГВРС)

Осигурени лица	Доход, върху който се правят вноските	Обхват на осигуряването	Размер на осигурителна вноска	Разпределение на осигурителна вноска				
				работодател	осигурен			
Лица, работещи по трудови договори, сключени за срок повече от 5 работни дни или 40 часа, през един календарен месец, както и работещите по втори или допълнителен трудов договор: 3-та категория труд	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	26,50%	15,90%	10,60%			
						(7% е за ДЗПО в ППФ)	25,90%	10,60%
						(12% е за ДЗПО в ППФ)	30,90%	10,60%
2-ра категория труд	месечно възнаграждение	всички осигурени рискове, без безработица	25,50%	15,30%	10,20%			
1-ва категория труд	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове (4.3% от вноската е за УПФ)	30,80%	20,20%	10,60%			
Лицата, включени в програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	29,50%	29,50%	не			
Учители;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	26,50%	26,50%	не			
Кадровите военнопослужещи по ЗОВС на РБ, държавните служители по ЗМВР, Закона за изпълнение на наказанията и Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“, следователите и служителите от ГД „Национална служба „Гражданска защита“ към Министерството на държавната политика при бедствия и аварии изпълняващи някой от дейностите по чл. 71, ал. 1, т. 3-6 от ЗЗБ;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	26,50%	15,90%	10,60%			
Държавни служители, съдии, прокурори, държавни съдебни изпълнители, съдии по вписванията, съдебни служители, членовете и инспекторите в инспектората към ВСС;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	26,50%	15,90%	10,60%			
Лицата, получаващи възнаграждения на изборни длъжности, служителите на Българската православна църква и другите регистрирани вероизповедания по ЗВ;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	26,50%	15,90%	10,60%			
Изпълнителите по договори за управление и контрол (изпълнителни директори, управители, прокурористи, членове на управителни, контролни и надзорни съвети), синдикатите и ликвидаторите на всички видове търговски дружества и работещите по договори за управление и контрол на еднолични търговци и неперсонифицирани дружества;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	всички осигурени рискове	26,50%	15,90%	10,60%			
Членове на кооперации, упражняващи трудова дейност и получаващи възнаграждение в кооперацията или работещи без трудово правоотношение в кооперацията;	размерът на полученото възнаграждение	всички осигурени рискове без безработица	25,50%	15,30%	10,20%			

Осигурени лица	Доход, върху който се правят вноските	Обхват на осигуряването	Размер на осигурителна вноска	Разпределение на осигурителна вноска	
				работодател	осигурен
Еднолични търговци, лица, образували ЕООД, и лица упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност;	избран месечен осигурителен доход от 240 лв. до 2 000 лв. и годишно върху трудовите доходи по данъчната декларация	1) задължително за пенсия 2) по свой избор за всички рискове без тр. злоп и проф. болест и безработица	22,0% 25,50%	не не	22,0% 25,50%
Физически лица упражняващи трудова дейност като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества или като членове на неперсонифицираните дружества;	изплатеното възнаграждение без получените дивиденди, след приспадане на нормативноопределените разходи	1) задължително за пенсия 2) по свой избор за всички рискове без тр. злоп и проф. болест и безработица	22,0% 25,50%	не не	22,0% 25,50%
Работниците и служителите, наети при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец;	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт и за тр. злоп. и проф. болест	III кат. – 22% II кат. (+ 7% в ППФ) – 32% I кат. (+12% в ППФ) – 37%	13,20% 23,20% 28,20%	8,80% 8,80% 8,80%
Регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители; * За упражняващите само земеделска дейност;	избран осигурителен доход от 120 лв. до 2 000 лв. от 60 до 2 000 лв.	1) задължително за пенсия 2) по свой избор за всички рискове без тр. злоп и проф. болест и безработица	22,0% 25,50%	не не	22,0% 25,50%
Полагачи труд без трудово правоотношение, с възнаграждение равно или над една МРЗ, след намаляването му с нормативно признатите разходи, а осигурените и на друго основание – независимо от размера на възнаграждението;	месечното възнаграждението по договора, след приспадане на нормативно признатите разходи и годишно върху доходите от данъчната декларация	инвалидност, поради общо заболяване, старост и смърт	22,0%	13,20%	8,80%
Съпругът/ата на дългосрочно командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничния мандат се осигурява по свое желание;	избран месечен осигурителен доход от 240 лв. до 2000 лв.	1) за пенсия 2) за всички рискове без тр. злополука и проф. болест и безработица	22,0% 25,50%	не не	22,0% 25,50%
Лицата изпратени в чужбина от български работодател пенсионерите, който упражняват дейност по чл. 4, ал. 3, т. 1, 2, 4 и 5 от КСО могат да се осигуряват по свое желание;	избран месечен осигурителен доход от 240 лв. до 2000 лв.	инвалидност, поради общо заболяване, старост и смърт	22,0%	не	22,0%

- * **Осигурителните вноски**, за наетите от работодател лица, са дължими и се внасят както върху изплатените възнаграждения, така и върху начислените, но неизплатени брутни трудови възнаграждения. Минималният месечен размер на осигурителния доход не може да бъде по-нисък от определените за годината осигурителни прагове по основните икономически дейности и квалификационни групи професии(сумите за социални разходи, върху който са внесени или дължими осигурителни вноски, не се включват в минималния месечен размер на осигурителния доход).
- * Върху възнаграждението **за първия ден от временната неработоспособност**, която се изплаща от осигурителя, се дължат осигурителни вноски в съотношение **60:40**, разпределени между работодател и осигурено лице.
- * **Не се дължат** осигурителни вноски върху ваучерите за храна в размер на 40 лв. месечно на работник или служител или на лице, работещо по договор за управление и контрол.
- * За всички лица, **родени след 31.12.1959 г.**, осигурени за всички осигурителни случаи или само за пенсия, **5%** от осигурителната вноска НОИ превежда **в УПФ за ДЗПО**.
- * **Осигурителният доход** включва всички възнаграждения и други доходи от трудова дейност, но не повече от месечния максимален осигурителен доход, определен в Закона за бюджета на ДОО, който за 2008 г. е 2 000 лв.
- * Осигурителните вноски за фондовете на ДОО и УПФ на ДЗПО се разпределят между осигурители и осигурени в **съотношение 60:40**;
- * Осигурителната вноска за фонд „**Трудова злополука и професионална болест**“ (ТЗПБ) е диференцирана **от 0,4% до 1,1%**, съобразно икономическата дейност на осигурителя. Начислява се върху брутно трудово възнаграждение на работещите по трудови договори и приравнените към тях, в т.ч. и за наетите до 5 раб. дни (40 часа) и е изцяло за сметка **на осигурителя**.
- * Вноската за фонд „**Гарантирани вземания на работниците и служителите**“ (ГВРС) е в размер на **0,5%** върху изплатените или начислени трудови възнаграждения, но върху не повече от 2 000 лв. Тя е изцяло за сметка на осигурителя и при нея не се прилага минималния осигурителен доход, определен със Закона за бюджета на ДОО. Вноска във фонда не внасят държавните учреждения, партиите и вероизповеданията.
- * Върху изплатените гарантирани вземания от фонд „ГВРС“ **НОИ внася осигурителни вноски** за фонд „Пенсии“, „Общо заболяване и майчинство“ и за фонд „Безработица“ определени в зависимост от категорията труд.

**ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И ОБХВАТ НА ДОО ЗА ПЕРИОДА 01.01.2008 Г. – 31.12.2008 Г.
(БЕЗ ТЗПБ И ГВРС)**

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
1. ВНОСКИ ОТ РАБОТОДАТЕЛИ ЗА РАБОТНИЦИ И СЛУЖИТЕЛИ			
За работници и служители – за всички осигурени социални рискове, работещи при условията на: <ul style="list-style-type: none"> ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	15,90% 18,90%	12,90% 15,90%
За кадрови военнослужещи по ЗОВС на РБ, държавните служители по ЗМВР, ЗИН и Закона за Държавна агенция „Национална сигурност“, следователите и лицата по чл. 69, ал. 5 от КСО (за сметка на държавния бюджет) – за всички осигурени социални рискове.	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	29,50%	24,50%
За държавни служители, съдии, прокурори, държавни съдебни изпълнители, съдии по вписванията и съдебните служители и членовете и инспекторите в инспектората към ВСС (за сметка на държавния бюджет) – за всички осигурени социални рискове.	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	26,50%	21,50%
За работниците и служителите, наети при един или повече работодатели за не повече от 5 работни дни (40 часа) през календарния месец – за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест. <ul style="list-style-type: none"> ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	месечно изплатено или начислено брутно трудово възнаграждение	13,20% 16,20%	10,20% 13,20%
Лицата, осигурени за всички осигурени социални рискове без безработица: <ul style="list-style-type: none"> – включените в програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“; – членовете на кооперации, упражняващи трудова дейност или работещи без трудово правоотношение в кооперацията. 	месечния размер на възнаграждението	15,30%	12,30%
Осигурителни вноски от възложители за работещите без трудово правоотношение след намаляването с нормативно признатите разходи с месечно възнаграждение – за пенсия: <ul style="list-style-type: none"> – равно или над 1 МРЗ; – по-малко от 1 МРЗ, но получаващи и други трудови доходи от възложител/работодател; – по-малко от 1 МРЗ и не получаващи други трудови доходи. 	– годишно върху дохода деклариран в данъчната декларация, но не повече от 2 000 лв. – месечно в/у изплатено трудово възнаграждение; – върху сбора от трудовите доходи през месеца; – месечно не се дължат осигурителни вноски.	13,20% не	10,20% не
Осигурителни вноски върху обезщетенията за оставане без работа по Кодекса на труда и по Закона за висшето образование – за пенсия.	размерът на обезщетението	13,20%	10,20%
Осигурителни вноски върху обезщетенията за оставане без работа по Закона за държавния служител (за сметка на държавния бюджет) – за пенсия.	размерът на обезщетението	22,0%	17,0%
Осигурителни вноски за времето, през което лицата не са работили поради: <ul style="list-style-type: none"> – незаконно недопускане или отстраняване от работа – за пенсия; – били са без работа поради уволнение, признато за незаконно от компетентните органи – за пенсия; – както и ако са работили през този период с по-ниско възнаграждение – за пенсия. ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	– последното изплатено или начислено месечно брутно трудово възнаграждение – разликата между последното месечно брутно възнаграждение и осиг. доход за периода	22,0% 25,0%	17,0% 20,0%

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
Осигурителни вноски за трудоустроени лица, които не работят поради непредоставена им подходяща работа от осигурителя – за пенсия. <ul style="list-style-type: none"> ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	размерът на обезщетението	22,0% 25,0%	17,0% 20,0%
Осигурителни вноски за работниците и служителите върху средствата за социални разходи – за пенсия. <ul style="list-style-type: none"> ➢ трета категория труд; ➢ първа и втора категория труд. 	размерът на социалните разходи	13,20% 16,20%	10,20% 13,20%
Осигурителни вноски за държавни служители върху средствата за социални разходи (за сметка на държавния бюджет) – за пенсия.	размерът на социалните разходи	22,0%	17,0%
Осигурителни вноски за кадрови военнослужещи, офицери, сержанти и граждански лица по специални закони и следователите върху средствата за социални разходи (за сметка на държавния бюджет) – за пенсия.	размерът на социалните разходи	25,0%	20,0%
2. ЛИЧНИ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ			
От работници и служители от трите категории труд, работещи по трудово правоотношение – за всички осигурени социални рискове.	месечно изплатено брутно трудово възнаграждение	10,60%	8,60%
От работещите без трудово правоотношение с възнаграждение равно или над 1 МРЗ след намаляването му с нормативно признатите разходи – за пенсия.	възнаграждението след приспадане на нормат. признатите разходи	8,80%	6,80%
От наетите при един или повече работодатели за не повече от 5 раб. дни (40 часа) през календарния месец – за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест.	месечно изплатено брутно трудово възнаграждение	8,80%	6,80%
Лицата, осигурени за всички осигурени социални рискове без безработица : <ul style="list-style-type: none"> – включените в програмите „От социални помощи към осигуряване на заетост“ и „В подкрепа на майчинството“; – членовете на кооперации, упражняващи трудова дейност и получаващи възнаграждение и работещи без трудово правоотношение в кооперацията. 	размерът на възнаграждението	10,20%	8,20%
От работници и служители върху обезщетенията за оставане без работа по Кодекса на труда и по Закона за висшето образование – за пенсия.	размерът на обезщетението	8,80%	6,80%
От работници и служители от трите категории труд, работещи по трудови правоотношения върху средствата за социални разходи – за пенсия.	размерът на социалните разходи	8,80%	6,80%
За времето на обучение на лицата завършили висше или полувисше образование и придобитият осигурителен стаж по § 9, ал. 3 от ПЗР на КСО – за пенсия.	мин. раб. заплата за страната към момента на внасяне на вноската	22,0%	22,0%
3. ВНОСКИ ОТ САМОАЕТИ (САМООСИГУРЯВАЩИ СЕ) ЛИЦА			
Вноски от самоосигуряващи се – свободни професии, занаятчийска дейност, собственици или съдружници в търговски дружества и членовете на непersonифицираните дружества : <ul style="list-style-type: none"> ➢ задължително осигурени за пенсия; ➢ по свой избор за всички осигурени социални рискове, без трудова злополука и проф. болест и безработица. Самоосигуряващите се, на които е отпусната пенсия се осигуряват по свое желание.	от 240 до 2000 лв., и годишно върху дохода от данъчната декларация	22,0% 25,50%	17,0% 20,50%

Обхват на държавното обществено осигуряване	Доход, върху който се начисляват осигурителните вноски	Осигурителни вноски за:	
		родените преди 01.01.1960 г.	родените след 31.12.1959 г.
Вноски от земеделски производители и тютюнопроизводители , регистрирани по съответния ред: <ul style="list-style-type: none"> ➢ задължително осигурени за пенсия; ➢ по свой избор за всички осигурени социални рискове без трудова злополука и проф. болест и безработица. 	от 120 до 2 000 лв.	22,0% 25,50%	17,0% 20,50%
Вноски от земеделски производители и тютюнопроизводители , извършващи само земеделска дейност , регистрирани към областните дирекции „Земеделие и гори“: <ul style="list-style-type: none"> ➢ задължително осигурени за пенсия; ➢ по свой избор – за всички осигурени социални рискове без трудова злополука и професионална болест и безработица. 	от 60 до 2 000 лв.	22,0% 25,50%	17,0% 20,50%
За самонаетите лица при изплащане на месечното възнаграждение за работа без трудово правоотношение, осигурителни вноски не се дължат – за пенсия годишно върху окончателния размер на дохода.	окончателният размер на осиг. доход се определя за периода, през който е упражнявана трудовата дейност, чрез годишната данъчна декларация	22,0%	17,0%
4. ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА СМЕТКА НА РЕПУБЛИКАНСКИЯ БЮДЖЕТ			
Осигурителни вноски за времето, през което уволненият поради задържане от органите на властта е останал без работа и не е бил привлечен като обвиняем или е бил оправдан, или наказателното производство е било прекратено, или наложеното наказание лишаване от свобода е признато по съответния ред за неоснователно наложено поради това, че не е извършил деянието или че извършеното деяние не съставлява престъпление – за пенсия. <ul style="list-style-type: none"> ➢ за трета категория труд; ➢ за първа и втора категория труд 	върху последното месечно брутно трудово възнаграждение	22,0% 25,0%	17,0% 20,0%
Осигурителни вноски за времето, през което родител/осиновител или съпруг/съпруга са полагали грижи за инвалиди със загубена работоспособност над 90 на сто, постоянно нуждаещи се от чужда помощ, поради което не са били осигурени или не са получавали пенсия; за периода на наборна или мирновременна алтернативна служба ; за времето, през което неработеща майка е гледала дете до 3-годишна възраст – за пенсия.	минималната работна заплата за страната към момента на отпускане на пенсия	22,0%	22,0%

- Осигурителните вноски за наетите от работодател лица (с изключение на наетите по без трудови правоотношения) са дължими и се внасят както върху изплатеното, така и върху начисленото, но неизплатено месечно брутно трудово възнаграждение.
- Осигурителните вноски се разпределят между осигурители и осигурени в **съотношение 60:40**.
- Осигурителната вноска за фонд „**Трудова злополука и професионална болест**“ (ТЗПБ) е определена в размер от **0,4%** до **1,1%**, съобразно икономическата дейност на осигурителя. Начислява се върху брунтното трудово възнаграждение на работещите по трудови договори, в т.ч. и за наетите до 5 раб. дни (40 часа) и е изцяло за сметка на осигурителя.
- Осигурителната вноска за **Учителския пенсионен фонд** е в размер на **4,3%**. Начислява се месечно върху изплатеното брутно трудово възнаграждение и е за сметка на осигурителя.
- Вноската за фонд „**Гарантирани вземания на работниците и служителите**“ (ГВРС) е в размер на **0,5%**

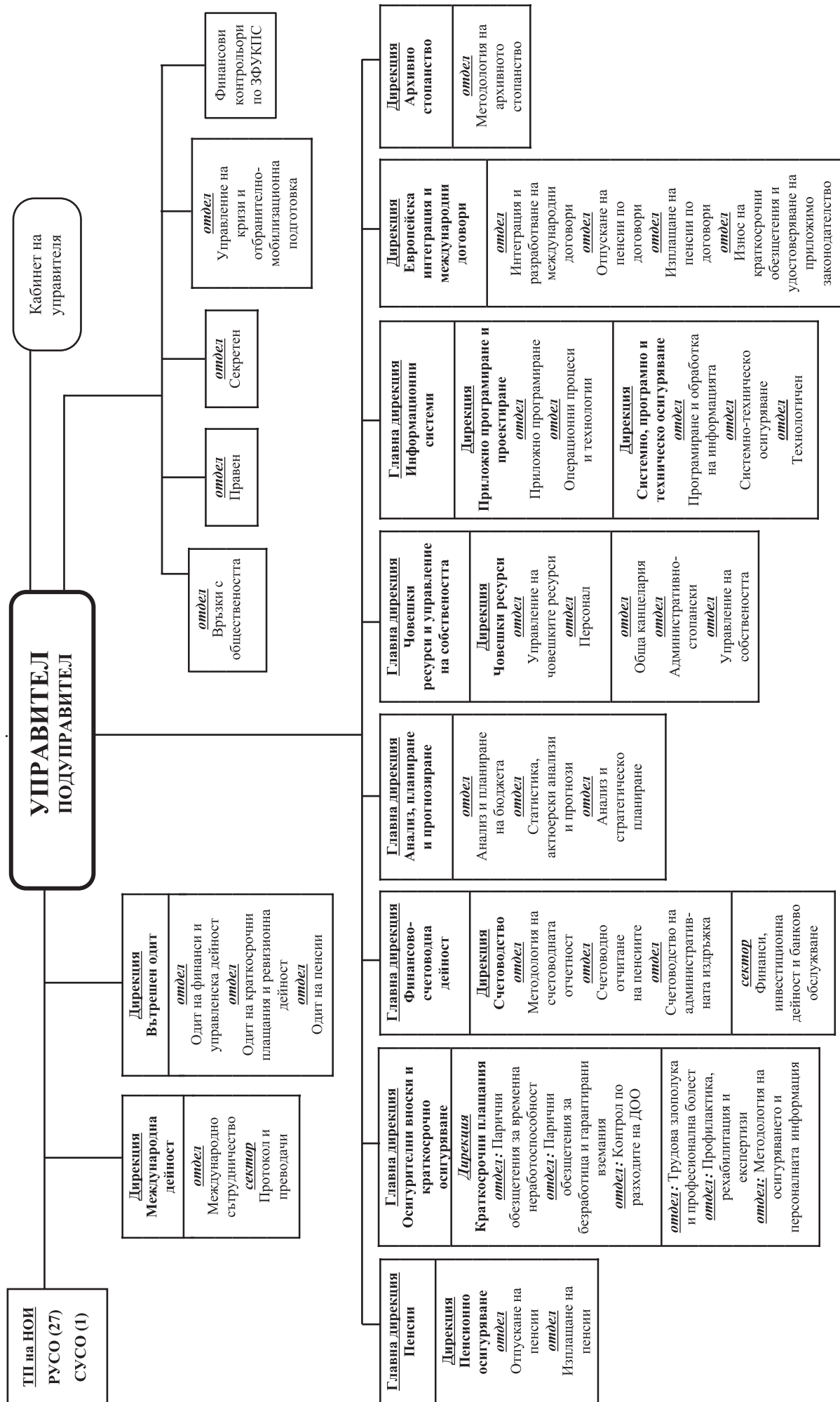
върху изплатените брутни трудови възнаграждения, но върху не повече от 2 000 лв. Тя е изцяло за сметка на осигурителя и при нея не се прилага минималния осигурителен доход, определен със Закона за бюджета на ДОО. Вноска във фонда не внасят държавните учреждения, партиите, и вероизповеданията.

Върху изплатените гарантирани вземания от фонд „ГВРС“ **НОИ внася осигурителни вноски** за фонд „Пенсии“, „Общо заболяване и майчинство“ и за фонд „Безработица“, определени в зависимост от категорията труд.

За всички лица, **родени след 31.12.1959 г.**, осигурени за всички осигурителни случаи или само за пенсия, **5%** от осигурителната вноска, която се разпределя между работодател и осигурен **60:40**, НОИ превежда в УПФ на ДЗПО.

Осигурителната вноска за **ДЗПО в ППФ** е в размер на **12% за I-ва** и **7% за II-ра категория труд**. Начислява се месечно върху изплатеното брутно трудово възнаграждение и е за сметка на осигурителя.

НАДЗОРЕН СЪВЕТ



СТРАТЕГИЯ НА НОИ (2009–2011 г.)

МИСИЯ НА НОИ

Националният осигурителен институт е публична институция, която на базата на законодателното задължение за осигуряване, гарантира правата на пенсии и обезщетения на гражданите, осигурява качествено обслужване и управлява ефективно и прозрачно средствата на държавното обществено осигуряване.

ВИЗИЯ НА НОИ

- НОИ е ориентирана към клиентите институция, която осигурява регламентирани и качествени услуги на гражданите.
- Нашата дейност се основава на принципите на професионализма, съпричастното и коректно отношение към клиентите.
- Ние имаме достатъчно квалифициран и мотивиран персонал и създаваме непрекъснатото условия за неговото развитие.
- На всички равнища на управление утвърждаваме приоритети и основни задачи, а работата в екип е водеща форма на организация.
- Ние сме основната публична осигурителна институция на страната, чиято независимост и прозрачност се базират на автономност и трипартитност в управлението.
- Нашата визия и основни стратегически цели са съвместими с визиите и целите на осигурителните институции в развитите страни, което определя важна роля на нашата институция в цялостния процес на интеграция в Европейския съюз.
- Нашата дейност и публичният ни авторитет са основен фактор за обществената подкрепа и доверие към държавното обществено осигуряване.
- Нашата институция е модел на публична институция с начина на организация, обслужване на клиентите, система за контрол, технологични и комуникационни решения.

ЦЕННОСТИ НА НОИ

- Служителите на НОИ се отнасят към всеки клиент с еднакво внимание и вежливост.
- Служителите на НОИ никога не забравят, че нашият клиент има нужда от съчувствие и подкрепа.
- Служителите осъзнават и прилагат в ежедневната си практика принципа, че те обслужват клиентите, а не клиентите тях.
- Умението да се комуникира е характерно качество на служителите на НОИ.
- Непрекъснато поддържаме и укрепваме авторитета на институцията и полагаме всички усилия за предотвратяване на измами и злоупотреби.
- За хората нашата институция олицетворява държавата и ние трябва да отговаряме подобаващо на техните очаквания.

СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ НА Н О И

- ЦЕЛ 1: Развитие и значително подобряване качеството на предоставяните от НОИ услуги при по-висока ефективност, коректност, внимание и съпричастност при обслужването на всеки клиент.
- ЦЕЛ 2: Нарастване на общественото доверие и подкрепа за задължителното обществено осигуряване.
- ЦЕЛ 3: Развитие на институционалния капацитет на НОИ.
- ЦЕЛ 4: Финансова стабилност на НОИ и фондовете на ДОО и ограничаване на бюджетната субсидия.
- ЦЕЛ 5: Развитие и подкрепа на персонала като ключов ресурс и фактор за успеха на НОИ.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

1. Българската икономика: Състояние и перспективи – Годишен доклад от серията конюнктурни обзори „Икономиката на България през 2008 г.“ – годишно издание на Агенцията за икономически анализи и прогнози.
2. Годишен отчет на Българска народна банка – 2008 г.
3. Пазарът на труда през 2008 г. – годишен обзор на Агенцията по заетостта.
4. Статистически справочник – годишно издание на Националния статистически институт – 2008 г.
5. Доклад за дейността на Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“ през 2008 г.
6. Статистически бюлетин „Пенсии“ – тримесечно издание на НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
7. Статистически справочник „Пенсии“ – годишно издание на НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
8. Отчет за изпълнение на бюджета на ДОО за 2008 г. – НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
9. Статистически отчет за изпълнение на консолидирания бюджет на ДОО към 31.12.2008 г. – НОИ, главна дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“.
10. Обобщен отчет на ДОО за 2008 г. – НОИ, главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“.
11. Сборен касов отчет за Учителския пенсионен фонд за 2008 г. – НОИ, главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“.
12. Сборен касов отчет за фонд „ГВРС“ за 2008 г. – НОИ, главна дирекция „Финансово-счетоводна дейност“.
13. Вътрешна информация за дейността на функционалните направления в Централно управление на НОИ през 2008 г., съответните структурни единици.
14. Информация от печатни и електронни медийни издания.

СЪКРАЩЕНИЯ

ААМР	Американска агенция за международно развитие (USAID - United States Agency for International Development)
АД	акционерно дружество
АДВ	Агенция за държавни вземания
АЗ	Агенция по заетостта
АИАП	Агенция за икономически анализи и прогнози
АПП	анализ, планиране и прогнозиране
АСП	Агенция за социално подпомагане
БВП	брутен вътрешен продукт
БНБ	Българска народна банка
БП – ЕАД	Български пощи – ЕАД
БТ	бюро по труда

БТК	Българска телекомуникационна компания
БУС	банков унифициран стандарт
БФБ	Българска фондова борса
ВАС	Върховен административен съд
ВУЗ	висше учебно заведение
ГВРС	Гарантирани вземания на работниците и служителите
ГД	главна дирекция
ГД„ИС“	Главна дирекция „Информационни системи“
ГРАО	Гражданска регистрация и административно обслужване
Д„БТ“	Дирекция „Бюро по труда“
ДВ	Държавен вестник
ДВО	Дирекция „Вътрешен одит“
ДДС	данък добавена стойност
Д „ЕИМД“	Дирекция „Европейска интеграция и международни договори“
ДЗПО	допълнително задължително пенсионно осигуряване
ДМА	Дълготрайни материални активи
ДНСП	Дирекция Национална служба Полиция
ДОД	данък общ доход
Д„ОИТ“	Дирекция „Областна инспекция по труда“
ДОО	държавно обществено осигуряване
ДОПК	Данъчно-осигурителен процесуален кодекс
ДЦК	държавни ценни книжа
ЕБК	единна бюджетна класификация
ЕДС	еднократна допълнителна сума
ЕИК	единен идентификационен код
ЕК	Европейска комисия
ЕР	експертно решение
ЕС	Европейски съюз
ЕСХ	Европейска социална харта
ЗАНН	Закон за административните нарушения и наказания
ЗБ	закон за бюджета
ЗБУТ	здравословни и безопасни условия на труд
ЗБДОО	Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване
ЗВОПС	Закон за вътрешния одит в публичния сектор
ЗГВРСНР	Закон за гарантирани вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя
ЗДДС	Закон за данък върху добавена стойност
ЗДСл	Закон за държавния служител
ЗЗБУТ	Закон за здравословни и безопасни условия на труд
ЗЗРСИИ	Закон за защита, рехабилитация и социална интеграция на инвалидите
ЗИДКСО	Закон за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване
ЗИХУ	Закон за интеграция на хората с увреждания
ЗКПО	Закон за корпоративното подоходно облагане
ЗНЗ	Закон за насърчаване на заетостта
ЗО	здравно осигуряване

ЗОДФЛ	Закон за облагане доходите на физическите лица
ЗОП	Закон за обществените поръчки
ЗПГРРЛ	Закон за политическа и гражданска реабилитация на репресираните лица
ЗСПД	Закон за семейни помощи за деца
ЗФУКПС	Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор
ИА„ГИТ“	Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“
ИК	индивидуален коефициент
ИОЗ	инвалидност поради общо заболяване
ИС	информационна система
КБДОО	Консолидиран бюджет на държавното обществено осигуряване
КЗОО	Кодекс за задължително обществено осигуряване
КМЕД	Картотека на медицинските експертни досиета
КПК	Краткосрочни плащания и контрол
КСО	Кодекс за социално осигуряване
КТ	Кодекс на труда
КФН	Комисия за финансов надзор
ЛКК	Лекарска консултативна комисия
МАСО	Международна асоциация за социално осигуряване
МВР	Министерство на вътрешните работи
МВФ	Международен валутен фонд
МК	Медицински комисии
МО	Министерство на отбраната
МРЗ	минимална работна заплата
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройство
МС	международни спогодби
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАП	Национална агенция за приходите
НЕЛК	Национална експертна лекарска комисия
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НКИД	Национална класификация на икономическите дейности
НКПД	Национална класификация на професиите и длъжностите
НОИ	Национален осигурителен институт
НОК	Национална отраслова класификация
НПОС	Наредба за пенсиите и осигурителния стаж
НС на НОИ	Надзорен съвет на Националния осигурителен институт
НСЗ	Национална служба по заетостта
НСИ	Национален статистически институт
НСС	Национален счетоводен стандарт
НЦХМЕХ	Национален център по хигиена, медицинска екология и хранене
ОБ	обезщетение за безработица
ОБД	обединена база данни
ОВКО	Осигурителни вноски и краткосрочно осигуряване
ОЗМ	общо заболяване и майчинство

ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие (OECD – Organization for economic co-operation and development)
ОСВ	осигурителен стаж и възраст
ПЗР	преходни и заключителни разпоредби
ПМС	постановление на Министерския съвет
ПОБ	парични обезщетения за безработица
ПОВС	пенсия за осигурителен стаж и възраст
ПОД	пенсионноосигурително дружество
ПП	програмен продукт
ППБ	проучване на професионалните болести
ПРО–ЕАД	„Профилактика, рехабилитация и отдих“ – еднолично акционерно дружество
ПРООН	Програма на Организацията на обединените нации за развитие
ПрПФ	професионален пенсионен фонд
ПФ	пенсионен фонд
РБ	републикански бюджет
РДВР	Районна дирекция на вътрешните работи
РЕЛКК	Районна експертна лекарска консултативна комисия
РКМЕ	Регионална картотека на медицинската експертиза
РОД	Регистрация и осъществяване на дейността
РСИ	Рехабилитация и социална интеграция
РУСО	Районно управление „Социално осигуряване“
РЦЗ	Районен център по здравеопазване
СВОЧ на ТПК	Съвет за взаимно осигуряване членовете на трудово-производителните кооперации
СЕ	Съвет на Европа
СЕБРА	система за електронни бюджетни разплащания
СОД	средномесечен осигурителен доход
СРЗ	средна работна заплата
ССОЗ	Система за спазване на осигурителните задължения
ССТЗ	Статистическа система „Трудови злополуки“
СТМ	служби по трудова медицина
СУ на НОИ	Съвет на управителя на Националния осигурителен институт
СУП	Система за управление на приходите
ТБ	търговска банка
ТД на НАП	Териториална дирекция на Националната агенция за приходи
ТЕЛК	Териториална експертна лекарска комисия
ТЗ	трудова злополука
ТЗПБ	трудова злополука и професионална болест
ТНР	трайна неработоспособност
ТОП	трудови и осигурителни правоотношения
ТП на НОИ	Териториално поделение на Националния осигурителен институт
ТП–БП	Териториално поделение „Български пощи“
ТСБ	Териториално статистическо бюро
УнПФ	универсален пенсионен фонд

УНР	Указ за насърчаване на раждаемостта
УПФ	Учителски пенсионен фонд
УРРОТЗ	Установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злоупотреки
УТ	условия на труд
УЧР	управление на човешките ресурси
ФОО	фонд „Обществено осигуряване“
ФРГ	Федерална република Германия
ФРЗ	фонд работна заплата
ФТЗПБ	фонд „Трудова злоупотрека и професионална болест“
ФУТ	фонд „Условия на труд“
ХЕИ	Хигиенно-епидемиологична инспекция
ЦЕЛКК	Централна експертна лекарска консултативна комисия
ЦМП	Център за масова приватизация
ЦРБ	Централен републикански бюджет
ЦУАТЦ	Цифрова учреденска автоматична телефонна централа
ЦУ на НОИ	Централно управление на Националния осигурителен институт
ЧОИ	чуждестранни осигурителни институти

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ.....	3
ИЗВОДИ, ПРЕПОРЪКИ.....	4
МАКРОИКОНОМИЧЕСКАТА СРЕДА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ ПРЕЗ 2008 г.	19
ЗАКОНИ И ПОДЗАКОНОВИ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ ПРЕЗ 2008 г.....	26
ПРОМЕНИ В ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО ПРЕЗ 2008 г.....	30
ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2008 г.....	42
ОРГАНИ НА УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ	46
АДМИНИСТРИРАНЕ.....	49
ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ.....	58
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО НА НОИ С	
НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ.....	67
ВРЪЗКИ С ОБЩЕСТВЕННОСТТА.....	67
ОСНОВНИ ФУНКЦИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ В ЦЕНТРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ.....	69
I. ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ	69
II. ЕВРОПЕЙСКА ИНТЕГРАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ	71
III. АРХИВНО СТОПАНСТВО	75
IV. ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ И КРАТКОСРОЧНО ОСИГУРЯВАНЕ	78
V. ПРОФИЛАКТИКА, РЕХАБИЛИТАЦИЯ И ЕКСПЕРТИЗИ.....	80
VI. АДМИНИСТРИРАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ТРУДОВА ЗЛОПОЛУКА И ПРОФЕСИОНАЛНА БОЛЕСТ	87
VII. УЧИТЕЛСКИ ПЕНСИОНЕН ФОНД.....	100
VIII. ПРАВНО ОБСЛУЖВАНЕ	105
IX. ВЪРТЕШЕН ОДИТ И ВЪТРЕШЕН ФИНАНСОВ КОНТРОЛ.....	107
X. МЕЖДУНАРОДНА ДЕЙНОСТ НА НОИ.....	110
XI. АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ	112
XII. ФИНАНСОВО-СЧЕТОВОДНА ДЕЙНОСТ.....	119
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НОИ С ГЛАВНА ИНСПЕКЦИЯ ПО ТРУДА	122
СОЦИАЛНООСИГУРИТЕЛНИ ПРОГРАМИ НА ДОО	131
ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ	132
ПЕНСИИ.....	138
ГАРАНТИРАНИ ВЗЕМАНЯ НА РАБОТНИЦИТЕ И СЛУЖИТЕЛИТЕ	149
КОНСОЛИДИРАН БЮДЖЕТ НА	
ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА 2008 г.	158
ПРИХОДИ.....	180
РАЗХОДИ.....	199
РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ	200
РАЗХОДИ ЗА ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И ПОМОЩИ ПО КСО.....	220
РАЗХОДИ ЗА ИЗДРЪЖКА НА СЛУЖБИТЕ ЗА СОЦИАЛНО ОСИГУРЯВАНЕ	225
БЮДЖЕТ НА ФОНДОВЕТЕ НА ДОО.....	229
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	251
СТРАТЕГИЯ НА НОИ (2009–2011 г.)	260
ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ	262
СЪКРАЩЕНИЯ.....	262

Авторски колектив

*Зоя Славова, Мила Шишева, Мария Чанева-Дикова
Николай Николов, Светозар Златанов
Росица Масларова, Виолета Велева*

ГОДИШНИК

Социалното осигуряване в България през 2008 г.

Ръководител на авторския колектив *Зоя Славова*

Редактор *Христина Митрева*

Година на издаване 2009 г., тираж 350 бр.

Национален осигурителен институт

София – 1303

бул. „Ал. Стамболийски“ № 62-64